

türkmen kitabevi

Koçyiğit
KÖROĞLU

Cemal ANADOL

Dizgi: ERDİZ Masa Üstü Yayıncılık

Baskı: AVCI OFSET

Kapak Kompozisyonu: Ünlü Azerbaycan'lı Ressam Tahir Salahov'un Azerbaycan'daki Köroğlu Operası'ndan yaptığı tablosundan

Grafiker: Süleyman Culum

Cilt: Azizkan Mücellithânesi

Yazarı: Prof. Dr. Cemal Anadol

Yayına Hazırlayan: Mustafa Türkmenoğlu

Kitabı Yayımlayan: TÜRKMEN KİTABEVI

Sahaflar Çarşısı, No. 19

34450 - Beyazıt/İSTANBUL

TEL: (0212) 512 27 17

Faks: (0212) 522 16 97

Yayın No: 97

Halk Kitapları Dizisi: 8

İstanbul - 1997

KOÇYİĞİT
KÖROĞLU

Prof. Dr. CEMAL ANADOL

FOLKLOR ARAŞTIRMALARI KURUMU
"TÜRK FOLKLORUNA HİZMET ÖDÜLÜ"

21 - 12 - 1996

TÜRKMEN KİTABEVİ
İSTANBUL, 1997

"Dedelerim; **Şehid Ali Efendi**
(mücâhid), **Şikest Mehmed Efendi**
(Kafkas Hanları Şeyhü'l İslâmı ve
Şeki'li Ali Efendi (Şeyhü'l –
Ulemâ)'nin aziz rûhlarına.

Prof. Dr. Cemal Anadol"

İÇİNDEKİLER

1. PROF. DR. CEMAL ANADOL KİMDİR?.....	7
2. ÖNSÖZ	10
3. KÖROĞLU ADI NEREDEN GELİYOR?.....	13
4. KÖROĞLU ÇAĞI ÖNCESİNDE BOLU VE ÇAMLIBEL.....	17
5. BOLU BEYİ VEYA KÖROĞLU.....	20
6. KÖROĞLU'NUN HAYATI VE ŞAHSİYETİ	23
7. KÖROĞLU DESTANI VE HİKÂYELERİ	27
8. DOĞU ANADOLU'DA ANLATILAN KÖROĞLU..... HİKÂYELERİ İLE ORTA - ASYA VARYANTLARINDA KÖROĞLU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE KAYBOLUŞU ..	47
9. TÜRK DÜNYASI'NDA KÖROĞLU RIVÂYETLERİ..	60
10. KÖROĞLU ŞİİR VEYA TÜRKÜLERİNDE YİĞİTLİK, YİĞİTLER, KAHRAMANLAR VEYA KAHRAMANLIK.....	75
11. KÖROĞLU, AYVAZ VE DOSTLARI	92
12. KIZIROĞLU MUSTAFA BEY	100
13. DAĞISTAN'LI HASAN VEYA HASÂN BEY	105
14. ARAP REYHAN	106
15. KÖROĞLU HİKÂYELERİNDE DÖNE - DUNA	107
16. SAZCI VE ÇIRAĞI GÜL AHMET	107
17. NİGÂR HANIM	111
18. BEZİRGÂNLAR	112
19. KÖROĞLU'NUN KIR - AT'I	115
20. KÖROĞLU'NUN ŞİİRLERİ	133
21. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE DAĞLAR VE TABİAT	134
22. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE HAYVANLAR VE KUŞLAR	143
23. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE EŞYA İLE İLGİLİ BENZETMELER.....	148
24. KÖROĞLU LİRİZMİ	151
25. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE DERT, GAM	157
26. KÖROĞLU HİKÂYELERİNDE MİZAH	160

27. KÖROĞLU'NDA AHLÂKÎ ÖĞÜTLER.....	161
28. KÖROĞLU DESTANI VEYA HİKÂYELERİNDE DİNÎ UNSURLAR	163
29. KÖROĞULU İLE BAŞKA HALK VEYA SAZ ŞÂİRLERİ ARASINDA BENZEYİŞLER.....	167
30. TÜRK HALK MÛSİKÎSİ VE OYUNLARI İÇERİSİNDE KÖROĞLU'NUN YERİ	173
31. TİYATRO, SİNEMA VE OPERA'DA KÖROĞLU ...	178
32. KÖROĞLU'NDAN ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ...	179
33. KÖROĞLU HİKÂYELERİ.....	180
33. 1. AZERBAYCAN RİVÂYETİ I.....	180
33. 2.AZERBAYCAN RİVÂYETİ II.	189
33. 3. ERMENİ RİVÂYETLERİ.....	195
33. 4. GÜRCÜ RİVÂYETLERİ.....	198
33. 5. TARA, TOBOL VE TÜMEN TATARLARI'NIN EDEBİYÂTLARINDA KÖROĞLU RİVÂYETLERİ....	198
33. 6. TÜRKMEN RİVÂYETİ	200
33. 7. İSTANBUL RİVÂYETİ I.....	201
33. 8. İSTANBUL RİVÂYETİ II.....	230
33. 9. ÖZBEKİSTAN RİVÂYETİ.....	233
33.10. KÖROĞLU DAĞI RİVÂYETLERİ.....	236
33.11. ELÂZİZ RİVÂYETLERİ (1)	237
33.12. ELÂZİZ RİVÂYETLERİ (2)	248
33.13. URFA RİVÂYETLERİ	252
33.14. YALVAÇ RİVÂYETİ.....	254
33.15. MARAŞ RİVÂYETLERİ	255
33. KÖROĞLU'NUN SONU	392
34. SÖZLÜK	394
35. KAYNAKÇA	416

I. PROF. DR. CEMAL ANADOL KİMDİR?

1933 yılında İstanbul'da doğan yazar, baba tarafından Batı'dan göç eden "**Hocazâdeoğulları**" isimli bir kolu **Kastamonu Abana Bozkurt**, bir kolu **Erzurum** ve bir kolu da **Azerbaycan'a** dayanan bir âileye mensuptur.

İngiliz Generali Towsend'i esir eden Kûtü'l- emâre kahramanı ünlü **Halil Paşa**, Cemal Anadolu'nun dedesi **Dr. Binbaşı Rifat Bey'in** amcası, ünlü **Osmanlı Harbiye Nâzırı Enver Paşa** ile **Nuri Paşa** da yine dedesi ile kardeş çocukları olup, **Şevket Süreyya Aydemir'in** incelemesine göre, **Gagauz Türkleri'ndendirler**.

Cemal Anadolu'nun anne tarafı, dîvânı olan şâir -edebiyât adamlarıdır. Annesinin dedesi, **Osmanlı Devleti'nde 3. Ordu muhasebecisi Müşîr** (Mareşal-idârî Paşalık) **Mehmed Nazîf Bey** de yine böyle biridir. **Prof.Dr. Ali Nihad Tarlan**, **Cemal Anadolu'nun** öz dayısı olup, **Türk Dili ve Edebiyatı'nda "hocaların hocası"** olarak biliniyor.

Cemal Anadolu, **Beyoğlu Ortaokulu**, **Taksim Lisesi**, **Gazetecilik Yüksek Okulu** ve **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümü** mezunudur.

Yazı hâyatına 1948 yılında "**Türkspor**" dergisinde "**Taksim Lisesi**" isimli bir spor yazısı ile başlayan yazar; **Son Telgraf**, **Gece Postası**, **Hakikat**, **Tan**, **Tanin**, **Akşam**, **Haber**, **Yeni İstanbul**, **Bâbıâlide Sabah**, **Bugün**, **Bizim Anadolu**, **Millet**, **Hergün**, **Yeni Haber**, **Tercüman**, **Türkiye**, **Zaman**, **Ortadoğu**, **Son Havadis** ve **Yeni Sayfa** gazetelerinde; muhabirlik, muharrirlik, sekreterlik, şeflik veya müdürlük yapmış, ya da yazıları yayınlanmıştır.

Cemal Anadolu'nun hâlen bütün **Azerbaycan** basınında yazıları yayınlanmakta olup, **Azerbaycan'ın İki Sahil Gazetesi** ve **Azertac Ajansı'nın Türkiye Dâimi Muhabiri** ve "**sarı basın kartı**" hâmilidir.

Sosyo-ekonomik, Sosyo-politik, Sosyo-kültürel, **Türk** tarihi, edebiyâtı, halkiyâtı(folkloru), mûsikîsi, hatta sporu ile ilgili basılı 44, bir o kadar da basılmamış eseri bulunuyor.

Cemal Anadol, millî kültürümüzün müstesna yazarlarından biridir. O, mükemmel üslûbu ve çok değerli araştırmaları ile çeşitli vakıf ve kuruluşlardan; ikisi yurt dışından 24 ödül kazanmıştır. **Cemal Anadol**, bu ödülleri, çeşitli jürilerin takdirleri ile kazanmış olup, kendi ifâdesi ile "sahte şöhretleri besleyen ödüller furyasından çöplenenlerden değil" dir.

Aynı zamanda, çeşitli branşlarda iyi ve çok yönlü bir spor adamı da olan Uluslararası Atletizm hakemi, Millî Basketbol hakemi, Voleybol hakemi, 9 branşta tertip ve hakem komiteleri üyeliği, **Fenerbahçe** ve **Galatasaray** kulüplerinde atletizm menecerliği ve ikisi hakem kulübü olmak üzere ikisi federe, toplam 6 spor kulübü kuruculuğu, başkan ve idareciliği de yapmış olan **Cemal Anadol**'un sporda kazandığı 10 ödülü daha bulunmaktadır. Yurt dışında kazandığı ödüller; **Azerbaycan**'da, **Şamahı**'da kurulu, **İlimler Akademisi**' ne bağlı "**Mehmet Nâsırüddîn Tûsî Astrofizika Rasathânesi**"nin, "**Türk Havacılık Tarihi**" isimli eserine verdiği aynı isimdeki ödül ile Bakü'de yayınlanan "**Dedem Korkut Gazetesi**"nin; barışa, kardeşliğe, dostluğa, karşılıklı anlaşmaya, medeniyete hizmet eden "**korkusuz şahsiyetlere**" verdiği "**Dede Korkut Mükâfatı**"dır.

Cemal Anadol'un kazandığı ilk ödül, 1947 yılında İstanbul Radyosu ile Maarif Müdürlüğünün ortaklaşa düzenledikleri ondokuz mayıs günü radyoda konuşma yapmak üzere İstanbul Lisesi öğrencileri arasında düzenlediği yarışmada kazandığı birincilik ödülüdür.

Dost ve kardeş **Azerbaycan Devleti**, **Cemal Anadol**'a sâhip çıkmış, üç üniversite, basılmış ve basılacak eserlerini değerlendirek ona, dört defa fahrî, üç defa da aslî "**Profesörlük**" hatta kendilerindeki adı Prof Akademik olan "**ordinaryüs profesörlük**" ünvânı verilmiştir. O, bu ünvânı artık **Türkiye**'de yok diye kullanmıyor.

Azerbaycan İlimler Akademisi, Cemal Anadol'u, Prof. Fuat Köprülü'den sonra, Azerbaycan dışından ikinci şeref üyesi seçmiş ve " dünyânın her üniversitesinde hocalık yapabileceğine" hükmetmiştir.(1992)

Anadol'un eserleri'nin herbiri, Türk milliyetçilerinin başucu kitabı olmuş, yıllar boyunca da olmaya devam edecektir. Bunlardan bâzıları şunlardır; Kızıl Emperyalizm, Siyonizmin Oyunları, Tarihin Işığında Ermeni Dosyası, Tarihe Hükmeden Millet Türkler (2 cilt), Çağımızın Gerçek Kahramanları Çeçenler, Türk Havacılık Tarihi, Ortaasya (Türkistan) Türk Devletleri Tarihi, Anadolu Türk Efsâneleri, Türkiye'de Din ve Vicdan Hürriyeti, Tarihten Günümüze Kadar Dünyâda ve İslamiyet'te Halk İnanişları, Yûnus Emre, Pîr Sultan Abdal, Köroğlu, Karacaoğlu, Aşık Veysel, Dadaloğlu, TV Yayınlarının Millî Kültüre Tesirleri.

Cemal Anadol'un eserlerinden pek çoğu, üniversitelerimizde yardımcı ders kitabı olarak okutulmakta, üzerinde araştırmalar ve tez çalışmaları yapılmaktadır.

Cemal Anadol, Türkiye'deki basın hayatında iş hayatı ve sendikalar branşında en eski yazar ve hâlen hayatta olan en eski "polis muhabiri" dir.

1997 veya 1998 yılında yazı hayatının 50. yılı kutlamalar için çalışmalar yapılmaktadır.

Cemal Anadol evli ve biri filolog diğeri türkoloji öğrencisi iki çocuk babasıdır.

2. ÖNSÖZ

Köroğlu Destanı, Türk dünyasının, **Alp - Ertunga, Oğuz Kağan** ve **Dede Korkud Oğuznâmeleri** gibi, en eski kahramanlık destanlarımızın biridir.

Köroğlu'nun ana konusu, destanlarda, haksız yere gözleri kör edilen bir adamın oğlunun, **Bolu Beyi**'nden intikam alması şeklinde toplanmakta, **İskit, Kafkas, İran, Ermeni ve Yunanlılar**'ın efsanevî tarih kaynaklarının ilk şekillerine uymaktadır. Bizdeki **Dede Korkut masallarının**, Yunanlılar'ın **Homeros** tarafından yazılan destanlarına benzer tarafları çoktur. **Köroğlu**'nu meşhur eden de, babasına karşı yapılan zulme karşı çıkıp, **Bolu Beyi**'ne meydan okumasıdır.

Çağımızda; hayatiyetini ve dinamizmini bu derece korumuş **İcra edilme** sahasındaki genişlik ve derinliğini kaybetmemiş **Köroğlu Destanı** tipinde ve hacminde bir esere, başka milletlerin hayâtında rastlanamaz. Bunun sebebi, **Türk** destan anlatım geleneğinin mükemmelliği ve bir **mektep** seviyesine erişmiş olması ile **Köroğlu Destanı**'nın kendine mahsus bir anlatım geleneği ve yaratma gücüne sahip olmasıdır.

İlk defa ilim âlemine **Aleksandr Chadsko** tarafından tanıtılan, daha sonra bütün **Türk** dünyasının sevilen, hatta sembolü hâline gelen, bir taraftan da **Türk** kültür birliğinin sağlanmasında önemli bir vazifesi bulunan **Köroğlu** ve yiğitlerinin hikâyeleri üzerinde birçok çalışma yapılmıştır.

1982 yılında **Bolu** ilimizde düzenlenen **Köroğlu Semineri**; 1987 yılında **Fırat Üniversitesi Rektörlüğü** ve **Bingöl Valiliği**'nin ortaklaşa düzenlediği **Köroğlu** ile ilgili toplantı, memleketimizde bu destan, efsâne veya halk hikâyesi kahramanı, halk şâirinin çeşitli yönleriyle ele alındığı ilmî toplantılardır. Bunların dışında yine onunla ilgili milî ve milletlerarası seviyede toplanan kongre ve seminerlere ilim adamlarımız tarafından değişik tebliğler sunulmuştur.

Köroğlu hikâyelerinin 11, 17, 24 hatta 366 ve 700 kolumn olduğunu çeşitli kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bütün **Köroğlu** hikâyelerinin varyantlarında ortak olmasına rağmen, diğer kolların içerisinde anlatılmış olmasının sebebi, usta olmayan anlatıcıların, kolları birbirleri ile karıştırmış olmalarından-
dır.

Türkiye'de halk hikâyelerinin derlenmesine **Cumhuriyet**'ten sonra önem verilmiş ve yüzlerce hikâye derlenmiştir. Bilhassa son zamanlarda, üniversitelerimizde yapılan tez çalışmaları dolayısıyla, 400'e yakın halk hikâyesi derlenmiş ve büyük çoğunluğu yazıya geçirilmiştir. Bunların içerisinde 10'a yakınıni "**Köroğlu ve Kolları**" teşkil etmektedir.

Köroğlu hikâyelerinin anlatıla anlatıla içerisine pek çok mahalli motiflerin girdiğini, değişikliğe uğrayıp bozulduğunu, bu yüzden de farklılıklar gösterdiğini söylesek bile, "**Üç kıtada at oynatan**" ecdâdımızın yadigârının bugün bütün dünya Türklüğü arasında tanınmakta, okunmakta ve hatta piyes hâline getirilerek sahneye konulmakta olduğunu belirtmeden geçemeyeceğiz. Bu gün, "**Köroğlu hikâyeleri**" **İran Azerbaycanı**'nda, **Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde**, **Kerkük, Musul, Kıbrıs, Batı Trakya** ve **Yugoslavya**'da yaşayan **Türkler** tarafından anlatılmaktadır.

Köroğlu Destanı, Dede Korkut Destanları'ndan farklı olarak, hâlâ sözlü gelenekte yaşayan ve bütün **Türk âleminde** bir çok varyantları bulunan, belki dünyanın en büyük halk destanlarından biridir. Sözlü gelenekte artık yaşamayan **Dede Korkut Destanları**, âşık meclislerinde ve köy düğünlerinde saz ve sözle anlatılan destanlarımızdan değildir. O artık bir edebî inceleme konusu olmuştur. Bâzı izlerine, çeşitli **Türk** halk hikâyelerinde ve hâlâ rastlamak mümkün ise de, bu destanlar **Türk folkloru** içinde artık bir canlılık göstermemektedirler. Bu bakımdan **Köroğlu** tamamen farklı bir durumdadır. O bütün canlılığı ile anlatılmakta olup sözlü geleneğimizde yaşayan bin bir halk destanımızdır. Ve hâlâ âşık meclislerinde anla-

tilan Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal'ın dediği gibi, "halk muhayyilesinde iyiliksever bir kanun kaçağı sayılan **Köroğlu**, **Türk** halk kahramanları arasında çok önemli bir yer tutmaktadır. Pek az **Türk** destan kahramanı, dinleyicileri **Köroğlu** gibi etkilemekte ve heyecanlandırmaktadır. **İngilizler'in Robin Hood** adlı halk kahramanı, nasıl **İngilizler** için bir hürriyet ve keyfî idareye karşı baş kaldırma sembolü ise, **Köroğlu** 'da **Türk** halkı için aynı yeri tutan bir kişidir. Bir çok kimse, onun yaşamış ve târihi bir şahsiyet olduğu görüşünde ise de aslında o mitolojik bir kahramandır."

Yayınevimiz, bu dizimiz içerisinde değerli araştırmacı - yazar sayın **Prof. Dr. Cemal Anadol**'un bu incelemesini de siz muhterem okuyucularına sunmaktan büyük bir haz duymaktadır.

TÜRKMEN YAYIN VE KİTABEVİ

Ali Osman ve Mustafa Türkmenoğlu

3. KÖROĞLU ADI NEREDEN GELİYOR?

Rivâyetlere göre; **Köroğlu**, çeşitli adlar almıştır. Bunlar, **Küroğlu, Kuroğlu, Guruoğlu, Karaoğlu, Gurgull, Rencum Rûşen, (Irişvan Ali)** vb. dir.

Destan kahramanı "**Köroğlu**" adı; Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'a göre;

Batı Türkçesi'nde: "güreşmek" ve Doğu Türkçesi'nde: "Küreşmek" sözünün kökü olup:"yiğit, pehlivan, sırtı yere gelmez" anlamına gelen "Kür-oğlu" (yiğit-oğlu, pehlivan-oğlu) demektir.

Destanın kahramanı **Teke-Türkmen** ve "**Özbekler'deki** anlatılışına göre, hâmile iken gömülen ananın karnında "**kür**" (kabir-sin) doğup, ağıdı sonunda mezardan çıkarıldığı için "**kûr/küroğlu**" (mezar-oğlu) diye anılır. **Anadolu ve Azerbaycan'daki** anlatılışına göre ise:" **Hasan Pâdişâh'ın** (Dede Korkuttaki **Kazan Han'ın**) **yılıkcı başı** (mîr Akhuru) **bulunan pek bilgili bir at baytarının başında bulunduğu yılkiya, denizden çıkan çift aygırın aştığı kısraklardan doğan iki çölpe** "deniz kulunu" (deniz tayını) nu'yedi yıllık haraç yerine veya ulu bir beğ'e armağan' olarak seçip getirdiğinden "**Hasan Pâdişâh**" tarafından mil attırılarak gözleri "**kör**" (sokur) edildiği için yiğit olan oğluna "**Köroğlu-Koroğlu**" denilmiştir.(1)

"**Köroğlu'nun** soyu, **Trabzon** taraflarında bulunan "**Murat Hanlılar**", dan gelmektedir.

Köroğlu'nun babasının kör edilmesine ve kendisinin bu ismi almasına sebep olan hadise, esas itibariyle Batı rivâyetlerinde (Âzerî ve Anadolu) müşterektir; hatta **Tobol** rivâyetini de bunlara ilâve edebiliriz. Bir beyin (paşanın veya

(1) Bak; Mustafa Uslu; "Kırat ve **Köroğlu** Romanı'nın Hatırlattığı : Bir **Köroğlu** Zihniyeti Tipi Araştırması, "**Millî Eğitim ve Kültür** , yıl : 8, sayı : 40 - 41- 42, 8. 12. 1986, s. 72

pâdişâhın) yanında seyis (veya vezîr) olarak duran bir ihtiyar, görünüşte fena olan kıymetli bir atı (veya iki atı) iyi at diye takdim etmesi üzerine efendisini kızdırır. Bey, onun gözlerini oydurur.

Özbek rivâyeti ise, bunlardan ayrılır. Burada **Kûroğlu**, bir "kûr" (mezar)da doğduğu için bu ismi almıştır. **Samayiloviç**in bir **Türkmen** rivâyeti de aynı şekli veriyor. Şayanı dikkattir ki, **Anadolu** rivâyetlerinden biri de, diğer rivâyetlerden bu cihetten ayrılmaktadır : **Yalvaç** rivâyetinde **Köroğlunun** kendisi bir siğir çobanıdır. Bir parça kör olduğu için bu ismi almıştır ve onun **Çamlıbel**'e gidip yerleşmesine sebep olay böyle bir intikam meselesi değil, fevkalâde bir kılıç elde etmesidir. **Tobol** rivâyeti tamamen **Âzerî** rivâyetine benzemekle beraber, vezirin kör edilmeden evvel de **Kür-Batır** adını taşıması dikkat çekicidir

Ayrıntılarında ise, her rivâyet, az çok diğerlerine göre farklar gösterir : **Parls** rivâyetinde **Köroğlu'nun** babası **Mirza Sarraf**, **Huloflu** ve **Maraş** rivâyetlerinde **Yusuf**, **Tobol** rivâyetinde pâdişâhın vezîri **Kür Batır**, **Samayiloviç**in **Türkmen** rivâyetlerinden: 1) "**Şecere-i Terâkime**" de **Kurt-Bahadır**, 2) **Köhne Örgenc** ananesinde **Kördübeloğlu**; **Elâziz** rivâyetinde bir **Türkmen**, **von Haksthausen** rivâyetinde **Ubeyd**), **Türkistan** pâdişâhı **Murad**ın yanında çalışır. Bu rivâyetteki **Türkistan** pâdişâhı yerine, **İstanbul**, **Elâziz** rivâyetlerinde **Bolu Beyi**, **Tobol** rivâyetinde **İstanbul pâdişâhı**, **Maraş** rivâyetinde **Erzurum paşası**, **Huloflu'da** yine **Erzurum paşası Hasan Paşa**, **von Haksthausen** rivâyetinde **İran Şâhı** olarak geçer.

Köroğlunun ismi **Paris** rivâyetinde, **Huloflu'da** sâdece **Ruşen**, **Samayiloviç**in "**Şecere-i Terâkime**" rivâyetinde **Ren-cum-Köroğlu-Ruşen**, **Köhne-Örgenc** rivâyetinde ise **Renpul bey Rûşen'dir**. **Anadolu** rivâyetinden yalnız **Maraş** rivâyeti onun ismini vermektedir. Burada **Köroğlu Ali**, **İrışvan** (=Rûşen) Ali'dir.(2)

(2) Boratav, Pertev Naili, **Köroğlu Destanı**, İstanbul 1931, s. 41 - 42

"Bilindiği gibi, **Köroğlu** hikâyelerinde; **Köroğlu'nun** yanı sıra, çevresindeki yiğitlerin adlarına bağlı olarak hikâyeler yaratılmakta ve bunlara kol denilmektedir. Bugün, sayıları bazı bölgelerde altmışa ulaşan kollarla dâireler oluşmuştur.

Diğer taraftan da bu kollarla ilgili metin ve araştırmalar zengin bir literatür meydana getirmiş, ancak henüz çözülmemiş pek çok problem de ortada durmaktadır.

Orta Asya'dan Balkanlar'a, Sibirya'dan Kuzey Afrika'ya kadar geniş coğrafi saha içinde, her yeni muhit, sosyal, kültürel ve coğrafi tesirlerle hikâyelerde değişiklikler yapmıştır. Ancak, çekirdek motif ve hikâyenin genetik yapısında, tipolojisinde bozulma olmamıştır. Konu adaptasyonu, aynı yapı içinde yeni kollar türemiş, ancak hikâyelerdeki temel unsurları saklanmıştır.

Meselâ; bütün varyantlarda "**Köroğlu'nun Doğuşu** (ortaya çıkış, türeyişi v.b. adlarla) verilmiş ancak bâzılarında doğuma olağanüstülük verilerek, bir mezarda ölü bir kadından olma ve **mezardan doğan** anlamında **Guroğlu** denilmiştir. Bu bakımdan, ilim âlemince bütün varyantlar iki büyük versiyonda toplanmakta ve bunlara;

a) Doğu versiyonu (Orta Asya versiyonu)

b) Batı versiyonu

isimleri verilmektedir. **Doğu** versiyonlarında kahramanımız mezarda doğduğu için **Guroğlu**, Batı varyantlarında ise, babası kör edilen biri olarak tanıtılır. Bu bakımdan, biz **Doğu** versiyonuna, "**Guroğlu**" grubu, Batı versiyonuna da "**Köroğlu**" grubu varyantları diyebiliriz.

Köroğlu grubuna, **Anadolu, Balkanlar, Azerbaycan, Ermeni, Gürcü ve Kafkas** varyantları, **Guroğlu** grubuna ise **Özbek, Türkmen, Kazak, Tobol-Tatar, Tacik, Orta Asya** Araplarının varyantları girmektedir.

Bütün bu varyantlarda **Köroğlu** veya **Guroğlu'nun** tarihî şahsiyeti, hikâyelerin ortaya çıkışı ve yayılması problemi, hâlâ

pek çok problem gibi kesin bir çözüme ulaşmamış bulunmaktadır(3)."

Prof Zeki Velidi Togan,"Türk Tarihi Dersleri " nde; (4) İskender Münşi'nin Âlem - Âray - ı Abbâsî (5) den naklen birer ulus kalabalığı sayılan Avşar ve Dulkadirîi boyları yedişer oymağa ayrılmış olup, herbirinde Koroğlu / Köroğlu isimli bir oymak bulunmaktadır. Bu incelemeye göre (6); Avşarlular :

1. Köroğlu (Hüsrev Sultan Köroğlu)
2. Araslu (Şirvan'daki "Araş "kasabası ile adaş)
3. İmirlü (24 Oğuz'dan bir boyun bölüğü,
4. Çobanoğlu
5. İmanlu-Inanlu (şimdi "ınallu",
6. Usalu/Usallu
7. Alplu

Dulkadirîler'de;

1. Tatlıoğlu
2. Koroğlu
3. Kalkhancioğlu
4. Beytoğlu (Bugün Maraş çevresinde 'Beyit Uşağı')
5. Hacılı (Hacılar' Maraş Dulkadirli Ulusu'ndaki Hacılu'dan bir bölük)

(3) Fikret Türkmen; "Köroğlu hikayeleri'nin yayılma sahaları ve menşe meselesi ", Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri: 23, 28 Eylül 1985, İstanbul 1985; Türk Edebiyatı, II, İstanbul 19.., ayrı basım, 555 - 565

(4) Zeki Velidi Togan; Türk Tarihi Dersleri s. 96, basılmamıştır.

(5) İskender Münşi; Âlem - Âray- ı Abbâsî s. 105

(6) M. Fahrettin Kırzioğlu; "Köroğlu'nun Şahsiyeti", Folklor Postası, C. II, Sayı : 18 - 19, 1946; Ayrıca bak; M. Fahrettin Kırzioğlu; Avşarlu ile Dulkadirli Türkmenleri'nin Köroğlu Oymakları, Türk Kültürü, yıl : VI, sayı : 66, s. 355 - 363

6. Şamsaldinlü (Gece-Gökçegö, arasındaki 'Şemseddin-lü'lerden bir bölük, adını Dede Kokut Kitabı'ndaki "Şor-Samsol-din Bek" hânedanı denilen "üç oklu" Oğuzlardan almıştır.)

7. İmür (Maraş-Dulkadırlı Ulusu'nda da bulunan 24 Oğuzdan birisinin bölüğü, diğer bir adı Eymürlüdür.

"Avşarlı Husrev Sultan Köroğlu" adlı Tükrmen Beyi **"Birinci Tahmasp (1524-1576) ve Birinci Abbas** zamanlarında **Kirman ve Kilüye Dağları'nda** yaşayan, fakat isimleri zikredilmeyen bazı **Türkmen-Avşar** kabilelerinin reislerinin ismidir."

Avşarlı Köroğlusu, 1576'da ölen İran Şâhi 1. Tahmasp zamanında yaşamış olup, onun mâiyetinde **Emir Arslan Sultan, Araşlı, Lala Sultan Ahmed Mirca Save Hâkimi Mahmud Sultan ve Yegân Sultan** ile birlikte 1567/68 **Gilân seferi'ne** katılmıştır (7).

Bu sırada (1580 - 1604) dönemlerinde de; **Bolu İçel ve Hasankeyf** bölgelerinde **Köroğlu** isimli yol kesen bir **Celâlî şâkî** yaşamıştır (8).

Ali Rıza (Yalgın)'a göre de;

Elbistan İlçesine tâbl (kasabanın güneydoğusunda 3090 m. yüksekliğindeki Türkmen yaylağı) Nurhak Dağı'nda bulunan 12 Türkmen aşireti'nden biri, Köroğlu Aşireti'dir 40 âileden ibârettir" (9)

4. KÖROĞLU ÇAĞI ÖNCESİNDE BOLU VE ÇAMLIBEL

Bizans devrinde **Kladiopolis (Kladius şehri)** demek olan **Köroğlu'nun** yaşadığı **Bolu**, adını, **"polis"** yâni şehir demek

(7) M. Fuad Köprülü; **İslâm Ansiklopedisi** Avşar Mad., C.I, 1942

(8) M. Fahrettin Kırzioğlu; "Avşarlı ve Dulkadırlı Türkmenleri'nin Köroğlu Oymakları," **Türk Kültürü**, Yıl : Sayı : 66 s. 356.

(9) Ali Rıza Yalgın; **Cemupta Türkmen Oymakları**, Ayrıca **Gaziantep Gazetesi**, sayı: 50 mart 1931

olan **Köroğlu'nun** kelimenin zamanla söylene söylene **Boli**, **Bolı** ve **Bolu** hâline gelmesinden almıştır.

Türkler, buraya kendilerine **Anadolu'nun** kapılarını açan **Myriocephalon Meydan Savaşı'nda Manuel Komnenos'un** yenilmesinie rağmen elde ettiği küçük bir başarıyı **Melik Mesud'un** silmesiyle yerleşmeye başlamışlardır.

Selçuklu Devleti'nin yıkılışı sonrası bir ara **Umurhanlılar**, sonra da bâzı küçük beylikler, bu bölgeye hâkim olmuşlardır. 1333'te **Bolu'ya** gelen seyyah **İbni Battuta**, orada ahilerin misafirliklerini överken, **Bolu'dan** çok kısa şekilde söz eder (10).

Sonra **Osman Gâzî** zamanında başlayan esas fetihlerle **Bolu** arazisi genişlemiş ve yiğit **Osmanlı** komutanları **Konur Alp**, **Akça - Koca**, **Süleyman Paşa** ve **Sungur - Bey**, **Bolu** fâtihleri olmuşlardır.

Ünlü **Evliyâ Çelebi Seyhatnâmesi'nde** **Konur - Alp'ten** söz yoktur. Ancak o, burasının " **Osmancık zamanında Sunkur Bay Şemsî** isimli bir kahraman tarafından fethedildiğini .. " söyler.

Önemi **Yıldırım Bâyezid** zamanında kazanan **Bolu'da**, pek çok sultan, çeşitli vakıf eserleri meydana getirmişler, **Timur** sonrası ve **Fetret Devri'nde** şehzâdelerin nüfuz mücâdeleleri : buralarda cereyan etmiştir.

Bu bölge, **Köroğlu** olayı sırasında "**Bolu Sancağı**" adını taşıyordu. **Evliyâ Çelebi**, **Bolu'nun** ilk tahririnin **Fatih Sultan Mehmed** zamanında yapıldığını söyler. **Köroğlu** devrinde; onun doğduğu köy olan **Sayalık**, o zaman kaza merkezi olan

(10) Bak; Enver Konukçu; **Köroğlu'nun** yaşadığı Asırda Bolunun Siyâsî Durumu, **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983, s. 53 - 64; Ayrıca Bak; Ekrem Kâmil; Hicrî Onuncu- Mîlâdi Onaltıncı asırda Yurdumuzu Dolaşan Arap Seyyahlarından Gazzî-Mekki, **İÜEF. Semineri Dergisi**, 1-2 (1937); Semavi Eyice; Tarihte Bolu, **TT ve OKB**, sayı : 47/ 326 (Mayıs Haziran 1975.)

Dörtdivan'a bağlı idi ki, burası şimdi **Gerede** hudutları içerisindedir.

Bolu, **Osmanlı** idaresine geçtiği tarihten **Köroğlu'nun** yaşadığı devire kadar, şehzâdeler, hanedana akraba olanlar ve **Candaroğulları**, Osmanlılar'ın hatta bâzan dost, bâzan düşman oldukları **Candaroğulları Osmanlılar'ın** hatta bâzan dost, bâzan düşman oldukları **İsfendiyaroguları** tarafından sancak beyi ve vâli olarak idâre edilmiştir.

Bu "**sancakbeyleri**" arasında, "**Şemsi Paşa âllesi**"nin özel bir yeri vardır. **Evliyâ Çelebi**, Bolu fâtih **Sungurbey Şemsi** isimli kahramana evlâttan evlâdâ geçecek olan bir "**ocaklık**" verildiğini yazar. Aynı âile adına, **Kâtip Çelebi** ve **Înâima** tarihlerinde de rastlamaktayız. **Şemsi Paşa**, Bolu'nun kuzeyinde, dağlar içerisinde bulunan yaylaları köylülere vakfeden şahsiyettir.

Prof. Dr. Fahrettin Kırzioğlu Köroğlu'nun yaşadığı çağda **Çamlıbel**, tam bir **Türk** askerî teşkilatı ve disiplin ile yaşayan ve hiçbir zaman eşitlik nizâmı tanımayan bir tabîi kahramanlar durağı idi. Bütün **Köroğlu** boylarında, bu rûhun hâkim bulunduğu ve burada hayalî bir cumhuriyet yerine, yalnız **Köroğlu Bey'in** ve onun bulunmadığı zamanlarda dört büyük bey'in emriyle hareket eden asker rûhlu kahramanlar, ordugâhının bulunduğu ve **Bölükbaşı** denilen 24 kişi olan zabitlerden geriye kalan çavuş ve erlerin birer emîr-kulu olduğu, basma ve yazma, bütün **Köroğlu hikâyeleri'nde** belirtildiği gibi bu millî yaşayış ve teşkilâtı dahi, **Köroğlu boyları'nı** haftalarca dinleyen en basit bir köylünün bildiği bir keyfiyettir." (11)

Çamlıbel; **Özbek** ve **Paris** rivâyetlerine göre; **Köroğlu'nun** kalesi etrafına kurulmuş bir şehirdir. **Tobol** rivâyetinde de şehir olmakla beraber, **Köroğlu'nun** sığınacak bir yeri de-

(11) Fahrettin Kırzioğlu ; "Kars Eli Köroğlu Anlatmalarındaki Eski Düzen ve Törelerimiz", **Çınaraltı**, Şubat 1942 : Ayrıca Bak; N. Bayraktar, **Şemsi Paşa**, Hayatı ve Eserleri, **IUEF**. TD sayı : 33 (Mart 1980-1).

ğildir; o dağa yakın bir şehirdir. Diğer rivâyetlerde; **Çamlıbel**'i sarp, yüksek bir dağ olarak görüyoruz; **Köroğlu** burasını haydut yatağı olmak üzere beğeniyor ve kalesini buraya yapıyor. Bu mevkiin ismi ise, **Yalvaç**, **Paris** rivâyetlerinde **Şamlıbel**; **İstanbul**, **Maraş**, **Elâziz**, **Urfa** rivâyetlerinde **Çamlıbel**, **Huloflu**'da **Çenlibil** (çen=sis), **Özbek** rivâyetinde **Çembilbil**, **Tobol** rivâyetinde de **Şemlibil**, **Sivas**'ta bir cönkte bulunan bir şiirde ise **Şemlibel** şeklindedir. (12)

5. BOLU BEYİ VE KÖROĞLU

Köroğlu hikâyelerinin ikinci ünlü kişisi, **Bolu Paşa**, **Bolu**, **Bolu Bey** veya **Bul Beğ** de denilen **Bolu Beyi** 'dir

Köroğlu'nun gözü kör edilen babasının intikamını almak üzere, doğduğu **Sayalık** köyü'nden; **Dörtdivan**, **Deveren** ve **Karadoğan** yaylalarının bulunduğu **Köroğlu Dağları**na ulaşan sesi, çok kısa zamanda **İmparatorluğun** merkezinde yankılanmıştır.

Onun ortaya çıktığı devrede; **Osmanlı** hükümdarı **Sultan III. Murad**, sadr-ı âzâmlar **Damad Ahmed**, **Kıbrıs Fatih** **Lala Kara Mustafa Paşa**, **Ferhad Paşalardır**. **Bolu Beyi** **İstanbul**'dan gönderilen bir devlet memuru olup, önce **Mehmed Bey**, sonra **Çorum**'dan getirilen **Behram Bey**'dir.

Köroğlu hikâyeleri ve şiirleri dışında, çağının ve kahramanın hayâtını, **Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı**, **Prof. Dr. Mustafa Akdağ** ve **Prof. Dr. Faruk Sümer**'in ortaya koyduğu belgelerle, merkezden gönderilen emirnâmeler, mühimme defterleri, **Bolu**'nun şer'iye sicilleri ve çeşitli **Osmanlı** belgelerinden öğreniyoruz.

Bu belgelerde **Köroğlu**; kadılarına, ehl-i örfe, servet sahiplerine saldıran bir **Celâlî** olarak görülür. Bu yüzden bir destan kahramanı hâline gelmiştir. Bu hususlar, 1581 tarahinde **Ço-**

(12) Boratav, Pertev Naili; a.g e, s. 43

rum Beyi olup, Bolu muhâfazasına memur olan Behram Bey'in mektubunda da görülmektedir (13).

1581 yılında Anadolu Beylerbeyi'ne yazılan bir hükümde, Gerede kazasından Köroğlu ve Kıbrıs kazasından Çakaloğlu denen eşkiyâların başkaldırıp, memleketi yakıp yıktıkları, halktan pek çok kişinin memleketlerini terketmelerine sebep oldukları ve bunların Celâlî oldukları açıklanıyor. Aynı belgede, Kızılıç oğlu Mehmet ve onun oğlu Mustafa, Hasan, Abdurrahim ve diğerlerinin Köroğlu'na yardım ettikleri de belirtilmektedir. Bunların, her nerede bulunurlar ise bulunsunlar; ele geçirilmeleri ve durumun toprak kadısı vasıtasıyla teftiş edilmesinin açıklandığı belgede "Şer'le lâzım geleni İcrâ idüb eşkiyâya asla ruhsat vermeyesiz" denilmektedir. (14)

Evliyâ Çelebi'nin anlatışına göre; bir gurup vakti Çerkeş'ten çıkarlar. Tosya'ya doğru giderken haramilere rasgelirler. Eşkiyâ bunları soymak ister. O zaman Evliya Çelebi onlara: Ey Gâzîler! sizin ettiğinizi bu dağlarda eşkiyâlık eden Köroğlu yapmamıştır, ilh..." diye tesirli bir htiâbede bulunur, ve hepsini yumuşatır (15).

Köroğlu, Bolu Beyi'nin Âsitâne (İstanbul) dan ve Kütahya'dan gönderilen emirlerle harekete geçtiği sırada, Karadoğan Köyü'ndeki Türkmenler'den meydana getirdiği bölükle ve ona katılan Çakaloğlu'nun desteğinde;

Hey hey.... hey!

Benden selâm olsun Bolu Beyine, Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır!" diyerek meydan okur.

Bolu Beyi: ve adamlarının kılıç yerine ateşli silahlar kullanmalarına;

(13) Mühimme Defteri 51f, s. 67 Mustafa Akdağ, Celâlî İsyanları, Ankara 1963, s. 22

(14) Mühimme Defteri 42, s. 75, no 1

(15) Evliyâ Çelebi (Muhammed zillî bin Derviş), Seyahatnâme, İstanbul 1315, Cilt: 5, s. 18

"Tüfek icâd oldu mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır."

diyerek karşılık verir. Ancak, mert sesi ile tercihini şu mısralara döker;

"Ok gıcirtısından, kalkan sesinden

Dağlar sedâ verip, seslenmelidir!"

Köroğlu'na gelinceye kadar, **Bolu**'da devlete karşı ortaya çıkan isyanlar vardı. **İbrahim** ve **Madin** isimli şâkiler, köyleri basıyor ve yolcuları soyuyorlardı.

Esasen **Bolu Sancağı**'nda zaman zaman sipahiler, menfatleri için fesat çıkarıp, huzursuzluğa sebep oluyorlardı.

Evliyâ Çelebi, **Bolu** halkının **Bey**'den şikayetleri için"...
gâyet adâletli davranmak gerek. Gayr-ı meşru bir kaç akçe alınsa, halkı hemen üç günde İstanbul'a gidip şikâyet eder" diye yazmıştı.

Bütün bu olaylara, **Bolu** softalarının sancağın düzenini bozmaya kalkışan hareketlerini, **Gerede**'de **Doğancioğluları** ve bütün **Anadolu**'yu saran **Celâlî** isyanlarını da eklemek lâzımdır.

O devirde, adam tuzağa düşürmeler ve kervan soymalar âdetâ bir moda hâline gelmiş, uzun zaman da sürüp gitmiştir.

Köroğlu hikâyelerinin **Paris** rivâyetinde bulunan; **Duna Paşa**'nın kaçırılması ile ilgili olanlarında; **Bolu Paşa**'nın **Çamlıbel**'e gelmesi, **Köroğlu**'nu esir edip götürmesi, yolda **Köroğlu**'nun hile ile elinden kurtulması (16) **Bolu Paşa**'nın **Köroğlu** ile savaşı ve onu esir alışı. **Köroğlu**'nun kendi rızâsı ile **Bolu Paşanın** esiri olarak **İstanbul'a** gitmesi, **Bolu Paşa**'nın **Köroğlu**'na verdiği söze ihâneti, **Köroğlu**'nun hapsi, **İsa Balı** tarafından kurtarılması safhaları başka, rivâyetlerde yoktur. Yalnız **Maraş rivâyetinde**, **Bolu Beyinin Çamlıbel'e** gelerek **Köroğ-**

(16) Bak; Faruk Sümer, **Oğuzlar**, Ankara, 1972

lu'nu bağlayıp götürmesi, **Döne**'nin kaçırılmasına ve bu sırada **İsa Balı**'nın **Köroğlu**na yardım edişine âit şiirler vardır. (17)

Köroğlu, bir **Maraş** rivâyetinde şöyle tasvir edilir;

" El kol çınar dalı gibi, göğüs ekmek tahtası, bel bir tutam sıfat berberaynası, bıyığının ön telleri sergerdan (bir nevi geyik) boynuzu gibi; arka telleri on beş yaşında kız belîği (kızların saçlarının arka örgüleri) gibi sinayi kemere inmiş. **Köroğlu** bu. analar doğurursa, böyle evlât doğursun?... "

Köroğlu, dağları gümbür - gümbür inleyen narası ile diğer **Türk** kahramanlarına benzer.

6. KÖROĞLU'NUN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Destan kahramanı **Köroğlu**'nun XVII. yy. da **Bolu** 'da yaşadığı anlaşıyor Ancak, doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bilmemize imkân yoktur.

1579 - 1582 yılları arasında bu adı taşıyan ve **Gerede** civarında yaşayan ve **Bolu Beyi**'ne isyan eden **Köroğlu** ile şâir **Köroğlu**'yu aynı kişi kabul edebiliriz. Ayrıca, bu adı taşıyan bir yeniçeri şâirinin 1577 - 1590 **Osmanlı İran** Seferlerine katıldığı, bu seferlerde büyük başarılar kazandığı ve **Özdemir Oğlu Osman Paşaya** manzumeler söylediği bilinmekedir (18).

Köroğlu destan kahramanı olarak, ilk önce **Bolu** çevrelerinde şöhret kazanmış olmakla beraber, hikâyesi ve destanı diğer yerlerde de gelişmiştir. XVI. yy'ın sonlarındaki **Celâlî** reisi **Köroğlu**'ndan başka, ondan önce ve ondan sonra- aynı adı taşıyan şakîler ve **Türkmen** sergerdeleri de türemiş ve bunların türlü serüvenleri **Köroğlu**'nun gerçek ve hayalî serüvenlerini zenginleştirmiş böylece de ortaya bir tek **Köroğlu** çıkmıştır. **Köroğlu**, halkın bağrından kopup gelen bir halk adamıdır. Na-

(17) Buna âit şiirler için bak; Selman Mümtaz; **II Şâirleri** , Bakü1928, C. I, s. 266

(18) Ahmet Kutsi Tecer;" **Köroğlu**na Dâir ",**Halk Bilgisi Mecmuası** c. 1, Ankara 1928, s. 110 - 116

sıl halk edebiyâtı, halk tarafından sevilmiş ve tutulmuş ise, **Köroğlu Destanı** da öylece sevilmiştir (19).

Bu efsânevî kahramanın târihî şahsiyet olduğu hususunda fikir beyan edenler mevcuttur (16) .

Doğu ve **Batı** versiyonlarında; **Köroğlu'nun** doğuşu ve yetişmesi, ile terbiyesi birbirinden tamamen farklıdır. Ortaklıklar azdır veya hiç yoktur. Batı versiyonunda "**Köroğlu'nun doğuşu ve büyümesi**" kolu, ya ortadan kalkmış ya da tamamen unutulmuştur.

Köroğlu Destanı'nı Ortaasya versiyonuna bağlı rivâyetlerinde **Köroğlu**, **Türkmen** ve **Özbekler**'in beyi, kanunî hükümdarı öz halkının ve vatanının düşmanlardan koruyucusu, dânâ mürebbîsi, batırların terbiyecisi ve yetiştiricisi, yenilmez bahadır olarak tasvir edilir.

Köroğlu, destanın efsanevî kahramanı olarak sıradan adam değil, atadan - babadan bir **bey**, bir **han** oğludur. Kendisi, halkını adâletle idâre eden, düşmanlarına aman vermeyen dirâyetli bir hükümdardır. Destanı **Ortaasya**'dan **Anadolu** yaylalarına doğru göçü sırasında; hem çatısı, hem muhtevâsı ve hem de kahramanları zamanını ve yeni coğrafyanın, yeni medeniyet sahasının tesirleriyle muayyen değişikliklere uğramıştır. Fakat bu değişiklikler, hiçbir zaman destanı bütün metinleriyle ele alıp incelediğimizde; efsanevî kahraman **Köroğlu Hanı**, bir "eşkiyâdan biri veya "**Celâlî**" reisi ile eşleştirmemize cevap verecek durumda değildir.

"**Kazak** rivâyetlerinin çoğunda **Köroğlu**; **han**, **bey**, **sultan**, **pâdişâh** makamlarına gelen, atadan ve babadan bir bey oğlu olarak karşımıza çıkmaktadır. O, eşkiyâdan gelişen bir kahraman tipi çizmez; aksine, kötü tâlihini yenip, hakkı olan **beylik** veya **hanlık** tahtına oturup, halkını idâre eden, mükem-

(19) Bak; Yücel Özkaya; "Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti", **Köroğlu Seminer Bildirileri**, Ankara 1983, s. 67 - 70

mel devlet sâhibi, âdil bir hükümdar, hâmâsî bir destan kahramanı olarak beşerîleşmiş bir **mitolojik tip** çizer (20).

Özbek rivâyetlerinde **Köroğlu**, Özbeklerin ve Türkmenlerin pâdişâhıdır. Destanda yer alan târihî hâdiselerin akisleri, Arap ve İran hâkimlerinin **Özbekler**'le, **Türkmenler**'le, kısaca **Ortaasya Türk** kavimleri ile yaptıkları savaşların, mücâdelelerin, hâtıralarından ibârettir. (21)

Batı versiyonu üzerinde yapılan incelemelere göre; (22). **Bolu ve İçel, Hasankeyf'deki Köroğlu**" tipi belli bir şahsiyet ve fikir temelinden mahrumdur. Şiddet ve gaspa yönelik olduğu için, insan şahsiyetine değer vermez. Asıl gâyesi, çapuldur, yağmadır.. **Eşkiyabaşı**'nın despotizmi hâkimdir. Bu despotizmin çevresi, sorumsuzluk gâyesizlik, fikirsizlik bayrakları ile çevrilidir. Hazır reçeteler geçerlidir. Karşı olmak psikoza hâkimdir. Kuralsız ve kaidesizdir. Değer yargısı tanımaz. Milletin ve devletin yanında değildir. Hareket ve düşünceler ithal malı olup, öze sirâyet edilememiş satırlıktadır. "**Düşünmeme**" en büyük düşünce kaynağıdır. Birleştiricilik ve yapıcılıktan eser yoktur. En büyük fazilet, herşeye sebepsiz olarak karşı olmak; bütün olumsuzlukları hazır ideolojilerin kalıplarıyla halletmek mahâreti söz konusudur. Kısacası; insan tabiatına ve ilme aykırı (kolay olanı yapan, renksiz ve kültürsüz bir tiptir.

Diğer taraftan; "**Hüsrev Sultan Köroğlu** tipinin İnsan şahsiyetini esas alan bir temeli vardır. Geleceğin bugün-dünde saklı olduğunun şuurundadır. Kültür temeli; ayakları yere değen anlayışın, duyguyla beslenmiş kültürüne tamamiyle hâkim oluşturmaktadır. Çağın îcaplarıyla donanmış maddî -mânevi kültür un-

(20) Dursun Yıldırım; "Köroğlu'nun Orta Asya Rivâyetleri" , **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983, s. 111

(21) Tura Mirzayev ; **Özbek Xalk Ogzaki Poetik İcadi**, Taşkent, 1980; s. 105

(22) .Bak; Mustafa Uslu; **a.g.m**, s. 12 vd. ; Ayrıca Bak; Faruk Sümer; "Belgelerle **Köroğlu**'nın Tarihi Kişiliği", **Milliyet Sanat Dergisi**, sayı: 163 (19 Aralık 1975).

surlarıyla teçhizatlanmıştır. İçinden çıktığı kültürüne yabancı değil, özüne v kıftır. Gücüne ordan alır. Türk kültürü ve Isl m inanışı, düşünce ufuklarının kaynaklarıdır. **Devlet Baba** inanıőına s hip olup, sitemini "ayaklanma" őekline sokmayandır. Birleőtiricidir, kolaylaőtıracıdır. İyiye ve güzele doğru geliőtmece-
dir. Onun için insan, en mukaddes em nettir. Devlet ve millet bekası en önde gelir. Fikir ve çalıőmalardır öncüdür.  m n ve kahramanlığı őaınsında birleőtirmiőtir. Teőekkür etmek en büyük hasletlerindendir. Sevgi her iőtinde baş ucundadır. Kısacası zor olanı yapan, zora t lip; o nisbette de inançlı, araőtıracı, őahsiyetti bir tiptir.

Köroğlu'nın aşağıdaki deyiőtinde bu kararlılık ve őahsiyetti'nin güçlü if desi vardır;

**Eğer kendilerde erlik var ise
Gelsin d ę őelim Bolu Beyleri
Kanından susayıp cand n geçerse
Gelsin d ę őellim Bolu Beyleri**

Atına binende eyledi dizgin
Alayları  atıp eyledi bozgun
Leőtine kondurmak isterse kuzgun
Gelsin d ę őelim Bolu Beyleri

**Koç yiğitleri aldım da yanıma
Keskin kılıcımı çaldım belime
Serimden ge miőtım bakmam  l me
Gelsin d ę őelim Bolu Beyleri**

Karőtımda durana kalmaz kar rım
Doğrulup gelene yoktur zar rım
Ya őehitlik ya g z lik dilerim
Gelsin d ę őelim Bolu Beyleri

**Ala sadağımı sundum özüme
Hezâran kalkanım aldım dizime
Köroğlu der, kan göründü gözüme
Gelsin doğuşelim Bolu Beyleri**

7. KÖROĞLU DESTANI VEYA HİKÂYELERİ

Prof. Fuat Köprülü'ye göre; Köroğlu Destanı; XVI. yy'dan evvel teşekkül etmiştir.

Türklerde halkın kahramanlık; kuvvet, cesâret, hayırseverlik, nezâket, erkeklik ve şeref gibi unsurlardır (23).

Zâlimlerin ve müstebitlerin eziyetine mâruz kalmış zavallıları ve yoksulları koruyan Köroğlu, onlara mümkün olan her yolla yardım eder. Onu diğer kahramanlardan ayıran bir özellik de saz çalması ve bir halk âşığı olmasıdır. O hem dostları ve hem de düşmanları ile olan ilişkilerinde sık sık saz çalar ve şiir söyler.

Asıl adı Rûşen Ali olmakla beraber, babasının uğradığı bir haksızlık sonucu gözlerinin kör edilmesi üzerine, ona Köroğlu adı verilir. Bolu Beyi, seyisi olan babasına değerli, derbir tay bulmasını emreder. O da araştırdıktan sonra, uyuz ve çelimsiz bir tay ile eve döner ve bunu bulabildiği en iyi tay olarak Bolu Beyi'ne takdim eder. Aslında çok iyi cins bir tay olduğu halde henüz bakımsız ve gösterişsiz olan bu tayı gören bey, bunu kendisine bir hakaret sayarak seyisin kör edilmesini emretmiş ve bu emir seyisin gözlerine mil çekilmek suretiyle getirilir. Bu olay üzerine kör seyis ile oğlu Rûşen Ali değeri anlaşılmayan tayı da yanlarına alarak evlerine giderler. Seyis aslında çok iyi bir tay seçmiş olduğundan emindir.

"Köroğlu'nun babası eve geldiğinde oğluna şöyle der; Buraya dört duvar yap". Köroğlu dört duvarı yaptıktan sonra babası ona:

(23) Ahmet Edip Uysal; "Destanlarımızdan Dede korkut Hikâyeleri ile Köroğlu'nda Tabiat Üstü Unsurlar", **Erdem**, cilt : 2, sayı: 4, Ocak 1986, s. 26-29

"-Şimdi bu dört duvarın üstüne bir çatı yap. Öyle olsun ki hiç bir tarafından ışık sızmasın." diye emreder.

Tay bu karanlık ahıra konuldu ve orada altı ay bakıldı. Babası **Köroğlu**'na ahırın tabanını sulatmış ve tayın üzerine binerek ovasını, ayakları ile çiğnetmişti. Bu sulama ve çiğnetme tam altı ay devam etmişti. **Köroğlu**'nun babası, her akşam atın nallarını muayene ediyor ve kuru toprağa değip değmediğini elleriyle araştırıyordu. Aradan bir kaç ay geçtiği hâlde, atın nallarında hâlâ çamura rastlanıyordu. **Köroğlu**'nun babası "Muhakkak ahırda bir ışık sızıntısı var. Bu at altı ay tamamen karanlıkta tâlim görmeli" dedi. "**Köroğlu**" babasının bu sözü üzerine ahır ıyice araştırdı. Gerçekten de çatıdaki küçük bir delikten içeri ışık girdiğini anladı ve orasını kapattı. Ata altı ay daha bakıldı. Bu sürenin sonunda babası, ahırın içini tekrar oniki defa sulatıp sürmesini istedi. **Köroğlu**, babasının dediği gibi yaptı, ata bindi ve ahırın içinde bir kaç defa dolaştı ve yüksek bir duvarın üzerinden atladıktan sonra, babasının yanına geldi. Babası elleri ile tekrar atın ayaklarını yokladı. Bu sefer at istediği gibi olmuştu, çünkü tırnaklarında kuru toprak parçaları bulmuştu. Demek ki, hayvan artık derin çamur içinden kuru toprağa erişebiliyordu. Bunun üzerine oğluna şöyle dedi; "**Bu at sende oldukça kimse seni yenemez . Bu atla gldip Bolu Beyinden benim intikamımı almanı istiyorum.**"

Kirat adını alan at, alelâde bir at değildi. Onun babası bir "**deniz kulunu** " idi. Sâhibinin dilini anlar ve onunla konuşurdu. Ona yaklaşmakta olan tehlikeyi haber veriyordu. Gerçekten bu at kuş gibi uçabilmekteydi. O aynı zamanda ölümsüz bir attı. Sâhibi **Köroğlu** da ölümsüzdü. Çünkü babasının gözlerini açmak için **Hızır** tarafından verilmiş olan "**abu hayat**"ı kâseden kendisi içmişti. Bu şekilde büyük güç kazanacağını ve böylece babasının intikamını daha iyi alabileceğini ümid ediyordu. **Dede Korkut Destanları** ile ilgili tabiat üstü unsurlardan bahsederken, **Hristiyanlık** gelenekleri arasında yer alan ve **Hızır**'a benzerlikler gösteren **St. George** 'dur. **Köroğlu** abu hayattan içerken bunun bir kısmını atının üzerine dökmüş ve böylece **Kirat** da ölmezlik kazanmış.

Kirat ile arkadaşlarını yanına alarak **Köroğlu Dağları**'nda **Çamlıbel** mevki'inde bir kale kuran **Köroğlu**, buradan **Bolu Beyi** üzerine çeşitli seferler düzenlemiş, kervanlar soymuş ve çeşitli aşk mâceraları geçirmiştir. Onda **Orta Çağ** şövalyelerinin bir çok özelliklerini bulmakla beraber, **Türk** kahramanlarına has davranışların üstün geldiğini görüyoruz. O tek tek kılıç kalkanla dövüşülen devirlerin kahramanıdır. Delikli demirin, yâni tüfeğin icâdı ile kahramanlık devrinin sona erdiği ve **Köroğlu**'nun da esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolduğuna inanılmaktadır. Hatta, onun **Kırklar**'a karıştığı ve hâlâ onların meclislerindeki yerini muhafaza etmekte olduğu söylenir. Ölmezlik suyu abu hayatı içmiş olan **Kirat**'ın da hâlâ **Köroğlu**'nun yanında **Kırklar Meclisi**'nde bulunduğu inancı **Türkiye**'de yaygındır. **Bolu**'nun **Erenler Köyü**'nde; **Köroğlu**'nun makamı bulunmaktadır. **Bolu** halkı arasında **Köroğlu**'nun bugün bir velî olduğu inancı pek yaygın görünüyor. **Bolu**'lar, **Köroğlu**'nun asla bir kanun kaçağı veya haydut olduğunu kabul etmemekte ve onun çok büyük velîlerden biri olduğu üzerinde ısrarla durmaktadırlar.

Köroğlu Destanı'nı efsanevî kahraman etrafında oluşan anlatma geleneği; onu anlatan temsilciler, anlatıcılar, destancılar vücûda getirmiştir. **Köroğlu Destanı**'nı anlatan destancılarla "**köroğluhan**" denilmektedir. Rivâyetlere göre, **Köroğlu**, kırklara karışmadan önce kendisi ile karşılaşan bir keleş'ine başından geçen mâcerâları âleme anlatmasını vasiyet etmiştir. (24)

Bir **Orta Asya** versiyonuna göre de;

Köroğlu yaşlandığı zaman üzüntülüdür. Hanımları **Yûnus** ve **Miskal** periler onun üzüntüsünü hafifletmek için, ona: "**dünyânın sonuna kadar biz senin nâmını unutturmayacağız, destanını anlattıracağız**" diye söz verirler. Periler ölümsüzdür. Onlar bahşılarla beraber dolaşırlarmış. **Köroğlu**'nun sözlerini, mâcerâ-larını onların yüreklerine, hâfızalarına yerleştirirlermiş. Bahşılar, aynı zamanda **Köroğlu**'nun oğullarıymış. (25)

(24) Behçet Mâhir; **Köroğlu Destanı**, Ankara, 1973., s. 586 - 587

(25) Tura Mirzayev; **Xalg Başkılarıning Epik Repertuvı**, Taşkent 1979, s.

Buna benzeyen bir inanca, **Anadolu** âşıkları arasında rastlanmaktadır. Rivâyete göre; **Köroğlu**, âşık meclislerinde kendisinde söz etmeyen âşıklara beddua etmiş. Bu sebeple, âşık meclislerinde **Köroğlu**'dan üç eser çalıp söylemek âdet hâine gelmiştir.

Köroğlu Destanı, **Ortaasya Türkleri** arasında da **Türk** destan anlatım geleneği içinde gelişmesini tamamlayarak epos seviyesine erişmiş mükemmel bir hamâsî destan, **Manas Destanı** gibi âbidevî bir eserdir.

Sarı Deniz'den **Dalmaçya** kadar büyük bir coğrafyaya yayılan "**Köroğlu Destanları**" üzerindeki ilmî çalışmalar, bizde, Cumhuriyet sonrasında başlar. Bunların en önemlisi ve ilki **Pertev Nalli Boratav**'ın 1930 da talebe iken; hocası **Prof F. Köprülü**'nın kendisine verdiği "**Köroğlu Destanları**" adlı mezuniyet tezidir. **Pertev Nalli Boratav**'ın yerli ve yabancı müelliflerin görüşlerini de alarak, karşılaştırmalı olarak hazırladığı bu tez, 1931 de **Türkiyat Enstitüsü** yayınları arasında **İstanbul**'da basılmıştır.

Köroğlu ve **Köroğlu hikâyeleri**, **Avrupa**'da da tanınmış olup, **Mordtman**, **Chodzko** ve daha birçok ilim adamı **Köroğlu**'nu etüd etmişlerdir.

Köroğlu Destanı'nı **Avrupa** milletlerine tanıtan ilk araştırmacı **A. Chodzko**'dur. O, destan hakkında "**Asya**'da ve genel olarak **Doğu**'da bu ad ile / **Köroğlu** ile/ karşılaşamayacağınız bir yer, bir köşe bulmak mümkün değildir. Siz onu/ **Köroğlu Destanı**'nı/ **Bessarabya**'da, hattâ **Moldavya**'da dinleyebilirsiniz. Bu, **Köroğlu**'nun sâdece yollar cengâveri olmayıp, muayyen bir târihî rol oynamış olduğunu göstermez, onun **Asya**'daki şöhretli **Homeros**'un **Yunanistan**'daki şöhreti kadar büyüktür." der (26) .

Özbek bakşılarının en büyüklerinden sayılan **Ergaş Cuman Bülbül** (1868 - 1938), **Köroğlu Destanı** için şunları söyler; (27);

(26) **M. Tahmasıp**, Redaktör : **Hamit Araslı**) **Azerbaycan Edebiyatı Tarihi**, Cilt : I Bakü, 1960, s. 484

(27) **Tura Mirzaev**; **Xalk Baxşılarının Epik Repertuarı**, Taşkent, 1979; s. 138

**Türkmanda, Özbekda, Kazak, Kırgızda
E süygan bir namdar edi Köroğlu
Toğrını süyerdi, eğriga duşman
Zalimlarga xunxar edi Köroğlu"**

Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzoğlu'nun dediği gibi;

"Bugün Anadolu ile Azerbaycan'da, hattâ bütün Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Karadeniz ile Akdeniz'e suları akan bölgelerdeki Türkler arasında halk içinde yaşayan erlik destanlarının başında, aslı 12 kol (epope) ve 40 boy (epizod) olan **Köroğlu Hikayeleri**'nden kalan türlü söylenişli türkölü destanlar gelmektedir. Bunların hepsi de, **Oğuzlar** ve onların kardeşi sayılan rakip komşuları **Kıpçaklar** bölgesinde yaygın olarak bilinmektedir. İslâmlık'tan önce **Oğuzların** yaşayışındaki son erlik çağının millî destânî sembolü olan **Köroğlu/ Koroğlu/Küroğlu'nun** tarihî kişiliğini, **Dede Korkut Oğuznâmeleri**'ni bırakan ve **Hazar Denizi -Fırat** yukarıları arasındaki **Oğuz Eller**'nde yaşayan **Oğuzlar**'ın, V. Yüzyılda (449-481) yılları boyunca) ateşe tapan İranlı /Sasanlılar ile Hristiyanlığı ve millî varlıklarını koruma uğruna giriştikleri destânî savaşların başbuğları **Cenasdan** (Kaşgar/ Doğu Türkel) bölgesinden gelme **Mamikonlu / Kara - Konak** (Kara - Koyunlu)lar âilesi içinde aramak gerekir. "

Köroğlu hakkında çeşitli dillerde yayınlanan bir rivâyetler kitâbiyatı vardır. **Pertev Nallı Boratav**, bu rivâyetlerin, 34 tane olduğunu belirtir. Bunlar, **Paris, Özbekistan; İstanbul, Tobol, Samaylovıç, Haksthausen, Maraş** vb. leridir. Bu rivâyetlerde; **Köroğlu'nun** doğduğu ve hareket ettiği yerler başka başkadır. Ancak **Bolu Beyi**'ne karşı gelen **Köroğlu'nun Bolu** taraflarına yerleştiği belgelerle de sâbittir.

Köroğlu Destanı, yüzyıllar boyu **Anadolu'da** ve dış **Türk illerinde** yer yer manzum deyişlerle süslenmiş bir halk hikâyesi olarak söylene gelmiştir. Çeşitli kollar hâlinde anlatılan bu hikâyeye, çoğu yiğitleme ve koçaklama biçimli, koşma

ve türkülerden oluşan manzum deyişler, nesir kısımlardaki söyleniş tarzı, bir destan havası ve niteliği kazandırır. **Köroğlu Destanı**, geçen yüzyıllarda kısaltılarak yazıya geçirilmiş, birkaç kere de taşbaskısı olarak basılmıştır.

Anadolu varyantları hakkındaki ilk yayınlar, geçen yüzyılda başlamıştır. Bu yayınlar, çoğunlukla litograf usûlüyle yapılmıştır. 1872 yılında **İstanbul**'da « **Hikâye-i Köroğlu - Türkülerile Beraber-**» adıyla **Ermeni** harfleriyle **Türkçe** ve **Köroğlu** kolu neşredilmiştir. Daha sonra 1886 da 15 sayfalık «**Meşhur Köroğlu**» adıyla küçük bir kol, 1889 da S.T.H. rûmuzu ile 48 sayfalık «**Köroğlu**» su çıkmıştır. Bu yayınlarda baskının son derece kötü, hikâye'nin bozuk olduğu görülür. Türk varyantları, ilk ilmî yayın olarak 1899 da ünlü **Macar Türkoloğu I. Kunoş**'un derleyip **V. V. Radloff**'un 1899 da yayınladığı **Proben...** serisinin VIII. cildinde yer alan **Köroğlu** 'sudur. (28).

Kunoş, bu rivâyetleri **İstanbul**'dan transkripsiyonlu olarak toplamış, daha sonra 1913 'te **Gyula Mezaros**, bir buçuk sahifelik bir girişle **Macarca**'ya da tercüme etmiştir. Ancak, bu tercüme hikâyenin sonlarına doğru özetlenmiştir. (29)

Cumhuriyet döneminde; **Köroğlu** destanı çeşitli kişilerce türlü şekillerde defalarca bastırılmıştır. Bunlardan bir kısmı halk için hazırlanmış olup **Muharrem Zeki Korgunal**, **Danış Remzi Korok**, **Süleyman Tevfik Özzorluoğlu**, **İlhan Başgöz Selâmi Münir Yurdatap**, **Murat Sertoğlu**, ve **Yaşar Köksal** tarafından yayınlanmışlardır. **Maarif Kitaphanesi**'nin «**Köroğlu ve Selma**», **Tam ve Tekmil Köroğlu**» C.B. rûmuzuyla «**Tam Köroğlu**», isimli kitapları, yıllar yılı câmi kapılarında halkımızın büyük ilgisini çeken yayınlar olmuşlardır.

Destanı, **Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu**, iki ciltlik hacimli bir roman hâline getirmiş, 1928'de bastırılmıştır. Bu tarz-

(28) Aslı; I. Kunoş; Mundarten der Osmanen, **Proben...** VII, Taill, St. Petersburg 1899

(29) Bak; Gyula Meszaros; **Köroğlu**, Budapeşte 1913

da diğer bir roman **Mehmet Seyda'nın** kaleminden çıkmış olup 1969'da basılmıştır. (30).

İbrahim Zeki Burdurlu, **Köroğlu** destanını bir kitapçık hâlinde yayınladıktan başka «**Üç Destan**» adı altında **Oğuz Kağan** ve **Karacaoğlan**la birlikte bir defa daha yazmıştır. **Orhan Ural**'ın yine "**Üç Destan**" adlı eserinde «**Oğuz Kağan, Ergenekon**»la birlikte **Köroğlu**'da bulunmaktadır.

Yaşar Kemal Göğceli «**Üç Anadolu Efsanesi**»nden biri olarak **Karacaoğlan** ve **Ağrıdağı Efsaneleri** yanında **Köroğlu**'nu da eserine almıştır.

Destan üzerinde ilk ilmî çalışmayı **Prof. Pertev Nallî Bortav** 1931 de yapmış, sonra da destanın özetiyle birlikte içindeki manzum parçaların çoğunu «**İzahlı Halk Edebiyatı Antolojisi**»nde yayınlamıştır. **Köroğlu** destanındaki şiirler **Köprülü'nün «Saz Şâirleri»** antolojisiyle, **İlhan Başgöz'ün «İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi**»nde de yer almışlardır.

Bu yayınlar içinde en ilmî olan eser, **Prof. Mehmet Kaplan, Doç. Mehmet Akalın** ve **Muhan Bali'nin** 1973'te yayınladıkları «**Köroğlu Destanı**», **Behçet Mahir**'den derlenmiş olup, **Erzurum**'da anlatılan **Köroğlu** hikâyeleri'nin bütünüdür (31)

Süheyla Bayrav, bu mükemmel araştırmanın aynı güzellikteki incelemesinde, şunları söylemektedir (32) ;

"**Köroğlu** destanının önemli niteliklerinden biri, kahramanların düşünce ve duygularını sazla (metinde şiirle) anlatmalarıdır. Destan, düzyazı ile anlatılan bölümlerinden ve araya giren şiirlerden oluşmaktadır. Şiir ve şarkıların daha tesirli bir anlatma biçimi sayıldığı, **Köroğlu** ve koçaklarının bu yeteneklerini

(30) Bak. Müjgan Cumbur; "**Köroğlu Destanı**"ndaki lirik ve Epik Unsarlar **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983, s. 37 vd.

(31) Bak; Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali; **Köroğlu Destanı**, Ankara 1973

(32) Süheyla Bayrav ; **Köroğlu Destanı Üzerine**, **Dilbilim II**, ayrı basım, İstanbul 1977, s. 68-71

bir silah, bir üstün başarı aracı gibi kullandıkları söylenebilir. İstek ve durumları bildirirken, daha inandırıcı sayılan şiir, övgüleri hâfızalarda yaşattığından küçümsenmeyecek bir güçtür. **Kiziroğlu** ve **Bolu Beyi** bölümlerinde bu inancı açıkça görürüz. Şiirin zamana karşı koyması dışında, büyü gücü, eski çağlarda çok yaygın bir inanış olduğundan üzerinde fazla durmayacağız. Destanda, şiir ve düzyazının meydana getirdiği iki ayrı seviye başka, anlatılan bölümlerinde, ayrı söyleyişlere rastlanır : Destanın kişileri, birbirleriyle konuşurken; o andaki duygularına uyarak, ya içtenlik, duygu, akıl belirten, belli bir kültür olgunluğu ve edebiyât geleneği açıklayan şiirli sözler söylerler, ya da kaba deyimler, günlük konuşma biçimlerini kullanırlar. Yalnız düşmanlarına karşı değil; sırası gelince en sevdiklerine kırıcı, küçültücü sözler söylemekten çekinmezler. Bu yüzden eserde, kişiler arası konuşmalarda bir üslûp birliği yoktur. Öte yandan, destanda, şiirlerin bol olması önemlidir.: Şiir ve şarkının düzyazıya bir üstünlüğü de, hafızalarda kolay kalmalarıdır. Zamanla değişmeden korkmazlar. Böylece, anlatılan bölümlerindeki üslûp değişikliklerine karşılık, elimizdeki rivâyete güveni arttırırlar.

Köroğlu Destanı uzun bir serüvenin değişik bölümleri yerine, bir yiğitin adı etrafında toplanan, birbirleriyle ilişkisiz hikâyeye sergiler : Yapısı bakımından **İliada**'ya değil, **Odysseus**'a benzemektedir. Destanın giriş ve belki son bölümü dışında, içindekilerden birini çıkarmak, araya yeni bir hikâyeye koymak bütünün yapısını ve anlamını değiştirmez.

Destanda en özel hikâyeye, **Köroğlu**'nun adını doğrulayan ve ortaya çıkışını anlatan bölümdür. **Bolu Beyi**'nin haksız tutumuyla çevresinden uzaklaşan **Köroğlu**, çeşitli diyarlardan yiğitleri kendine çekerek savaşçı bir birlik kurar. Bu süre yasa dışı yaşadıktan sonra, Pâdişâhın affı ve fermanıyla birlik, toplum yapısında görevli bir kuruma dönüşür. Destanı oluşturan öteki hikâyeyi ise, birkaç öbekte toplayabiliriz: a)ünlü yiğitlerin **Köroğlu**'na katılması, b)evlenmeler c)bir şeyi elde etmek için ya

da birine yardım için uğraşmalar. Hikâyelerin bâzıları bir iki ayrıntı bir yana (yer ve kahraman adları gibi) bütününe eştirler. Eş durum ve olayları tekrarlarlar. Gerçekte, onları bir hikâyenin değişik rivâyetleri olarak incelemeliyiz.

Destanın târihî gerçekleri yansıtmaya gelince: Eserde kahramanların, arşivlerde bulunan belgelerle, gerçekten yaşamış kişiler oldukları bilinse ve olaylara, metinde belli bir tarih verilse de (**Sultan Murat zamanına rastladıkları söylenir**) ; anlatılışa kesinlik, inandırıcılık getirmek isteyen ayrıntılar bulunsa da; hikâyeleri târihin ışığında aydınlatmaya çalışmak, verimli bir yol sayılmamalıdır. Çünkü **Köroğlu** destanı, kat kat tabakalardan oluşan bir eserdir. Ortamı, birçok yanı, **Osmanlı** târihi ve kültürüyle açıklanır, belli bir dönemin hayâtını yansıtır. Bu dönem, çağdaş açıdan bakılarak değerlendirilmeye çalışılır. Ama, hikâyeleri dikkatle incelenirse, çok daha eski çağların inanç ve törelerini sürdürdükleri, çok daha eski bir geleneğe bağlı oldukları anlaşılır.

Destanın başlıca kahramanı **Köroğlu** , tek başına düşünülemez. Kaderi, Kıratının varlığına bağlıdır. Adını bile, dolaylı olarak ona borçludur. **Yaşar Kemal**'in anlatışında, kahraman, sihirli üç köpüğü içerek babasının körlükten kurtulmasını engeller. Irâde eksikliğini açıklayan bu egoist davranış ise, kendisine âşıklık (ozanlık), olağanüstü güç, ölümsüzlük sağlar. Babası kendisini bağışlasa da, kötü hareket, böylece armağan kazanmış olur. Incelediğimiz rivâyette bu ayrıntılar yoktur. Aksine, **Köroğlu**'nun başarısını kol gücüne değil, atına borçlu olduğu, sırası geldikçe belirtilmiştir. Eserde; başka yiğitlerin : **Demircioğlu'nun**, **Köse Kenan'ın**, **Esabâî'nin** vücut güçleri övülerek, çarpışmalarda bu sebeple nasıl başarı kazandıkları söylenir. **Köroğlu** da, hiç şüphesiz çok iyi dövüşen bir yiğittir, ama yine de, birçok yerde üstün gelmesinin sebebi, her şeyden önce, atı, akli, düşünmeden işe girişmemesidir. Düşmanın oyunlarını sezer, ne yapacaklarını, ne yapabileceklerini tasarlar, gerekince hileye baş vurur. En yakını dostu, en büyük gü-

veni atıdır: Kuşlarla yarışan Kıratı, ona akıl almaz başarılar sağlar. Kırat, **Köroğlu'nun** mutluluğunun, ününün, beyliğinin temelidir. O gerçeküstü bir yaratıktır, çok eski **Anadolu** mitoslarından geldiği şüphe uyandırmaz: At yetiştiricisi **Bolu Beyi de** başbakıcıya, eşine rastanmayacak bir atın satın almasını buyurur, pahası ne olursa olsun. Bakıcı, uzun zaman dolaştıktan sonra, kimsenin değer vermediği, gösterişsiz iki ay bulup getirir. Herkes gibi **Bolu Beyi de** tayları beğenmez, bakıcıya bir şey sormadan, onu dinlemeden, öfkesine kapılarak, uzun yıllar kendine hizmet eden bu adamı cezalandırmaya karar verir ve gözlerine mil çektirir. Oysa taylar, bir deniz aygırını yavrularıdır, olağanüstü yeteneklerini bakıcı anlamıştır. Doğruyu gören bakıcı kördür artık : **Tiresias** ya da **Oidipus** gibi; ama geleceği bilmektedir. Bu durum gerçeğin, vücudun gözleriyle değil , aklıyla görüldüğünü isbat eder. Gözleri gören **Bolu Beyi** ise gerçekte , aradığı şeyi bulduğunu fark edemeyecek kadar kördür. Öfkesi geçince yaptığından az çok pişmanlık duymaktan da geri kalmaz. Bu sebeple , değer vermediği tayları bakıcıya verir. Bakıcı, oğluna yol göstererek, tayları hiç ışık girmeyen bir ahırda terbiye ederek büyütür. Bilir ki, en ufak bir ışık, taylarda, bulunduklarını yalnız kendisinin sezdiği kanatlara zarar verir. Bu ayrıntı, gerçek üstü deniz aygırının aynı zamanda yeraltı âlemiyle ilgili olduğunu açıklar.

"Bu, eski **Yunan** mitolojisinde de rastlanan bir olaydır.

" At, genellikle, coşkun isteklerin, tabii eğilimlerin simgesi ise de, kanatlı at insanın yaratma, yükselme gücü olarak yorumlanır.

Köroğlu'ndaki Kırat bu değer yargılarına uymaktadır. **Köroğlu**, önceleri Kıratın gücünü kötülükte kullanmış, sonradan doğru yola dönmüş, toplumun yasalarına uyarak yaşamıştır. Pâdişâhın fermanıyla kervanlardan baş alan **Köroğlu** bir derebeyi olmuştur. Oysa, eserde; ondan başka derebeylerinden ya da destandaki deyimle, çöl beylerinden söz edilir. Bâzıları, **Köroğlu'ndan** hem kol kuvveti, hem metodlarındaki savaş gü-

cü bakımında üstündürler. Mesela; **Kızıroğlu Mustafa Bey** gibi. Ne var ki, **Köroğlu**'nun ünü daha çoktur. Bu durumun nedeni açıkça belirtilir: **Köroğlu** zenginden alıp fakire verdiği için, bol gönüllü olduğu için, eline geçen parayı biriktirmeyip dağıttığı için, yardım isteyenleri geri çevirmediği için, benlik peşinde koşmadığı için, yanındakilere değer verdiği, sevdiği, saydığı için ünlü ve başarılıdır. Kıratın gücünü doğruluk ve iyilik yolunda kullandığından en mutsuz görünen durumlarda beklenmedik yardımlar bulur ve en büyük sakıncalardan kurtulur. **Kızıroğlu** da yiğittir, atılgandır, korku bilmez, güçlüdür. Ne yazık ki bencildir. Varlığını arttırmak, kazandığıyla yetinmeyip daha çoğunu elde etmek uğrunda çaba gösterir. Kıskançtır, kibirlidir. Bencilliği yüzünden, zaman zaman yenilgiye uğrar, küçük düşer. **Kızıroğlu**'nun düzeyine erişemez. Yine de kendi eksiklerinin bilincine vardığında, nefisini eğitmeye çaba gösterir, yararını görür de. **Bolu Beyi**'ne gelince, korkak, kötü, sinsi kişiliği yüzünden, eline fırsat da geçse, yararlanamaz. Kendini kimseye sevdirmeden ölüp gider. **Köroğlu** destanının etik değerler üzerine kurulu olduğunu, en seçkin biçimde, kahraman **Bolu Beyi** ile ilişkileri açıklar. Haksız cezalandırılan babasının öcünü alacağı beklenen **Köroğlu**, gerçekte böyle bir grışimde bulunmaz. Destanın sonunda, **Köroğlu**, **Bolu Beyi**'ni öldürür; ama bu işi babasının öcünü almak için yapmaz. **Bolu Beyi**, yeni rastlaşmalarında kendisine yardım etmek isteyen kahramana nankörlük göstermiş, iyiliğe kötülükle karşılık vermiştir. Sazla söylediği şiirde; **Köroğlu**, babasına yapılanı anlatırsa da, iki bölüm arasında (babasına yapılan son ceza) gerçek bir ilişki yoktur. **Köroğlu** kin adamı değildir. **Köroğlu**'nun en büyük özelliği, vericiliği, isteyenlere ve istenene hayır dememesidir.

Yunan mitolojisinde **Kırat**'a yaklaştırabileceğimiz, **Kırat**'ın kökenini aydınlatabilecek öykü ve ayrıntılar bulduk. Oysa, ne **Yunan** mitolojisinde, ne edebiyâtında isteneni kendi zararına da olsa, cömertçe vermesiyle ün yapmış bir kahraman bulmak güçtür. Kötü güçlerle savaşan, kötülüğü yenmeye uğraşan, toplumu için kendini fedâ eden kahramanlar vardır. Ama, **Bolu**

Beyi'nin cibiliyetsizliğini bildiği halde, bütün yakınlarının karşı koymalarına kulak asmayarak,, bir isteği geri çevirmemek için, kendisine yarar sağlamak şöyle dursun; zarar verecek bir serüvene, hayâtını, sevdiklerinin geleceğini hesaplamaadan atılan bir kahramana pek rastlanmaz. Burada, çıkar gözetmelerini hiçe sayan, başka türden etik ölçüler buluyoruz. İsteneni vermek, verilen kişiden istemek, insanlar arasında ilişkilerin kurulmasını, yakınlığı, kültür bağlarının ortaya çıkmasını sağlar. **Köroğlu** destanının canlandırdığı tutum ve davranışları **Avrupa** edebiyâtından en yakın bir biçimde yansıtan belki, Britanya efsâneleridir: Kral Arthur'ün etrafında toplanan şövalyelerin serüvenleri. Britanya öykülerinde, soyluluk, hükümrânlık, her istenileni vermekle, cömertlikle ölçülür. Hükümrânlığa kutsal bir nitelik tanındığı göz önünde tutulunca, istemek-vermek alış-verişinin yalnız insanlar arasında bağlar kurmadığı, tabiat ile insanları da yaklaştırdığı ortaya çıkar. **Kelt** efsânelerinde anlatılan serüvenlerin, kökende, dünyamızla öbür dünya (ölülerin dünyası) arasında geçtiğini bilginler savunur. Oysa vermek-almak ilişkileri üzerine kurulu efsâneler, yalnız **Keltler'e** has değildir. Pek çok uygarlıkta rastlanan, yaygın bir inaç ve tutumdur (33). Etnologlar ona **Potlatch** adını verirler. **Potlatch**'la yakından ilgili ve bizim masalarımızda çok rastlanan ikinci bir olgu da, **Kelt** efsânelerinin **Geis** dedikleri etkendir. **Geis**, bir kişiyi, istese istemese, zorunlu olarak harekete geçiren büyüleyici söz ya da nesnedir (34). Bu kavrama **Köroğlu Destanı**'ndan örnek verebiliriz : En başta, **Köroğlu'nun Bolu Beyi** karşısında davranışı. **Bolu Beyi**, iyi niyetle yardımına koşan **Köroğlu**'nu aldatır, tuzığa düşürür, ona acımasız işkence eder. Bir süre sonra, **Köroğlu, Bolu Beyi'** nin elinden kurtulup özgürlüğüne kavuşur. Şimdi üstün durumdadır o, hem de **Bolu Beyi'nin** güvenilir kişi olmadığını bilmektedir. **Köroğlu**'nu eskiden tanıyan bir hain,

(33) Marcel Maussi; Sur le don", **Annee sociologique**, cilt I, 1923-1924 G. Bataille, La Part maudite, Paris, Minuit, 1949

(34) Jean Marx; La Legende Arthurienne et le Graal, Paris, 1952, s. 74.

Bolu Beyi'ne, kurtulma yolu öğretir : **Bolu Beyi'nin Köroğlu'na** «**sen esirsin**» demesi durumu değiştirecektir. Sağduyuya aykırı düşen bu hareket ise, etkisini gösterir. Gerçekten, **Bolu Beyi** öğretilen sözleri söyler söylemez; **Köroğlu**, düşmanına boyun eğer, hiç karşı koymadan. Bu söz, büyüleyici bağlayıcı gücü olan bir sözdür. Dilin bir silâh, sözün büyü olduğu örneklerine masallarda çok rastlanır : Çeşmeden su doldurmaya gelenlerin tesbitlerini, bir şehzâde, kıymetli taşlar atarak kırar. Taşlar çok para ettiğinden kimse şikâyet etmez, yalnız Arap bir bacı, şehzâdeye «**Bir şey demem, falanca güzeli bulmadıkça rahat yüzü görme**»der. Şehzâde bu sözün etkisiyle hasta düşer, dentlenir. Sonunda, o zamana kadar varlığına bile bilmediği güzeli aramaya çıkar. Arama uzun, yorucu, sakıncalı bir yolculuktur. Güçlükleri yenerek güzeli bulan şehzâde, sonunda, mutluluğa kavuşur. Burada aşk söz konusu olamaz: Görmediği, övgüsünü duymadığı bir kıza, büyülü bir söz onu bağlamıştır.

Köroğlu Destanı 'nda öykülerin bir kısmı, evlenme temasını işler. Evlenmeler ise, belli bir şemaya uyarlar. Sanki onları üstün bir güç kararlaştırır : Kısmet. Uzun yıllar gurbette kalmış bir derviş, uzak bir ülkede yaşayan bir güzelden söz eder ve çizdiği tasviri gösterir. Resmi gören yiğit aşık olur, aramaya çıkar, Uzun serüvenlerden sonra kızla evlenir. Dervişin, bahçe duvarına gizlice çizdiği resmin bu denli zorunlu etki yaratması kuşkuyla karşılanabilir. Resim motifi, masallarda çok yaygın olmakla beraber, belki gerçek izlenimi yaratmak için sonradan büyülü sözün yerini almıştır. Evlenme öykülerinin birinde, büyülü nesne, içine girilmesi yasak odadaki dolapta saklı bir resimdir. Demek ki, önceden resmin yapacağı etki bilinir. Kaçınılmaz sonuç önlenmek istendiğinden odaya girmek yasaklanmıştır. Başka bir yerde, meclise gelen konuk, **Köroğlu'nun** koçanlarındanbirinin güzelliğine hayran olur, ama bu güzelliği daha da belirgin kılmak için bir kuşun gagasında bulunan bir çiçeğin gerekli olduğunu söyler. Bu söz de bağlayıcıdır. Çiçeği ele geçirmek amacı ile uzun ve sakıncalı serüvenlere atılmaktan kimse

çekinmez. **Çamlıbel**'de toplanmış yiğitler, sanki dervişlerin, yolların haber verdikleri serüvenleri beklerler. Bu onların hayatlarına renk veren, dünyayla ilişkilerini sağlayan bu serüvenlerdir. Yiğitleri gelip bulan, onları üne kavuşturan olaylar. Şiirle ölümsüzleşen üne. **Kızıroğlu**'nun, hatta **Bolu Beyi**'nin en büyük dilekleri, saz ve şiirle övülmektir. Ölümsüzlük yolunu, dillerde dolaşan şarkılar açar.

Köroğlu Destanı'nın kadın kahramanları da ilginçtir. Genellikle kendi saraylarında, anne ve babalarından, kardeşlerinden ayrı oturan bu güzeller, hareketlerinde kararlı, güçlükten yılmayan kişilerdir. Bâzıları güreşte erkekleri yenecek güçtedirler. Gerekince, erkekler gibi dövüşürler. Bir bakıma, eski Anadolu mitolojisinde önemli yer tutan Amazonları hatırlatırlar. Erkek kılığına girip dövüşen kız motif,i oldukça yaygın olduğundan üzerinde fazla durmak gerekmez ise de, kızların kendi saraylarında yaşamaları, kimseye danışmadan karar almaları, aldıkları karardan bir daha caymamaları, ilgi çeken ayrıntılardır. **Köroğlu Destanı**'nda aşkın doğması bir an işi olmasına karşılık, süresi sonsuzdur. Sevginin azalması, unutmak gibi bir olaya rastlanmaz. **Köroğlu**'nun **İstanbul**'dan kaçırdığı **Ayvaz** da, bir anda **Köroğlu**'nu öz babasına tercih eder . Aralarındaki baba-oğul sevgisi de hiç değişmez. **Çamlıbel**'deki insanların duygularından bir bütünlük, tamlik vardır. Zaman, bu duyguyu yıpratmaz.

Kahraman adlarının yaşamış kimselerinki olmasına karşılık, masal motiflerini sürdüren bu hikâyenin çok daha eski geleneklerden geldiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar anlatılanları tabiatüstü olgu ve olaylara gerçekçi bir açıklama verilmek istenmişse de, tam bir başarı elde edilmemiş, sözlü gelenek hikâyeleri-nin menşesine varma yolunu açık tutmayı sürdürmüştür. "

Halk edebiyâtında **Köroğlu**'nun açtığı şiir çığrının en sâdik izleyicisi **Dadaloğlu**'dur. **Cahit Öztelli** ile **Haşım Nezihi Okay**, **Köroğlu**'nun deyişleri ile **Dadaloğlu**'nunkilerini bir kapak içinde

toplamışlardır. Her iki yayında da **Köroğlu**'nun deyişlerinin oldukça düzeltildiği görülmektedir.

Naki Tezel, destanın **İstanbul** rivâyetini, «**Köroğlu Masa-ı**» adıyla, **Antep** rivâyetini **Hüseyin Bayaz**, hazırlamışlardır.

Nihâyet bunlara **Tahir Kutsi Makal**'ın eseriyle, **E. Özgenç**'in derleyip **Çam Yayınları**'nca bastırılan «**Tam Köroğlu, Hayâtı ve bütün Şiirleri**» adlı kitabını ve **Hasan Yiğit**'in «**Köroğlu**» adlı resimli eserini katabiliriz.

İlhan Berk'in «**Köroğlu**»su ise, şâirine özgü şiirleri içine alan bir kitapçıktır (35).

Bugün, başta **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi** olmak üzere, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Folklor Arşivi**'nde, bâzı kolların değişik âşıklardan derlenmiş bir kaç varyantı ve yirmi kol banta alınmıştır.

Prof Dr. Ali Berat Alptekin, öğrencilerine yaptırdığı araştırmalarda; **Köroğlu** rivâyetlerinin **Malatya** varyantlarını tespit ettirmiştir (36);

Beş sahifelik birinci varyantta; sırasıyla **Bolu Beyi Kolu**, **Köroğlu**, **Demircioğlu Kolu**, **Köroğlu'nun Ayvaz'ı Kaçırması**, **Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu** anlatılmıştır. Anlatıcı zaman zaman hikâyenin kollarını karıştırmış, bâzan **Köroğlu** kendisine bir kız kardeş bulmuş; kır at nallatılmak için **Erzurum** yerine **İstanbul**'a götürülmüş; bir kasabın oğlu olan **Ayvaz'ı Demircinin oğlu Hasan** rüya da görmüş ve sevdiğini bulabilmek için **Rusya**'ya gitmiştir.

Bir sahifelik ikinci bir **Köroğlu** metni, kaynak şahsın hâfızasında sâdece motifleriyle kalmıştır. Ancak bu motifler, hemen hemen **Köroğlu**'nun diğer varyantlarında hiç yoktur. Halk muhayyilesindeki **Köroğlu**'nu göstermesi bakımından bu metnin de motif sırası ile şöyle anlatılmaktadır;

(35) Müjgan Cumbur; **a.g.m.**, s. 38

(36) Ayhan Aydın; **Malatya'da Folklor**, Elazığ 1987, 55-59 (Yayınlanmamış Lisans tezi)

a) Köroğlu adında bir adamın karısı ve ahırındaki kısrağı hamile kalır.

b) Baba, eşine "çocuk erkek olursa onu Çamlıbel'e yolla" der ve kaybolur.

c) Vakti gelince kadının bir oğlu, kısrağın da tayı olur.

ç) Delikanlı Köroğlu'nun askerlerini öldürür.

f) At, anneye haber götürür o da son vazifesini aşağıdaki dörtlükle dile getirir.

**Çamlıbel' in düzü dilik dilik yarıldı,
Yavrum üzerine çadır kuruldu,
Bahmadın mı bir ananın yüzüne,
Daşlar çahılaydı, o babanın yüzüne.**

Gaziantep rivâyetlerine göre;

Köroğlu zamanında ok, kalkan, kılıç ve süngü savaşı olurdu. Delikli demir çıktı da mertlik bozuldu, ondan sonra **Köroğlu** da bir hırsız olup;

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır. deyip dünyâdan gitti. **Kır at** ise âbı-ı hayattan içmişti, hâlâ hayatâdır, **Köroğlu**'nun kazanı çok büyüktü, kırk koyun, kırk öküz eti pişirirlerdi." denilmektedir.»

Abdülkadir İnan, bâzı rivâyet tesbitlerini de şöyle anlatır;

Köroğlu'nun menşei **Ayor**'du, delikli demir çıkıp kabadayılık ve mertlik bittikten sonra öldü, **Kır at** da **Ayor Tepesi**'ne geldi, kırk gün yem yemedi, **Ayor Tepesi**'nde hâlâ duruyor."

Beşkilise denilen yerde **Köroğlu**'nun mağarası vardır.

Gaziantep rivâyetlerinin bâzı ortak noktaları ise şöyledir;

1- "**Köroğlu**, gerek atlı, gerek yaya olsun; ekinlere basmazdı, dâima dışından giderdi, bâzan bu âdetinden dolayı düşman eline geçerdi..." Şüphe yoktur ki, bu unsur, **Köroğlu**'nu ziraatçi muhipleri tarafından karıştırılmış, yâhut **Köroğlu**'nu bir peygamber gibi seven **Türk** aşiretlerinin davalarını tarlalara salıvermelerinden mutazarrır olan köylüleri himâye eden âşıkların ilâve ettikleri bir unsurdur. 2 -«**Köroğlu**, **Gürcistan** seferine hazırlık yaparken şehirdeki bütün tüccar ve esnaf, güzel kızları ele geçireceğiz diye sefere gitmeğe hazırlanırlar, **Köroğlu**'nun «kolay kolay kız ele geçmez, savaş olacaktır :"

**"Seferim var Gürcistana
Benim ile giden gelsin
Savaş vardır, döğüş vardır
Candan serden geçen gelsin"**

dediğini işittikleri zaman bu "**bezigân**" esnaf: **Evde unum yoktur, değirmene gideceğim**», «**Harmanda cercerimiz vardır**»,

"Kış için bulgur ve odun lâzımdır" diye itiraz ederek kaçmaya başladılar...

Savaştan çekinen bu «**bezi rgân**» tipini bu güne kadar yalnız **Özbek** rivâyetinde görüyoruz (37)

Köroğlu'nun kır atına âit Gaziantep rivâyetleri, aşağı yukarı Doğu vilâyetlerindeki rivâyetlerden ibârettir Ancak, burada **Köroğlu**'nun kır atının on beş günde bir defa **Şampazar**'ın da satıldığı rivâyet olunuyor. Alanlar ise, bunun Kır - at olduğunu bilmiyor, tekrar çıkarıp satıyorlarmış. Sebebi ise, bu at âbı- hayatta içmiştir. Pazarda satıldığı esnada gürbüz olarak görüldü-

(37) **Köroğlu Sultan**, **Özbek Rivâyeti**, Kazan 1890, s. 70-80

ğü halde sâhibinin elinde bir hafta, on gün kalınca zayıflıyor ve sâhibi de hayvanın öldüğünü görmekdense satmayı tercih ediyor, bu suretle kır at her on beş günde bir sâhip değiştiriyormuş.

Prof. Dr. Şükrü Elçin, **Ferruh Aksunar**'ın **Köroğlu** isimli araştırması hakkında şu tesbitleri yapmıştır. (38);

Türk halk mûsikî havalarını notaya almakta gösterdiği maharet mûsikî tarihçileri tarafından kabûl ve tasdik edilen **Ferruk Arsunar**, **Köroğlu Hikâyesi** genel adı ile yayınladığı rivâyetleri, **Maraş**'da hikâyeci **Gül Fehmi**'nin çırağı **Fırıldak Ökkeş**'den tesbit etmiştir.

Ferruh Arsunar'ın sağlam bir tertip ve nizâma sokulmamış kitabını 1- Erzurum hikâyesi, 2 - Bolu seferi, 3 - Gürcistan seferi, 4 - Dağıstan seferi, 5 - Birinci Çin seferi, 6 - İkinci Çin seferi, 7 - Bağdat seferi olmak olmak üzere yedi başlık altında toplamak mümkündür.

1 - Erzurum hikâyesi :

İstanbul'dan **Erzurum**'a vâli tâyin edilen zâlim sâdrâzam **Lâloğlu Hüseyin Paşa**, **Nalbant Deli Yusuf**'dan cins bir tay bulmasını ister. **Deli Yusuf**, Nil kenarında sudan çıkan bir aygırını aştığı kısraktan doğan uyuz tayı satın alıp **Erzurum**'a döner. **Paşa**, tay'ı beğenmez, **Yusuf**'un gözlerini çıkartır ve hayvanı kendisine iade eder. **Deli Yusuf**, dağa çıkar; büyüyen oğlu ile tay "**âb-ı hayat**" ı içerek ölmezlik sırrına ererler.

Körün oğlunun şöhretini işiten **Deli Hoylu**, **Cıdali Kenan**, **Darı Değmez**, **Kabre Sıgmaz**, **Eceli Yakın**, **Canı Cebinde**, **Depe Delen** ve **Demirkıran** gibi eşkiyâ etrafında toplanır. Sonunda **Köroğlu**, **Üsküdardan Ayvaz**'ı kaçıır.

2 - Bolu seferi :

Köroğlu, resimden tanıdığı **Bolu Beyi Ahmet Şerif**'in kızkardeşi **Benli Döne**'yi kaçıır.

(38) Şükrü Elçin; " Ferruh Aksunar-Köroğlu", **Türk Kültürü**, yıl: 2, sayı: 17, Mart 1964, s. 58-59

3 - Gürcistan Seferi:

Köroğlu, Mahmut Bezirgân'ın teşviki ile bu sefere çıkar ve **Gürcistan**'ı haraca bağlar.

4 - Dağıstan seferi :

Köroğlu, bir kocakarı vasıtasıyla **Dağıstan**'da **Hüsni Bâlâ** ile evlenir ve ondan bir çocuğu olur. Bu çocuk meşhur **Dağıstanlı Hasan**'dır.

5 - Birinci Çin seferi :

Köroğlu, Bezirgân'ın nişanlısı **Gülizar Hanım**'ı almaya gider. Savaşta mağlûp olur ve **Çamlıbel**'e inzivaya çekilir.

6 - İkinci Çin seferi :

Çin pâdişâhı'nın kızının tasvirini babasının odasında gören **Hasan**, âşık olur, **Çin**'e hücum edip, kızı elde eder ve babasının intikamını alır.

7 - Bağdat seferi :

Köroğlu, Reyhanlı beyi **Ali**'nin kızkardeşini **Zorbezirgân**'a barış yolu ile alıp **Kayseri**'de **Katircioğlu** adındaki **Ermeni** bezirgânı öldürdükten sonra, turna teli için **Bağdat**'a gider. **Bağdat**'a saldıran **Çin** pâdişâhı ile adâletsiz bir adam olan **Bağdat Şâhı**'nı kılıçtan geçirip **Çamlıbel**'e döner.

Sonunda **Bezirgân**'ın temin ettiği bir tüfeği tecrübe eden **Ayvaz**, **Demircioğlu**'nu öldürür. Buna kızan **Zorbezirgân** **Ayvaz**'ın, **Dağıstanlı Hasan** da **Zorbezirgân**'ın hayatlarına son verirler.

Köroğlu'nun bu olaylar karşısında rahatı kaçır, sakalı birden uzar, beli bükülür, **Benli Döne** ve **Hüsni Bâlâ** ile **Şam**'a gider. **Benli Döne** **Şam**'da ölür. **Köroğlu**, Kırklar mağaraları'nın içine kırıatla birlikte girer ve bir daha çıkmaz.

Köroğlu destanı ve hikâyelerine, zaman zaman halk hikâyelerimizdeki "masal" unsurlarının karıştığı görülür. Halk şâirlerinin hayatları etrafında teşekkül etmiş olan halk

hikâyelerinin bu şâirlerin şiirleri, mîzâhî koşma ve muammalların halkı hikâyelerine katılığı, **Köroğlu** destanı veya hikâyelerin de de görülür.

Anlatıcının sorulu cevaplı şiirlerinde; peri kızları, görmeyen gözün açılması, remil atma, kaybolmuş birisini müneccim vasıtası ile bulmak, rüyâda âşk bâdesi içme, rüyâ, **Hızır**, bir sırrın açılmasından zarar görme, **Çin** pâdişâhının kızı, üç kıl, **âb-ı hayat**, **Kaf Dağı**, **Keloğlan**, 3, 7 40 ve eşkiyâ - kervan, turna ve dağ motiflerinden **Köroğlu** hikâyelerine halk hikâyelerinin masal unsurlarının karıştığı açıkça görülür.

Özetlersek; **Anadolu**'da halkın en çok sevdiği hikâyelerin başında **Köroğlu** geliyordu. **Köroğlu** hikâyelerinden ancak iki kolu ihtiva eden kitap, her yıl binlerce basılırdı. Eskiden bu kitaplar, kendi geleneğine uygun bir hikâye dilinde yazılmıştı. Son basımlarda bu dilin, hikâye üslûbunun tamamıyla değiştiğini, bir bakıma «modernleştiğini» görüyoruz. Basılmış **Köroğlu** kitapları, memleketin sözlü hikâye geleneğini kaybetmiş olan bölgelerinde halkın hikâye okuma ihtiyaçlarını karşılıyordu. Modern romanlara, onlarda kendi hayatını ve tiplerini bulamadığı için alışmamış olan halk kalabalık, geçmiş zamanların mâceralarında bugün de hissî ve ahlâki bir tatmin vasıtası ve bu eserlerde kendilerini kandıran bir sanat çeşnisi buluyorlardı ki, bu kitaplar, hattâ eskiye bakarak kıymetten çok düştükleri halde yine tutunuyorlardı. Bir de memleketin sözlü edebiyât geleneğini kaybetmemiş parçaları var ki, oralarda halk hikâyeleri, kitaplara geçmeden ve daha zengin, sanat ifâdesi bakımından daha dolgun olarak yaşıyordu; Hikâyeci sanatkârlar, buralarda, uzun kış ve **Ramazan** gecelerinden yahut da düğün zamanlarında bir nevi temsili müsâmere şeklinde, kalabalık dinleyici kitlelerine eski hikâyeleri anlatıyorlardı. Bunların içinde de en çok beğenilen, tutunan **Köroğlu** hikâyeleridir. Sözlü geleneğin yaşadığı yerlerde **Köroğlu**'nun mâcerâlar kitabında olduğu gibi, iki «kol» dan ibâret değildir. Doğu bölgelerinde **Köroğlu hikâyeleri**'nin yirmi dört kol olarak anlatıldığı tesbit edilmiştir. (39).

(39) Pertev Naili Boratav; **Köroğlu** Kimdir, **Folklor ve Edebiyât**, İstanbul 1982, s. 236

8. DOĞU ANADOLU'DA ANLATILAN KÖROĞLU HİKÂYELERİ İLE ORTA - ASYA VARYANTLARINDA KÖROĞLU'NU ORTAYA ÇIKIŞI VE KAYBOLUŞU

Köroğlu'nun Doğu - Anadolu'da O üç kol üzerinden anlatılan hikâyelerin **Azerî Türkçesi**'ne kaçtığı görülür.

Nitekim **Azerbaycan** araştırmacıları da efsanevî kahramanını târihi şahıs olmasının yanı sıra, **Azerbaycan**'da yaşadığı üzerinde durmaktadır.

Murat, Uraz Erzurum'un **Âşık Mikdat**'ın ağzından (40) **Köroğlu**'nun türeyişini bu adı alışını ve kayboluşunu şöyle anlatır (41) ;

Vaktin birinde, **Günce**'de (Kafkasya'da), namlı ve şanlı bir **Murat Han** otururdu. Bu **Murat Han**'ın **İstanbul**'da ki **Sultan Murat**'la arası çok iyi idi.

Gence 'deki **Murat Han**, bir gün (on iki han mirzası) ile otururken onlara :

"- **Sultan Murat'a öyle bir at hediye etmek isterim ki, dünyada eşi ve menendi olmaya**" der.

Hanlar/da:

"- **Han sağ olsun. Bunda güçlük ne var? Çağırt Emirahur'u, ver emri, dolaşsın dünyâyı, bulsun getirsin sana istediğin atı.**"

(40) Erzurum'un Gez mahallesinde 1866 yılında doğdu. 1951 yılında Erzurum'da öldü. Daha çok Hikâyeci olan âşık Mikdat, şiir de yazar ve (Kemal) takma adını kullanırdı. On üç kol üzerinden 1927 yılında saz ile birlikte anlattığı **Köroğlu** hikâyeleri şunlardır: Ayvaz, Köse Kenan, Telli Durna (ciga), Kiziroğlu Mustafa, Bağdat, Kırım, Kayseri, Halep (Demircioğlu), Silistre (Hasan Beyi, Dağıstanlı (Hasan Bey), Bolu Beyi, Telli Nigâr. Lezgi Ahmet.,

(41) Murat Uraz; " Doğu-Anadolu Hikâyeleri Varyatlarına Göre; **Köroğlu**'nun Türeyişi ve Kayboluşu" **Türk Folkloru Araştırmaları**, sayı: 331, Şubat 1977, s. 7895-7897

Murat Han bu cevaplardan çok haşlanır. **Emirahur** çağrılır, ona emirler verilir. O da istenilen atı aramaya çıkar.

Emirahur hangi yıldı'ya hangi hârâ'ya gitti ise, hiç bir atı beğenemez sonunda ona **Süleyman Hayta** adında zengin, bir yıldı sâhibi için :

" - **Senln aradığın at olsa olsa Süleyman Hayta'nın yıldı sında bulunur. Git ona baş vur!**" Dediler. **Emirahur** gider, yıldı sahibini bulur. Ona ne istediğini anlatır. O da:

" - **Bekle, atlar akşama dönerler. Bakarsın. İçlerinde istediğin gibisi varsa der, alırsın."**

Emirahur bekler. akşam vakti atlar döner, **Emirahur** hepsini gözden geçirir. Bir de bakar ki; ahırlarının üstü tarafında akan küçük bir dereden, iki küçük tay ön ayaklarını dikmiş, su içmektedir. Bunların duruşlarını, su içişlerini gözden kaçırmaz. Bunları beğenir, yıldı sahibi ile pazarlığı keserek paralarını verir, tayları **Gence**'ye getirir.

Emirahur artık istediğinden âlâ iki tay bulduğu için içi içine sığmaz.

Murat Han'a, **Emirahur**'un geldiğini iki de tay getirdiğini söylerler. Han sevinir, tayları görmek için sarayının avlusuna iner. Bir de ne görsün; Geldi dedikleri taylar, kurada iki beygir yavrusundan başka bir şey değil. Bunları umduğu gibi göremeyince, hadsiz hesapsız hiddetlenir. Hanlar bile onu yatıştırılmaz. **Emirahur** ne söylese daha çok kızar, sonunda (**Cellât!**) diye bağırır. Gelen **cellât'a** :

" - **Aman vermeden bunun gözlerlne mil çekin, getirdiği bu iki yük beygiri yavrularını da kendislne verin, kovun gitsin."** der.

Hanın emri dakikasında yerine getirilir. **Emirahur**, iki tayı alarak yurduna, evine gitmek üzere yola çıkar.

Güne bir gün ulaştığı evinde; bir karısı, **Rûşen Ali** adında bir oğlu, bir de "**Boz kuyruk**" dedikleri sâdık bir itleri vardır. Ama bu termaş it, Üç günden beri gece ve gündüz durmadan ağlar gibi olur.

Ana oğul, Emirahur'u görünce, neye uğradıklarını bilmezler ve ağlarlar. Emirahur olanı biteni karısına ve oğluna anlatır ve onları yaşıtırmaya çalışır.

Oğlu Rûşen Ali'ye dönerek;

"- Oğul! Han bu tayların değerini bilmedi. Bunları al, ahıra kapat. Ahırın her tarafını öyle ört ki içeriye iğne deliği kadar yerden bile ışık girmesin. Sularını, yemlerini ve tımarlarını eksik etmem. Ancak ahırdan çıkarken, geri dönüp de atlara bakma. Ahırda böyle kırk gün kalsınlar." der.

Meğer cins atların kanatları olurmuş. Onlar ahırda yemlenirken, kanatlarını açarlarmış. Eğer bu sırada yem veren adam döner de onlara bakarsa, atlar birden kanatlarını toplayamaz, kanatları kırılırmış.

Rûşen Ali babasının tenbihini unutmuş, bir gün geri dönüp atlara bakmış, ahırdan çıkmış.

Kırk gün dolunca babasına :

" - Baba! Kırkgün tamam, ne yapmamı istersin?" diye sormuş. "

" - Oğul! evin önünde bir boydan bir boya on arşın uzunluğunda bir çamur havuzu yap ve beni çağır. " demiş.

Rûşen Ali öyle yapmış ve babasına haber vermiş. Babası evden çıkıp, çamur havuzuna yakın bir yere getirilip, oturtulmuş. Oğluna :

"- Şimdi git, tayların ikisini de bu havuzun yanına getir. bu tayların birisi duru, birisi de kırdır." demiş

"Ruşen Ali, tayları getirince babası ona : ,

"- Evvelâ duru tayın üzerine bin, çamurun bir başından biröbür başına sıçrat! " demiş.

Ruşen Ali öyle yaparmış ama duru tay karşıya kadar sıçrayamadan çamurun ortasına düşermiş.

Ruşen Ali bunu babasına söyleyince, babası;

" - Eyvah oğul! Yazıklar olsun, bu tayın kanatları kırılmış! " demiş

Meğer **Ruşen Ali** birgün ahırdan çıkarken geri dönüp baktığı zaman, doru tay kanatlarını toplayamamış ve kanatları kırılmış,

Babası ;

" - Oğul, bundan hayır yok. Sen benim tenbihime uymadın. Tayın kanatları kırıldı. Şimdi kıratın üzerine bin, onu sıçrat! " demiş.

Ruşen Ali, kırtayın üzerinde binerek sıçratınca, hayvan kuş gibi çamur havuzun karşı tarafına sıçarmış.

Babası bunu öğrenince;

"- Oooh hele şükür, kır tay kurtulmuş çabuk davrandı, kanatlarını kırılmaktan kurtardı. "demiş.

Emirahur, oğluna dönerek:

- Şimdi beni dinle! Murat Hanın beni ne hâle getirdiğini gördün. Bu kır at seninle olduktan sonra dertlenme,o seni her belâdan kurtarır. Bugünden bu yana baba ocağı sana haram. Kır atı al, yola çık, Hudâ yardımcın olsun. " demiş.

Emirahur karısına da dönerek:

" - Karı kalk, sen de çulu partalı topla, doru ata yükle, Bundan sonra Murat Hanın toprakları bize haram. Bir oğul vardı, onu da saldık gitti. Sıra Murat hanın canımızı almasına geldi. Eyisi mi durmayalım."

Dedikten sonra tedârik görmüşler. Karısı, kendisi, atı ve iti beraber yola koyulmuşlar.

Rûşen Ali, baba nasihatini dinleyip, Kır ata binerek yurdundan uzaklaşmış. Ancak nereye gideceğini, ne yapacağını bilmiyormuş.

Yine bir gün **Bingöl** yaylalarına gelip dolaşıp dururken, bir derenin kenarında üç dervişin oturduğunu görmüş ve onlara selâm vermiş. Dervişlerde selâmı aldıktan sonra:

" - Gel oğul, yanımızda otur.Biraz dinlen bakalım, bu gelliş nereden? " diye sormuşlar.

O da, dervişlerin sözünü tutup atından inmiş yanlarına oturmuş.

Meğer bu dervişler (Üçler) (42) imiş. **Rûşen Ali'**ye yine :

" - Oğul bir daha soralım. Nereden gelirsın nereye gidersin?" demişler **Rûşen Ali**;

" - Nereden geldiğimi bilirim ama, nereye gldeceğimi bilemem! " diye cevap vermiş;

Dervişler aralarında ;

" - Bu arslan gibi bir delikanlı. Buna, er dolusu bâde verelim de hem kahraman, hem de âşık olsun" diye konuşmuşlar.

İçlerinden biri, yanlarında akan dereden bir tas su alarak **Rûşen Ali'**ye vermiş ve :

" - Bu seni, beni yaradanın aşkınadır. İç oğlum! bu Er Dolusu bâdedir." demiş.

Rûşen Ali bunu içince; 366 damarına bir ateştir yayılmış.

Derviş;

" - Bu da üçler yediler, Kırklar aşkınadır." deyip, ona bir tas daha vermiş.

" Baba yandım, bu ne ateştir?" diye sormuş.

Derviş;

"- Dur oğlum dur, hele bir daha var.

diyerek bir tas daha doldurup vermiş ve :

" - Seveceklerin aşkına, cenklerindeki selâmetin adına" demiş.

(42) İnanişlara göre; bunlar, mânevi âlemde yaşarlar. Gerekirse, insanların kılığına girerek, aralarında dolaşır, darda kalanlara yardım ederler, Hızır görevini yaparlarmış.

" Ruşen Ali bunu da içtikten sonra:

"- Yandım, Yandım Allah, bu ateştir?

diye feryadı basmış. Bir yandan da kendisinin başkalaştığını, söylediği sözlerin eskileri gibi değil de, kulağa bile daha hoş geldiğini anlamış. Söylediği sözler. arasında kimisi ölçülü ve kafiyeyle dökülmeye başlamış. Orada bir halat parçasıgörüp, eline almış. bu tahta parçası (min tarafillah) elinde bir saz olmuş. kırk yı lsaz altında gezmiş bir âşık gibi tahtayı saz gibi çalmaya başlamış ve şöyle söylemiş;

**Tahta saz olmuş çalarım,
Rabbın işine şaşarım.
Nice dağları aşarım,
Başımda dumanlı dağlar.**

**Geçilmez yollar olmuştur.
İnliş yokuş düz olmuştur,
Nice dağları aşarım,
Başında durmanlı dağlar.**

Bu defa dervişler ona;

" -Kalk oğul kal git! Olacağın kadar oldun Yolun açık, yaradan Allah yardımcın olsun. Dileklerin yerini bulacaktır, hiç esef çekme! " derler.

Bu sözlere karşılık **Köroğlu** da :

" - Babalar! Gam çekmeyin, Ölü baş kurttan sakınmaz.
" deyince,

dervişler arkasını okşayarak onu yola vurmuşlar.

Rûşen Ali, o dağ senin, bu dağ benim diye gezüp tozmada olsun. Güne bir gün **"(Çamlıbel)"** denilen yere gelir. Bakar" **Cennet gibi bir yer** Kendi kendine : **İşte bir koçağın barına- cağı bir yer!** deyip sazına sarılır ve söyler;

Her yanda ırmağı çağlar,
İner düz ovayı boylar,
Lâleli, sünbüllü dağlar,
Ne güzelmiş bu Çamlıbel!

İşte bundan sonra, **Rûşen Ali**'nin adı, kör Erirahur'un oğlu olduğu için '**Köroğlu** kalır. Bundan sonra mâceralar, aşklar, yiğitlikler ve savaşlar birbirini kovalar...

Türkmenler arasındaki rivâyetlerde **Köroğlu**'nun ortaya çıkışı ile ilgili kolun kısa özeti ise şöyledir(43);

Teke Türkmenleri'nin beyi **Cıgalıhan**'ın oğlu **Adı bey** öldüğü zaman; hâmile olan karısı da bir müddet sonra vefat eder; **Allah**'ın kudreti ile çocuğunu mezarda doğurur. Çocuk bir müddet, ölü ananın memesinden gelen sütle beslendikten sonra mezarın dışına çıkıp oynamaya başlar. Onu bulup yakalarlar. Adını «**Guroğlu**» koyarlar. **Hunhar Han**, **Teke Türkmen** ülkesine saldırır. **Köroğlu**'nun dayısı **Mümin**'i öldürürler ve dedesi **Cıgalıhan**'ın gözlerini çıkartırlar. **Köroğlu**, gözleri kör olan dedesi **Cıgalıhan** ile dayısının hanımı **Gülendam**'ın yanında büyür, terbiye görür .

Tacik Köroğluhanları'ndan **Sarı Hosor**'da oturan **Kurbanlı Receb**'in anlattığı destan kolları arasında, **Köroğlu**'nun doğuşu da mevcuttur. Onun anlattığı bu kol, kısaca şöyledir: **Durman** memleketinde **Bibi Hilâl** adlı bir kız varmış. Bunun **Alpamış** ve **Ahmed** adlı ağabeyleri varmış. Birgün bu iki kardeş evde kavga ederken **Bibi Hilâl** kızıp kaçar ve bir **kışlak**'a varır. **Ali** adında birinin evine sığınır. Bir gün, **Bibi Hilâl**, avlu arkasındaki bahçede başını yıkamaktaiken avdan dönmekte olan **Ali** onu görür ama arkası dönük olduğu için karısı sanır. Ona bir elma atar. Kız dönünce, **Ali hicalet** çeker ve **Bibi Hilâl** bundan hâmile kalır. Fakat, doğuma yakın kız ölür. Mezarda çocuk

(43) P. Efendiyef; **Azerbaycan Şifahi Xalg Edebiyyâtı**. Bakû 1981; s. 252

dünyaya gelir ve büyür. **Çoban Rüstem** bu çocuğu mezar yanında görür ve alıp eve götürür, adını «**Gurguli**» verir. **Kurbanali** rivâyetinde **Avaz Han**, **Köroğlu**'nun evlatlığı değil, öz oğludur; anası **Şîrmoh**'tur (44)."

"Efsanevî destan kahramanı **Köroğlu**, bu rivâyetlerde şöyle bir şecere ile anlatılıyor : **Yowmut** pâdişâhı **Adilhan**'ın **Orayhan Ahmadcan** ve **Bibi Ayşa** adlı çocukları varmış. **Mari** kurganı hükümdarı **Kawıştıhan**'ın oğlu **Tolıbay** büyük bir **sınçı** imiş. **Adilhan**, **Mari** yurdunu kendine tâbi kıldıktan sonra kızı **Ayşa**'yı **Tolıbay** ile evlendirir. Bu evlilikten **Ravşan** adlı çocuk doğar. **Ravşanbek**, babasından **sınçılık** hünerini öğrenir. Bir gün, **Teke** ve **Yowmut** Türkmenlerinin düşmanı olan **Zangar** ülkesi pâdişâhı **Şahdarhan**'ın adamları bir baskın yapar; **Ravşanbek** ile **Teke Türkmen** hanı **Cıgalıhan**'ın oğlu **Gajdumbek**'i, kızı **Bibi Hilal**'i kaçırıp ülkelerine getirirler. Bir gün **Şahdarhan** bir rüyâ görür. Rüyâsını adamlarından **Yusuf Kur'andaz**'a yordurur. O, bu rüyâyı şöyle yorar« «**Yowmut**'ten gelen **börî**den bir çocuk doğacak ve bu çocuk senin ülkeneye şâh olacaktır."

Fakat, **Şahdarhan**, **Gajdumbek** ile **Ravşanbek**'i bulup öldürtmez. **Ravşan** ile **Bibi Hilâl** tesadüfen bir gün karşılaşır, tanışır ve evlenirler. Babası gibi usta bir **sınçı** olan **Ravşanbek**'in ünü saraya ulaşınca **Şahdarhan** kendisini çağırıp, atları arasında «**tulpar**» olup olmadığını sorar. **Ravşanbek**, **Şahdarhan**'ın atları arasında «**tulpar**» olmadığını söyleyince, gözleri kör edilir. **Gajdumbek** ile **Ravşanbek**, **Teke Türkmen** ülkesine kaçarlar. Hâmile olan **Bibi Hilâl** ise, **Zangar**'da kalır. **Bibi Hilâl** ölür. Mezarda **Allah**'ın yardımı ile çocuğunu doğurur. Sonra **Bibi Hilâl** ölür. Mezar yanında bulunan çocuğa **Guroğlu** adı verilir (45).

(44) T. Aşurov; **Xalk Destonçiligida Özbek-Tocik Folklor Alokalariga Doir Pulkan Şair**. Taşkent, 1976; s. 150-154. Zikreden: Dursun Yıldırım; "Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivâyetleri" **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983

(45) Malik Muriadov; **Pulkan Şair Repertuwarida «Guroğlu» Destanlarining Orni** **Pulkan Şair**, Taşkent, 1976; s. 25-33. zikreden; Dursun Yıldırım; a.g.m, s. III-II2

Bâzı rivâyetlere göre; tüfeğin icâdından sonra **Köroğlu**; "maksadın hâsıl oldu! " deyip, kaybolmuştur.

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu

Gitti dünya mert elinden kaldı namerde ortada. beyiti, bu kayboluşu sembolize etmektedir.

Bu beyitin bir başka şekilde söylenişi;

Tüfek icad oldu mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır. şeklindedir.

Ayvazın ve beylerin ölümünden sonra, onların cenazeleri üstünde ağlayan **Köroğlu'nun Nigâr Hanıma**; "Hepsi öldü, **bi-ze de bu diyardan göç etmek düşer**" mealinde söylediği şiir de **Köroğlu'nun** kabûl edilmektedir.

Maraş rivâyetlerinden birine göre;

Köroğlu, tüfekli bir çobana rastgelir; elindekinin ne olduğunu sorar. Çoban; **kurtları öldürmek için silâh**, diye cevap verir. **Köroğlu**, eline bir kurşun alıp, ezer ve bunun bir insanı öldürebileceğine inanmayıp, tüfeğe göğsünü gerer ve çobandan onu ateşlemesini söyler. Böylece bu, **Köroğlu'nun** sonu olur.

Baron von Haksthausen'e göre;

Köroğlu, **Rüstem Pehlivan'ın** torununa rasgelmiş, ikisi üç gün üç gece güreşmişler ve birbirlerini yaralayıp, yenemeden öldürmüşler.

Köroğlu, mücâdelelerinin sonunda yorulmuş ve yaşlanmıştır. Bunu şöyle itiraf eder;

**Bizim illerin beyleri
Yakar kandili kandili
İçip aslana döndürü
Kadeh döndürü döndürü**

**Hem içerler, hem kanarlar
Düşmana meydan ararlar
Arap atlara binerler
Boynun sündürü sündürü**

Çürüdü gönlüm çürüdü
İçerde yürek eridi
Beylerin kolu yoruldu
Kılıç döndürü döndürü

Beyler, neyleyip nıdellim
Güzellerle göç edelim
Meydanda at oynatalım
Boynun döndürü döndürü

Köroğlu der ki, karıdım
İhiyar oldum, farıdım
At yoruldu, ben yoruldum
Güzel bindiri bindiri

Köroğlu, güçsüzleşmiştir. Ayvaz'a hâlini anlatır;

Kocaldım, belim büküldü
Gözümün nûru döküldü
Damarım bendi söküldü
Kocaldım Ayvaz, pîr oldum

Feleğin n'olduğun bildim
Kâhlce kâhlce güldüm
Ben her şeyden arzum aldım
Kocaldım Ayvaz, pîr oldum

(Güzele) bâde içirdim
Hasmı meydandan kaçırdım
Yedi naldan ok geçirdim
Kocaldım Ayvaz, pîr oldum

**Köroğlu der, yârim gelmez
Akan gözüm yaşın silmez
Eski gençlik ele geçmez
Kocaldım Ayvaz, pîr oldum**

Bir sitemli deyişi ile de bedenlen tûkenişini şöyle anlatır;

**Yürü bre kahpe felek
Sende arzumanım kalmadı
Sîneme sarıldı melek
Tende arzumanım kalmadı**

**Yârin bahçesine girdim
Gonca güllerin derdim
Bülbülün figanın gördüm
Gülde arzumanım kalmadı**

**Kırmızı kanadır kasdım
Hem düşmanım var, hem dostum
Harâmî olup, yollar kesdim
Belde arzumanım kalmadı**

**Köroğlu çağır türkü
Seyreledi Şam'ı, Şark'ı
Koç yiğitte neyler korku
İlde arzumanım kalmadı**

**Köroğlu, yapacağı işleri tamamlayıp, giderken Bolu Be-
yi'ne şöyle selenir;**

**Benden selâm olsun Bolu Beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcirtısından, kalkan sesinden
Dağlar sada verip seslenmelidir**

**Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza karayazı yazıldı
Tüfek lcat oldu, mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır**

**Köroğlu düşer mi yine şânından
Ayırır çoğunu er maydânından
Kır-At köpüğünden, düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır**

Bir rivâyete göre; **Köroğlu** sonunu biliyordu. Artık, ordusunu bırakıp gidecektir. Ancak, bunu arkadaşlarına belli etmez. Geleceğini söyler ve onlara bir türkü ile emirlerini verir;

**Gider oldum beyler Haleb'e, Hoy'a
Mevlâm yetiştirsin düğüne, toya
Bozdurun altını beyaz akçaya
Sarfedin beylere hâ ben gelince**

**Çağırın gelsin Tekeli'nin beyni
İçinizde yoktur ondan yeğini
Ayırın sürüden bin erkeğini
Kırdırın kasaba ha ben gelince**

**Kır- Atım yok, binem gidem sazana
Yiğit odur öz malını kazana
Yüz batmana pirinci küçük kazana
Yedirin beylere ha ben gelince**

**Köroğlu'm der, devran döndü âhire
Altın madenleri döndü bakıra
Satın Çamlıbel'i verin çakıra
İçirin beylere ha ben gelince**

Dede Korkut hikâyelerine göre, "**alplar devri**" nde ; mertlik geleneklerine riâyet edilir ve **Oğuz alpları**, "uyuyan düşmanı öldürmezlerdi". **Köroğlu'nun** "**delikli demir çıktı, mertlik bozuldu**" deyişinden, "**alplar devri**" nin kapandığı anlaşılmaktadır.

9. TÜRK DÜNYASI'NDA KÖROĞLU RİVÂYETLERİ

Köroğlu Destanı, bugün bile **Başkurt, Uygur, İdil - Ural, Kazan, Kazak ve Doğu Türkistan Türkleri** arasında iyi bilinmektedir (46).

Ayrıca **Orta-Asya** versiyonuna bağlı rivâyetlere **Afganistan'daki Özbek ve Türkmenler** arasında da rastlamak mümkündür (47)

Köroğlu'nun hikâyelerinin **Azerbaycan** rivâyetleri **Anadolu, Balkan ve Türk** yerleşim sahalarında görüldüğü için **Gürcüler, Ermeniler**, ve diğer etnik grup ve milletlerin hayâtındaki rivâyetlerle ortak yanları dolayısıyla **Batı** versiyonuna dâhil edilmektedir (48).

1. Kahramanın âilesinin, atalarının kimliği ve hayat hikâyeleri hakkında farklılıklar;

2. Kahramanını doğuşu ve yetişmesi ile ilgili uyumsuzluklar;

3. Kahramanın "**Köroğlu**" ünvanını almasına mesnet gösterilen motiflerle ilgisi;

4. Kahramanın târihî şahsiyet olup olmaması veya destanda yer alan târihî olayların değişik yapılarda olması;

5. Mitolojik ve Şamanistik tabaka ve unsurların gösterdiği özellik ve değişmeler;

(46) Dursun Yıldırım; "Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivâyetleri", **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983, s. 103 vd.

(47) Bak; D. Yıldırım; «**Köroğlu Destanı**». **Journal of Turkish Studies-Cambridge**, 1977; V. I, s. 175; D. Yıldırım-N. Laahib, Köroğlu Destanı'nın Afganistan'dan iki yeni Derlemesi, **II. Millî Türkoloji Kongresi**, İstanbul 1979

(48) Bak; Pertev Naili Boratav; **Köroğlu Destanı** İstanbul 1931; M.H. Tahmasıp, **Köroğlu Azerbaycan Destanları**, Bakû 1968; c. 4; F. Ferhadov, "Köroğlu Destanı'nın Zagafgaziya versiyasına Dair; **Azerbaycan Şifahi - Halg Edebiyatına Dair Tebligler** 3. kitap Bakû 1968 s. 28-58; Samvelyan, **Köroğlu Destanı**. Yerevan, 1941 (Ermenice); **Gürcüstan Türklerinde Köroğlu**, Bakû, 1929; Behçet Mahir, **Köroğlu Destanı**. Ankara 1973

6. Köroğlu Destanı'nın geneolojik dâireleşme işleminde versiyonların durumu;

7. Destanın icra ve kompozisyonunun inşasında kullanılan anlatım tekniklerinin, ifâde geleneklerinin gösterdiği değişiklikler.

Köroğlu'nun Doğu ve Batı versiyonları arasındaki farklılıkları teşkil etmektedir (49)

Yine **Dursun Yıldırım**'ın incelemesine göre (50);

Köroğlu Destanı, Batı versiyonunda sâdece **Köroğlu** etrâfında toplanan, muhtelif kollardan ibâret bir destan yapısı gösterir (24 kol olduğu tahmin edilmektedir). Oysa, **Ortaasya**, versiyonunda babasından en küçük torunu **Cihangir**'e kadar uzanan müstakil daireler vücûda getirir. Bu meseleye tesir eden faktörler tam olarak ele alınıp incelenmemiş, belki de böyle bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Destanın her iki versiyonuna âit anlatım ve icrâ geleneklerine, tekniklerine ayrı - ayrı temas eden konu ile ilgili makalelere, eserlere rastlamak mümkündür. Ancak, görülen araştırmalarda ve bunların bibliyoğrafyalarında, iki versiyonun **Köroğlu anlatım geleneğini** ve özelliklerini mukayeseli olarak ele alan bir çalışma olmamasıdır.

İlk defa **Güney Azerbaycan Türkleri** arasındaki **Köroğlu** rivâyetini tesbit edip, onu 1842'de İngilizce'ye tercüme eden **Polonya** asıllı **Alexandr Chodzko**'dan (51)başlayarak, **Rusça**'ya çeviren **Ponn**, 1889'da bir makale ve üç şiir yayınlayan

(49) Konu ile ilgili bibliyografya; Goruglı. Nukus, 1963; **Özbek Halk Destanları**. Taşkent 1956 . V. I; Ata Govşut, Görögli. Türkmen Halk Eposı. Aşkabad, 1941; B. A. Karriev, **Epiçeskie skazaniya o Kör-oğlu turkoyazıçır naradov**. Moskova, 1968; B. Karimov, **Goroğlining togilişi** (Muxamadkul Conmurod oğlu Pulkan anlatması). Taşkent, 1941; Melike Gumarova, **Köroğlu Eposı**. Almatı, 1976 Gurguli, **Tadjikskiy narodni yepos**. Stalinabad- Leningrad, 1941; **Guruqli, Porça az eposı xalki toçik**. Stalinabad, 1942

(50) Dursun Yıldırım; **a.g.m**, s. 105-106

(51) Zeki Velidi Togan; Alexandrs Chodzko'nun ileri sürdüğü Köroğlu'nun Azerbaycan rivâyetinin 22 Temmuz 1834'te Âşık sâdık Bik'in ağzından- Mahmud Han Dümbülî ve Kâtip Mirza Abdülvehhab tarafından 15 Rebiülevvel 1250'de yazıldığını söyler. Chodzko'nun İngilizce'ye çevirisi için Bak; Specmens of the popular Poetry of Persian Kuroğlou, London, 1842

(52) Tekke Kabilesi, Dede Korkud Destanı'ndaki Salur'lardandır.

Mirza Velizâde, Kunoş ve Meşaroş, bu destan veya hikâyelerin kahramanını, **Hoy-Erzurum** yolunda kervan basan **Teke** kabilesinden (52) bir **Türkmen** kabûl ederler.

Ünlü sosyolog **Ziya Gökalp** ise **Zaloğlu Rüstem** ile **Köroğlu**'yu birbirine yaklaştırırken, onun **Sakalar**'dan olduğunu söyler (53).

Ziya Gökalp'e göre; " **Gazneli Mahmut**, **Köroğlu**'nun bir prototipidir ve çekirdek motifler, XI. yy'a kadar çıkartılabilir. " (54)

Veli Huloflu'nun ortaya koyduğu (55) **Köroğlu**'nun bir başka **Azerbaycan** rivâyetinde; onun **Sünnîliği, Şiîliği**, üzerinde bile fikir yürütüldüğü görülür.

Huloflu'nun bu kitabında, bir çok **Köroğlu** rivâyetleri olduğu gibi, **Köroğlu**'nun şöhreti, destanın halk arasında yayılışı tesirleri, coğrâfî isimlerde bu destanın izlerine dâir değerli bilgiler de vardır. **V. Huloflu** bu bilgileri **Azerbaycan**'ın **Kazak** kazasının **Bozalganlı** köyünden **Âşık Hüseyn**'den almıştır. Bu **Âşık** göre **Köroğlu** rivâyetleri beş "kol, dan ibâretmiş : 1) Tokat seferi, 2) Bağdat seferi, 3) Erzurum seferi, 4) Arap Reyhan, 5) Bolu Beyi. Bâzı âşıklara göre; **Köroğlu** hikâyesinin kırk gecelik sohbet olduğunu da yine, **Huloflu** kad ediyor.

Huloflu, bundan başka, **Semer kant**'dan gelen birisinin verdiği, **Türkistan**'da **Köroğlu**'na dâir çok materyal (400 Liste) toplandığı haberini nakletmektedir (56)

Huloflu, kitabının sonuna; **Mirza Velizâdenin** tesbit ettiği üç şiiri de ilâve etmiştir. **Mirza Velizâde**, bu şiirlerin başına da küçük bir mukaddeme ilâve etmiştir. Bu mukaddemeye göre; bu şiirler, **Tiflisin Gacalar** köyünden yazılmıştır. Oradaki **Köroğlu** rivâyeti, **Huloflu**'nunkine benziyor; yalnız bâzı küçük farklara göre; bu rivâyetler **Köroğlu**'nu **Güney Kafkas Hanlarından** birinin yârkıcısının oğlu diye gösterir. **Köroğlu**, başına

(53) Pertev Naili (Borator); **Köroğlu Destanı**, İstanbul 1931, s. 151,155; Bak; Alexander Chodzko, a.g.e s. 151 - 155

(54) Ziya Gökalp; Eski Türkler'de İctimai Teşkilât, **Millî Tetebbular Mecmuası** III

(55) Veli Huloflu; **Köroğlu**, Azerbaycan, Öğrenme Cemiyeti Neşriyatı, Bakû 1927, s. 14

(56) Bak; Zeki Velidi Togan; "Türkistan Metbuatı", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: II, s. 618

elli yiğit toplamış, **Trialet Dağları**'ndan barınmıştır. Kendisi okumayı bilirmiş **Ayvaz**'ın yardımı ile **Köroğlu**, bir Han kızını kaçırmış. Han **Köroğlu**'yu cezalandırmış.

Zeki Velidi Togan ve **Fuat Köprülü**'ye göre; **Köroğlu** hikâyeleri, **Türk-Sasânî çatışmaları**, **M. H Tehmasib**'a göre de **Babek** isyanı olayısıyla yayılmıştır.

Prof. Dr. Abdülkadir İnan, **Köroğlu**'nun **Azerbaycan** rivâyetinden bâzı önemli bölümler hakkında şu bilgileri aktarmaktadır (57);

Rivâyetin iki kolu **Huloflu Veli** tarafından neşredilen (Bakû 1927 «**Azerbaycan'ı Öğrenme Cemiyeti**» neşriyatından) rivâyetin bir variantıdır. Bu rivâyette **Köroğlu**'nun **Çamlıbel** yanındaki yaylasına **Çırpıcı- Çayırı** denilmektedir. **Telli hanım** ile **Köroğlu**'nun evlenmesi, bir gece sonra **Köroğlu**'nun doğacak çocuğa nişan olarak kamçı ve bazubent bırakıp ortadan sırrılması (58) bu rivâyette çok geniş olarak mevcuttur. . Babasının doğan çocuğun (Çocuğun ismi **Hasan**, kısrağın tayı **Kamertay**) aşık oynarken mahale çocukları ile döğüşmesi ve onların da "**Er Isen babanı bul**" demeleri üzerine, babasının kim olduğunu öğrenmeye çalışması, annesini döğmesi vb. motifler eski **Türk** masallarını andırıyor.

A. İnan'ın tesbit ettiği 12 kol;

1- **Ayvaz kolu**, 2. **Hasan paşa kolu**, 3. **Bolu beyi kolu**, 4- **Hızıroğlu Mustafa kolu**, 5 - **Halep yâhut Demirci oğlu kolu**, 6. **Kırım kolu**, 7. **Kenan kolu**, 8. **Turnatell Bağdat kolu**, 9. **Telli Hanım kara vezir kızı (Akkavak şehrinden) kolu**, 10 . **Sillistre kolu**, 11 **Köse kolu**, 12, **Koröğlu**'nun aslı'dır.

Moğollar'ın **Oryat Destanı** ile **Dedem Korkut Destanı** da 12 kol dur (59)

(57) Abdülkadir; "Köroğlu'na Ait Notlar" , **Halk Bilgisi Haberleri**, yıl: I, sayı: 92, s.14-15; vd. 7-14, 1-12, 1.10. 1930

(58) YY; **Köroğlu**, İstanbul 1330, s. 8-10

(59) B. Viladimirtsov; **Moğol Oryat Destanı**, Moskova-Petersburg, s. 17-18

Yukarıda sözü geçen **Köroğlu** 'nun **Kırım Kolu**'nda

«**Köroğlu'nun babası Gence'de Murat Hanın mirahoru idi, deliboz cinsinden kanatlı bir ata bakardı**" denilmektedir. Bu kolda **Köroğlu'nun Kırım Hanı Şâhin Giray** ile savaştığı söylenilmektedir.

Köroğlu Kırım'ı da sarmıştır. "**Ben bir Köroğluyum dağda gezerim** "mısrası ile başlayan türkünün **Kırım**'da söylenen şekli şöyledir; (60)

Ay hay **Köroğluyum, Köroğlu**, dağda gezerim, dağda gezerim

Esen rüzgârlardan hile sezerim

Demir kulen - külünk ile kellen ezerim.

Bu yolun haracını vergeç bezirgân ay.

Ay hay indim Tuna yalısına, seyrân eyledim, seyrân eyledim

İrfân olmuşlar meclis kurmuşlar.

Kimi Anadolulu, kimi Urumelili

El ele urdu da, babam güldü bezirgân ay.

Ay hay Tokat, Kayseri'den, babam, aldım bakırı, aldım bakırı

İncitmeyin fukarayı fakiri

Tuna suyu gibi akıtan rakıyı

İçirin beylere, babam, tâ ben gelince ay.

Ay hay aşağıdan gelir, babak, başı belâlı, başı belâlı

On parmağı boğum boğum kınalı

Ne pek büyümüşüm gelin olalı

A kız geç de ben de seni saran oğlanım ay.

Ay hay aşağıdan gelir, babam, bir ulu kervan, bir ulu kervan

(60) Halil Bedi Yönetken; "Köroğlu Kırım'da" ,**Türk Folklor Araştırmaları**, yıl: 19, Cilt: II, sayı: 223, s. 4652-4653

Geldi çimen çayırına kondu bezirgân
Aman bezirgân başı, gönder haracı,
Çalarım setare - üç telli saz-, meydan benimdir ay.

Köroğlu'nun Batı versiyonlarına bağlı olarak Kırım Tatarları varyantını O. Amiş (61) Karay (62) varyantını I. I. Ginsburg, Tatar varyantını V. Radloff (63), Gagauz varyantını A. Manov (64) kaleme almışlardır.

Şopen'in Tatar varyantı, Penn'den sonraki yıllara rastlamaktadır. (65)

Bu yayınların, daha sonra makaleler, metinler veya kitaplar hâlinde çoğalarak zengin bir literatür'ün ortaya çıktığı görülür.

Türkmenler'in Batı Asya'ya gelmelerinden önce, Türklstan ile İran'ın temasları ile Güney Azerbaycan'a geçmiştir.

Zeki Velidi Togan'a göre;

"Köroğlu destanının başlangıcı Türkmenlerin Batı Asya'ya yayılışından belki İslâm'dan önceki devirlerde, Türklstan ile İranın temas ettiği mıntakalardaki hayatta, meselâ Sasanîler devrinde "Gürgân,,da" Çor,, (Sol, Xiyonit) Türkmenleri ve Herat'ın doğusunda "Gürcistan,, hududunda yaşayan Türkmenler gibi yüksek dağların çöllerle birleştiği mıntakalarda aranmalıdır 1)- Harezmi rivâyetinde Köroğlu'nun babası "Kürdöbil" Erzurum rivâyetinde Köroğlu'nun en yakın yoldaşı Kördümen (Maraş : Ködömen) adlarını taşıyorlar. Burada "kör" "Köl" "Bil" kelimeleri Türkmenler'in medeniyetlerine âit olsa gerektir (şimdi meçhul olan bu kelimeler; halk etimolojisinde kûr = kabir, kör = âmâ mânâlarında izah edilmektedir). 2)- At motifi 3) Azerbaycan rivâyetinde bir de 30,000 haneli "Hınıs"

(61) D. Amir; Köroğlu, Edebiyât ve Kultura, no.9, Simferopol 1938

(62) I.I. Ginsburg; Kratkiy obzor.. AN, SSSR, bibl Bostoka, 10. 1936

(63) V. Radloff; Proben... IV, s.222-227

(64) A. Manov; Proteklotona Gagauzile-Tehnite Obiccai i Nravi, Varna 1938

(65) Ker-Oğlu; «Tatarskaya Legenda» Nayak Sovremennogo Prosveçeni a i obrazovannosti, ç. II, CPb, 1840).

kabilesine mensup **"Hasan Paşa Atbâz"** adında at seven ve besleyen bir bey zikrediliyor. **"Hınıs"**te ilk **İslâm Toharistan** Türk olaya zikredilen isimdir 4) - Yine **Azerbaycan** rivâyetinde **Gürcistan** yerine **"Garcistan"** yazılmış, ve **Köroğlu'nun Türkistandan** çıkıp evvelâ **Herat** şehrine geldiği zikredilmiştir." II) Destanın XVI yy'dan önce teşekkül ettiği kabûlolunduktan sonra: İslâm istilâsından XVI' ncı asıra kadar **Mâverâyı Bahr-i Hazer** çöllerinde ve **Harezmi-Esterâbâd** arasında bu menkabenin teşekkülü için gerekli askerî ve siyasî şartlar mevcut olmadığından bu destanın teşekkülünü, esasını teşkil eden **Türk-İran** mücâdelesini-ki bugünkü rivâyetlerde de eski mücâdelelere mevkiini terketmiştir-**Sasanîler** ile **Gök-Türklerin** mücâdele devirlerine çevirmek zarurîdir. Bu sûretle **Köroğlu** destanı, **Sasanîler'in** son devrinde, **Gök-Türklerin Harezmi-Estarâbâd** hududunda muhafızlık yapan **Oğuzlar'ın** ve **Garcistan Türkmenleri'nin** destanıdır; ve büyük **Gök-Türk** destanına bağlanabilir. 717 de **Yezid-İbn- Mühelleb** tarafından fetholunan **"Sol,** hükümdarlığı da bu göçebe **Oğuzlar'ın** idi.

Yine bu nazariyeye göre; **Köroğlu** destanı, **İslâmiyet'in** **Türklerle** girmesinden evvel **Mâverâyı Bahr-i Hazer Oğuzları** arasında **Oğuz-İran** mücâdelesinden bu suretle doğduktan sonra, **İslâmiyet** sonrası **Oğuzlar'ın** **Horasan'dan İran, Azerbaycan** ve **Anadolu'ya** geldikleri sırada bu sahalara da naklonulmuştur. Sonra **Özbekler** ile **Türkmenler'in** sıkı münâsebette bulunduğu zamanlarda; **Özbekler'e** ve onlardan **Kazaklar'a** geçmiştir. Diğer taraftan da **Anadolu'da, Azerbaycan'da** yayılmış şeklini değiştirmiş, yeni bir destan mâhiyetini almıştır.

Köroğlu hikâyeleri, Türkmenler arasında **Geroğlu, Kerroğlu, Goroğlu** adlarıyla bilinmektedir.

Türkmenler arasındaki ilk yayınlar, geçen yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. **Petersburg Üniversitesi** profesörlerinden **İ. N. Berezin,** Türk edebiyâtı ile ilgili kitabının, **Türkmen Türküleri** bölümünde 4 **Geroğlu** türküsünü vermiş ve bu türkülerin kendisinde bulunan elyazmalarından alındığını belirtmiştir.

(66) Bak; Fikret Türkmen; a g. m, s. 562, 563; Tureçkaya Xrestomasiye T. II, Kazan 1862

Prof. Dr. Fikret Türkmen, incelemesinin **Türkmenler** ile ilgili bölümünde; **Köroğlu** ile ilgili **Türkmen** araştırmaları hakkında bize şu bilgileri vermektedir; **F. Bakulin**; Türkmen Türküleri ve **Mahdumkulu** ile ilgili makalesinde, âşıklardan söz ederken, **Aman Molla Mahdum Kulu** ve **Köroğlu**'ndan ünlü şâirler olarak bahsetmektedir.

Bu arada **A. N. Samayloviç**, **A.A. Bolodin**, **V. Belaev**, gibi araştırmacılar; **Türkmen Geroğlu**'su ile ilgili çeşitli meseleler üzerinde durmuşlar, ancak henüz tam bir metin neşri bulunmamaktadır.

Daha sonra **Samayloviç**'in **Türkmenistan** (67) adlı kitabında, **A. M. Arzaruni** ve **S. L. Veltman**'in **Doğu Sovyetler Eposu** (68) kitaplarında **Geroğlu** ile ilgili yorumlar yer alır. Aynı şekilde **Ata Gavşut**, "Halk Kahramanlık Eposu" adlı makalesinde (69) ve 1941'de de **Göroğlu Türkmen Halk Eposu** ve **Vatan ve Kahramanlık Hk.Türküler** kitablarını yayınladı. Bu son kitapta 13 **Göroğlu Türküsü** yer alır.

Daha sonraları özellikle **Karriev** ve **N. K. Dimitrlev**'in liderliğindeki **Sovyet Akademisi** ekibinin çalışmaları ile ilk ilmî metin yayınları başlamıştır. (70)

Özbekistan'da **Köroğlu** parçalarının 1930 sonrası okul kitaplarına girdiği görülür.

"**Göroğlu'nun Toguluşu**" (71) isimli **Conmuradoğlu Pulkan**'dan yapılan derlemeden sonra; **Uzbek Goroğlu**'su ile ilgili en önemli yayın **V. M. Jirmunkiy** ve **H. Zarifov**'un birlikte hazırladıkları **Özbek Halkı Kahramanlık Eposudur**. (72)

(67) **Samayloviç**; **Türkmenistan**, C. I, Leningrad. 1929

(68) **S. L Veltman**; **Doğu Sovyetler Eposu**, Leningrad 1930

(69) **A. g. m**, **Sovyet Türkmenistanı Gazetesi**, 29. 12. 1940

(70) **N. F. Lebedev** (Derl. ve Rusça'ya çev.) **Türkmen Halk Masalları**, M.L. 1959

(71) **B. Karimov**; **Göroğlu'nun Toğuluşu**, Taşkent 1941

(72) **V. M. Jirmunsky** **H. Zarifov**; **Özbek Halkı Kahramanlık Eposu** **Uzbeksky Narodniy Gerviceskiy Epos**, Moskova 1947

Guroğlu'nun Özbek varyantları içinde Harezmi'den derlenen kollar, yapı bakımından Türkmenistan ve Azerbaycan varyantları ile de paralellikler göstermektedir. Bu hususta da Jirmunskiy ve Zarifov'un kitabında geniş bilgi bulunmaktadır.

Keza Fazıl Yoldaşoğlu, repertuvarının yarısı ile İslâm Şâir'den 5 kol derlemiştir.

Köroğlu'nun Özbek varyantları 47 kola ulaşmış olup, sözlü gelenek ve çeşitli yazmalarda bulunan Gûroğlu ve kolları, 1967'de de Taşkent'te "Uzbek Halk İcadı" isimli bir seride yayınlanmıştır. (73)

B. A. Karriev'in Türkçe Konuşan Halklar arasında Göroğlu Eposu adlı çalışması, bütün varyantların karşılaştırılmasını yapan önemli bir eserdir. (74)

Bu arada Jirmunsky H. Zarifov'un, Özbek Halkının Kahramanlık Eposu, adlı eserlerinde Türkmen Geroğlu'suna da geniş yer ayrılmıştır.

Bu arada; 1958 N. Aşirov'un, Türkmenistan SSR İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat. Enstitüsü'nün yayınları arasında çıkan 14 kolluk kitabı önemli metin nesirlerinden biridir.

Son olarak Balmuhammed A. Kariev'in Türkçe Konuşan Halklarda Köroğlu Hakkında Epik Efsâneler, (75) adlı Rusça incelemesi ile 1983'te Sovyet İlimler Akademisi'nin, Geroğlu'nun Türkçe ve Rusça metnini veren kitapları yayınlanmıştır. (76)

(73) Tura Mirzayev; Halk Bakşılarının Epik Repertuvarı, Taşkent 1979; Uzbek Halk Oğzaki Poetik İcadı, Taşkent 1980; Guroğlu, Turkum Destanları, Taşkent 1980, s. 227-243

(74) B. A. Karriev; Türkçe Konuşan Halklar Arasında Göroğlu Eposu, Moskova 1968

(75) A. g. e, Moskova 1968.

(76) Göroğlu; Türkmen Gahrimancılık Eposu, Moskova 1983

Köroğlu'nun Özbek rivâyetleri arasında Batı versiyonunda yer alan bâzı rivâyetler de olup, Köroğlu Destanı'nın tamamı Türkmen ve Karakalpaklar arasında kırk bir; Özbekler arasında Batı versiyonu ondört-onaltı, Ortaasya versiyonu kırk üç; Kazaklar arasında altmış iki, Tacikler arasında elli kol olarak hesaplanmaktadır. Bu sayıya; Tatar, Kırgız, Sibirya ve Afganistan Türkleri ile Buhara Arapları arasında dolaşan destan kollarını da ilâve edersek tahminen büyük bir yekûna erişilir. (77)

Doç Dr. Dursun Yıldırım'ın araştırmasına göre; Kazaklar arasında Köroğlu Destanı'nın tespit edilen metinleri şunlardır (78); Köroğlu Sultan Hikâyesi; Avazhan kıssası; Köroğlining Kıssası; Kıssa-l Köroğlı; Köroğlı; Köroğlu Sultanınıg körde tuwganı hem Rayhan padşamen sogıskanı; Köroğlı, Köroğlining Kıssası; Köroğlu Sultan; Awezanning Kıssası; Kıssa-l Köroğluning kördən çıkkın ceri; Köroğlı Sultan; Köroğlı; Köruğlı; Köroğlı, Ravşanbek, 1. bölüm; kördən tuwgan Köroğlı, ekinçi salası; Şağıdatka barganı, üçüncü salası; Köroğlu sultannıg Awazxandı alğan safarı; Köruğlı; Ravşanbek Batırdınnıg Kalmak batırı Maharammen sogıskanı; Kıssa-l Kaldarkan; Köroğlımen Bezergen; Awezhan Ölenği; Köroğlining balası Awezhan; Fi bayan Türkpen Kasımkarınıg nasılı; Bozay batır men onıg balası Köroğlı; Köruğlı Sultan.

Kazak rivâyetlerin, Ortaasya'da Kazaklar ile Çungarlar arasında cereyan eden târihî mücâdelelerin ve Kalmuklar ile Arapların fetihleri sırasında yapılan savaşların derin akisleri de yer alır. Bunlardan başka, «erteği» tarzında anlatılan Köroğlu rivâyetleri de mevcuttur. Köroğlu, bu tür rivâyetlerde olağanüstü varlıklarla / dev, peri gibi.../ dostluk kurar, arslan ile güreşir; olağanüstü varlıklarla yaptığı mücâdeleleri kazanır; kırk deviyenip kendine hizmet ettirir, yarı mitolojik, yarı masal unsurları ile, «erteği» kompozisyon içinde hayatîyetini sürdürür (79).

(77) A. g. m, s. 107- 108

(78) Konu hakkında daha geniş bilgi için Bak; Melike Gumarova; **Kazak Edebiyatının Tarihi**. Almatı, 1960 Cilt: I s. 483-495; **Batırlar Cırı**. Almatı, 1975.

(79) A. g. m, s. 10

Özbekler arasındaki **Harezmi** destan mektebi Baksılarının anlattıkları **Köroğlu** rivâyetlerinden birkaçı şunlardır; **Göroğ-lî'nin döreyişi**; Arap tanggan; **Avaz Keltirgan**; Avaz üylantir-gan; **Avazning azad etilişi**; Oirq minglar; Bozirgan; **Kampir**; **Hirman dali**; **Gülruх pari**, gibi..

Özbekistanın diğer taraflarından söylenen, anlatılan ve **Ortaasya** versiyonuna bağlı 100' e yakın rivâyet tespit edilmiştir. bunların bir kısmı şunlardır: **Goroğlining tugllışi va bola-lilgi**; Zaydınay; **Yunus pari**; **Miskal pari**; Rayhon Arap; **Gul-nar pari**; Bektoş Arab; **Şoxdorhon**; Xoldorxon; **Zamonbek**; Hi-dirali elbegi; **Berdiyor otallıq**; Hilomon; **Şodmonbek**, Doniyor-xoca; **Oydinoy**; Hasanxon; **Çambıl kamalı**; Dalli; **Avazhon**; Balogardion; **İntizor**; Gulixiromon; **Botaköz**; Kunduz bilan Yul-duz> **Zulfızar bilan Avaz**; Honoyim; **Oltin kovok**; Avaz bilan Oyzaynab; **Maşrıko**; Malika ayyar; **Honoyim**; Avazninig arazi; **Avazning olimga bukm etilişi**; Balxivon; **Nurall**; Nuralining yaşlıgi; **Ravşan**; Caxongir; **Eroğlı**.

Ortaasya versiyonuna bağlı rivâyetlerde beşerî mitolojik, ve şamanistik unsurlar, kesif bir yapıya sahiptir. Bunlar, tarih içinde İslâmî renkler kazanmış ve hayatîyetlerini belli bir nisbet-te korumuşlardır.

Prof Dr. Fikret Türkmen, Özbek varyantlarıyla **Köroğ-lu'nun** ortaya çıkışını şöyle özetler (80);

İsfahan Şâhi Şâhdar Han, Türkmenlere hücum eder ve onları yener. Pek çok ganimet ve esirlerle **İsfahan'a** döner. Esirler arasında **Türkmen Beyi Cığalı Bey**, kızkardeşi **Bibi Hilâl** ve **Seyisî Rövşan** da bulunmaktadır. **İsfahan Şâhi**, Cığalı Bey'le kızkardeşine, bey soyundan oldukları için, özel muamele yapar. **Rövşan'ı** da köle olarak bir tüccara satar. **Rövşan** yılıkı otlatmaktadır. Bir gün **İsfahan'da** sıkılan **Bibi Hilâl**, do-laşmak üzere şehirden dışarı çıkar ve o sırada **Rövşan'a** rast-lar- İki genç birbirlerine âşık olurlar. **Bibi Hilâl**, Ağabeyi **Cığalı Bey'den Rövşan'ı** satın almasını ister ve istediği olur.

(80) Fikret Türkmen; "Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları", **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983, s. 83-89

Bir gün **İsfahan Şâhı**'na bir at lâzım olur. Atlardan **Rövşan**'ın çok iyi anladığını işiten şâh, ondan kendisine bir at bulmasını ister. **Rövşan** bütün yilkıları dolaşır, fakat gönlünce bir at bulamaz. Sonunda bir yağ satıcısının kısrağını beğenir ve **Şâh'a** onu tavsiye eder. Kendisiyle alay edildiğini zanneden şâh, onun gözlerine mil çektirir. O atı da alarak **Cığalı Bey**'in yanına gelir. **Cığalı Bey**, kız kardeşi (**Bibi Hilâl ile**) **Rövşan**'ı nikâhlar. Bir müddet sonra **Cığalı Bey** ve **Rövşan** o kısrağa binerek gizlice **İsfahan**'dan kaçarlar. **Bibi Hilâl** **İsfahan**'da, **Cığalı Bey**'in diğer adamlarıyla kalır. Fakat çok üzgündür. Birgün **Cığalı Bey**'in yilkıcılarından biri (**Çoban Rüstem**), **Bibi Hilâl**'i ölmüş olarak kırdan bulur ve onu gömer. Ancak, **Bibi Hilâl** hâmilelidir. Mezarda çocuğu doğar. Ölü vücudun göğüslerinden süt gelmektedir. Çocuk o sütü emerek bir kaç gün yaşar.

Bu arada **Çoban Rüstem**, o mezarı kollamakta ve atları hergün o civarda otlatmaktadır. Atlardan birinin tayı ölmüştür. O kısrağı sık sık sürüden ayrılmakta ve **Bibi Hilâl**'in mezarına gidip, tam mezarın üzerine yatmaktadır. **Çoban Rüstem** atı takip eder ve mezardan bir bebeğin atın memelerinden emdiğini görür ve çocuğun **Bibi Hilâl**'in olduğunu anlayarak alıp evine götürür. Mezarda bulduğu için adını **Guroğlu** koyar. Bilindiği gibi **Gûr**, Farsça'da mezar demektir.

Gûroğlu büyür. Bir gün sokakta zâdegândan **Badglı**'in oğlu ile kavga eder ve onu döver. Çocuk onu babasına şikâyet eder. **Bey** gelip kamçı ile **Gûroğlu**'nu dövmeye başlar o da beyi bıçaklayıp kaçar. **Çoban Rüstem**, **Gûroğlu**'na bütün mecarayı anlatır ve hemen kendi ülkelerine kaçıp babasını bulmasını söyler. **Gûroğlu**, mezarda kensini emziren kısrağa binerek ülkesine gider ve babası **Rövşan**'ı bulur. Ancak kısa bir süre sonra **Rövşan** ölür. Babasının ölümünden sonra; **Gûroğlu**, dayısı **Ahmet Bey**'in yanında yaşar. **Ahmet Bey**, kervanlarla uzaklara giden bir tüccardır. Bir gün dayısı seferde iken, **Gûroğlu**, dayısının yilkılarını **Horasangûl Gölü** civârına otlatmaya götürür : Orada çok güzel bir ata binmiş **Reyhan Arab'a**

rastlar. **Reyhan Arap**, çoktanberi **Gûroğlu'nun** amcası **Ahmet Beyin** karısı **Hol-Ayim'i** sevmektedir. Eğer **Hol-Ayim**, **Reyhan Arap'a** su verirse, altındaki atla yilkıda bulunan bir kısrağın çiftleşmesine izin verecektir. **Gûroğlu**, gidip yengesine yalvarır ve râzı eder. Atlar çiftleşirler, fakat **Reyhan Arap**, **Hol-Ayim'i** kaçı-
rır. **Gûroğlu** ona yetişemez. Aradan bir süre geçer. **Reyhan Arap'la** çiftleşen attan **Kırat** doğar. **Kırat'ı**, **Gûroğlu** bizzat kendi besler, büyütür ve eğitir.

Bu arada **Türkmenler'in** hanı **Uray Han** ölür. Halk **Gûroğlu'nu** yiğitliği dürüstlüğü, cesâreti ve çalışkanlığı yüzünden han seçer.

Bundan sonra **Gûroğlu'nun** ve koçaklarının mâcerâları başlar. «**Artık Gûroğlu** basit bir cengâver ve basit bir âşık değil, o meşhur bir nesilden olan... Ükenin kanunî hâkimi ve akıllı bir hükümdâridir."»

Yine **Prof. Dr. Fikret Türkmen'in** araştırmasına göre (81);

Kazak varyantları, 1870' li yıllarda **Kızılyarlı Mirbabauğlı Hasen Molla «Hikâyat-ı Koruglı Sultan», Hikayât-ı Gayezhan**" kollarını **Kazan'da** yayınlanmış, bu eser daha sonra defalarca basılmıştır.

V. Moşenski «Bozay batır Yene Onın Balası Koroglı» adlı kolu **Rusça'ya** çeviri yapmış (82.) **Öteşoglu Galican** sözlü gelenekten bir derleme yapmış (83) ve yayınlamıştır.

Daha sonra **Murin-Jiran Sengirbaev (1875-1952) A. Bayburov** gibi akın (âşık) lardan derlenen **Köroğlu Destanı**, **Kazakistan İlimler Akademisi Yazmalar fondun'da** saklanmaktadır.

Bunların yanısıra **Molla Hasan Mirbaev'den** derlenen varyant, «**Hikâyet-i Köroğlu Sultan**» ismiyle 1902 de **Kazan'da** yayınlanmıştır. Bu eser de bir çok baskı yapmıştır.

«**Avaz Han Hikâyesi**» isimli kol (2300 mısra) olarak **Kazan'da** basılmış, ancak bu eserin 1941'de yapılan yeni baskı-

(81) A. g. m; s. 562-563

(82) V. Moşemski; **Bozay Batır Yene Onın Balası Köroğlu**, Moskova 1905

(83) **Öteşoglu Galican; Türkmen Kasım Han**, Kazan 1903

sında kısaltmalar yapılmış, bâzı kısımlar gereksizdir diyerek metinden çıkartılmıştır.

Bilhassa ünlü **Akın Cambul'un** 1750 mısralık **Koruglı Sultan** adıyla anlattığı varyant çok tutulmuş ve 1978'de **E. D. Tursinov**, Cambul'un çıraklarından varyantı tamamlayarak yayınlamıştır.

1945 te **A. Margutan «Kazak Halkının Epik Destanları**, Alma-Ata isimli doktora çalışmasını yapmış, 1946'da **A.S. Ornov «Kazak Kahramanlık Destanı»**, **E. Ismailov, Akınlar Alma-Ata**, 1957 ve **Ç. Velihanov'un Seçme Eserler Alma-Ata** 1952 adlı kitapları yayınlanmıştır. Bütün bu kitaplarda **Köroğlu**'dan bahisler vardır.

Nihâyet, **Kazak Korıgılı'sının** en büyük varyantı kabûl edilen 4800 mısralık **Rahmet Mazhocaev** varyantı derlenmiş ve arşivlenmiştir.

Kazak Korugılı'sı üzerindeki çalışmaların önemlisi **Melike Gumarova**'ya âittir. 1973' te **Gumarova'nın** da redaktörleri arasında bulunduğu bir heyet tarafından hazırlanan **Korogılı (Alma-Ata)** isimli metin neşri de önemlidir (84).

Tobol Tatarları'nın tek varyantı, **Radloff'un**dur(85).**Köroğlu'nun** buradaki adı; **Kurnın** veya **Kurılı**'dir.

Köroğlu'nun Kırgız (86) ve Karakalpak varyantları da **Orta-Asya** versiyonuna dâhil (87) bulunmaktadır.

10. KÖROĞLU ŞİİR VEYA TÜRKÜLERİNDE YİĞİTLİK, YİĞİTLER, KAHRAMANLAR VEYA KAHRAMANLIK

Türk milletinin târihi, kahramanlıklarla doludur. Ebette ki, **Orta-Asya'dan Viyana** önlerine, güneyde **Afrika** kıtasına kadar

(84) Melike Gumarova; **Köroğlu Eposu**, Alma-Ata, 1976

(85) **Proben**, IV, 1872

(86) K. Rahmatullin; **Manasçılar**, Frunze 1942

(87) K. Ayımbetov; **Karakalpaksie Narodny Skaziteli**, Taşkent, 1965

yayılmış olan ve târihte onaltı büyük devlet kurmuş bir milletin tarihi, kahramanlık hâdiseleriyle dolu olacaktır. İşte, bu kahramanlardan birisi de **Köroğlu**'dur. **Köroğlu**; haksızlığa karşı koyan, zûlmü alkışlamayan, zâlimi sevmeyen tam bir kahraman Türk tipi olarak karşımıza çıkmaktadır (89). **Prof. Dr. Zeki Velidi Togan** Türk insanını şöyle târif etmektedir : "Türk kahramanları düşmanlarına acıyan, onlara itimat eden, kendileri gibi onları da mert sanan saf adamlardır. Giderler, düşman kalesinin dibinde uyurlar, onlar ekseriya bu ihtiyatsızlıktan veya kendilerinden olanların ihânetlerine kurban giderler" (90).

Türk halk edebiyâtının ünlü şâiri, **destan** kahramanı **Köroğlu**, şiirlerini **kahramanlık** ve **ylğltlık** üzerine kurmuş ve bu motiflerle süslemiştir.

Parls rivâyetinde, **Köroğlu**'nun babasını defnettikten sonra yolda **Deli Hasan**'la mücâdelesini gelir; bu rivâyette **Köroğlu**'nun etrafına kahramanlar toplanması bununla başlar.

Buna örnek olarak, **Doğu Anadolu**'da on üç kol üzerine kurulmuş bu hikâyelerde geçen sert kahramanlık söylenişlerinden bir kaçı ile, **Köse** adlı kahramanın övülüğü ve iki de kahramanlık atasözünü vermek istiyoruz. Bunlar burada gereksiz bir serpinti gibi değil de, hikâyelerin söyleniş ve kahramanların kendilerine güveniş havasını belirtmek yönünden yararlı olur kanaatindeyiz.

Köroğlu Destan'ında kahramanların kendilerini övüş ve anlatışlarında şu ifadeler kullanılmıştır;

(88) M.M Sagitov ; **Başkirskie Skaziteli i ix Epiçeskiy Repertuvar**, **Başkirskiy Noradnıy Epos**, Moskova, 1977

(89) Ali Berat Alptekin; "Köroğlu Hikâyesinin Bolu Beyi Kolundaki Millî ve Beynelmilal Motifler" , **Köroğlu Semineri Bildirileri** Ankara 1983 s. 23-36

(90) Zeki Velidi (Togan); **Türk Tarihinin Umumi Hatları**, İstanbul 1928, s. 31

1 - Sana öyle bir çalarım ki en büyük parçan kulağın kadar kalır.

2 - Onların vurduğu yerden kan da benim vurduğum yerden su mu çıkar.

3 - El atıp kordaya öyle çaldı ki, yarıdan yukarısı kesildi, yere düştü yarısı da atın üstünde dikili kaldı.

4 - Şâhin gibi atın üstünden karnına süzülüp, düşmanın kargısından sıyrıldı.

5- Kolan çekip, kırk boğum kargı elde, Hindî kılıç belde, yatağan dalda, kargıyı pertav edip ok yılanı gibi öyle fırladı ki, beylerinin başını temrana takıp gezdirdikten sonra 1999 deliye teslim etti.

Köse adlı kahraman anlatılırken:

1- Yüz: Telâtin dağarcığı, gözler : Mankal dişler : Sucu kazmas, burun Amasya patlıcanı, parmaklar : Tohumluk hıyar denilmiştir. Destan'ın bu bölümünde; iki de kahramanlık atasözü vardır ki bunlar;

1 -Arslan yatağına tilki giremez

2 - Dağ tilkisi fent bilmez,

atasözleridir (91)

Köroğlu zûlme uğramış bir ihtiyarın bir beye, (paşaya veya pâdişâha) isyan etmiş oğludur; O, etrafına kendisi gibi avamdan bir çok yiğitler toplamıştır: bunların ekseriyetle demirci, nalbant, dellâk, seyis (mihter) gibi halktan adamlarla **Çamlıbel**'e zorla getirilmiş yiğitler olduğunu görüyoruz (92). Bunlar,

(91) Bak; Murat Uraz; "Doğu Anadolu Hikâyeleri Varyantlarına Göre: **Köroğlu'nun Türeyiş ve Kayboluşu** "Türk Folkloru Araştırmaları, Sayı: 331 Şubat

(92) Pertev Naili (Boratav); **Köroğlu Destanı**, Ankara 1931, s. 106

sesleri arslanın gözünü çatlatan, dağlara yaslanmış kahramanlardır; gerektiğinde adam etini kebab edip yiyecek derecede merhametsizdirler. Zâten **Köroğlu**, babasından aldığı dersi onlara tekrar etmekten vazgeçmez. Savaş en meşrû harekettir. İntikam hareketlerin çoğunu sevkedendir. Savaşta hiçbir şey dinlemek olmaz. O zaman şehirler taş taş üstüne kalmamalıdır; adam kanı dağ gibi devrilmelidir. Yılan dili hançer işlemeli, kazanlardan adam kanı kaynamalıdır. İşte **Köroğlu** böyle emreder. Esasen kavga bir bayram, döğüş bir düğündür (93).

Ancak, bütün bu kan ve intikam hisleri içinde yine kahramanları idâre eden bir mertlik mefhumu vardır. **Köroğlu**'nun ve kahramanlarının, kuvvetin geçmediği yerlerde hileye müracaat etmelerine, düşmanın, kuvvetin geçmediği yerlerde hileye müracaat etmelerine, düşmanın çok olduğu yerlerde kaçmalarına pek az tesadüf ediyoruz. Bilâkis en zor mevkilerde kalan **Köroğlu**'nun mertlik gösterdiğini, tek başına savaştığını çok defa görüyoruz. Mertlik ve döğüşden söz olunca artık **Köroğlu Sultan**'la haydut **Köroğlu** arasında bir fark kalmıyor. İki tarafta da, kahramanlık yegâne perestiş edilecek meziyettir. Kendisini kaçıran **Köroğlu**'nun mertliklerini gördükten sonra **Ayvaz** ona en sıkı bağlarla bağlanır. ve bâzı rivâyetlerdeki geçici bir iki olay hâriç bir daha onu terketmez.

Bu mertliğin gerektirdiği ananeler de vardır: **Köroğlu** bir kadının yardımını asla kabul etmez. Korkup, aman dileyeni öldürmek lâzımdır; yaşamaya lâayık olduğunu isbat için ölümden korkmamak lâzımdır; Kaçanı kovmak yiğitlik değildir. Yiği, yapacağı şeyi düşmanına haber verir. Meselâ; **Elâzız** rivâyetinde, **Hasan Bey** kızı kaçıırken, kızın babasına haber verir. **Tobol** rivâyetinde; **Köroğlu**, **Nigâr Hanımı İstanbul Kalesi** dışına çıkardıktan sonra döner, **Bul-Bek Han** ile harbeder ve ancak düşmanlarını yendikten sonra, sevgilisini alır, memleketine doğru yola düzülür. Görülüyor ki, böyle destanî rûhu korumuş

(93) A. g. e, s. 105

parçalarda "Köroğlu destanı" kahramanları, diğer Türk destan kahramanlarından tamamen farksızdır. Manas'ı yüreğinden vurup arkasından : "Gel gitme! Ben de ölen canı diriltecek lâç var, gel! Ok atan kolum bağlanıp kalsaydı keşke!" diye çağıran Er-Kökçe ile (94). esir ettiği düşmanı Bolu Paşayı, sevdiği kıza kavuşturmak için bütün tehlikeleri göze alıp kendisini esir sıfatı ile İstanbul'a götürten Köroğlu arasında hiç bir fark yoktur.

Bu mertlik; kılıç, ok, mızrak devrinin mertliğidir. Köroğlu-Anadolu rivâyetlerinde-bu devrin son günlerinin temsilcisi tüfek icat edilip mertlik bozulunca, Köroğlu'nun da zeval vakti gelmiştir. Nitekim, Türk devletlerinin son bulmaları da Batı'da barutun icâdı ile Rönessans hareketlerinden başlar.

Köroğlu'nu en kırık olması gereken deyişlerinde bile, yer yer destan havasının estiği hissedilir. «Ana» yı değerlendiren bir koçaklamasından iki dörtlükte Köroğlu şöyle demektedir;

Yiğit olan gūmbūr gūmbūr gūrlesin
Yiğidi doğuran ana bin yaşa
Ak gövdede kızıl kanlar şorlasın
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Davlumbazlar yeğde yeğde vuranda
Çarkacılar sağlı sollu dönende
Eğri kılıç ak gövdeyi bölende
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Gele beyler cenge, harbi çalınsın
Çamlıbel askeri ayrı bölünsün
Gece gündüz darb-ı meydan kurulsun
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

(94) W. Radloff; Volksliteratur der türkischer Stamme Sûd - Sibiriens, Petersburg 1872 Cilt: 5, s. 68

**Asıl koç ylgitler pusuda saklı
Belleri kılıçlı, eli mızraklı
Hep şahin bakışlı, aslan sıfatlı
Yürü, kan içenler hep binler yaşa**

**Köroğlu der, bu gün burda duralım
Sabah olsun, darb-ı meydan kuralım
Akan kandan dolu şarap vuralım
Yürü, Deli Hoylu'm sen binler yaşa**

Köroğlu'nun aşağıdaki asırlar boyu süregelen ve gidecek olan ylgitlik ve mertlik dolu sâdâsı,hiç şüphesiz ki ufkumuzda daha sonsuza kadar da yankılanacaktır;

**«Tan yeri atmadan şafak şökende,
Düşmanın üstüne hörelenmeli.»
«Ay yansın ağalar güneş tutulsun,
Parladı parladı çalın kılınıcı.»**

**«Köroğlu'yam dört bucağı gezmişem,
Nice nice alayları bozmuşam,
Bin kelleyi bir cıdaya dizmişem,
İnan üçten, başten geri değılem.»
«Palamız keskindir keçeyi deler,
Naramız dağıları ikiye böler.»**

Hele;

**"Bu dağlarda nice meyvalar blter,
Dallarından şeyda bülbüller öter,
Bu dağlarda yigit arslanlar yatar,
Arslan yatağında arslan olmalı."**

diye kükreyişi, destanın ylgitlik ve mertlik simgesi gibidir.

Köroğlu'nun aynı mısralarda başlayan benzer bir deyişi şöyledir;

**Tan yeri atmadan şafak sökende
Düşmanın üstüne hörelenmeli
Düşman kalkan alıp kılıç çekende
Yiğit on-beş yerden yaralanmalı**

**Haber aldım İhvânından, kulundan
Doyuk olduk akçasından, pulundan
Hey ağalar, akan kanın alından
Altımızda Kır-At kınalanmalı**

**Köroğlu'm der, mirza gele, han gele
Ben isterim günde yüz tufan gele
Derelerden oluk oluk kan gele
Sele düşüp gövde kürelenmeli**

Bir başka deyisi ile de yiğitlerine şöyle seslenir;

**Gelin hey ağalar, çekin kılınca
Arap atla koç yiğidin günüdür
Göğüs verip, arka verip nal atan
Sırma çullu kühelanlar günüdür**

**Cenk kurulup cıda, oklar atanda
İki leşker birbirine katanda
Kötülerin yakasından tutanda
Yılan dilli dal hançerin günüdür**

**Gelin hey ağalar, vurup geçelim
Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
İki saat al kızıl kan içelim
Bunda koç yiğidin şânı günüdür**

**Hay n'olanda, ko Köroğlu n'olanda
Ara yerde kurt koyuna dalanda
At vurulup yiğit yaya kalanda
Teke şekli şam kılının günüdür**

K roğu Destanı'nın bir yerinde; Köroğlu'nun babası **Deli Yusuf**, Arap Reyhan'a "**yiğitler densiz olmaz**" dedikten sonra, "**Kıyma bize.. incitme.. gel!. yapma**" diye yalvarır ve yenin-
de sakladığı taşı **Arap Reyhan**'a fırlatır.

«**Deli Yusuf**tan;

Deli Yusuf'um söylüyorum sözüm,
Yaralıdır sinem, haraptır  z m,
Kırat yoluna verdim bu iki gözüm,
Adam olup ata binen olmalı.»

şeklinde bahseden bir deyiş vardır..

Deli Yusuf, gözünü "**k r**" eden **Bolu Beyi**'ne bir gün ondan intikam alacağını şu dörtlüklerle anlatır;

Dinleyin ağalar, dinleyin beyler
Sorarım bunları birgün olur ki
Adam olup ko Kır-Ata binişim
Kırarım belleri bir gün olur ki

**Ben yükümü dağ başına  zersem
Sıra sıra ko y ğidl dizersem
Yiğitler elinde b de s zersem
Ararım bunları bir gün olur ki**

Al yanağım kızıl kana bulandı
Akan kandan coşkun sular bulandı
Düşman ne söyledi, paşam inandı
Sorarım sizlerden birgün olur ki

**Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
Düşürdüm koç iğdi peşime
Küçük ali'm çıkar dağlar başına
Ararım sizleri bir gün olur ki**

Deli Yusuf, sonra oğluna (Rûşen Ali'ye) öğütlerini sürdürür;

**Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak er gerek
Çamlıbel'e metin kale yapmaya
Kendi yiğit, özü metin er gerek**

Hay n'olanda, oğlum Ali n'olanda
Zor düşmanı bölük bölük bölende
Pâdişâhın dîvânını varanda
Dil tutulur,dili tutar er gerek

**Sıra sıra koç yiğitler dizersin
Alayları bozuk bozuk bozarsın
Berhâneyi Çamlıbel'de çözersin
Burda sana barınacak er gerek**

Göğüs gerek, arka verecek dağlara
Hizmet edek bahçalara, bağlara
Şöhret vermek için nice illere
Burda sana devlet gerek, sur gerek

Bir köşk gerek oturmaya yaz ile
Bir sâki, mey doldura naz ile
Yiğitlerin kumandasın saz ile
Vermek için yakışacak dil gerek

Deli Yusuf, tamamladı öğüdü
Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi
Gözlerim görmüyor, suçum ne idi
Koyma Kiyâmete, burda al gerek

Köroğlu hikâyelerinde; **Dede korkut Destanı**'nda görülen **Oğuz beyleri**'nin "**kırk yiğit**" arkadaşı gibi, **Köroğlu**'nun da kırk arkadaşından "**Köroğlu'nun delileri**" olarak söz edilmektedir. Bu **Dede Korkut**' takî; **Deli Karçar**, **Deli Tundar**, **Deli Dumrul** gibi **Oğuz** geleneğidir.

Osmanlı serhatlarında da böyle kahramanları rastlanır; **Peçevî** tarihinde görülen **Girijgal Serhat Kalesi**'ndeki "**Başını vermeyen Şehit**" menkabesindeki **Deli Hüsrev** ve **Deli Mehmet** isimli kahramanlar gibi, "**Dîvâne**" lâkabı da, bunun devamı olmuştur.

Huloğlu rivâyetinde; **Köroğlu**'nun "**dellleri**"nin sayısı, 777 veya 7777'dir.

Yedi yaşındaki **Eseball**, sıkıldığı vakit paranın tuğrasını veya mühürünü silen bir kahramandır.

Köroğlu, henüz onbeş yaşında iken, ağaç sökebilen bir pehlivandır .

Maraş rivâyetinde **Deli Yusuf**, Çamlıbel'e yerleşirken oğluna şu nasihatları verir: "**Kimseye merhamet etme. Zülme karşı kin besle. Sonunu düşünme. Geçen kervanı vurmaya bak. Neş'e, devlet içinde ömür süre gör.**" Diğer rivâyetlerde bu, baba dersi şekilde olmamakla beraber, yine hiç olmazsa alınacak bir intikam vardır. Ve kahramanın bütün hayatı, bu nasihatları yerine getirmekten ibârettir.

Deli Yusuf söyler bakalım ne der? ;

**Akar âb-ı hayat, blter yemişler
Aslan gibi bu dağlarda kalmalı
Yürü oğlum, burda aslanlar yatar
Aslan yatağında aslan olmalı**

Yakın burdan kalkıp gitmeli düze
Alah yardım ede burada bize
Almalı kervanı, çıkmalı yüze
Bu dağlarda mesken tutup kalmalı

**Topuzu çekmeli, yola durmalı
Bezîrgân bozmalı, çerçî vurmali
Sonunu düşünme, n'olup n'olmalı
Kovan aslan gibi alıp gelmeli**

Deli Yusuf derler benim adıma
Rahmetme bir kulun, asla dâdına
İşte nasihatım, budur zâtına
Kesmeli kervanı, alıp gelmeli

Köroğlu hikâyeleri'nin **Maraş** rivâyetinde bütün bu lâkapların kahramanların asıl isimleri ile birlikte bunların **Binbaş**, **Bölükbaşı** diye ayrılıarak yazıldığı görülür. **Köroğlu**'nun arkadaşlarını, onların sıfatlarını ve memleketleri şöyledir.

Binbaşlar: Reyhanlı Kürdü: Deli-Hoylu. Çukur Ovadan : Koca Kenan, Malatyalı : Darı Dikmez. Derecendeli : Kabre-Sığmaz. Kastamonili : Eceli-Yakın. Keza: Cıdalı- Kenan. Sapançalı : Köse-Sefer. Bağdatlı : Dellâk Hasan. Beyşehirinden: Demircioğlu. Üsküdarlı : Han Ayvaz.

Bölükbaşlar : Gürcistanlı reis, rehber Deli Mahmut (Mahmut Bezîrgân). Çin-Maçinli : Mennan oğlu Ahmet Bey (Zor-Bezîrgân). Dağıstanlı: Hasan (Uz oğlu) Tiflisli : Canı-Cebinde. Üsküdarlı : Reyhan-Arap. Kayserili: Kaytan-Söken. Sapançalı

Şeytan-Siken, Torbalılı : Semiz-Osman. Ayıntaplı : Kesel-Memek. Diyarbekirli : Yamık-Hasan. Bolu'lu : Sersem-Bekir.

Urfa rivâyetinde; bu listede bulunmayan : Nalbant Başı, Zincir Kıran (Demircioğlu olacak, bakınız: Urfa rivâyetlerinde Demircioğlu hikâyesi), Selâm -Vermez, Dağ Deviren, Eceli-Anan vardır. Huloflu'da da Tanrı-Tanımaş lâkabını görüyoruz. Huloflu'nun işittiği bir rivâyete göre, bu **Köroğlu**'nun ünlü sergerdelerinden biridir.

Köroğlu hikâyelerinde adı geçen **Döne** de, **Dede Korkut** Destanı'ndaki nişanlısı **Bamsı Beyrek** ile dövüşen **Bânu Çiçek** gibi kahraman **Türk** kızı tipidir (95)

"**Köroğlu**"ndaki kahraman kız tipleri böyle kendisini mağlûp edenle evlenen tipler değildir. **Anadolu** rivâyetlerinde gördüğümüz kahraman kızlardan birisi (Hasanın sevgilisi), nişanlısı ile kaçarken kendisini takip eden babasının askerlerine, hattâ kardeşlerine karşı, sevgilisi ile beraber olup savaşan tiptir; diğer biri de **Maraş** rivâyetindeki **Döne**'dir. Onun "**Firenk**"le cengettiğini görüyoruz (96). Birinci tipteki kızlara **Türk** halk hikâyelerinde de tesadûf olunur.

Köroğlu, kahramanlarını;

Türk halk şâiri, destanları ve halk hikâyelerinde olduğu gibi, zaman zaman, "**sürüye girmiş aç kurda**" benzetir(97)

"**Özbek** varyantında kadın kahramanlar önemli rol oynar. Bu varyantlarda **Gûroğlu**'nun üç karısı vardır. Bunlardan ilki **Kûh-l Kaf** perilerinin pâdişâhı **Rehmet Perl**'nin kızı **Ağa Yunus Perl**'dir. Bu peri kızı ile ilgili olarak bir kol teşkil edilmiştir.

Yunus Peri, Batı anlatmalarındaki **Hızır**, **Hız. Ali (K.V)** ve **Kırklar**'ın **Köroğlu**'na öğrettikleri gizli sırları, **Gûroğlu**'na öğre-

(95) **Dede Korkut**; **Kitab-ı Dede Korkut**, (Müstensihi : Kilisli Muallim Rifat) **İstanbul 1333**, s. 43

(96) **Maraş Rivâyeti**, s. 40-41

(97) **Veli Huloflu**; **a. g. e**, s. 24

tir. Onun bulunmadığı anlarda, **Çambıl**'i kadınların başında bir kumandan gibi korur. Gerektiğinde ata biner, kılıç kullanır.

Yunus Peri'den başka **Gûroğlu**'nun perilerden iki karısı daha vardır. Bunlar **Ağa Yunus Perl**'nin arkadaşı olan **Mısgal Perl** ve **Hindistan**'dan **Gûroğlu**'nun bir sürü zorluklarla getirdiği **Gülnar Peri**'dir. Bu üç peri de, ona her türlü güç durumda yardım ederler. **Batı** varyantlarındaki **Nigâr Hanım**'ın rolünü oynarlar. Bu hâl bilhassa **Temirhan Pâdişâh**, **Holdor Han**, **Çambıl**'in kuşatılması kollarında görülür.

Batı varyantlarının tersine **Gûroğlu**, **Özbek** varyantlarında mitolojik bir kahraman olarak gözüktür. Hayvanların, kuşların dilinden anlar. Bir bakışı ile en korkunç canavarlar dize gelir.

Sihirli dünyâlarda korkunç devler ve ejderhâlarla mücâdele eder ve güzel perilerinâ kavuşur. İsteddiği anda taştan su çıkarır, şekil değiştirerek hayvan ve kuş olabilir. Yanında taşıdığı sihirli tase dokununca, karşısındakini küçültür veya ihtiyarlatır. Ayrıca **Mısgal Perl**'nin verdiği iki tüyden siyah renkleri olanı kötülük yapmak istediğinde, beyazı da iyilik yapacağı zaman kullanabilir. Yani **Özbek** varyantlarında **Gûroğlu** sâdece fizikî güçle değil, sihir güçleriyle de mücehhezdir (98).

Köroğu, **Çamlıbel**'in aç kurtlarını şöyle anlatır;

Kıbrıs şarabın içmişler
Cân ile serden geçmişler
Bugün oradan göçmüşler
Bir er yırtar, söker gelir

Hırlaşırlar arı gibi
Kopuşurlar sürü gibi
Beş ay'ının seli gibi
Derelerden akar gellr

(98) Fikret Türkmen; a. g. m, s. 85-86

Bellidir yiğit yapısı
Şimdi toplanı hepsi
Açıldı Çamlı kapısı
Birbirini teper gelir

**Köroğlu'm besler mertleri
Yumuşak ederler sertleri
Çamlıbel'in aç kurtları
Birbirini kapar gelir**

Köroğlu, koç yiğitlerini;

Çar köşe fâni dünyada
Koç yiğitler olmasaydı
Dünyâyı zûlmet alırdı
Ağlayanlar gülmeseydi

**Dünyâyı zulüm alırdı
Gün doğmaz, öyle kalırdı
Âşıklar mecnun olurdu
Sevdiceğim görmeseydi**

Sevdiğim, karşımda salın
Bilmez mi âşık hâlin
Yâre gönderdiğim gülün
Yapracağı solmasaydı

**Vur, ha koç Köroğlu, vur ha
Yâr derdini dermân ala
Ölüme bulurdun çâre
İzin Hakk'dan olmasaydı**

diyerek över.

Köroğlu'nun aşağıdaki deyişi, yine yiğitlik üzerindedir.

Arkadaşlarının, dostlarının yolunla baş koymuştur. Vefâ duygularını şöyle dile getirir;

Muhannetlik değil kârımız
Şehriyâr sözüne uyanlardanız
Meydana girende yoktur korkumuz
Kazâya irizâ diyenlerdeniz

Ötleklerle hoş değildir aramız
Teke tek düşmana varmak töremiz
Muhannete sardırmayız yaramız
Yarayı kendimiz saranlardanız

Bineyidim Kır-atımın üstüne
Alaydım hançerimi destime
Gafletle varmayız düşman üstüne
Vakta hazır olun, diyenlerdeniz

Köroğlu'm çikalım dağlar salına
At sürellim mal yemezlin malına
Başım koydum arkadaşın yoluna
Başı dost yoluna koyanlardanız

Koçylğılt Köroğlu gibi, yiğitlerini savaş meydanında böylesine güçlü bir dille teşvik eden bir komutan, târihte bile görülmemiştir. **Köroğlu**'nun aşağıdaki deyişi, bu iddiamızda bizi haklı çıkarmıyor mu?;

Ay yansın ağalar, güneş tutulsun
Parladı parladı çalın kılınıcı
Oklar gıdırdasın ayyuka çıksın
Mevlânın aşkına basın kılınıcı

**Durmayın orada, kargı kucakta
Dolansın yiğitler köşe bucakta
Bir savaş edelim kelle kucakta
Şehitler aşkına çalın kılınıcı**

Koç yiğitler melemeli dev gibi
Düşman kanı devrilmeli dağ gibi
Dest vurup avını almış bey gibi
Haykırı haykırı çalın kılınıcı.

**Koç yiğitler bu kış burda kışlasın
Yılan dillil eğri hançer işlesin
Kâfir düşman el'amana başlasın
Kaçanı gördermen, basın kılınıcı**

Koç yiğitler düğün, bayram eylesin
Küheylan kışnesin, aygır oynasın
Kazanlarda adam kanı kaynasın
Esir etmek yok ha, çalın kılınıcı

**Yürü yiğit beyler, nâmımız kalsın
Kelle getirenler bahşışın alsın
Öldürün atların, hep yayan kalsın
Yaya kalana da çalın kılınıcı**

Koç Koroğlu girdi meydan almaya
Nâra vurup düşmanına dalmaya
Yemin ettim yedi deryâ dolmaya
Doldurun denizi, basın kılınıcı

Köroğlu;

**İki koçak bir meydana gelince
Yiğit derler arap atı koşana
Çarhacılar bir birini bulunca
Yeğın atlar da yer bulmaz kaşana**

Yeğın atlar dorusundan, kırından
Şahbazların yahşisinden, yeğinden
Koç yiğitler izin ister beyinden
Düşmanına boz kurt gibi boşana

**Koç yiğit cıdasın kendi götürür
Kılmını vurur, kılmısın yatırır
Kelle keser, aktarmasın götürür
Hayın derler ol mahâlde şaşana**

Köroğlu der, ulu dîvân kurulsun
Çekilsin sancaklar, tuğlar yürüsün
Koç yiğidin bunda adı sorulsun
Buna döğüş derler, bey ne, paşa ne

derken savaş meydanlarında koçyiğitlerin düşmanlarına "boz-
kurt gibi saldırmalarını ister;

İki yiğit bir araya gelirse, meydan içinde ne yapacaklarını;

**İki koçak bir araya gelende
Görelim ne işler meydan içinde
Kesilir kelleler, boşanır kanlar
Yeğın olur leşker, meydan içinde**

Oklar uçup gider şahanlar gibi
Merte de aşır gider aslanlar gibi
Kılıçlar oynasır ceylânlar gibi
Kesilir ne başlar meydan içinde

**Yiğitler çağrışır, yaman gün olur
Allah Allah derler, yüksek ün olur
Cerha cerha, döğüşecek hun olur
Hasmın arar koçlar meydan içinde**

Köroğlu'yum, methim merde, yiğide
Koç yiğit değişmez cengi düğüne
Sere serpe gider düşman önüne
Ölümü karşılar meydan içinde

diyerek anlatır. Sonra **Köroğlu**, güçlü sesi ve saziyla yiğitlere seslenir;

Mert dayanır, nâmert kaçar
Meydan gümbür gümbürlenir
Şâhlar şâhı dîvân açar
Dîvân gümbür gümbürlenir

**Yiğit kendini övende
Oklar menzilli dövende
Kılıç kalkana deyende
Kalkan gümbür gümbürlenir**

Ok atılır kalasından
Hakk saklasın belâsından
Köroğlu'nun nârasından
Dağlar gümbür gümbürlenir

Karşılarında "**bey de, paşa da**" olsa, onlara viz geleceğini haykırır;

Yürüyün aslanlarım, savaş edelim
Buna kavga derler, bey ne, paşa ne
Haykırıp haykırıp kelle keselim
Seyreleyin el ayağı şaşana

**Yürüyün beyler cenge,harbl çalınır
Eyl, kötü bu meydanda bilinir
Kılıç değer, adam iki bölünür
Nusrat bizim, beyler neci, paşa ne**

**Gürzün köteğini kola takmalı
Arap atı sağa, sola yıkmalı
Kargılar, mızrakar birden kalkmalı
Fırsat vermen arap atlar kaşana**

**Köroğlu der, durman edek cengimiz
Bunda belli olusun yığt hangimiz
Üç saat sürmeli burda hengimiz
Tarih yazın şu dağlara nişâne**

Bozoğlan hikâyesinde; diğer rivâyetlerden farklı isimler geçmektedir.

Bu kahramanlar: **Sultanoğlu Kömürçi, Kâzım Sultan, Davut Bâzargân** (Bu, bizim rîvâyetlerdeki Zor Bezirgân, Mahmut Bezirgân, Ermeni Bezirgân, vb. den biri olmalıdır) **Safa Bik, Vefa Bik, Çadırçı-Bikoğlu Serdar, Çemenoğlu Ala Bik, Çemenoğlu İr Arslan** (Vambery'de; Çemşidoğlu), sonra şiir söyleyen **Safaoğlu Çağan Bozoğlan** Vambery'de; bunlardan fazla olarak **Masum Hoca, Kayser Hoca, Veli Bik, Bala Bik**'dir.

II. KÖROĞLU, AYVAZ VE DOSTLARI

Köroğlu için **Ayvaz**; Aslan olmaktan başka, **Bedir yüzlü** ve **buluttan** çıkmış aydır. **Deli Hoylu**, şimşeğe benzer. Dostlarına bitmez tükenmez bir vefâ duygusu içerisinde seslenir.

Bu dostlar arasında başı, küçücükten babasının alıp kaçırdığı, oğlu gibi sevip büyüttüğü, kendine uygun yiğitlikle yetiştirdiği **Ayvaz** alır der; **Köroğlu**; **Ayvaz**'ı kaçıtırken şöyle söyler;

**«Ayvaz sensin kır-atımı ilgar ilgar yürüden,
Yağ koymayıp yüreğimde eriden,
Gelir kasap baban belki geriden,**

**Başı pürdesekli Ayvaz'ım ağlama.
Ağlayıp da beni yoldan eğleme.»**

Bu dostluğu başlatırken de ona şöyle yalvarır;

**Ayvaz sensin tebdillerim şaşırtan,
Merhemleyip yârelerim pişiren,
Ayvaz seni Çamlıbel'e düşürem,**

**Başı pürdesekli Ayvaz'ım ağlama.
Ağlayıp da beni yoldan eğleme.»**

Bir ayrılıştan sonra **Ayvaz'a** kavuşmanın sevincini şu deyişi ile anlatır;

**"Göründü beyler, paşalar,
Görünce düşman şaşalar,
Dağdaki orman meşeler,
Yol verim Ayvaz'ım geliyor.**

**Bizim yaylanın yıldı,
Belindengümüş divdi,
Yaylanın servi söğüdü,
Esinin Ayvaz'ım geliyor.**

**Bizim yaylanın firezi,
Şekerden tatlı kirazı,
Gökteki ülker terazı,
Aşmayın Ayvaz'ın geliyor.»**

Beyler, **Bolu** zindanından **Ayvaz**'ı kurtarırlar. **Ayvaz** atının üstünden en önde gelmektedir. **Köroğlu**, **Çamlıbel**'den onu görür ve **Ayvaz**'ın gelişini, şöyle ifâde eder;

Yol verin dumanlı dağlar
Aşmaya Ayvaz geliyor
Çağlasın soğukpınarlar
İçmeye Ayvaz geliyor

Bu dağlarda biten güller
Kokusu lal eder diller
Dalında cüdâ bülbüller
Ötüşün, Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın yığldı
Belinde gümüş divldı
Yaylanın servi söğüdü
Gölg'edln, Ayvaz geliyor

Bizim yaylalar oluklu
Akan suları balıklı
Al valalı, mor belikli
Kız gerek, Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın uşağı
Belinden Aydın kuşağı
Yaylanın türlü çiçeği
Kokuşun, Ayvaz geliyor

Köroğlu derki, tayalar
Atımız hayvan kovalar
Sarptaki yüksek kayalar
Yassılın, oğlum geliyor

Köroğlu, evlâdı **Döne**'ye **Ayvaz**'ı iftiharla şöyle örnek gösterir;

«Döne seyreyle Ayvaz'ı,
Sim bilekli o zorbazı,
Çılbatmış kara yağızı,
Gelir gürleyi gürleyi,

Döne Ayvaz bunun adı,
Geldi bu meydanın tadı,
Köroğlu'nun bir evlâdı,
Gelir zorlayı zorayı.»

Bir başka dörtlüğünde, Ayvaz'a şöyle yalvarır;

«Son selâmımdır Ayvaz gel dâdıma,
Koç arslanım tez gelsin imdâdına,
Köroğlu'm çağırır öz evlâdına,
Şimdi oğlum Ayvaz yanımda gerek.»

"Köroğlu destanının motiflerinden biri de Ayvaz (Ivaz Han, Ivaz) kıssasıdır. Denilebilir ki bu kıssa üç büyük rivâyette (Özbek, Azeri, İstanbul rivâyetleri) en az farklarla mevcuttur. Ve Maraş rivâyetinde olduğu gibi, Köprülüzade Fuat bey'in neşrettiği şiirlerde de bu olaya âit parçalar vardır (N.1,4).

Özbek rivâyetinde Hasan Bey, Köroğlu'nun yanına Ivaz'dan evvel gelmiştir. Ivaz'ı kaçırmaya o giderse de kırk yiğidin korkaklığı yüzünden geri dönmek mecburiyetinde kalır ve o zaman Köroğlu bu işi kendisi görmeye mecbur olur.

Rivâyetlerin hemen hepsinde; Ayvaz bir kasabın oğludur. Bu kasap, Paris rivâyetine göre Urfalı, Özbek rivâyetine göre Gürcistanlı, İstanbul, Maraş rivâyetlerine göre Üsküdarlı'dır. Kasabın ismi Paris rivâyetinde İbrahim, Özbek rivâyetinde ise Bolduruk Kasap'tır; bu ismi Urfa rivâyetinde Borubori şeklinde buluyoruz ki, ihtimâl Bolduruk'un bozulmuş şeklidir.

Yalnız Tobol rivâyeti, Ayvaz olması lâzım gelen "Ağaçaus" un Köroğlu'nun arkadaşları arasına girmesini bir çok

rivâyetlerdeki **Hasan Bey**'in hikâyesi gibi anlatır. İhtimâl **Tobol Tatarlar**'ında ve yahut **Radlof**'un dinlediği hikâyecide **Hasan Bey** yerine **Ağaça**us vardır. Yoksa bütün noktalardan hatta isimlerden bile **Tobol** rivâyetinin hemen **Azerbaycan** rivâyetinin aynı olduğunu görmek mümkündür.

Ayvaz (Ivaz Han), bütün rivâyetlerde (**Tobol** rivâyeti dışında **Köroğlu**'nun âşık olduğu bir genç olarak tasvir edilir. Hatta onun güzelliği etrafında birçok ek motifler de teşekkül etmiştir. Ancak, **Çamlıbel**'e geldikten sonra destanda **Ayvaz**'ı **Köroğlu**'nun en kahraman arkadaşı, güzelliği kadar şecaat ve cesâret ile de meşhur olan bir yiğit olarak görüyoruz. Bu vasıf bütün destanlarda müşterektir. Hatta **Özbek** rivâyetinde, **Ivaz Han**, **Çamlıbel**'e can getiren, bir yiğidi bin yiğit kuvvetinde yapan bir kahramandır; sonunda "**Köroğlu**'nun yerine **Çamlıbel Sultanlığı**'na o geçer. Bu son motif **Paris** rivâyetinde de mevcuttur: **Şah Abbas** haksız yere öldürülen **Köroğlu**'nun yerine, **Ayvaz**'ı **Çamlıbel**'e han ilân eder.

Destanda, bilhassa **Özbek** ve **Maraş** rivâyetlerinde, **Köroğlu** **Ayvaz**'a ekseriya "oğlum" bazan "kardeşim" diye hitap eder. Ona karşı hakiki bir baba sevgisi gösterir. **Vambéry**'nin **Köroğlu** destanında; **Ayvaz**'ın mevkii hakkında söylediği sözler bu itibarla şâyânı dikkattir (99). Kahramanların hareketi çok parlak bir sûrette gösterilmiştir (100). **Maraş** rivâyetinde **Türkmen** aslından geldiği muhakkak olan **Özbek** rivâyetinde; **Ayvaz**'ın kahramanlıkları söz konusudur. **Elâzız** rivâyetine göre; **Köroğlu**'na, eğer, **Ayvaz**'ı yanına alırsa, onun çok kahraman bir genç olacağını ve ondan sonra artık kimse ikisi ile başa çıkamayacağını söylemişler, **Köroğlu** da bunun üzerine **Ayvaz**'ı kaçırmıştır."

(99) Vambéry; *Çağataische Sprachstudien*, Lüzpig 1867 s. 35

(100) Pertev Naili Boratav; *a. g. e.*, s. 44-45

Pertev Nali (Boratav), **Köroğlu** hikâyelerindeki **Ayvaz** ile ilgili motifler için yaptığı incelenmesinde, şu tesbitlerde bulunur (101);

Destanın önemli parçalarından biri de "**Ayvazın birkaç arkadaşı ile esâretl**" dir (102).

Bu felâkete sebep, **İstanbul** rivâyetinde, **Bolu Beyi'nin** bahçesinde bulunan "**tel çiçeği**"; **Paris** rivâyetinde turna, kaz gibi avlar; **Huloflu** ve **Maraş** rivâyetlerinde; **Bağdad**'ın ünlü turlarının teli olmuştur. **Köroğlu**'nun arzusunu yerine getirmek için **Ayvaz**'la birkaç arkadaşı bütün rivâyetlerde-**İstanbul** müstesna-bunlar arasında **Demircioğlu** vardır) giderler. Sarhoşlukları yüzünden esir edilirler. Asılacakları zaman **Köroğlu** yetişir. Esirleri kurtarır. Şehri yağma eder. **Maraş** rivâyetinde; bu savaş çok güzel tasvir edilmiştir. Bu rivâyetle mevcut şiirlerden mevzu pek iyi çıkarılmamakla beraber, evvelâ **Hoylu'nun**, sonra **Ayvaz**'ın ve daha birçok beylerin ölümüne dâir îmâlî konuşmalar vardır. Demek ki bu rivâyet, bu bölümde yenilikler göstermektedir.

İstanbul rivâyetinin bu kısmı **Kır at**'ın kaçırılması ile karışmıştır. Bu son rivâyet **Özbek** rivâyetidir. Bu rivâyette, **Ayvaz**'ın esâreti ile **Paris** ve **Maraş** rivâyetlerinde bulunan "**kızıp kaçması**" parçaları karışmıştır. **Ayvaz**'ın kızmasına sebep, **Paris** rivâyetinde, **Köroğlu**'nun ona sâkilik ettirmesi olmuştur. **Maraş** rivâyetinde dargınlığa sebep olan olaya ve bunun neticesine âit parçalar eksiktir. **Paris** rivâyetinde **Ayvaz**, **Bolu Beyi** ile ittifak ederek **Köroğlu**'na karşı savaşır ve yenilir. Ve **Köroğlu**'nun cömertliği karşısında eğilmeye mecbur olur.

Özbek rivâyetinde **İvaz** bir **Türkmen** Beyinin kızını almak ister. Kız, babası olmayan bu çocukla alay eder. Bunun üzerine

(101) Pertev Naili, Boratav; a. g. e., s. 50. 51

(102) Ahmet Kutsi Tecer; a.g.m; **Halk Bilgisi Haberleri**, sayı: I, s. II3; Selman Mümtaz; **II Şâirleri**, Bakü 1927, c. I, s. 265

Ivaz müteessir olur ve kızı zorla alıp kendisine köle yapmaya ahdedir. Ancak; **Köroğlu**, Türkmen Ak- sakallarını toplar, danişır; Bunlar kızın babası **Ahmet Serdar'a** karşı hareket etmeye bir türlü cesâret edemezler. Bütün bu tereddütlerden çok müteessir olan **Ivaz** Çamlıbel'i terkeder; **Gürcistan'a Hunhar Şâhâ** gidder. Fakat **Şâh**, eski dinine avdet etmediği için **Ivaz'ı** idâma mahkûm eder; ona kırk gün mühlet verir. **Köroğlu** bir kervandan bunu haber alır (kervanın rolünü **Paris** rivâyetinde **Hoca Yakup**, **Hulofluda Köroğlu'nun** kaçak tüccarı görmekte-dirler); gelir, sevgili oğlunu kurtarır:

Köroğlu'nun Köse Kenan, Demircioğlu, Bıyıklı Yusuf Dell Hasan, Dağıstanlı Hasan, Hoylu Bey, Koca Arap ve Kızıroğlu Mustafa Bey gibi dostları da vardır. Bunlardan **Demircioğlu** ile **Köse Kenan'ı** bir savaşa giriş ânında aşağıdaki dörtlükler'inde görmekteyiz;

"Ayvaz benim senden yana,
Kurban olam şirin cana,
Sağda duran Köse Kenan,

Vur diyen de vurmaz mısın?
Kır diyen de kırmaz mısın?

Ayvaz'ın kolları bağlı
Ciğerciğim od'a dağı
Sol taraftan Demirci'oğlu

Vur diyen de vurmaz mısın?
Kır diyen de kırmaz mısın?»

Köroğlu'nun aşağıdaki dörtlüklerinde yine **Demircioğlu** ve **Köse Kenan** vardır;

«Yine yiğitlerim düştü yâdına,
Ağalar ağası yanımda gerek.
Bir büküşte yedi geyim nal kıran,
Koçak Demircioğlu'm yanımda gerek

Pâdişâh suratlım kolu beratlım,
Çentliyan kılıçlım, deli kuvvetlim,
Böbür arslan huylum, kaplan sıfatlım,
Köse Kenan Emmim yanımda gerek.»

"Destanda **Demircioğlu** ile **Köroğlu**'nun arkadaşı olmaları motifi, esas itibarı ile **Huloflu**'da ve **Urfa** rivâyetinde bir şekilde **Paris** rivâyetinde başka bir şekildedir; fakat her ikisinde de çok kuvvetli bir **Demircioğlu** vardır. Birinci şekil - bilhassa **Huloflu**'da hem de cesâretini göstermek itibarı ile çok daha önemlidir. Bu, kuvvetine güvenip nalları kırmak sûretiyle demirci ile alay eden **Köroğlu**'na **Demircioğlu**'nun ettiği mukabeleye benzer bir fıkrayı, 1656 ile 1750 arasında yaşayan "**Marechal de France Maurice de Saxe**" a da isnat ederler. Bu motif, **Köroğlu** destanlarında tamamlayıcıdır. Bir defa iki rivâyette **Demircioğlu**'na, bir rivâyette **Nalbant - başı**'ya isnat edildiği gibi **Özbek** rivâyetinde de, bir gün **Köroğlu**'nun, kuvvetini paraların üzerinde tecrübe ettiğini görüyoruz: Kasabı uzaklaştırıp **Ayvaz**'ı kaçırmak için **Köroğlu** paraların sikkesini siler, ve "**senin paraların kalp, ben istemem**" diyerek kasabı, paraları değiştirmek üzere şehire dönmeye mecbur eder. **Demircioğlu**'nun cesâreti etrafında teşekkül etmiş olan ikinci rivâyet de onu İsviçreli kahraman "**Vilhelm Tell**" in oğluna benzetiyor. **Paris** rivâyetinde **Köroğlu**, **Demircioğlu**'nun başına elma dikip, elmanın üstüne bir yüzük yerleştirir ve bu yüzüğün içinden seksen ok geçirmek sûretiyle onu imtihan eder (103)."

(103) Pertev Naili; (Boratav), a. g. e, s. 45

Kenan Bey motifi **İstanbul** ve **Maraş** rivâyetlerinde **Cıdalı Kenan** şeklindedir.

İstanbul rivâyetinde bu kahraman, **Ayvaz**'ı kaçıran **Köroğlu**'yu tâkip eder; askerden evvel yetişen **Kenan**, **Köroğlu** ile dost olur ve **Köroğlu**'nun askerlerin elinden kurtulmasına yardım eder.

Maraş rivâyetinde; **Çukur-Ovalı Kenan Bey**, **Hoylu Beyin** dâveti üzerine **Köroğlu**'ya iltihak eder (104).

12. KIZIROĞLU MUSTAFA BEY

Köroğlu Destanı'nın kahramanlarından **Kızıroğlu Mustafa Bey**'in **Akçadağ** yaylalarında yaşadığı ve **Çamlıbel**'de yaşayan **Köroğlu**'nu kiskandığı anlaşılmaktadır (105).

Kızıroğlu, **Doğu**'ya sefer de düzenleyen bir şahsiyettir.

Çamlıbel'e çok sayıda derviş gelip-giderken, **Akçadağ**'a hiç kimse uğramamaktadır. Bunun sebebini araştıran **Kızıroğlu Mustafa Bey** dellal çağırırtırır ve" ...Her tarafa ilan edin; her diyarda gezen derviş **Çardakçı Çamlıbel**'e gitmesin. **Akçadağ** yaylalarına gelsin. **Köroğlu**'nun verdiğinden daha çok para vereceğim, ondan daha fazla hürmet edeceğim"der (106). İlânı duyan dervişler, **Çamlıbel** yerine **Akçadağ**'a gitmeye başlarlar.

(104) **A.g.e**, s. 52.

(105) **Muhsin Köktür**; "Kızıroğlu Mustafa Bey" **Türk Folklor Araştırmaları** Aralık 1972. s. 6431 sayı : 278 **Mehmet Gökalp**; "Köroğlu Kollarından Kızıroğlu Mustafa Bey Kolu." **Türk Folklor Araştırmaları**, 1 Nisan 1958, 1646. **Mehmet Gökalp**;" Kızıroğlu ve Köroğlu," **Türk Folklor Araştırmaları**, Ekim 1972, s. 6445; sayı: 279; **Nejat Birdoğan**; Kızıroğlu Mustafa Bey" **Türk Folklor Araştırmaları**, Aralık 1972, s. 6497 sayı : 281,

(106) **Mehmet Kaplan-Mehmet Akalın** - **Muhan Bali**: **Köroğlu Destanı**, **Ankara** 1973, s. 410

Her diyârdan dervişler, **Kızıroğlu Mustafa Bey**'in Akçadağ yayalalarına akın ederler (107).

Köroğlu'nun yanına giden dervişlerin ona bir güzelin resmi veya bir yiğidin şöhretini götürmelerini de kıskanan **Kızıroğlu**, bunu yapan dervişlerin keşküllerini para ile doldurmaktadır (108).

Akçadağ'da 909 atlısı ile günlerini geçiren **Kızıroğlu Mustafa Bey**'e bir gün bir derviş, **Gürcistan** Beyi'nin kızının resmini getirir. Bir görüşte resme âşık olan **Kızıroğlu Mustafa Bey** yiğitlerini hazırlar ve resmine âşık olduğu **Suna Hanım**'ın memleketine doğru yola çıkar.

Köroğlu Destanı'nın **Bakü** varyantında ise, **Kızıroğlu Mustafa Bey**'in kırk yiğiti ile birlikte Bağdat taraflarında yaşadığı şöyle anlatılmaktadır (109);

"...Bağdat tereflerinde **Kızıroğlu Mustafa Beg** adında adlı-sanlı bir igld var ldl. **Kızıroğlu Mustafa Beg** doğrudan da gocag golu güvvetli bir adam ldl. Atası geçmişde gltir olmuşdu"

Kızıroğlu Mustafa Bey'i halkımıza : tanıtan;

Bir hışmınan geldi geçti
Kızıroğlu Mustafa Bey
Bu dağları deldi geçti
Kızıroğlu Mustafa Bey

(107) A. g. e, s. 411

(108) Ali Berat Alptekin; "**Köroğlu** Hikâyeleri Malatya'da Bilinmekte midir?", **Millî Kültür**, sayı: 65, Haziran 1989, s. 41-42

(109) Meral Topuz-Salih Topçu; **Köroğlu Destanı** (Tehmasib'in 1982 baskılı eserinin günümüz harflerine çevrilmiş şekli), Elazığ 1987.s.175, 184

**Ağam kim, canım kim
Nigâr kim, canım kim
Kızıroğlu Mustafa Bey**

**Bir at blner alapaça
Fırsat vermez Kır- at kaça
Az kaldı ortamdan biçe
Kızıroğlu Mustafa Bey**

**Ağam kim, canım kim
Nigâr kim, canım kim
Kızıroğlu Mustafa Bey**

**Hay edende hâya teper
Huy edende huya teper
Köroğlu'nu çaya teper
Kızıroğlu Mustafa Bey**

**Ağam kim, canım kim
Nigâr kim, canım kim
Kızıroğlu Mustafa Bey**

türküsü olmuştur.(110)

Kızıroğlu Mustafa Bey, Kars'ın **Kızıroğlu** köyünün beyidir. **Köroğlu**, Gürcistan'a giderken yolu, onun köyüne düşer. İleri geri derken, kapışırlar. **Köroğlu** yenilir. Bunun üzerine, karısı **Nigâr Hanım'a Kızıroğlu'nu** tanıtan bu türküdür. Çadırın dışından gizlice onları dinleyen **Kızıroğlu**, kendisini öven **Köroğlu** ile barışır. Türkünün başka bir söylenişi de şöyledir:

(110) E. Özgenç (Derl.); **Köroğlu'nun Hayatı-Şiirleri**, İstanbul 1976 s. 48.

**Bir atı var Alapaça (peh peh peh)
Mecel vermez Kır-at kaç (hey hey hey)
Az kaldı ortamdan bıç**

**Ağam klm, paşam klm
Nigâr klm, Hanım klm**

Kızıroğlu Mustafa Bey

**Bir Bey'in oğlu
Zor Bey'in oğlu**

**Hay edende haya teper (peh peh peh)
Huy edende huya teper (hey hey hey)**

**Ağam klm, paşam klm
Nigâr kim, Hanım klm**

**Bir Bey'in oğlu
Zor Bey'in oğlu
Bir fendile geldi geçti (peh peh peh)
Kızıroğlu Mustafa Bey (hey hey hey)
Hışmı dağı deldi geçti**

**Ağam klm, paşam klm
Nigâr klm, Hanım klm**

Kızıroğlu Mustafa Bey

**Bir Bey'in oğlu
Zor Bey'in oğlu**

Köroğlu'nun Kızıroğlu Mustafa Bey için "kendisinden daha kahraman" diye bahsettiği Azerbaycan varyantı;

**Anadan oğul doğulubdu
Giziroğlu Mustafa Beg,
Bu dünyaya tek gelipdi,
Giziroğlu Mustafa Bey.**

**Nizesinin ucu ganlı,
Dellleri Demir tonlu,
Bir igiddi anlı-sanlı,
Giziroğlu Mustafa Beg.**

**Bir atı var Alapaça,
Aman vermir Gırat gaça,
Şeşberlinin ucu haça,
Giziroğlu Mustafa Bey.**

**Bir atadan kâş olaydık,
Birbirinden hoş olaydık,
Doğmaca gardaş olaydık,
Giziroğlu Mustafa Beg.**

**Hay deyende haya basar,
Huy deyende huya basar,
Köroğlu'nu çaya basar,
Giziroğlu Mustafa Bey**

mısralarının **Anadolu** halk türküleri repertuvarındaki ile ortak benzerlikleri vardır (111).

(111) Bak; M. H. Tehmasib; **Köroğlu Destanı**, Bakü 1982

Girizoğlu (Huloflu'da Giziroğlu) Mustafa Beyi yalnız Azèrî rivâyetlerinde sahnede görmekteyiz. Bu "mert bir Bey" tipidir. **Parls** rivâyetinde **Kürdistan Beyi**'dir. Bir zaman **Köroğlu**'nun kalesinde misâfir kalmıştır. Hatta, "turna-tell" vak'asına onun hikâyeleri sebep olmuştur. **Mustafa Bey**, Karstan (veya Halep-ten) **Perizad**'ın kaçırılmasında **Köroğlu**'na yardım etmiş, onu kuyudan kurtarmıştır. **Demircioğlu**, bir gün **Köroğlu**'na kızıp **Mustafa Bey**'e iltica eder. Onun **Köroğlu**'nu öldürmek hususunda kendisine yardımda bulunmasını temin eder ve **Köroğlu**'nu ölümden, ancak, suikast gecesi, aklına **Mustafa Bey**'in vaktiyle kendisine yaptığı iyilikler gelip de saz ile, karısı Nigâr Hanım'a bu hikâyeleri terennüm etmesi kurtarır. **Huloflu**'da ise, müşterek tarafları olmakla beraber, **Köroğlu-Giziroğlu** münâsebetleri başka şekillerde tasvir edilmiştir. **Köroğlu**, Bağdat seferinden sonra yolda **Mustafa Bey**'e rastgelir. **Mustafa Bey** ona, haberi olmadan bir topuz vurur ve esir eder. Öldürmek üzere iken merhamet edip bırakır. **Köroğlu** bunun üzerine, dâima **Mustafa Bey**'in mertliğini söyleyeceğini vadederek ayrılır. **Mustafa Bey** bir gün, **Köroğlu**'nun sözünde durup durmadığını anlamak için gizlice **Çamlıbel**'e gelir; hatta, eğer sözünde durmuyorsa **Köroğlu**'nu öldürmeyi bile düşünür. Ancak, **Köroğlu**'nun, o geceki mecliste **Mustafa Bey**'i methetmesi, bu iki kahramanı artık birine çok sıkı bağlarla bağlar (112).

13. DAĞISTANLI HASAN VEYA HASAN BEY

Köroğlu hikâyelerinde adı geçen **Hasan Bey**, **Köroğlu**'nın oğlu, veya **Ayvaz** gibi mânevi evlâdıdır. Ancak; (Özbek rivâyeti), malzeme ve olaylar bakımından çok zengin olan **Parls** rivâyetinde bu motif yoktur. **Hasan**; İstanbul, Maraş, Yalvaç, Elâziz rivâyetlerinde **Köroğlu**'nın oğludur. **Maraş** rivâyetinde annesi **Dağıstanlı Hasna Balâ**'dır; **Köroğlu**, bu kıza âşık olup onu kaçırmıştır.

(112) Pertev Naili, Boratav a. g. e, s. 49-50

Elâziz ve İstanbul rivâyetlerinde, **Köroğlu** bir şehirden geçerken, (**Elâziz** rivâyetinde bir yerde **Dağıstan**, bir yerde **Karman** olarak gösteriliyor) bir kızla tanışır ve evlenir. Çocuk, o kadından olur. Büyüyünce, **Köroğlu**'nun tenbihi üzere, kendisi ile beraber doğan ve **Kır-attan** gebe kalmış kısrağın tayı olan ata biner, babasını bulmaya gider. **Yalvaç** rivâyeti, bunlardan pek az fark gösteriyor. **Köroğlu** daha ilk defa **Çamlıbel**'e giderken karısını, gebe olduğu hâlde bırakmış ve oğlunun göndermesini tenbih etmiştir.

14. "ARAP REYHAN"

Köroğlu babası ile Erzurum'dan kaçarken, yolda **Arap Reyhan**'a rastlar. Mücâdele ederler. Ancak; **Arap-Reyhan**'la mücâdele Maraş rivâyetinde başka bir defa daha mevcut olduğu gibi, diğer bâzı rivâyetlerde de (Paris'te dahil) başka şekillerde görülür. **Samayilov**'ün **Türkmen** rivâyetinde : **Arap -Reyhan** o zamanlar İran'da hâkimdir, **Köroğlu** zaferi kazanır. **Özbek** rivâyetinde, **Köroğlu**'nun yirmi yaşında, **Arap Reyhan**'ın kızını kaçırdığı zikredilir. Paris rivâyetinde **Arap-Reyhan** iki defa olaya karışır: 1) **Köroğlu**, **Ayvaz**'ı kaçıtırken önüne çıkar; savaşırlar yenilen **Arap Reyhan**, **Köroğlu**'nun dostu olur. (İstanbul rivâyetindeki **Timürlenk** oğlu **Kenan**, Paris ve Maraş rivâyet-lerindeki **Arap Reyhan**'a yaklaşır. Bilhassa bu rivâyetin bir yerinde **Köroğlu**, **Kenan**'a "**Araboğlu**" diye hitap eder ki, **Arap Reyhan** motifinin İstanbul rivâyeti'nde "değişmiş bulunduğu göstermesi bakımından önemlidir. 2) **Arap Reyhan**, Karsta **Köroğlu**'nu öldürmek ister ve **Köroğlu** ile adamlarına yenilir (114)

(113) Pertev Naili (Boratav) a.g.e, s. 46-47

(114) Pertev Naili (Boratav); a.g.e, s. 43

15. KÖROĞLU HİKÂYESLERİNDE DÖNE - DUNA

Paris rivâyetinde Duna, evvelâ Bolu Paşa'nın nişanlısıdır. İstanbul'a âşık kıyâfeti ile gelen İsa Balı ile Köroğlu, Kahire pâdişâhının oğlu olan bu genci Ayvaz gibi, kaçırmıştır) sevişirler. Köroğlu, Çamlıbel'de onları evlendirir. Maraş rivâyetinde; İsa Balı'ya karşılık, bir yerde Hoylu'yu, bir yerde Köroğlu'yu, Döne'nin kocası (veya nişanlısı) olarak görüyoruz.

16. SAZCI VE ÇIRAĞI GÜL AHMET

Sazcı çırağı Gül Ahmet motifi, Anadolu rivâyetlerinin vardır. Elimizdekilerden İstanbul, Maraş rivâyetle-rinde sazıcı ile Köroğlu arasında geçen olay : Sazcının sazı tamir için nazlanması, sonra müşterisinin Köroğlu olduğunu anlayınca derhal vaziyeti değiştirmesi; Köroğlu'nun sazıcı çırağını beğenip, onu alıp kaçırmaması motifi mevcuttur. Elâzız rivâyetinde; bu olayın kahramanı Köroğlu değil, Hasan Bey'dir; Sazcının çırağı kızdır; kaçırma parçası da yoktur. Paris rivâyetinde de, Köroğlu'nun Nigâr Hanım'ı kaçırmak için İstanbul'a gittiği zaman, orada kendisine her zaman saz gönderen usta ile böyle bir mâcerası vardır. Fakat burada çirak Gül Ahmet söz konusu değildir.

Köroğlu'nun sazını tâmir ettirmek istemesi üzerine sazıcı ile şöyle söyleşirler;

Köroğlu

Aman usta dinle merdin sözünü
.....şakirdinin nazını

Usta kölen olam yap şu sazımı
Usta kölen olam eğleme beni

.....uca dağlar başına
.....düşüne

.....kaşına
Usta kölen olam yap şu sazımı

.....ünümüz
.....yalınız

.....yerimiz
Usta kölen olam yap şu sazımı

Acem illerinden dolandım geldim
Bir sevdâya yeldim sazımı kırdım

Arayı arayı dükkânı buldum
Usta kölen olam yap şu sazımı

Sazcı

Acem illerinden dolandım geldim
Ne sevdâya düştün bu sazı kırdın

Arayıp sorarak yerimi buldun
Yapamam sazını başım kalaba

Köroğlu

Hasan vardı durdu yolun düzüne
Usta sedef döşe sazın duşuna

Mâil (oldum) şâkirdinin gözüne
Usta kölen olam eğleme beni

Sazcı

Ben de bu sözleri anlayamadım
Bıçağım kördür sedef doğrayamadım

Geçidin devrenttir boylayamadım
Yapamam sazını başım kalaba

Köroğlu

Ortadan yürüdüm ulaştım uca
Şimdi el atarım eğri kılınca

Mecâlin yok dayanaman sen güce
Usta teres dedim yap şu sazımı

.....sana hey sazıcı koca
Şimdi el atarım eğri kılınca

.....konuşak gitmesin güce
.....Köroğluyum yap şu sazımı

Sazcı

İndirin şakirtler sazı indirin
Dâvet edin konağıma kondurun

Altın sedef düzenine bindirin
Mühlet ver yapayım Beyim sazını

Köroğlu'nun "sazcı" ile bir başka söyleşmesi ise şöyledir;

Köroğlu

**Hey! Ben bir Köroğluyum dağda gezerim
Esen rüzgârdan hile sezerim
Demir külünk il kelle ezerim
Usta teres çabuk kayır sazımı**

Sazcı ona sedef döşeli bir saz verince de şöyle der;

**Hey! Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne
Mâil oldum şakırdının yüzüne
Sırma sedef döşetirim sazıma**

Köroğlu, Gül Ahmet'i kaçırdıktan sonra, Döne'ye şunları söyler;

**Bir yiğit avın alanda
Kılınc göğdeye değende**

**Yürek gümbür gümbürlenür
Elde kalkan gümbürlenür**

**.....açam meydanı
.....anı**

**.....kanı
.....gümbürlenir**

**.....arttırır şanını
.....tatlı canını**

.....düşmanın kanını
.....gümbür gümbürlenir

.....indi düzüne
.....nin yüzüne

.....düşman gözüne
.....gümbür gümbürlenir

17. NİGÂR HANIM

Köroğlu hikâyelerinde sözü geçen **Nigâr Hanım**; Paris rivâyetinde İstanbul Pâdişâhı Muradın kızıdır. Tobol rivâyetinde İstanbul kalesinde bir kız, Huloflu'da bir Paşanın kızıdır. Bu rivâyetlerde onun **Köroğlu** tarafından kaçırılması hemen hemen aynı şekildedir. Bolu Beyi- ki İstanbul rivâyetinde **Köroğlu'nun** asıl düşmanıdır ve Huloflu'daki Muradın yerini tutar Paris rivâyetinde **Nigâr Hanım**'ın nişanlısıdır. Tobol rivâyeti de ihtimâl aynı özellikleri gösteriyor; fakat elimizdeki parçada yalnız, **Köroğlu** İstanbul'dan **Nigâr Hanım**'ı kaçırdığında Bul-Bek Han'ın onunla savaştığını görüyoruz. Yalvaç rivâyetinde ise Diyar Hanım (= Nigâr Hanım) İran Şâhının kızıdır. Ona **Köroğlu** değil, **Köroğlu'nun** oğlu, **Çamlıbel**'e babasına gelirken, bir çeşmede resmini gördükten sonra âşık olmuştur. Böylece bu rivâyette **Köroğlu** -Nigâr epizodu ile Hasan Bey-Çin Pâdişâhının kızı Gülizar (Maraş rivâyetindeki isim) epizodu karıştırmaktadır. Gülizara gelince : bu kahraman kız, Elâziz rivâyetinde Telli, İstanbul rivâyetinde Benli, Urfa rivâyetinde ise sâdece Çin Pâdişâhının kızıdır. (115)

Köroğlu destanı veya hikâyelerinde; **Nigâr Hanım**'ın şahsında "kadın", bir merhamet ilâhesidir. **Köroğlu** gibi dağlarda gezen, kıratından başka birşey sevmeyen eşkiyâdan bir kahra-

(115), Pertev Naili; (Boratav) a.g.e., s. 46

manın Nigâr Hanım karşısında **Türk** asâletinin tecelli edişini görürsünüz. **Köroğlu**, zayıflarla mücâdele etmez, onu tahkire cesâret eden kervan başını affeder. **Nigâr Hanım**'ın ona; "**sen benimle beraber bulunduğun zaman , tâ Çamlıbel'e kadar sıvrılsineği bile rahatsız etmeyeceksin !**"emrine itaat etmesi, kadın ve sefahate düşkünlük değil, onun **Türk** töresi ve rûhuna uygun şekilde hareket etmesidir(116).

18. BEZİRGÂNLAR

Bütün rivâyetlerde **Bezîrgân-başı** çok kahraman ve çok kuvvetli bir pehlivan olarak tasvir edilmiştir.

Paris rivâyetinde iki **Bezîrgân** görüyoruz. Birisi, çadırına gelip yol bacını isteyen **Köroğlu**'na : "**mert Köroğlu, böyle herkesi çadırında rahatsız etmez**" cevabını veren "**başı Bektaşî börklü**" bir **Türktür**; **Köroğlu**'nu yener, fakat öldürmez; üste çok para vererek gönderir. Diğer bezîrgân, Ermenidir (**Maraş** rivâyetinde de Ermeni **Bezîrgân** ismi geçiyor) **Urfa**, **Elâziz** rivâyetlerinde **Köroğlu** ile meşhur bezîrgân-başı söyleşirler;

Köroğlu

Hey! Dağlar benimdir bezîrgânci Ermeni
Hiç bilmez misin sen kimim beni ,
Haydi çabuk ver yoksa keserim seni
Bana derler Köroğlu Kır At benimdir

(116) Bak; Abdülkadir İnan; "Halk Edebiyatında Kadın", **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1987, s. 277 Ayrıca Bak; Selman Mümtaz; **İl Şâirleri**, Bakü 1927, cilt II, s. 157

Bezîrgân

**Ben Emeni değilim Bezîrgân başıyım
Acem illerinde şâhın kuşuyum
Ben yol bacını vermez kışiyım
İlişme kervana gel geç Köroğlu**

Köroğlu

**İnişi aşağı keklik sekişli
Yokuşu yukarı tavşan büküşlü
Tâze gelin gibi göğsü nakışlı
Bu gün yeminliym kavgâ olmasın**

Bezîrgân

**Dor' ata binende düze döşenir
Özengi vuranda yere döşenir
Kırk sekiz saatte bir yol kaşanır
İlişme kervana gel geç Köroğlu**

**Tokat kervanından aldım bakırı
İncitmeyin fıkaraı fakırı
Dinle sözümü Bezîrgân gıtmeye aykırı
Döndü beş bin altın saydı Bezîrgân**

**Bin lira göndersen ata nal olmaz
Bin dahl göndersen ata çul olmaz
Bin dahl göndersen yâdigâr olmaz
Bugün yeminliym kavgâ olmasın**

Bezîrgân, önce borç vermek istemez. Sonradan râzı olur. Çok para verip geçer. Fakat, onun Ermeni olduğunu öğrenen Deliller tarafından takip ve katledilir.

Maraş rivâyetinde **Bezîrgân**, **Ermeni Bezîrgân**, **Mahmut-Bezîrgân**, **Zor-Bezîrgân**, **Mennaolu Zor - Bezîrgân** isimleri geçmektedir. Çok zengin olduğu kesin olan bu rivâyetin hikâyelerinde, ihtimal bunlar ayrı ayrı şahıslardır. Yalnız, biz elimizde ki bilgilerden , bunlardan birinin **Köroğlu**'nun askerleri ile savaştığını **Köroğlu**'nun gönderdiği adamları - **Ayvaz** da dâhil olmaküzere-yaraladığını, iki taraftan bin kişini öldüğünü, **Bezîrgân**'ın **Hasan** tarafından yaralandığını, nihâyet nasılsa **Köroğlu** ile **Bezîrgân**'ın dost olduklarını biliyoruz. Bu kısımda **Maraş** rivâyeti, diğer rivâyetlerde mevcut olmayan bir özellikle arz ediyor ki, bu da **Maraş** rivâyetinin zenginliği hakkındaki tahminlerimizin doğru olduğunu isbat eder: sonunda **Bezîrgân**, **Köroğlu** tarafından öldürölür; hatta bu, **Köroğlu**'nun arkadaşlarından **Hoylu Bey**'in hiddetini, nefretini mucip olur.

Urfa rivâyetinde bu **Bezîrgân**, daha orjinal bir şekil arz eder. Mücâdelede yenilen **Köroğlu**, arkadaşlarının yalvarmalarına rağmen, bezîrgânın elinden kurtulamaz. Esir olarak götürölür.

Köroğlu, **Bezîrgâna** yenilirken, **Ayvaz**'ı;

Hey Yetiş **Ayvaz** yetiş gitti nâmımız
Çukur Ovalarda aktı kanımız
Bir kâfire kısmet oldu cânımız
Yetiş şâhin **Ayvazçar** (çâre) sende kaldı

diyerek yardıma, çağırır.

Burada **Bezîrgân**ın yanında **Köroğlu** âdeta çok âciz bir mahlûk kalır. Yine bu rivâyette **Bezîrgân**ın atı, **Kır At** gibi bir at olağanüstü bir at olarak görölüyor: efendisini, **Köroğlu**'nun tasavvurundan haberdar etmek isteyen nihâyet bunu başaramıyacağını, ve bu sûretle ona yaranamayacağını anlayınca, göz yaşları ile **Köroğlu**'nu rikkate getirip **Bezîrgân**'a karşı suikastından vazgeçiren bu hayvan tamamen destanî bir attır.

İstanbul rivâyetinin fazla bir özelliği yoktur; yalnız, **Köroğlu'nun, Bezirgân'ı** gâfil avlamak için müracaat ettiği hileyi, diğer rivâyetlerde olmadığı için kaydedelim (117) **Çamlıbel'den** yolları gözettiğini **Bezirgân'ın** farketmiş olmasını tahmin eden **Köroğlu**, kayalardan aşağı bir bakraç yoğurt döker; bunu uçan bir kuş zanneden bezirgân evvelce görmüş olduğu karaltının **Köroğlu** olmadığına kanaat getirerek yoluna devam eder ve **Köroğlu'nun** hücumuna uğrar.

19. KÖROĞLU'NUN KIR-ATI

Köroğlu'nun efsâneî **kır-at-ı**, destan ve hikâyelerinin de sembolü ve ağırlık merkezini teşkil etmektedir.

Gerek **Dede Korkut** hikâyelerinde, gerekse bütün **Türk** hikâye ve destanlarında at, kahramanın ayrılmaz arkadaşı ve yardımcısıdır. **Orhun anıt taşları'nda Kıl Tıgln**, bütün kahramanlıklarında; atıyla birlikte vardır. **Reşidü'ddin'in Câmlü't-Tevârih'inde** de kahramanlar, atları ile birlikte zikredilirler. Bâzan at, erden bile yüce ve kahraman sayılır. **Kazan Bey'in** **Oğuz beylerine** dediği gibi; "at işlemezse, er övünemez. **Hüner atındır**" (118) Bütün **Türk** boylarında buna benzer yüzlerce atasözü vardır.

Köroğlu, kır atına karşı sevgisini şöyle dile getirir.

Gözünü sevdiğim Kır-at
Sana uzun yol olaydı
Şöyle elek, selesi sık
Boynu selvi dal olaydı

(117) Pertev Naili; Boratav, a. g. e, s. 48-49

(118) Abdülkadir İnan; "Dede Korkut Kitabı'ndaki Bâzı motifler ve kelimelere Âit Notlar" **Ülkü**, nr. 66, Ağustos 1938; **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1987, s.182

**Fânîsîn hey dünya, fânî
Esîrîn eyledî benî
Yüzdürmeye Kır-at seni
Tuna gîbl sel olaydı**

**Neslin Döldül, aslın Kır-at
Üstünde alınır murat
Dal boynunda çifte kanat
Başındaki tel olaydı**

**Döldül'e benzettim donunu
Düşmana uğrattım yolunu
Görmeye senin özünü
Kanber gîbl kul olaydı**

**Söyle, hey Köroğlu söyle
Kır-Atın methini eyle
Düşmanını kıracak yerde
Boz bulanık sel olaydı.**

**Köroğlu'nun kıratı, onun sâdık dostu, yoldaşı, arkadaşısıdır.
Aşağıdaki mısralarında da ona seslenir;**

**"Yel gîbl uçarsın kanat mı taktın?
Hey doruca donlu yaman Kır-atım.
Beni hasretinle nasıl da yaktın,
Hey doruca donlu enli Kır'atım.**

**Keklik sekişlisin, ceylan bakışlım,
Su gibi kaynarsın ırmak akışlım,
Ne tatlı kişnersin inciden dişlım,
Hey doruca donlu benli Kır-atım.**

**Kulağın kırışte, bekledin yolum,
Şaşırım ben gayri sağ ile solum,
Bizl olsa olsa ayırır ölüm,
Hey doruca donlu benli Kır-atım**

Binbir küheylana seni değışmem,
Beni tanımana ben asla şaşmam,
Köroğlu, bir daha hileye düşmem,
Hey doruca donlu benli Kır-atım."

Köroğlu'nun atına olan sevgisini gösteren bir başka deyişi şöyledir;

**Dağların salından süzölüp inen
Üstü gümüş çullu Kır-Atım benim
Varmış düşmüş bir leke bey ellne
Üstü gümüş çulludur, atım benim**

Gümüş uyan vurup kişnedem, derdim
Seni bir civâna besledem, derdim
Ağalara, beylere gösterem, derdim
Üstü gümüş çulludur, atım benim

**İki selseli var ell körüklü
Üstüne binenler ejder börüklü
Son demde de kardaş gibi yürekli
Üstü gümüş çullu Kır-Atım benim**

Altıdır, yedidir, sekizdir yaşı
Böyüktür gövdesi, küçüktür başı
Şâh Hüseyin biner, bir de kardaşı
Üstü gümüş çulludur, atım benim

**Köroğlu der, görebilsem yüzünü
Makramalar alsam, silsem gözünü
Şam'da oynatmışlar, gördüm izini
Üstü gümüş çullu Kır-Atım benim**

Köroğlu'nun Kır-atına olan büyük sevgisini gösteren deyiş-
leri çoktur. Bir başkasında, Köroğlu şöyle demektedir;

**Gözlerin sevdiğim Kır-At
Seherde gellr geçersin
Şâh ordusunda bir civan
Uyarmaz, alıp kaçarsın**

Dilersin Hakk'dan dileğin
Âb-Zemzem'den sulağın
.....
Dolusun içip gidersin

**Gördükte düşman alayın
Kodurmaz yasılı yayın
Şikâr almış şâhinleyin
Parlayıp geçip gidersin**

İrgür âşıkı dostuna
Buluşun çeşm-i mestine
Düşmüşsün gernin üstüne
Kövüğün saçıp gidersin

**Köroğlu, bekle yerini
Geyiptir demir yeleği
Gidi düşmandan arzuyu
Haklayıp çarpıp gidersin**

Köroğlu, atını;" alma gözlü, kız perçemli" diyerek över;

**Çamlıbel'e süreyldim yolunu
Altınlardan nalladayım nalını
Üç güzele dokutayım çulunu
Alma gözlü, kız perçemli Kır-Atım**

**Başını başımdan yukarı tutar
Haykırır, köpüğü başından atar
Kaçarsa kurtulur, kovarsa tutar
Alma, gözlü, kız perçemli Kır-Atım**

**Köroğlu'ya göre onun Kır-at'ı; "tavşan seklili, ceyhan
büküşlü, göğsü gümüşlü" olur. İsteği onunla "sıla"ya gitmek
yâni öz yurduna kavuşmaktır;**

**Davran Kır-atım davran, yokuşa davran
Yokuşun başında soyuldu kervan
Düşman karşısında ne yapsın savran**

**Estir Kır-atım, es yâre gidelim
Dost, düşman içinde sila edelim**

**Kır-atı sorarsan yedidir yaşı
İrîdir gövdesi, ufaktır başı
Dizgini çekende un eder taşı**

**Estir Kır-atım, es yâre gidelim
Dost, düşman içinde sila edelim**

**Yokuşa yukarı tavşan sekişlim
Bayıra aşağı ceylân büküşlüm
Alnı akıtmalı, göğsü gümüşlüm**

**Estir Kır-atım, es yâre gidelim
Dost, düşman içinde sıla edelim**

Kır-at'ı meydan yerinde, şöyle tasvir eder;

**Kır-atım meydan yerinde
Gezer horlayı horlayı
Bir kötü az bin kavgadan
Kaçar zorlayı zorlayı**

**Kır-ata yakışır bunlar
Yiğit geyer demir donlar
Ak gövdeden kızıl kanlar
Akar şorlayı şorlayı**

**Köroğlu der, al kanları
Yere serer çok canları
Eğri kılıç düşmanları
Kırar parlayı parlayı**

Doru-at için söylediği;

**Gel doru at, gel kulağın çekeyim
Eğileyim, iki gözün öpeyim
Dizgin edip hünerine bakayım
Babam dor-at, Çamlıbel'dir geldiğin**

Boz Burun'dan aşırayım yolunu
Ham gümüşten kesdireyim nalını
On dilbere işleteyim çulunu
Babam dor-at, Çamlıbel'dir geldiğin

**Baş üstüne komuşlardır bın başı
Görmez mısın kanda yatan üleşi
Bunda gafil gezen kesdirir başı
Aman dor-at, Çamlıbel'dir geldiğin**

Dor-at, kimse binmemiştir üstüne
Mâil oldum hünerine, postuna
Ol Arap'tan berat geldi üstüne
Babam dor-at, Çamlıbel'dir geldiğin

türküsü ise, bir başka güzellihtedir.

Bir gün **Tek göz**, Kır-atı çalıp kaçar, **Köroğlu**, peşinden
ona bir türkü çağırır;

**Kaçma hey Yek Çeşim kaçma
Kolu bağı, al-giderim
Koç Kır-atı alıp gıtme
Seni bağlar, al-giderim**

Koyver gelsin Kır-atımı
Ben bilirim kıymatını
Alırım senden ahdımı
Seni bağlar, al-giderim

**Sen dev olsan güleşirim
Aslan olsan uğraşırım
İşte geldim, dövüşürüm
Seni tutar, al-giderim**

Saçarım çöle kanını
Alırım tatlı canını
Sen duymadın mı ünümü
Şimdi bağlar, al-giderim

**Köroğlu'yum bu illerde
Şânım söylenir dillerde
Geldim, sizi bu çöllerde
Kolu bağlı, al-giderim**

Köroğlu; bir başka koşmasında **Kır-at'**ından büyük bir hazla söz eder;

**"Yavru şâhin avun almış uçuyor,
Elinden avını alanlar gelsin,
Kır atın üstünde arslan geçiyor,
Kızarmış gözleri dolanlar gelsin.**

Koşan arslan gibi bindim atıma,
Hiç kimse ulaşamaz benim katıma,
Ben güzel Döne'yi aldım terkime,
Elimden almayı umanlar gelsin.

**Atım, ha, Kır'atım! Arslan bileklim,
Şâhin bakışlı da harbi kulaklım,
Köroğlu'nu dersin çatal yüreklim,
Topuzun altına dalanlar gelsin.**

Dr. Müjgân Cumbur; "Köroğlu Destânı'nda **İlirizm** ile destanî unsurların yan yana, iç içe olduğunu, bu lirik (kendi duygularını içli bir dille anlatan) ve epik (kahramanlıkla ilgili) deyişlerindeki niteliklerin, aynı zamanda eşsiz bir tabiat olduğunu." söyler (119).

"Destanın yüzyıllar boyu, çok geniş bir alanda yayılarak yaşaması, bu üç unsurdan gücünü almasındandır. **Köroğlu** deyişlerinde insanı coşturan yiğitlemeler yanında içlere işleyen bir **ilirizm**, gözleri okşayan bir tabiat güzelliğiyle bütünleşmiştir."

Köroğlu'nun Kır-at'ı Dede Korkut hikâyelerindeki kahramanın atı gibi, gelecek felâketi ve düşmanın yaklaştığını sezer sahibine haber verir. Bu motif; **Altay, Yenisey, Kırgız** ve bütün Orta-Asya Türkleri'nin destan ve hikâyelerinde müşterektir.

Kazak-Kırgızlar'ın destânî kahramanı **Er-Targın'ın Tarlan** isimli atı, düşmanın yahut yabancının geldiğini bilir. (120)

Kırgız kahramanlarından **Kötübar'ın Küreng** (al-kızıl) isimli atı da "düşman gelince kudurur, haber gelince kara yerli döndürür, ülke sınırlarına düşman geldiğinde rahat durmaz.(121)."

Köroğlu, bir başka deyişinde yine kırat'ı ile konuşur;

Yaşa benim Kır Atım yaşı
Beşyüz atlı oldu bozduğum paşa

Dahi neler gelür sağ olan başa
Kızıl alma gözlü Kır Atım benim

(119) Müjgân Cumbur;" Köroğlu Destanı'ndaki Lirik ve Epik Unsurlar", **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983, s. 43 vd.

(120) Radloff; **Proben**, III, S. 146; "**Er-Targın**", Kazan 1883, s.125

(121) Yusuf Hoca; **Ayman Çolpan**, 1910, s. 17

Elimle akşamdan taktım yemini
Üstüne binenler sürsün demini

Öykesinden küt küt gever gemini
Kızıl alma gözlü kır atım benim

İnişe gidince ceyran inişli
Kara kuş oyunlu boz kurt bakışlı

Yokuşa gidince keklik sekişli
Kız yeleli alma gözlü Kır Atım benim

Şâmlibelden aştığımı görmüşler
Şu gelen koç Köroğlu demişler

Kır Atımın sekişinden bilmişler
Kız yele alma göz Kır Atım benim

Öykesinden küt küt gever gemini
Kızıl alma gözlü kır Atım benim

Yokuşa gidince keklik sekişli
Kız yeleli alma gözlü Kır Atım benim

Kır Atımın sekişinden bilmişler
Kız yele alma göz Kır Atım benim

Köroğlu'nun Kır-at'ı, Koblandı Batır'ın atı gibi, konuşan ve kahramanın sözünü anlayan atlardandır. (122)

Ayvazla beraber tutulan Kır-at kendisini ucuz sattırmak, Köroğlu'nun tüccarından başkasının tamamı celbetmemek

(122) Krestomatya, Altınsarı; **Kirgiz, kaya Krestomatya**, Oremburg 1906, s. 89-93

için, kör ve topal taklidi yapar; tabii o zaman kimse talib çıkmaz, tüccar onu alır, biner, üstüne kendisini bağlatır ve kuş gibi uçar, **Köroğlu**'na haber yetiştirir. (123)

Urfa rivâyetinde **Bezırgan**'ın atı **Rahvan**, tıpkı **Köroğlu**'nun **Kır**-atının vasıflarını hâizdir: **Bezırgân** tarafından esir edilip götürülen **Köroğlu**, yolda **Bezırgân**'ı öldürmek istediği zaman, at, iki defa, kişneyerek efendisini uyandırır da, ikisinde de, bir şey olmadığını gören efendisinden dayak yemesi üzerine, üçüncüde kişnemekten vazgeçer; fakat teessüründen ağlar. Bunu gören **Köroğlu** da fena tasavvurundan vazgeçer. **Giziroğlu Mustafa Bey**'in atı "**Ala Paça**" da, **Kır Alt**'in kaçmasına bile aman vermeyen harikulâde bir attır. (124)

"**Köroğlu**'nun babasının felâketine sebep olan bu (at), motifidir. **Paris** rivâyetinde, **Amuderya**'dan (**Ceyhundan**) çıkan bir at iki kısrağa aşar, ve bunlardan doğan taylar meşhur **Kır** ve **Doru** atlardır. (125) **Amuderya**nın kollarından "**Vaxş**" havzasında, **Rusta-Blk** mevklinde sudan çıkmış atlar hakkında anlatılan hikâyeler vardır; Bu atlara **Araplar Berzuun** taharî derler ki bu, **Toharistan** atlarının adı olup, **Çin**'e, **Arabistan**'a ve bütün dünyaya "**Rusta Blk Atları**" adıyla yayılmıştır. **Zeki Velidi Togan**, "**Türklerin oturdukları yerlerin bu şekilde tâyn edildiğini... söyler.**

"**Tobol** rivâyetinde de **Kara At** bu suretle doğmuştur. **Huloflu**'da, denizden çıkan aygırın iki olması müstesna bu rivâyet aynıdır. **Anadolu** rivâyetlerinde bir tek **Kır At**(**İstanbul**) veya **Kır Atla** beraber bir at daha (**Elâzız**) **Bolu Beyi**'nin emri ile aranmış ve bulunmuş atlardır. **İstanbul** rivâyetine göre; seylis, **Kır** tayı, bir sudan ürkmeyip geçmesi üzerine diğer atlara tercih etmiştir. **Elâzız** rivâyetinde ise; **Köroğlu**'nun iki atı, iki muhtelif seçilmiştir: biri, diğer atlardan başka bir şekilde su içmesinden (durgun suyu beğenme-

(123) **Veli Huloflu**, a.g.e, S.88

(124) **A. g. e**, s. 99

(125) **Zeki Velidi Togan**; **Türk Tarihi Dersleri**, **İstanbul**. 1927-1928, s. 92-95

yip içmemek bugün de güzel, asil atlarda aranan mezliyetlerdendir), diğeri de Tuz-Gölünü bir ucundan öbür ucuna geçmeyi başarmasından dolayı. Bu rivâyetlerin şüphesiz en eskileri su aygırından olmuş atlar rivâyetleridir. Atların doğuşuna dâir olan bu efsâne sonradan bozulmuş ve daha az şekil değiştirmiştir. Gölü baştan başa geçmek motifi de bu efsânenin bir izi olsa gerekir. (126) "

"Bidev at-Bedevî at" adına Manas'ta (127), Dede Korkut'ta (128), Battal Gâzi'de (129) ve Bozoğlan hikâyesi'nde (130) de rastlamaktayız.

Yine Mahtum Kulu'nun şiirleri (131) ile Mehmet Emin'in "Seyahatnâmesi (132) ve Azerbaycan Halk Edebiyatı'nda da (133) cins atlara bu adın verildiği anlaşılmaktadır.

Köroğlu'nun Tobol rivâyetinde; sudan çıkan bir atın Tulbar adında bir tayı vardır.

Dede Korkut'ta; bezirgânlar'ın, Bey Böre'nin oğluna, Köroğlu'nun kır-at'ının vasıflarında, "deniz kulunu boz aygır" satın aldıkları görülür. Bamsı Beyrek hikâyesindeki bu motifle, Köroğlu'ndaki kır-at motifi, aynı benzerlikleri taşır. (134)

Köroğlu hikâyelerinin bütün Batı rivâyetlerinde; kır-at'a, Köroğlu'ndan daha büyük yer verildiği görülür.

(126) Pertev Naili Boratav a. g. e, s. 42

(127) Radloff; Probenses Volksteratör der Turkichen Stamme, cilt V, s. 15"
Kara Han bu sözleri söyleyip * çadırdan çıkıp vardı* Kara Bidev atına bindi,,. denilmektedir.

(128) Kilisli Muallim Rifat (müstensih:) Kitab-ı Dede Gorgud alâ lisan tâife-i Oğuzhan İstanbul 1333; s. 7, II

(129)) Halil Turhan; Battal Gâzi, İstanbul 1927, Basılmamış mezuniyet tezi

(130) Ahnmet Bik-Yusuf Bik; Bozoğlan, Kazan 1904, s. 14

(131) Mahtumkulu; Şeyh Muhsin Fânî (neşr.) Mahtum Kulu Destanı İstanbul 1340, s. 19, 35, 38, 49, 56

(132) Mehmed Emin; İstanbul'dan Asya'y-ı Vustâya Seyahat, İstanbul. 1295, s. 91

(133) Selman Mümtaz; II Şâirleri, cilt: 2 Bakü 1928, s. 197

(134) Kilisli muallim Rifat; a. g. e, s. 53

Köroğlu'nun atını destanî-efsanevi yapan diğer bir özellik, onun "**Âbihayat**" tan içmiş olmasıdır. **Köroğlu** bir gün iki kuş vurmuş, onları bir suda temizlerken kuşlar dirilip uçmuşlar ve o anda pınar kırk parça (veya bin parça) olmuş. **Köroğlu** babasının yanına dönünce bunu anlatmış. Babası "o sudan sen içtin mi? " diye sormuş. **Köroğlu**: "Hayır, yalnız kır at içti." cevâbını vermiş. Babası esef etmiş: "o **Âbihayattı**; sen içseydin sana ölüm yoktu." demiş. Fakat artık iş işten geçmiştir. Zira, bu sır meydana çıkınca pınar kırk yerden (bin yerden) çıkıp asîl **Abihayat** kaybolmuştur. İşte **Köroğlu'nun** atı da onun hâlâ yaşarmış. Her yıl bir defa satılır, sâhibini değiştirmiş.

Kır-atı'nın Manas'ın atı ile aralarındaki benzerlik, ikisinin de sâhiplerinin ölümlerinde; kırk gün yem yemeyerek yas tutmuş olmalarıdır (135).

"Yasta yem yemeyen atlar motıflı "**Millî Mücâdele'de**"de Yunan katliamları sırasında aynen meydana gelmiştir.

Köroğlu, kır-at'ın daha önce de mâtem tutmuş olmasını şöyle anlatır;

Selâm edin ağalara, beylere
Düşmana mert gibi durmalı lmiş
Safımızda koç ylgitler var lken
Döğüşü döğüşü ölmeli lmiş

Süremedim kara günün yasını
Kâfir cellat ne bağıyon gözümü
Tutmalıymış **Han Ayvaz**'ın sözünü
Bu yıllık Tiflis'te kalmalı imiş

Tüketmedim kara günün gamını
Süremedim şu gönlümün demini
Üç gün oldu Kır-At yemez yemini
Kır-At'tan haberi almalı lmiş

(135) Abdülkâdir (Inan); "Köroğlu"na Dâir", Halk Bilgisi Haberleri, sayı: 12,

Eğlenip de ben ilimde kalmadım
Kılıç çekip düşmanlara dalmadım
Azdır deyü hiç hesaba almadım
Az çok her ne ise kırmalı imiş

Çamlıbel dağları buraya ırak
Köroğlu'n öldürene ister yürek
Şimdi Demirc'oğlu yanımda gerek
Keşke yanımda sıra gelmeli imiş

Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın kır-at'a dâir bâzı tesbitleri şöyledir (136);

"**Oğuz** destanının **Anadolu**'da yaşayan bir rivâyeti olan **Bey Böyrek** hikâyesinde; **Bey Böyrek**'in atı, sâhibi esir edilince, bir taşın dibinde yedi sene kalmış, üstünü yosunlar bağlamış. **Bey Böyreğin** yasını tutan **Benl boz**, bu itibarla **Kır Ata** çok benzer (137). Sonra, **Kır At** acıksa üç gün yem yemez, kırk fersahta terini belli etmez, otuz fersahta bir defa kaşanır. Her gece kırk tay (?) arpa yer; o, insan gibi, dokuz ay dokuz günde doğmuştur; tamamen insan vasıflarını arzeder: **Köroğlu**'nun sözünü anlar; **Köroğlu** bağladığı çobanı ona teslim eder ve giderken tenbihlerde bulunur.

Bir **Çukurova** rivâyetinde anlatılan at hikâyesi etnografya ve folklor (halkiyât) bakımından çok önemlidir. (138);

"**Kermanşakta** **Imorehor Türkân Bey** varmış, Bir gün **Hâfız Aliyi** yanına çağırtmış, ona konağında seyislik işini vermiş, iyi at seçmesini bilen **Hâfız Ali**'ye bir gün **Türkân Beyi**" **Glt pazardan**

(136) Pertev Naili (Boratav); a. g. e, s. 63

(137) Ahmet Baha; "Oğuz Destanı'ndan Bey Böyrek Menkabe ve Destanı", Millî Mecnua, sayı: 122

(138) Ali Rıza Yalçın; "Çukurova Rivâyeti; Köroğlu'nun Gürcüstan Seferi", Görüşler, Sayı: 22, s. 24-27

bana bir kısrağ al" demiş. **Hâfız Ali** pazarda çelimsiz bir kısrağı beğenip on sarı altına satın almış. Bey bu kadar çok para ile ölü bir hâlde alınan kısrağı görünce kızmış ve **Hâfız Ali'nin** gözlerini mille çıkartmış. Oğlu Bey Mustafayı babasının işine geçirmiş. Bey Mustafanın adı o günden sonra **Köroğlu** kalmış. Gel **Köroğlu**, git **Köroğlu** derken, **Türkân Bey** bu oğlanı babasından çok beğenmiş. Bir bayram günü oğlanı çırak etmek istemiş ve ona **"oğlum, ahıra gir, beğendiğin tayı al, sana hediye ettim"** demiş.

"Oğlan babasına danışmış, babası ona" tay alacaksan bana kulak ver, dediklerimi dinle, sonra tayı seç" demiş sonra da atın nasıl seçileceğini öğretmiş.

"-Oğlum seçeceğin tayın topuğunun kolları bir dikmiş yüzüğüne girmeli; tayın kuyruğu kaytan gibi ince ve yumuşak olmalı; tayın gözleri fincan gibi büyük ve akı çok olmalı; tayın yalı (yelesi demektir) sağ yanına devrik olmalı; tayın alnında sadâkat nişânı bulunmalı; (Sadâkat nişânı atın alnında kolları bukle olarak bir hilâl şekli almasıdır) Tayın dalının selvisi omuzuna ulaşmalı; (Selvi omuzunun tüyleri demektir.)" demiş.

Köroğlu, **Türkân** beyinin ahırına girip; bütün tayları gözden geçirmiş, sonunda babasının kör olmasına sebep olan kısrağın kır, tayında babasının söylediği tek mil nişanların bulunduğunu görmüş. **Türkân Bey'in** huzuruna çıkarak istediği tayı söylemiş. Bey, **Köroğlu'na (Tüh' sen de baban gibi tablatsız adamışsın; al kısmetin oymuş)** demiş. Oğlan tayı alıp babasının yanına gelmiş. İhtiyar kör eliyle yordamlayıp, tayı çok beğenmiş. Ve yeni baştan oğluna nasihata koyulmuş. **Kör Hâfız Ali** oğluna dönüp; **oğlum, şimdi bir kalıp sabun ile bu tayı yıkayacaksın, sonra güneşte kurutacaksın, ahıra çekip bir daha gün yüzü göstermeyeceksin, ahırda yüz dirhem yağ ile tayı bir iyice yağlayarak bir kıl gebre (atın timarından sonra tozunu alan kıl keseye gebre) ile yağlarını derisine içireceksin, kalan yağı kulaklarına ve burnuna dökereksin,**

Arpasını yıkayıp kaynatıp soğuttuktan sonra vereceksin, tay iki buçuk yaşına geldiğinde bana getireceksin." demiş.

Köroğlu babasının dediği gibi taya iki buçuk yaşına kadar bakar ve günü gelince ahırdan çıkarır, kör babasının yanına gelir. "Baba tayı getirdim. Tam iki buçuğunda" der. Babası; "Oğlum tay adam olmuşsa olmuştur. Bugün üstüne bin, der. İyice sulanmış ve dize kadar çamur olmuş, sürülmüş bir tarlaya gir, alabildiğin gibi tayı çamura sür, tay tarlayı yararsa, onun gözlerinden öp, yaramaz da durursa bıçağını çek tarlanın içinde kes!" der. Oğlan babasının dediğini yapar; tayı çamura sürer, tarlaya sokar. Onu istediğinden iyi bulup tayı gözlerinden öper, koşup babasına muştular. Babası ona; "Hemen nalbandı çağır, dört ayağının nallarını dirhemle ölç. Bir nal diğerinden bir dirhem fazla ve eksik olmayacak, iyice nallandıktan sonra atı yine ahıra çek, gün görmeden bir hafta dinlendir. Bir haftadan sonra atı yeni baştan çamura vur, yine bana getir. "diye öğütler.

Bir haftadan sonra Köroğlu atı yeni baştan çamura vurur. Eskisinden şahbaz at çamuru yarar. Atın üstünde babasının güneşlediği damın yanına ulaşır. Baba, eliyle atı yordamlar, atın üstünde bir fiske çamur görmeyince oğluna dönüp; " - Oğlum işte bu at adamı düşmandan korur, ama Türkân Bey bunu duyarsa, sana rahat vermez, tayı elinden alır. Kaçmaktan başka çâre yok (Bir at, bir avrattan yüce, bir yurd gibidir) "der.

Gerçekden bir gün Beyden haber ulaşır: " Bey atı görmek istiyormuş, denilir. Kör Hâfız gelen adama; Oğlum bindi, sılaya gitti yarın kendi gelince gönderirim "der. Ertesi gün eşyalarını toplarlar, damın kapısını kaparlar, pazardan bir at daha alır ve baba oğul atlara binerek ikisi birden Kermanşah'tan, Türkân Beyi'nin şerrinden kaçarlar. Yolda satın aldıkları at ölür. Eşyalarını satıp, ikisi birden kır ata binip yollarına giderler.

Aradan bir kaç gün geçince, Türkân Beyi Köroğlu'nun kapısının kilitli olduğunu görünce, işi anlar, "her halde bunlar kaçmışlardır" deyip peşlerine kırk atlı gönderir. Gönderirken de onlara;

"-Kopun ylgitler! bunların ölüsünü, dirisini sizden isterim"der. Bey'in kırk atlı adamı kopar. İki gün sonra Köroğlu, tozu dumana katmış atlıların geriden geldiğini görüp babasına;

"-Baba... geliyorlar, ne yaparız?! "diye sorar.

Babası;" önde gelen atın donu ne bana söyle ?" deyince Köroğlu; Baba, "Doru der. Kôr Hâfız; Korkma oğlum doru at yazıyı sever (yazı düz demektir) Sen kır atı tikene sür "diye tâlimat verir. Oğlan atı çalılıklar içine sürer. Doru at geri kalır. Babası bu defa" ardına bak hangi at yetişiyor"diye sorar Köroğlu bakar. Baba "Alat, alat" diye bağırır. Babası;" oğlum yokuşa sür, al atlar soluğan olur, yokuşa gelemes "der. Oğlan kır atı yokuşa sürer, al att da geri kalır. Babası sorar; "- Hangi at ilerde? Oğlan cevap verir; Kula baba! Kula! İhtiyar; sert sür korkma kula atlar topuk çalar. "der. Biraz sonra; Köroğlu, kula atın yere düştüğünü görür. Babasına söyler. Babası;"-Hangi at başta oğlum?"diye sorar. oğlan başını çevirip; Kır at baba kır, belki de bizim tayın anası... ! diye cevap verir.

Köroğlu'nun babası of.. çekip, "Oğlum İşte bundan korkmuştum"

"Kır-at bir şey dinlemez!" derken, Kır-at yetişir, üstündeki atan;

"-Ey dikmeden söktüğüm, ekmeden biçtiğim herifler; Nereye kaçırıyorsunuz? Türkân Bey'in ekmeğini yedikten sonra kaçmak namussuzluk değil mi...? diye bağırır.

Köroğlu telaşlanıp, sorar?; "- Baba kavuştu. ne ederiz? Babası; Bir çâremiz var deneyelim!. Bir avuç toprak al, kır atın gözlerine at! Arkadan kargı ile ata dayan...!"der.

Oğlan babasının dediğini yapar; kır atı kargılar. Binicisini atta düşürür. **Köroğlu** atına biner ve sürer. Tâ İstanbul'a kadar varır.

Gerek Paris, gerekse Elaziz rivâyetinde at binilecek bir hâle geldikten sonra, **Köroğlu**, Şâha rastgelir ve onun teklifini reddetmesi üzerine hücumu uğrar, döğüşüp Şâhın askerlerini yener ve babası ile oradan uzaklaşırlar. Yalnız, burada, **Bolu Beyi**, **Köroğlu**'na hizmet teklif etmez, yalnızca atı ister. **Azerbaycan** rivâyetinde bu motif, **Hasan Paşa**'nın hileli bir dâveti şeklindedir. **Tobol** rivâyetinde de Kör'ün, oğlu ile beraber gidip Pâdişâhı tahkir ettiği (139) ve düşmanlarının takibine uğrayan **Köroğlu**'nun atını derin suya salınca, takip edenlerin boğuldukları, **Köroğlu**'nun atı ile yüzerek karşı karşıya çıktıkları görülür. **Köroğlu**'nun babası da, at seçerken, onları "Tuzlu göl"e sürdüğünde; yalnız **Kır-at** kurtulmuş ve ihtiyar onu seçmiştir ki, **Battal Gâzî**'nin **Aşkarı** da böyledir. Hemen bütün rivâyetlerde; **Kır-at** uçarak hızlı ve ayaklar yere değmemektedir. O, "diz bo-yu çamurlu yerlerden toz çıkaracak kadar hızlı.."dır. (140)

Kır-at Erdebil-Kâşan yolunu bir menzilde almakta, bâzı rivâyetlerde, kanatlı olduğu görülmektedir. **Eski Yunan** mitolojisi-
sindeki **Pegasus** (uçan at) **Türk** masallarının çoğundaki ekseriyâ **Kamertay** ve **Aygır** isimli atlar böyledir. Aşağıda atın uçma motifini görmekteyiz ki, **Köroğlu**, bu türküde şöyle diyor (141);

(139) Pertev Naili; (Boratav); a. g. e, s. 42

(140) Bu türlü atların doğuşu ile ilgili efsânevi makaleler için Bak; Şükrü Elçin; "Atların Doğuşlarıyla ilgili Efsaneler" **Türk Folklor Araştırmaları**, Ocak 1963 cilt: 7, s. 162 İbrahim H. Karahan; "Urfa'da Gölden Çıkan Suaygırı Efsânesi, **Türk Folklor Araştırmaları**; Aralık 1951 Cilt: 2, s. 29 Cahit Öztelli, Battal Gazi'nin atı Aşkar üzerine, **Türk Folklor Araştırmaları**, Nisan 1971 Cilt: 13, s. 261

(141) Mahmud Ragıp; **Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları**, İstanbul 1929, s. 58

Kır atın elinden babam can mı kurtulur?
Elma gözlü Kır atım benim!
Canım Kır at gözüm Kır at!
Sana olsun murat,
Her yanında çiftte kanat,
Uçar glider, ha glider, ha glider...

Battal Gâzî Destanı'nda da atı Aşkar'ın uçuşu şöyle anlatılır;

Kâh yürürüm kâhl havada uçar.
Gürzümün darbından ateşler saçar
Sesimi duyan div periler kaçar.
Vurun evlâtlarım meydan alalım

Âşık Garip hikâyesinde de Hızır Aleyhisselam'ın atı, "uçan at" olarak tasvir olunmuştur.(142).

20. KÖROĞLU ŞİİRLERİ

Köroğlu şiirlerini de Türk halk edebiyâtının diğer şâirlerinin şiirleri gibi, bir tek kişinin saymak yanlışlık olur. En azından, ilk önce bir tek şâir tarafından yazılsalar bile, söylene söylene yayıldıkça bozulduğunu, bunlara nazireler yapıldığını, yeni şiirler eklendiğini, mahallî destancı, hikâyeci veya şâirlerin ağzında başka halk hikâyeleri motifleri ile karıştığını ve bu yüzden benzerlikler gösterdiğini söylemek de mümkündür. Meselâ; Özbek rivâyetindeki şiirlerin kafiye ve şekil bakımından bizim koşmalardan farklılıklar göstermesi bu yüzdendir.

Bir şiirin üç dört varyantı birbirinden tamamen farklı olduğuna göre, bunların başka yerlerde ve başka zamanlarda, başka başka şâirlerin isimlerinin muhakkak Köroğlu olması da icap etmez. Zira bütün halk hikâyelerimizi süsleyen şiirlerin ço-

(142) Âşık Garip, Âşık Garip Hikâyesi, İstanbul 1928, s. 51

ğu herhalde başka şâirler tarafından ilâve edilmiş olmalıdır. **Köroğlu** destanında başka kahramanların ağzından da şiirler vardır. Bunların sonunda mahlâs olarak **Köroğlu** ismi, değil başka birisinin ağzından söylenen destanlar veya koşmalarda şâir yine kendi adını zikreder. Kahramanın ismi **Demircioğlu, Ayvaz, Zor Bezirgân, Döne, Gülizar** vb. gibi,

Bir kısım şiirler, başkaları tarafından yazılsa veya söylen-
se bile, sonunda bir **Köroğlu Destanı** veya **Hikâyeleri** ortaya
çıkıştır. Tıpkı **Yûnus Emre**'de veya kim oldukları yüzde yüz
belli olmayan ünlü şâirlerde olduğu gibi..

21. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE "DAĞLAR" VE TABİAT

Keleşleri (yiğitleri) ile birlikte pek çok saz şâiri gibi ömrü
tabiat ile içiçe geçmiş olan **Köroğlu**'nun **Tuna nehri**'nden sel
hâlinde söz ettiği, dereleri mısralarına döktüğü, hatta bir şiirin-
de; kendisini **Karadeniz**e benzettiği görülür. Arasında dolaştığı
dağlar'ın da şiirlerde müstesna bir yeri vardır. Dağlar onun
sâdik yâridir. Mevlâ ile dağlara güvenir. Bir de sığınacak yeri,
Çamlıbel'i vardır. Ancak; Ona göre;"düşman kanı, **dağ gibi**
devrilmelidir. "Dağlar"ın halk edebiyâtındaki mevkini anlamak
için **Âşık Kerem, Âşık Garip** gibi halk hikâyelerini ve bilhassa
Anadolu'yu dolduran türkûleri, **Karacaoğlu, Dadaloğlu** gibi
hakiki şâirlerini okumak gereklidir.

Kerem hikâyesinde (143) **Âşık Kerem** yüksek dağların di-
bine geldi mi, kendisinde onları aşmaya kudret bulmaz, dağla-
rın başındaki duman onu korkutur; yalvarmaya başlar. O za-
man, bu ermiş şâirin niyâzı kabul olur; dağların başından du-
man kalkar. Dağ âşıka yol verir. **Köroğlu**'nun, **Anadolu**
rivâyetlerinde, dağların önünde durduğunu görmüyoruz. O, her
engel gibi dağları da aşar. Yalnız **Özbek** rivâyetinde (144)
"Bedbaht-Dağ", **Köroğlu**'nun her sefere çıktığı zaman başın-

(143) Y.y; **Kerem ile Aslı**, İstanbul 1927, s. 24, 50

(144) Kâtip Molla Hasan Pîr Baba; **Hikâyet-i Köroğlu Sultan**, Kazan 1890, s

daki dumana göre uğur saydığı bir dağdır. **Köroğlu** bu dağın tepesine bakar ve geçmenin mümkün olup olmadığını anlamak için eteğinde bir gün bekler, dağın başı dumanlı kalırsa seferden vazgeçer. Zira askerlerinin kırılabacağını bilir. Orada yüz elli evliyâ yatar; bâzan bu evliyâların himmeti ile dağ geçilir. Nitekim, **Hasan Han**, İvazı almaya giderken, akşam namazını kılar, kırk arkadaş ile bu evliyâlara yalvarır ve dağ ona yol verir.(145)

Başka halk şâirlerinde de rastlanan bir üslûpla başladığı türküsü'nde, dağları;

Çıktım şu âlemi seyrân eyledim
Açılmış baharı, gülü dağların
Sökülmüş bendleri, cûşu yenilmez
Çağlayuban akar seli dağların

Yığlt atına binmese yakınır
Yüreğinde olan elbet çekinir
Kar yağar da dört köşesi yekinir
Yol vermez aşmaya yeli dağların

Aslanı, kaplanı yanar, yolunur
Şikâr almış alçağına dolanır
Yel esdikçe safâsından salınır
Aheste aheste dalı dağların

Ben kâmilim, zerresine ermişim
Baharında gonca gülün dermişim
Mürvetsiz beylerden eyl görmüşüm
Yığldı yaldırır alı dağların

(145) Pertev Naili (Boratav); a. g. e, s. 87-88

Köroğlu eydür, sende tasa olmaz
Yüreğinde aşkı olan yenilmez
Çok döğüşler olur, kimseler bilmez
Söylemeye yoktur dili dağların

diyerek anlatır. Sonra sırtını dayadığı "**dağlar**"a seslenir;

Hemen Mevlâ ile sana dayandım
Arkam sensin, kal'am sensin, dağlar hey
Yoktur senden gayrı kolum, kanadım
Arkam sensin, kal'am sensin, dağlar hey

**Yüce yüce tepesinden yol aşan
Gitmez oldu gönlümüzden endişen
Mürüvvetsiz beyden yeğdir dört köşen
Arkam sensin, kal'am sensin, dağlar hey**

Hep sinadım Osmanlı'nın alını
Bulamadım hergiz gönlüm alanı
Anıcağız sevdiğimin hâlini
Arkam sensin, kal'am sensin dağlar hey

**Köroğlu der, tepelerden bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Bunca yıldır hasretini çekerim
Arkam sensin, kal'am sensin, dağlar hey**

- 1- Bâzı cönklerde bu türkünün bağlaması;
3- şeklindedir.

**Iraktan özendim geldim
Çevre yanın meşe, dağlar
Ayvaz'ım almaya geldim
Lâleli, sünbüllü dağlar**

Gitmez, karşımda durursun
Elimde küllî varımsın
Ensemde kafadarımsın
İş düşücek başa, dağlar

Özengimi gerdim, durdum
Beyleri mürvetsiz buldum
Ben sana arkamı verdim
Neyler bana paşa, dağlar

İli başlamış göçmeye
Ter mahbupların koçmaya
Bâdeler koyup içmeye
Vardır sende köşe, dağlar

Köroğlu, Ayvaz'ı sever
Tütünü göklere ağar
Yazın yeşil kemha geyer
Kışın ak sadell dağlar

dörtlükleri ile "**dağlar**" ın ona güven verdiğini söyler. Sonra **Ayvaz**'la dağları dolaşmak istediğini, şu dörtlüklerle anlatır;

Seni sevmeyen düşmanlar kör olsun
Gel Ayvaz'ım, dolaşalım dağları
Biz gidelim, engellere yer olsun
Gel Ayvaz'ım, dolaşalım dağları

Alçaklara olur suyun kaçağı
Biter yücelerde sünbül çiçeği
Yeşil başlı **Emir Sultan** köçeği
Gel Ayvaz' ım, dolaşalım dağları

**Gele yavrum, geç geçenden geçilsin
Yenice kurulsun, meyler iilsin
Gele yavrum, hasta gönlüm açılsın
Gel Ayvaz' ım, dolaşalım dağları**

Köroğlu der, devlet yoktur başımda
Hd'm gurbetliğe saldı düşümde
Ben Ayvaz'ı, aldım Kır-at peşimde
Gel Ayvaz' ım, dolaşalım dağları

Karlı dağları aşır, **Ayvaz**ı kurtarmaya gittiğinde, **Köroğlu**
şunları söyler;

Yüce dağlar başında
Kar bir yana, kış bir yana
Depreşir ağızım içinde
Dil bir yana, diş bir yana

**Bahar olur, sular coşar
Yüce dağlardan yol aşar
Bir gün olur ayrı düşer
Leş bir yana, baş bir yana**

Nidelim beyler, nidelim
Baş kesip kanlar dökelim
Ayvaz'a imdat gidelim
 bir yana, beş bir yana

**Bire beyler, bire paşa
Karlı karlı dağlar aşar
Bir gün ola ayrı dşe
Kıç bir yana, baş bir yana**

Noldu hey sevdiğim, noldu
Dereler kan ile doldu
Gördün hasmın yeğın oldu
Kaç bir yana, eş bir yana

**Kocadım, belim büküldü
Tütünüm arşa dikildi
Gözümnden dolu döküldü
Kan bir yana, yaş bir yana**

Noldu, koç Köroğlu, noldu
Ahd-ı peymâneler doldu
Gördün düşman geldi zorlu
Vur bir yana, kaç bir yana

Köroğlu;

Pınar başında bulanır
Sende çok mallar talanır
İner ovayı dolanır

**Dağlar duman oldu
Çayır, çlmen oldu
Ben yâri görmedim
Hâlîm yaman oldu**

Hiç ovaya inmedin mi
Gam, gussadan doymadın mı
Aşk oduna yanmadın mı

**Dağlar duman oldu
Çayır, çlmen oldu
Ben yâri görmedim
Hâlîm yaman oldu**

Yaz görmemiş kışa benzer
İçmiş de sarhoşa benzer
Dert görmemiş başa benzer

**Dağlar duman oldu
Çayır, çimen oldu
Ben yâri görmedim
Halim yaman oldu**

Köroğlu serinden geçti
Ayvaz gelip bundan göçtü
Aşkın dolusundan içti

**Dağlar duman oldu
Çayır, çimen oldu
Ben yâri görmedim
Hâlim yaman oldu**

derken, çıktığı dağlarda; sevgilisini görememekten şikâyet eder.

Köroğlu, güçlüdür.. Kendini överken;

**Meydan başında duranda
Çekip bıyığım buranda
Dişlerim kamaşdıranda
İsterim pulat kemirem
Kır-at çıkıp eşinende
Yaralanıp deşinende
Kavga sesi işitende
İsterim dağlar yuğuram**

**Köroğlu'yum, yucalmışam
Nice beyden bac almışam
Yüz deseler kocalmışam
Gücüm var dağlar devirem**

diyerek; yüz yaşına gelse bile dağları yoğurarak devirmek istediğini anlatır.

Bolu çevresindeki Sümbüllü Pınar, ve Çamlıbel; Köroğlu'nun yurdu, onun yuvasıdır. Deyişlerinde sevgi ve eşsiz tabiat güzelliklerini sıralar. Arkasını dayadığı dağlara sevgisini şöyle dile getirir;

**Hemen Mevlâ ile sana dayandım,
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey.
Yoktur senden gayri kolum kanadım,
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey.**

**Sana derim sana hey ulu yaylam,
Meğer başım alam ilinden gidem,
Okum senden yayım sendendir cıdam,
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey.**

**Yüce yüce tepesinden yol aşan,
Gitmez oldu gönlümüzden endişen,
Mürüvvetsiz beyden yeğdir dört köşen,
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey.**

**Hep sinadım Osmanlı'nın alını,
Bulamadım herglz gönlüm alanı,
Anıcağız sevdığlmin halını,
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey.**

**Köroğlu der, tepelerden bakarım,
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim,
Bunca yıldır hasretini çekerim,
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey."**

Köroğlu, Çamlıbel'e sevgisini anlatan şu dördlüğünde; atı, sevdiği gölleri ve taşkın akan selleriyle bir bütün içerisinde şunları söyler;

**«Çayırlanır, çimenlenir göllerin,
Kan bulanık taşkın akar sellerin,
Çoktur senin eğlenecek yerlerin,
Bizim iller Çamlıbeller aşk olsun.»**

Sonra çok sevdiği "Çamlıbel"e;

Mürveti çok Hakk'ın nazargâhısın
Bizim iller, karlı dağlar, aşkolsun
Gerçek erenlerin seyrangâhısın
Bizim iller, Çamlıbeller, aşkolsun

**Çayırlanır, çimenlerin göllerin
Boz bulanık taşkın akar sellerin
Çoktur senin eğlenecek yerlerin
Bizim iller, Çamlıbeller, aşkolsun**

Yollar keser yavuz kurdun var mıdır
Beller keser aslan merdin var mıdır
Çarh elinden hiç bir derdin var mıdır
Bizim iller, Çamlıbeller, aşkolsun

**Bahar olup yeşil yaprak erince
Coşa gelir gönlüm seni görünce
Evvel baştan selâm olsun varınca
Bizim iller, Çamlıbeler, aşkolsun**

**Er değildir seni görüp taşmayan
Gönül değil bir nefeste coşmayan
Köroğlu der, arap atlar aşmayan
Bizim iller, Çamlıbeller, aşkolsun**

diyerek övgüler yağdırır.

Bitkilerden **gül, nar, karpuz** ve **fidan**, yine onun benzetmeleri arasındadır.

Tabiatüstü varlıklar; **ejderha** ve **devler** de **Köroğlu**'nun şiirlerindeki benzetme unsurudur. Yiğitlerin; "**dost vurup avını almış bey**"e benzetir. **Köse Kenan**'dan "**pâdişâh suratlım**" diye söz eder.

22. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE HAYVANLAR VE KUŞLAR

Köroğlu şiirlerinde; hayvanlara, kuşlara, gökyüzüne, nehir ve denizlere, bitkilere, tabiat üstü varlıklara, insanlara vb. lerine bağlı benzetmelere rastlamaktayız. (146)

Köroğlu, Ayvaz, Köse Kenan, Zor Bezirgân ve keleşleri aslana benzetilmiştir. **Köroğlu** "**Kurt âvâzlı**", **Köse Kenan** "**Kaplan sıfatlı**"dır.

Zor Bezirgân, "**aç kurt gibi adam kapar**". **Köroğlu** "**kurt âvâzlı**"dır. **Köroğlu**'nun kıratı ise "**Şâhın**"e benzetilir.

"**Koç**"a benzetilen yiğitler "**Şâhın bakışlı**", "**aslan sıfatlı**" olarak târif edilir.

(146) Bak; Saim Sakaoğlu; "**Köroğlu**'nun Şiirlerindeki Benzetmeler", **Köroğlu Semineri Bildirileri**, Ankara 1983, s. 71-81

Köroğlu'nun ayakları kısa olan atı "tavşan"a benzetilir.

Köroğlu şiirlerinde, bunlardan başka; **kuzgun, keklik, arı** benzetmeleri de vardır. Aşağıdaki şiirde; keklik sekişli, tavşan büküşlü, kuzgun bakışlı benzetmeleri görülür. Bu şiir, onun yaptıkları için, bize ışık tutan türkülerinden biridir. **Köroğlu**, şöyle demektedir;

Ben bir Köroğlu'yum, dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim
Demir külünk ile başın ezerim
Kervanı görünce kızar tozarım

Tokat kervanından aldım bakırı (147)
İncitmeyin fukarayı, fakiri
Tuna sell gibi boz irakıyı

İçin beyler için, kervan gelince
İçin efeler için tâ gün doğunca

Yokuşa çıkarken keklik sekişli
İnişe inerken tavşan büküşlü
Düşmanı görünce kuzgn bakışlı

Yetişin yetişin kervan gelince
Yetişin yetişin tâ gün doğunca

Keleşleri; koç, bozkurt, sürü ve beş ayının seli gibidirler."
Diğer taraftan; bütün varyantlarda **Kır at**: ortaktır.

Alapaça at: Kızıroğlu Mustafa Bey'in atı'dır.

Küheylân: Esebalî'nin bindiği yaşlı bir attır.

(147) Eski **Tokat**'ta bakır çıkaran bir dökümhânedən, kervanların bakır aldıklarına işâret ediyor.

Elâziz rivâyetinde; **Köroğlu** arkasını duvara verip kendisini bir sürü köpeğe karşı müdafaa eden bir köpekten mertlik dersi alır: " **ben bir köpek kadar olamayacak mıyım? arkamı dağlara verir, Bolu Beyi'ne karşı koyarım**" der. Aynı rivâyette **Köroğlu**'nın **Çamlıbel**'e arkasını verdiğini söyleyen şiirler de vardır. Hâlâ **Anadolu** türkülerinin terennüm edildiği "**dağlara yaslanan Sarı Zeybek**"de tıpkı **Köroğlu** gibi hükümete isyan eden bir kahraman tipidir. **Urfa** rivâyetinde de **Köroğlu** civanmertlik dersini **Bezîrgân**'ın atından alır: **Bezîrgân**'ı öldürmek üzere iken; atın ağlaması, onu bu alçakça tasavvurundan vazgeçirir (148)

Köroğlu'nın "**mertliği itten öğrenmesi**" motifine benzer bir motife **Aksak Timur** destanında rastlıyoruz. **Timur**, âcizlik içinde sebat dersini, bir eve tırmanmaya uğraşan, ayağı topal, bir gözü kör bir karıncadan öğrenir. (149)

Nihâyet bir düşman içine tek başına giren kahraman için sık sık kullanılan "**sürüye girmiş aç kurt**" benzetmesi ihtimal kurdun destanî mâhiyetinin, kutsiyetinin bir izidir. (150) Türkler'in halk şâirlerinde; halk hikâyelerinde olduğu gibi, destanlarında da, kahramanların kurda benzetilmesine rastlanır. "**Dede Korkut**"ta savaşan kahramanlar için " **ıssız yerin kurdu gibi oluştular**" cümlesi vardır. **Battal Gâzî** sürüye giren bir aç kurda benzetilmiştir. (151)

Kurdun (bilhassa Bozkurtun) kutsî ve destânî mâhiyetinin izlerine **İstanbul** rivâyetinde de rastlanır. Esasen, halk muhayyilesinin doğurduğu efsânelerin çoğunda tesadüf edilen bu motif, daha ziyâde destanî bir unsur olmuştur. **Manas** gibi tam destanî diyebileceğimiz eserlerde de **melekler**'in, rûhların yar-

(148) Pertev Naili (Boratav); a. g. e, s. 92-93

(149) Timur; **Destan-ı Cengiz Han ve Aksak Timur**, Kazan 1882, .s. 25

(150) Veli Huloflu; a. g. e, s. 25

(151) A. Kadir; **Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası**, yıl: I Sayı: I, Ankara 1928, s. 107

dımını görüyoruz. (I52) İstanbul rivâyetinde; **Hasan Bey, Kara Vezir**'in askerine girişince, buna gökteki melekler bile "âferin" derler(I53). Keza, Pâris rivâyetinde de, meleklerin savaş sırasında; gökyüzünde dolaştıkları söylenmektedir (I54).

Köroğlu şiirlerinde **Pîr Sultân Abdal** vb. halk şâirleri gibi "turnalar" da vardır. **Köroğlu**, sıra hasreti ile turnadan "vatan"ı sorar;

**Katar katar gelen turnam
Baka zahman görünür mü
Derde derman katan turnam
Baka zahman görünür mü**

Ne ötersin yana yana
Âvâzın kâr etti cânâ
Çık havaya döne döne
Baka zahman görünür mü

**Kanadının ucu eğri
Delinir âşıkın bağı
Vara blzim ile doğru
Baka zahman görünür mü**

Kanadının ucu burma
Ölürsem karşımda durma
Gözlerin sevdiğim turna
Baka zahman görünür mü

(I52) W. Radloff R. Proben, cilt: 5, metin, . 18

(I53) İstanbul rivâyeti, s. 43

(I54) Paris rivâyeti, s. 153

**Niçün, Köroğlu, der niçün
Bağışla âşıkın suçun
Yavru turna başın içün
Baka zahman görünür mü**

Bahar'da Anadolu'ya göçen, Bağdat'ın ünlü turnalarına rastlayarak onlara türkü çağırır;

**Gaafil üstüme uğradı
Yolu Bağdadî turnanın
Ağalar câna kâr etti
Sesî Bağdadî turnanın**

Gök tonun almış eğnine (155)
Hem ölüm gelmez aynına
Alicî şâhin boynuna (156)
Kanî Bağdadî turnanın

**Turna geçer katar katar
Gök yüzünde semâ tutar
Âşıkâ bergûzar yeter
Tell Bağdadî turnanın**

Kimi anaç, kimi yavru
Eder âşıkına cevri
Bulgar yaylasına doğru
Yolu Bağdadî turnanın

**Turna değil, sığın imiş
Yüreğine döken imiş
Köroğlu der, bu gün imiş
Kanî Bağdadî turnanın**

(155) Bağdat turnalarının sırtları mavidir.

(156) Şâhinler turnaları havada avlarlar.

Köroğlu'nun;

**Hey ağalar yüce dağın salında
Avlar Iken ben Isplrim aldırdım
Gözlerim kaldı ânın hayâlinde
Behey beyler, ben Isplrim aldırdım**

Geldi geçti, Keçeli'ye konmadı
Havalandı, gök yüzünden inmedi
Makatara saldı, geri dönmedi
Behey beyler, ben ispirim aldırdım

**İndim ben de dost yurduna göçürdüm
Sâfi hayat soğuk sular içirdim
Gülüp oynar Iken elden uçurdum
Behey beyler, ben Isplrim aldırdım**

Köroğlu der, gözlerinin karası
Onulmadı yüreğimin yarası
Biri şâhin, biri ispir yarası
Behey beyler, ben ispirim aldırdım

türküündeki " Isplr", bir "avcı kuş" değil, belki de bir sevgilidir.

23. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE EŞYA İLE İLGİLİ BENZETMELER

Köroğlu, şiirlerinde eşyâ'nın da zaman zaman bir şeylere benzetildiği görülür. Bu benzetmeler, şunlardır;

Dal kılıç (şimşek gibi), **kılıçlar** (celan gibi), **eğri hançer** (yılan dili), **dal hançer** (yılan dili), **oklar** (şâhin gibi), **şeşperle gürz** (yağmur gibi), **İçki** (aslan kanı), **boz ırakı** (Tuna seli gibi).

Köroğlu, Silâhlar Destanı'nda; şöyle der (157);

**"Koç-İgîdin kol, kanadı
Silâh ile at sayana.
Dursun hele at murâdı,
Silâhdan vererek nişâna.**

Balta diyer: ben nesteyim
Başı sargılı khesteyim
Odun kırmaya ustayım
Eğer ki girsem ormana.

**Değenek der: ben oturrum (otururum)
Yolsuzu yola getiririm
Sekkız vuranda yatırırım
Akli döner perîşâna.**

**Khençer diyer: ben bıçağım
Cümle yarakhdan alçağım
Koltuk delmeğe koçağım
Yetebülsem bir düşmana.**

**Kama diyer: ben nökerim
Demir-kapılar sökerim
Lakhta-lakhta kan tökerim
İşlerim sağ'la, sol yana.**

(157) M. Fahrettin Kırzioğlu; "Köroğlu'nun Çağı ve Silâhlar Destanı" , **Türk Dili**, cilt: XIII. Sayı: 151, Nisan 1964, s. 408-410, Ayrıca; A. Caferoğlu, "Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar", İstanbul 1942, s. 89

Kılıç diyer: ben kındayım
Kimse bilmez ne dindeyim
Koç-iginin belindeyim
Parlar çıkarım meydana.

Ok da diyer: ben yêlerim
Boşanır yay'dan, melerim
Kalkan' inan, zırkh delerim
Boyarım gövdeyl kana.

Tüweng diyer: ben hezerim
Umuz üstünde gezerim
Iraktan tabur bozarım
Başlasam oda, dumana.

Köroğlu'nun pek çok deyişinde olduğu gibi, Azerî şivesi'nin dikkati çektiği bu şiirdeki kelimelerin açıklaması ile şöyledir;

lgld / lglt: yiğit, **Sayan:** bilen, sanan, telâkki eden. **Nişana:** nişâne, belirti. **Yolsuz:** yoldan yâni töreden çıkan, aykırı davranan, âsi olan, yolsuzluk eden. **Sekkız:** sekiz **Neste** (farsça "nestûh"tan): yılmaz, döğüşüp vuruşmadan usanmayan. **Khes-te:** hasta, sayru. **Kençer:** hançer. **Yarakh:** silâh, yarar nesne. **Koçak:** yiğit, pek becerikli kahraman. **Bülsem:** bilsem. **Nöker:** yumuşçu, hizmetkâr, orduda rütbesiz er. **Lakhta** (yalnız kan için söylenir): "lakht, lakht" diye ses çıkarıp bir kesilip bir akan ve pıhtılaşan nesne. **Yêlerim:** yel gibi acele ederim. **Melerim:** meler gibi ses çıkarırım (eski Türklerin kılıklı ötkün-oku gibi). **Hezer:** hezici, bâzan pusup gözetleyen (dikkatle ve gizlice gözetleyip nişan alan). **Od:** ateş, tüfeğin patlaması.

Bu destanın sapan, şeşper (gürz/topuz), kalkan ve diğer bâzı silâhlar ağzından söylenen beş bölümü unutulmuştur.

24. KÖROĞLU LİRİZMİ

Köroğlu'nun destan'daki yalvarışları oldukça fazladır. On-
da duygularını içli bir dille anlatış (lirizm), çok/yüksek seviyede-
dir. Aşağıdaki dörtlükte eşine;

**«Döne bahçende kokuşuyor güller,
Gül dallarında ötüyor bülbüller,
Koç Köroğlu sana bunları söyler,
Döne vakit oldu gel de gidelim.»**

diye yalvarır.

Yalnız **Döne** değil, onun için sazını tamir edecek usta bile
önemlidir. Duygularını şöyle dile getirir;

**«Bağdat'tan Basra'yı dolandım geldim,
Dolanı dolanı ben seni buldum,
Bir meraka kırdım sazımı geldim,
Ustam kurban olayım yap bu sazı,**

Sonra, onun gelmeyişine kızıp;

**«Koç Kör'ün oğluyam Çamlıbel beklerim;
Dolanıp gelirim yedi kerre yoklarım,
Şimdi eğri kılıncınan seni haklarım,
Ulan köpek çabuk kayır benim sazımı.**

diye kükrer.

Gönlündeki evlât sevgisini ve acısını;

**«Gayre bakma yüzün göster,
Ben günlümü bilmez miyim
Günde pâdişâhlık ister,
Ben gönlümü bilmez miyim?»**

**Şâhinleyin yüksek uçar,
Kapan gibi kanlar saçar,
Gökte buluttan nem kapar,
Ben gönlümü bilmez miyim.**

**Köroğlu der giden gelmez,
Bir yaram vardır onulmaz,
Attan, civandan ayrılmaz,
Ben gönlümü bilmez miyim?»**

diye döktüğü mısralarında eşsiz bir "lirizm" vardır. Yine onun evlât acısı üzerine;

**Bu zâlim feleğin bana kastı ne?
Selâm söylen yârânıma dostuma,
Demircioğlu çıksın postuma,
Eli ile evi yıkan ben oldum.»**

**Köroğlu demeyin, artık adıma,
Gökte melek dayanmaz feryâdına,
Hiç adam kıyar mı öz evlâdına,
Eli ile evi yıkan ben oldum.»**

dediği görülür. Bâzan;

«Sezdim oğlum gelişinden,
Melil mahzun yürüşünden,
Tek tek yavaş basışından,
Yolun eğridir besbelli.»

«Bahçende bülbüller ötmez,
Güller bülbüle eş midir?
Bu meclisin tadı gelmez,
Karagöz'ün yaş mı nedir?

diyerek içini bir hüznün kaplar.

Köroğlu, her gezdiği yerde; memleket sevgisi ile doludur. **Özbek** rivâyetinde **İvaz**'ın (Ayvaz'ın) Gürcistan iline söylediği şiirler, yine onun **Çemlibilibil**'e **Çamlıbel**'e vedaı parçaları; **Pâris** rivâyetinde **Köroğlu**'nun İran'a giderken, **'kalkan ile fîruzesini ölçtüğü dağları**'na söylediği şiir, **Maraş** rivâyetinde , yine **Köroğlu**'nun zindanda **Ködömen**'e memleketini sorduğu o lirik parçalar, bu hissin yarattığı muhteşem şâheserlerdir.

Köroğlu destanındaki lirik unsurlar arasında «sevgi» başı çeker. **Köroğlu**'nun arkadaşlarına, eşine, diğer güzellere, oğluna, atına, sazına, yurduna ve nihâyet tabiata karşı duyduğu sevgi, duyup da çoğunlukla bir destanî deyiş hâlinde dile getirdiği sevgi, daha çok güzelleme türü şiirlerde göze çarpar.

Köroğlu, bu güzellemelerde; sanki yol kesip, baş alan, kelle uçurup kan akıtan bir savaş eri değil, güzelleri görünce yüreği titreyen, kişiliği ve yiğitliği ile de güzellerin kalplerini çarptıran bir gönül eridir. O'nun:

**Üç güzeller İndi çaya
Cemâlin benzettim aya
Keten gömlek memen soya
Göğsün düğmele düğmele**

**Çaya indi allı gelin
Al dudağı ballı gelin
Keten gömlek dallı, gelin
Göğsün düğmele düğmele**

**Saçları kat kat örülür
Al dudağa bal sürülür
Yel vurur memen görünür
Göğsün düğmele düğmele**

**Köroğlu, neden titrersin
Akıl baştan al gidersin
Çamlıbel'de seyredersin
Göğsün düğmele düğmele**

türküsünde, **Karacaoğlan** ile benzerlikleri vardır.
Sonra **"ala gözlü"** dilbere gönül verdiği için;

**Behey, ala gözlü dilber
Benim aklım yerindedir
Ben severim, sen kaçarsın
Din ve îman terkindedir**

**Karşımızda karlı dağlar
Bağban sözü olur bağlar
Benim gönlüm ahdı bekler
Doğru menzil sürmededir**

**Kaşların kurulu yaydır
Cemâlin bedir olmuş aydır
Bahçeye girmek kolaydır
Hesap, gülü dermededir**

Derviş bellidir tâcından
Yok içindeki bacından
Gidi rakibin ucundan
Garip baykuş vîrândadır

**Köroğlu der, ey öğdüğüm
Dâyım hayâlin kovduğum
Suç sende değil sevdiğim
Sana gönül verendedir**

diyerek kendisini suçlar.

Köroğlu, gönlünü bir dilbere kaptırmıştır.

Ağlatırsın beni cânım
Gözüm yaşı silinmez mi
Çıkıp serv-i hırâmanım
Karşımızda salınmaz mı

**Hey nazlım, ahdinden dönme
Nâr-ı aşka düşüp yanma
Zaman böyle kalır sanma
Gönül senden alınmaz mı**

Yâd ile sürür şâfâlar
Böyle m'olur bî-vefâlar
Nedir bize bu cefâlar
Yoksa sensiz olunmaz mı

**Mağrur olma, cihan fânî
Sensin ol Yûsuf-î Sânî
Behey, cânımın da cânı
Sana bir dost bulunmaz mı**

Gönül uğradı bir derde
Onulmaz aşkım var serde
Köroğlu der, sizin yerde
Âşık kadri bilinmez mi

diyerek ona sitem eder.

"Deli gönül"ün coşması, Köroğlu'nu sazi ile başbaşa bırakır;

**Coştu deli gönül, gayrı yenilmez
Çıkıp yaylalara, gitmek görünür
Gezemez oldum ardan, nâmustan
Hep elden geleni etmek görünür**

Yiğit ata binmeyince eğlenmez
Yüreğimde yaram vardır, onulmaz
Coştu deli gönül coştu, yenilmez
Çıkıp da bir semte gitmek görünür

**Koç yiğidin tirkeşinde yayıdır
Kahpe felek.....dağıdır
Ey (i) atın firkati bir tas ağudur
Nûş edip âyette Ahmed görünür**

Köroğlu der, dîvâneyim, deliyim
Taşkın akar, karlı dağlar seliyim
Beraat ile bir yavrunun kuluyum
İkiden de birin etmek görünür

Köroğlu, çağdaşı Âşık'a benzeyen türküsünde;

Gayre bakma, yüzün göster
Ben gönlümü bilmez miyim
Günde pâdişâhlık ister
Ben gönlümü bilmez miyim

**Yürü hey şeh nazın nazın
Edelm Hakk'a niyâzın
Götürmez muhannet sözün
Ben gönlümü bilmez miyim**

Şâhinleyin yüksek uçar
Kaplan gibi kanlar saçar
Gökte buluttan nem kapar
Ben gönlümü bilmez miyim

Köroğlu der, giden gelmez
Bir yaram vardır onulmaz
Attan, civandan ayrılmaz
Ben gönlümü bilmez miyim

diyerek, "gönlünü bildiğini" söyler.

25. KÖROĞLU ŞİİRLERİNDE; DERT, GAM

Çıkayım, gideyim halkın elinden
Cihânın üstünde gama yâr oldum
Kimse bilmez ben gedânın hâlinden
Canımdan, başımdan ben bîzar oldum

Mürvet Ali'nindir, sözüm amandır (158)
Fikrimde zeyn olan kaşı kemandır
Vîrâne beklerim hayli zamandır
Terk ettim mekânım, terk-i yâr oldum

**Bir gün ermez zâlim hiç İmdâdına
Zârımdan uğradı gözlerim neme
O gönlüm uğrusu cümle âleme
Sevell ben seni âşıkâr oldum**

Bihamdillah murâdına erdime
İnşaallah Hakk tabibtir derdime
Varamadım vatanıma, yurduma
Bir devâsız derde giriftar oldum

**Köroğlu'nun sevdâsı var başında
Gümânı var şu gönlümün başında
Leylâ'yı ararken dağlar başında
Mecnun'un âşkına giriftar oldum**

Gel ey nâzik-beden dilber
Öpül, koçul huzur ile
Ömrümün hasılı dilber
Öpül, koçul huzur ile

**Öpülmek eski âdettir
Koçulmak hûp saadettir
Hatır yapmak İbâdettir
Öpül, koçul huzur ile**

(158) Ahd-i aman yerine kullanılmıştır

Kara'na yağmadan ağın
Benefšem, solmadan bağın
Güzelsin, geçmeden çağın
Öpül, koçul huzur ile

**Köroğlu der, gamzen oktur
Derdim hiç kimsede yoktur
Koçulmamış dilber yoktur
Öpül, koçul huzur ile**

deyişi ile "gamlı" ve derdinin çok olduğunu söyler. Çok şeyi kendisine "dert" edinmiştir. Sevgi ister.

Şunda bir dilberin kemandır kaşı
Ağlar melil melil, bilmem nedendir
Leyl-ü nehar akar çeşmimin yaşı
Çağlar melil melil, bilmem nedendir

**Yatağında aslan gibi gürüler
Akar şol çeşmimin yaşı, yinler
Hastaların derdi vardır, inler
Sağlar melil melil, bilmem nedendir**

Yükünü yüklenmiş tüccar hocalar
Sabakın bilmeyen okur, heceler
İli göçmüş, vîrân kalmış yüceler
Dağlar melil melil, bilmem nedendir

**Yüğrük olur şol suların kaçağı
Buyurmamış Hakk balığa bıçağı
Açılmamış dost bağının çlçeğı
Güler melil melil, bilmem nedendir**

Derdiment Köroğlu yollara bakar
İki gözlerinden kanlı yaş döker
Yükünü yükletmiş, katarın çeker
Beyler melil melil, bilmem nedendir

diyerek, isminin başında "**dertli**" sıfatını kullanır.

26. KÖROĞLU HİKÂYELERİNDE MİZÂH

Köroğlu hikâyelerinde bâzan **Nasreddin Hoca** fıkralarına çok benzeyen mizâhî bölümler de bulunmaktadır. Bunlardan ikisini sunuyoruz;

Bir gün **Kastamonu** ahâlisi, **Köroğlu**'na kafasına sepet geçmiş bir öküz getirmişler, "bunu ne yapalım? bir türlü çıkaramıyoruz." diye sormuşlar. **Köroğlu**, düşünmüş taşınmış; "**öküzün kafasını kesin**" demiş. Dediğini yapmışlar. Ancak, bakmışlar ki, kafa yine sepetin içinde : O zaman **Köroğlu**; "**sepeti kırın**" demiş. Sepet kırılmış. Öküzün kafası sepetten çıkmış ama, **Kastamonulular** da hem öküzden hem sepetten olmuşlar.

Bir gün **Köroğlu** evine gelmiş, düşünüyormuş. Karısı; "**ya-hu ne düşünüyorsun?**" diye sormuş. **Köroğlu**; "**bu gün blzi komşunun eşeği kuyruksuz bir sığa doğurdu. Şimdi, o sığa büyüyecek. Sahibi ona yük yükleyecek; bir gün o yükle eşek çamura batacak, sahibi de beni onu çıkarmak için yardıma çağıracak. Kuyruksuz eşeği çamurdan nasıl çıkaracağım, onu düşünüyorum?!**" diye cevap vermiş.

İkinci Azerbaycan rivâyetindeki; **Kiçel Hemze**'nin **Köroğlu**'nun yanına girmesi, **Doru** atı kaçırmaması, değirmen sahnesi, orada **Kiçel**'in **Köroğlu**'nun gafletinden istifâde ile **Doru** atı bırakıp **Kır at**'i kaçırmaması, **Köroğlu**'na civanmerdâne va'dde bulunması, **Pâris** rivâyetiyle aynıdır. Yalnız burada, atını çaldığı için delilerin **Köroğlu**'na hakaretleri, onun mâtemi - üç gün yüzü koyun yatması - çok daha canlı ve daha tafsilâtlıdır. Bil-

hassa Kır At gittikten sonra, değirmenci olup bir müddet değirmende kalması, bütün müşterilerin getirdikleri tahıl ile ne kendini ne de Doru At'ını doyuramaması, nihâyet her şeye râzı olup ne yaptığını bilmeyen bir adam gibi, bir yük kamışla Çamlıbel'e delilerin yanına dönmesine âit kısımlar hem hazin, hem de aynı zamanda mizâhî bir edâ taşımaktadır.

27.KÖROĞLU'NDA AHLÂKÎ ÖĞÜTLER

Köroğlu'nun şiir veya türkülerinde; onun ahlâkî öğütlerine de rastlanır.

**Yine ben bir öğüt aldım pîrimden
Eyilik ettiğinden sakın kendinl
Hazretl All'den kalma erkândır
Eyilik ettiğinden sakın kendinl**

**Ol sana düşmandır, dost gibi bakar
Fırsat da bulunca urganın çeker
Yürek dalga vurur, çevrilir akar
Eyilik ettiğinden sakın kendini**

**Belinde götürür gümüşlü bıçak
Eyilik olsa ökûze olmazdı bıçak
Ağaya hayır etmez asla uşak
Eyilik ettiğinden sakın kendinl**

**Köroğlu der, atam hem anam ağlar
Size malûm olsun beyler, ağalar
Gidi felek ciğerciğimi dağlar
Eyilik ettiğinden sakın kendini**

derken; "insanın, iyilik ettiklerinden sakınmasını" tavsiye eder.

Bir kimseye tuzak kuranın, ettiğini bulacağını, şu dörtlüklerle dile getirir;

**Dâyıma böyledir dünyânın işi
Kişi ettiğini bulur, demişler
İstersen eylik et, istersen kemlik
Ettiğin başına gelir, demişler**

Çeken bilir dââim derd-i firâkı
Söndürmek olur mu yanan çerâğı
Sakın bir kimseye kurma tuzâğı
Kişi ettiğine düşer, demişler

**Köroğlu düşmüştür gama, savaşa
İster elli yaşa, ister yüz yaşa
Her ne eder isen o gelir başa
Mukadder yerini bulur, demişler**

Köroğlu, Aşağıdaki deyişi ile de; yalancı, sonradan zengin olan züğürt, korkak ve döneğin hâllerini ve mertlere olan güvenini anlatır;

**Haçan, bir mecliste olsa bir deccal
Ol meclisin halkı perîşân olur
Orta yerde bir kahraman türese
Donanır o meclis, uruşan olur**

Sağsak bülbül olsa yakışmaz güle
Haçan, bir eskici bezirgân ola
Bir züğürdün eli beş para göre
Mühür bende, deyü Süleyman olur

Vîrâneyl bekler dîvâne bîçar
Serçenln gönlünden şâhlnlık geçer
Muhannes kavgayı görünce kaçar
Gider tenhâlarda kahraman olur

Koç Köröğlü der ki, korkmazam mertten
Tilki de der, aslan kaldırsam yurttan
Bir keçi selâmet kurtulsa yurttan
Bakar boynuzuna, gergedan olur

28. KÖROĞLU DESTANI VEYA HİKÂYELERİNDE DİNİ UNSURLAR

"Köroğlu Destanı'nda veya Azerbaycan rivâyetinin dışındaki bütün varyantlarda, dinî motifler çok zengindir. Azerbaycan rivâyetinde her nedense, dinî unsurlara çok az yer verilmiştir. Thompson, dünyâ masallarının motiflerini araştırırken Türk hikâye ve masallarını araştırmamıştır. Onun için Thompson'un Motif Index'inde dinî motifler, yâni Islâmî olanlar yoktur (159)

Köroğlu Destanı veya hikâyelerinde rastlanan dinî unsurlar şunlardır;

Azrail; (Dört büyük melekten birisi olan Azrail, Bolu Beyi kolunun Behçet Mahir rivâyetinde vardır. Diğer varyantlarda yoktur.)

Kader İnancı; (Köroğlu ve çevresindekiler kadere inanırlar. Başlarında herhangi bir şey olursa, «Ne yapalım, kaderimiz böyle imiş.» diyerek kendilerini teselli ederler. Bununla ilgili motifi, M. H. Tahmasıp'ın rivâyetinde bulmaktayız. Aynı motifin

benzeri, Behçet Mahir'in rivâyetinde vardır.)

TekTanrı İnancı; (Bolu Beyi kolunun Behçet Mahir rivâyetinde, Tek Tanrı inancı kendisini açıkça göstermektedir. Kö-

(159) Ali Berat Alptekin; a. g. m, s. 31-32

roğlu darda kaldığında, sâdece Yaradan'ından yardım diler. Bütün insanların sâhibinin Cenâb-ı Allah olduğunu, sâhipsizliğin yine Allah'a mahsus olduğunu Behçet Mâhir rivâyetinde bulmaktayız. **Köroğlu**, Yaradan'ına o kadar inanmıştır ki, Bolu Beyi ona «Rabb'ini seversen tutsaksın.» demesi üzerine elini bile kaldırmaz.)

Dört Halîfeden birisi olan Hz. Ali; (Bu motif, sâdece Behçet Mâhir rivâyetinde yer alıp diğer rivâyetlerde yoktur.)

Hadîsler; Temizlik îmandan gelir (gibi) (Behçet Mahir rivâyetinde anlatıcı, **Köroğlu**'nun özelliklerinden bahsederken bâzan sevgili Peygamberimizin sözlerinden de faydalanmıştır.)

Yardımcı din adamı (Derviş); (İstanbul pâdişâhına bir derviş yardım eder ve onun kimliğini bilir.)

Köroğlu hikâyelerinde de; Türk halk hikâye /ve destanlarında olduğu gibi, **Hızır Aleyhisselâm**'ın müstesna yeri vardır. **Hızır**, Türk destânî mahsûllerinde kahramanların hâmîsi olarak tasavvur olunmaktadır; onlara yol gösterir, felâketleri haber verir, onları tehlikelerden kurtarır.

Urfa rivâyetinde; **Hasan Bey** eşkiyalığa giderken, **Hoca Hızır'a** rastgelir. O, gencin arkasını sığar. Bir defa da **Hasan Bey** anasının nazarına uğrayıp attan düştüğü zaman, o kurtarır; Çin'e giderken önüne çıkar: "**sen güzelsin gît, muvaffak olursun**" der (160) **Özbek** rivâyetinde **Hoca Hızır**, **On İki İmam**, **Kırk-Çehlten**'le beraber **Köroğlu** otuz yaşında iken gelirler, onunla görüşürler; onu her belâdan koruyacaklarını söylerler. Kırk yaşında murâdını sormaya gelirler (161). İşte onların bu ziyâretinde; **Köroğlu** yalnız uzun ömür ve şöhret diler; onun çocuğu olmamasını, **Özbek** rivâyeti böyle tefsir eder. (162) Aynı rivâyetle; **Köroğlu**, **İvaz Hanı** almaya giderken "**Al-**

(160) Bak; Urfa Rivâyeti

(161) Kâtip Molla Hasan Pîr Baba, a. g. e, s. 2

(162) Bak; Alexandr Chodzko; **Köroğlu**, Pâris. 1834, s. 10; W. Radloff; Proben C. IV, metin, s. 260

lah yardım ederse" dememiştir. Bunun için Hızır ona yolda; Biz olmasaydık Allah seni, bu kusurundan dolayı gazabına uğratacaktı (163) "diye hatırlatmada bulunur. Demek ki Hızır, az çok kahraman ile Allah arasında bir vâsıtaadır. Bu mazhariyet, yalnız Köroğlu'nun değildir; Ivaz Han da Hızır'ın, İlyas'ın, Kırk-Çehlte'nin her cuma akşamı mülâkatlarına nâil olur (164)

Hızır diğer destanlarda da önemli bir rol oynar; ve az çok aynı vasıfları haizdir. **Manas'**ı o himâye eder. (165) onun sol yanında dua eder (166) onun yoldaşı olur. (167)

"Dede Korkut"ta boz atlı (168) olarak tasvir edilen Hızır, babasının oklar ile yaralanıp ölmek üzere olan genç Oğuz Boğaç'ı tedavi eder. (169)

Köroğlu hikâyelerinde de **Battal Gâzî, Ferhat ile Şîrin, Elif ile Mahmud** hikâyelerinde, Devletşah'ta, **Adige Destanı**nda olduğu gibi **"Hızır Aleyhisselâm"** motifleri vardır.

Özbek rivâyetlerinde; **Hızır Aleyhisselâm, Hazretî Ali (K. V), Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Kırklar, bâzı veliler, on İki İmam** ve diğer bâzı **peygamberler** ile zikredilir.

Yine Özbek rivâyetinde **Ivaz'**ın idamına sebep, onun **Köroğlu'nun** dinine girmiş olmasıdır. (170) Ve o bütün tehditlere rağmen, **Kızılbaşlığa** tekrar avdet etmez. Bu nokta **Mâverayı-Hazer Türkmenleri'nin Şîliğe** karşı derin husumetini göstermek itibarı ile önemli **Özbek-Türkmen rivâyetinin** esasını teşkil eden de bu **Türkmen-Kızılbaş mücâdelesidir. Köroğlu, dindar** gösterilir. O" **Dinimiz bir kadim dindir"** der. (171) Yine aynı

(163) Kâtip molla Hasan Pîr Baba; a. g. e, s. 18

(164) A. g. e, s. 44

(165) W. Radloff; a. g. e, s. 3

(166) A. g. e, s. 5

(167) A. g. e, s. 211

(168) Bak; **Dede Korkud** (Müst: Kilisli Muallim Rifat) a. g. e İstanbul, 1933

(169) A. g. e, s. 15-17

(170) Kâtip Molla Hassan Pîr Baba; **Hikâyet-i Köroğlu Sultan**, Kazan 1890, s. 71

(171) Aleksandr Chodzko; a. g. e, s. 92

rivâyetle **Firenk Pâdişâhı'nın oğlu İstanbul Pâdişâhı'nın kızı Nigâr Hanım'ı** almak için dinini değiştirir. (172)

Köroğlu'nun;

İslâmbol'dan fermanımız yazıldı
Koç yiğitler karşımıza dizildi
Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Geç gidelim Magini'nin dağına
El vuralım koç yiğidin malına
Dîni bütün arkadaşın yoluna
Serini şol meydana koymalıdır

Yiğit olan yiğit dönmez ölümden
Muhannetin payın alır elinden
Kır-at köpüğünden, insan kanından
Çizmey ile şalvar ıslanmalıdır

Senin gibi yiğit gelmez cihâna
Bir dahi doğurmaz doğuran ana
Öyle kılıç vursam fena düşmana
Düşman kılıç ile uslanmalıdır

deyişi ile "**dîni bütün olanlar**"dan,

**Yiğitler silkinip ata binende
Derelerden bozkurlara ün olur
Yiğit olan döne döne döğüşür
Kötüler kavgadan kaçır, dön olur**

(172) A. g. e ; s. 58

Ylglt cidasını almış atıyor
Ak elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş, kaçıyor
Kaçma kötü kaçma, şımdın hûn olur

Bir ylglt cidasın almış ellne
Başını koymuş da ylglt yoluna
Kalkan paralana, zırhlar deline
Kanlı gömlek koç ylgilde don olur

Köroğlu çağırır flgan, ağıtlar
îman ehli birbirini öğütler
Boydan boya demir donlu ylgltler
Vurur cidasını kahraman olur

deyişi ile de "îman ehli"nden söz vardır.

29. KÖROĞLU İLE BAŞKA HALK VEYA SAZ ŞÂİRLERİ ARASINDAKİ BENZEYİŞLER

Türk edebiyâtının başka ustalarında olduğu gibi, Köroğlu'nun da tesirinde kalmış veya ondan söz eden şâirler vardır. Bâzan "tesir" olarak kabul ettiğimiz benzeyişlerin onu yayanlar tarafından birbirbirlerine karıştırılmış olduğunu söylemek de mümkündür. Ancak; Anadolu ve Azerî rivâyetlerinin elimizde bulunan şiirlerinin bir çoğu, xvi ve xvii. yy. Anadolu saz şâirlerinin şiirleri ile benzerlikler gösterir. Nitekim, Karacaoğlu'nın;

İndim seyran ettim Frengistan'ı
İlleri var bizim ile benzemez

diye başlayan şiirinin, Köroğlu'nun Maraş rivâyetindeki;

**İndim geldim Cirit Afşâr iline
İlleri var bizim ile benzemez**

ve **Âşık Kerem**'in;

**Seyreyledim Gürcüstan'ın ilini
İlleri var bizim ile benzemez**

mısralarına benzemesi gibi..
Karacaoğlu'ın;

**Bana kara diyen dilber
Gözlerin kara değil mi?**

mısra ile **Veli Huloflu**'nun **Azerbaycan** rivâyetindeki bir şiiri aynı redif ve mazmunları ihtiva etmektedir.

Köroğlu hikâyelerinin muhtelif rivâyetlerinde **Gevherî**'nin;

**Eğil gerdandan öpeyim
Bir o yandan, bir bu yandan**

mısranın redifine benzeyen şiirleri vardır.
Köroğlu'nun **Pâris** rivâyetindeki;

**Gönderdim durna avına
İvaz eğlendi gelmedi**

mısraı, **Âşık** isimli bir saz şâirinin;

Niçln eğlendi gelmedi
nakaratlı şiirine çok benzemektedir.

Yine **Köroğlu'nun**

"Bir oğlunun ölüşüne ne dersin?"

deyişi de **Âşık Kerem'** in;

"Benim burda kalışıma ne dersin?"

mısradaki soru şekli ile benzerlik vardır.

Köroğlu'nun;

Yelken açıp yel kadrını ne bilir?

deyişi **Seyrânî** ' de de vardır.

Ayvazın esir olduğu zaman turnalara hitaben söylediği şiir
ile **Hayâlî'nin**:

Turnam gıder olsan bızım illere
Vezir Ardahandan geçti dıyesin

şiiri arasında benzerlik vardır.

Pîroğlu'nun;

Sözümü söylerim Pîroğlu gibi
Ayvaz'ın aldırılmış Köroğlu gibi
Baş koltuk altında er oğlu gibi
Dağlı'yı sevenler dağlara gelsin!

dörtlüğünde; "Ayvaz'ın esâreti" bölümüne, **Gevherî** 'nin;

**İptida gurbete düşen yıldıln
Altında bir köhne şâh gerektir
Aşk yüzünden dağa düşen yıldıln
Köroğlu gibi unvan gerektir**

dörtlüğünde; **Köroğlu-Ayvaz** sevgi kıssasına telmihler vardır.
Aynı telmih; **Karacaoğlu**'nın;

**Güvercin topuklu hem ince belli
Gerdanı bir karış püskürme benli
Hemen Köroğlu'nun Ayvaz'ı dengi
Bana bir suna ver gönlüm eğleyim**

dörtlüğünde de görülür.

Köroğlu adı, XVII yy. şâirlerinden **Sâbî**'in çağdaşı **Mikârî**
'ye yazdığı şiirinde;

**Şâiriyet medârı karımdır
Çalup alma deyiş demekte bana
Görse şî'rim Köroğlu ve Ayvaz**

**Sebebi şân-u-İştihârimdir
Olamazlar çöğürcüyan hempâ
Dir idi cümle âferin üstad.**

Seyyid Vehbî 'de;

**Kimi hemçeşm-i-Urfî addeder kendin velî bilmez
Köroğlu türküsüyle neydüğün Sa'dî Güllistânı.**

Geda Muslî 'de;

**Farketmem çok ile azı
Bozulmaz yazılan yazı
Arayıp sende Ayvazı
Şol Köroğlu buldu dağlar**

şeklinde görülür.

Diğer taraftan; **Kazan** baskısı **Özbek** rivâyeti (173) ile **Bozoğlan** hikâyesi (174) arasında benzerlikler vardır. **Bozoğlan**'da (175);

1) **Yusuf Bey** esâretten kurtulduktan sonra **Nadîr Han**'dan tahtını ele geçirir. O zaman **Türkmen Beyleri**, **Yusuf Bey**'in **Han** olduğunu işitirler; Aksakallar, **Yusuf Han**'ı görmeğe gelirler. **Yusuf Han**, üç yüz altmış yasavulunu beylere gönderip asker toplar. Yazdığı mektupta ki bir şiirde **Yusuf Han**, çağırdığı beyler arasında, "**Köroğlu**'nu görmüş olanlardan, **Safa Oğrı Çağan**" ı da zikreder. (176)

2) **Güzelşâh**'a karşı savaşta **Yusuf Bey**'in askerine iltihak etmiş olan beyler sırasında, "**Köroğlu**'nu görmüş, otuz yaşında, **Safa Oğrı Çağan** isminde" bir kahraman da vardır; bu, dokuz bin yiğitle gelip **Yusuf Bey**'in emrine girer. **Yusuf Han** ona savaş için "**Fâtihâ**" (bata=destur) verir (177) **Güzel-şâh**'ın askeri de gelir; **Safa Oğrı Çağan** ile savaşır. Çağan hepsini kırar veya esir eder. O zaman, çok memnun olan **Yusuf Bey**, kahra-

(173) A. Samayiloviç; **Türkmen Edebiyatı Taslağı**, Oçerki po istorii Turk-menskoy literature, Turkmenia, t.I, Leningrad 1929, s. 158-159 A. Samayiloviç; **Zapiski Voçtoçnago Otdeleniya**, t. XIX 1910

(174) Pertev Naili (Boratav); a. g. e, s. 127-128

(175) Bozoğlan; **Ahmet Bik, Yusuf Bik ve hem Bozoğlan**, Kazan 1904

(176) A. g. e, s. 58

(177) A. g. e, s. 62

mana askerliği kimden öğrendiğini sorar. **Safa Oğrı Çağan**'nın eski arkadaşları "**yâdına düşer**", onları anar ve vasıflarında bir şiir söyler: O savaşmayı **Köroğlu**'ndan; **Sultanoğlu Kömürçil**'den; attığı oku otuz belden geçiren **Halidar Bey**'den; bideye binip saflar bâzan, düşmanların başını kesen **Hasanoğlu Timürçil**'den; **Kâzım Sultan**'dan; **Davut Bazârgân** 'dan; **Safa Bikten**; **Vefa Bikten**; **Çadırcı Bikoğlu Serdar** 'dan; çadırlarını **Askar-Tağda** kuran **Çemenoğlu Ala Bikten**; sesi Feleğe erişen **Çemenoğlu Er Arslan**'dan; hem güzel hem kahraman ve pehlivan **Kasaboğlu Ivaz Han**'dan; velhasıl bütün bu, cihandan gitmiş yiğitlerden ve nihâyet "**Şîr-i-Hudo Murtaza**" dan öğrenmiştir." (178)

3) **Yusuf Han**, Güzel Şâha gâlip gelip "**Musul**" şehrine girerken, esâretten kurtardığı **Ömer Baba**, söylediği şiirde, yine, "**Köroğlu**'nu gördüğünde şüphesi olmayan **Çağanoğlu Safa Bık**" isimli bir pehlivandan bahseder. (179)

Köroğlu'nun, **Bozoğlan**'dan 70 yıl önce ortaya çıkmış olmasına göre; onun tesirinde kalındığını söylemek yerinde olur. Buna karşılık; Halk hikâyelerinden **Köroğlu** hikâyelerine geçtiği anlaşılan motifler ise şunlardır; 1) **Arap Özengi** şahsiyeti. **Şâh İsmail** hikâyesinde çok önemli rol aynayan bu kahraman kadının ismine **Urfa** rivâyetinde, **Hasan Bey**'e karşı, kız kardeşlerini almak için savaşan, **Çin Pâdişâhı**'nın oğulları arasında rastlıyoruz. 2) **Maraş** rivâyetinde **Gülizar**'ın kardeşlerine karşı **Arap Özengi** şahsiyetini andırmaktadır. Yalnız **Maraş** rivâyetinde bulunan bu **Gülizar** ismi'de, **Şâh İsmail** hikâyesinden geçmiş olmalıdır. 3) Bir **Bayburt** rivâyetinde; **Köroğlu**, oğlu **Hasan**'ın annesi ile evlendiği zaman, **Kır-atın**, bir kısrağa bıraktığı tayın ismi, **Şâh İsmail**'in atı gibi "**Kamertay**"dır.

Evliyâ Çelebi, ise ünlü "**Seyahatnâme**"sinde esnaf taifele-ri hakkında bilgi verip, **Sâzendegân** ve **Çörgürcüyan**'lardan

(178) A. g. e, s. 63

(179) A. g. e, s. 72

bahsederken; bunların enünlüsünün **Koroğlu** olduğunu zikreder (180) ve "**IV. Mehmed'in İznik'te Celâlî'ler'i İdam ettirirken, bunlardan birisini gösterdiği mûcize üzerine affettirdiğini.**" söyler. **Evliyâ Çelebi**'ye göre; "**Koroğlu, Kuloğlu, Koroğlu, Kayıkçı Mustafa, Kayıkçılar Mustafa, vb. ne bunun gibi çöğür çalarlar, ne de bu gûna mânalı, muhrık, eş'ar söylemeğe kâdirdirler**" (181) **Seyahatnâme**'nin birinci cildinde **Koroğlu**, beşinci cildinde hem **Koroğlu** hem de **Koroğlu** adı geçmektedir. (182)

Evliyâ Çelebi, Koroğlu'nun çeşitli adlarını zikretmiş olmasına rağmen, onun sıraladığı bu isimlerin başka bir Koroğlu olduğu anlaşılıyor. Nitekim, Prof M. Fuad Köprülü, Osmanlı târihine adı karışan saz şâiri Koroğlu'nun Koroğlu olduğunu iddia etmiş olmasına rağmen (183), Fevziye Abdullah (Tansel) (184), Sadettin Nüzhet (Gerçek) (185), Cahit Öztelli (186) ve Prof. Dr. Şükrü Elçin (187) gibi araştırmacılar, bunun başka bir şâir olduğunu yazmışlardır.

-
- (180) Muhammed Zillî İbn Derviş (Evliyâ Çelebi): **Seyahatnâme** cilt 1. s. 638, s. 283 İstanbul 1315
- (181) M. Fuad (Köprülü); **XVIII , Asır sonuna kadar Türk Saz Şâirleri**, İstanbul 1930, s. 47
- (182) Evliyâ Çelebi; **a. g. e**, cilt I, s. 638, cilt V, s. 283
- (183) M. Fuad (Köprülü) ; **XVI Asır sonuna kadar Türk saz şâirleri**, İstanbul 1930, s. 47
- (184) Fevziye Abdullah (Tansel); "**Halk Edebiyatı XVIII Asır saz Şâirlerinden Koroğlu**", **Ülkü**, Cilt: XVI, sayı: 95, Ankara Ocak 1941, s. 441-444; Ayrıca Bak; Pertev Naili (Boratav), **Koroğlu Destanı**, İstanbul 1931, s. 120
- (185) Sadettin Nüzhet (Gerçek); "**Türk Mûsikîsine Dair Notlar** ", **Türklük**, sayı: 14-15, İstanbul 1940
- (186) Cahit Öztelli; "**Osmanlı Tarihine Adı karışan Saz Şâiri; Koroğlu**", **Türkoloji**, Cilt: VI, sayı: 1, Ankara 1974, s. 121-136
- (187) Şükrü Elçin; **Saz Şâirlerimizden Koroğlu Hakkında**, **Türk Kültürü**, Yıl: x, sayı: 115, mayıs 1972, Ankara, s. 30-34

30. TÜRK HALK MÛSİKÎSİ VE OYUNLARI İÇERİSİNDE KÖROĞLU'NUN YERİ

Köroğlu'nun Türk halk edebiyâtında olduğu kadar, halk mûsikîsi ve oyunları içinde de müstesna bir yeri vardır. Onun yiğitlemeleri; dil ve üslûp, melodi, ahenk ve ritm unsurları ile başlıbaşına bir dizi meydana getirmiştir.

Türk folkloruna yansıyan Köroğlu müziği ve oyunları; Bâlâ'da Köroğlu ile oynanan Sınsın oyunu, Çankırı sohbetlerinde çalınan Köroğlu, Tokat'ta; Kır-at (Arguvan) samahı, Kır-at samahı, Gönüller samahı, Köroğlu oyunu, Kır-at ağırlaması, Arguvan ağırlaması, Tunceli'de Köroğlu ve At oyunu, Kalan'da Köroğlu, Domanlıç'te Köroğlu türküleri, Bolu'da Köroğlu müzikleri, Erzurum'da Köroğlu çeşitlemeleri Kahraman Maraş-Elbistan çeşitlemelerinde Köroğlu müziği, Elbistan'da Köroğlu düzeni, Erclış derlemesi, Sivas ve Kastamonu çeşitlemeleri içerisinde tesirlidir. Bunların dışında; Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırım'da Köroğlu türküleri söylenilmektedir. (188) Pehlivan güreşlerinde "Köroğlu havası" çalınmaktadır.

Konuyla ilgili olarak bâzı cönklerde bulunan birkaç Köroğlu türküsünü de şöylece eklemek isteriz (189);

Dinleyin ağalar hem dahl beyler
Sılasına gİtmek İster Köroğlu
Ala karlı mor sümbüllü dağlara
Çıkıp seyrân etmek İster Köroğlu

(188) İsmail Hakkı Akyoloğlu; "Köroğlu Ezgileri üzerine Bir Çalışma", Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara 1983, s. 15-21; Ayrıca Bak; Ferruh Aksunar Anadolu Halk Türkülerinden Örnekler I, Ankara 1947; s. 15 Halil Bedi Yönetken; Derleme Notları I, İstanbul 1966; Muzaffer Sarı-sözen; Türk Halk mûsikîsi Usûleri, Ankara 1962; Sadi Yâver Ataman; 100 Türk Halk oyunu,

(189) Millî Kütüphanê'deki 2089/16 no'lu cönkten

**Deryânın yüzünde dönen gemiler
Ana baba diye ağlayan diller
Yatağında Arslan gibi gümüler
Durna avazlu şâhın atlı Köroğlu**

**Ben yıldı isterim her yarış atlı
Demirden bilekli kolu kuvvetli
Döğüşe çıkınca arslan sıfatlı
Karacası demir yaylı Köroğlu**

**Sabah namazları kalkar göçümüz
Uğrun uğrun döğüş ister içimiz
Köse Sefer, Demircioğlu uçümüz
Üçümüz de nam sahibi Köroğlu**

İkinci Türkü, yine Millî Kütüphâne'deki bir cönkten alınmış olup, şöyledir (190);

**Hasan Paşa ne düşmüşsün ardıma
Benim senden korkmaz beylerim vardır
Atını uğratma kayaya daşa
Benim at işlemez yollarım vardır**

**İnce Arap derler ordunun başı
Geçirdim baharı seyreyle kışı
Bir yıldıdim vardır binine karşı
Dahl imdâdına gelenim vardır**

**Âlemde söylerim sözümün sağı
Kırarım ordunu hiç kalmaz sağı
Ya nice paşaların tuğu sancağı
Alup Çamlıbel'e diktiğim vardır**

(190) Millî Kütüphâne'deki 2116/187 no'lu cönkten

**Köroğlu düşmandan çevirmez yüzü
Yılt olan saymaz seksen yüzü
Erişür Eyvazım bozarım slzi
Dahl erenlerden gümânım vardır**

Aşağıdaki türküler de yine anonim bir kitaptan alınmıştır
(191);

**Başında Keşan kuşağı
Gonca gül kurmuş otağı
Dökmüş gerdandan aşağı**

**Kâkûlmüdür zülüfmüdür telmidir
Tel telmidir blmem**

**Çezilmiş bendinin bağı
Erdi yüreğim yağı
Yavrunun sükker dodağı**

**Şekermidir şerbetmidir balmıdır
Bil balmıdır blmem**

**Düşeydim yârin izine
Sürmeler çekmiş gözüne
Nukta nokta olmuş yüzüne**

(191) Millî Kütüphânedeki 2261/ 332 no'lu kitaptan Derl: Eşref Ertekin; "
Cönklerden Derlemeler Köroğlu Türküsü, Çorumlu, sayı: 39, 1.8.
1943, s. 1157-1158

**Nucummudur mercanmıdır halmıdır
Hal halmıdır bilmem.**

**Şu gelen şâhın'nın yâri
Boyu uzun servi dâll
Dedim ki söyledem yâri**

**Dillimdir dilsizmidir lalmıdır
Lâl almıdır bilmem;**

Diğer taraftan, içlerinde **Köroğlu** adı geçmese de, Köroğlu destan veya hikâyeleri ile ilgili türkülere de rastlanılmaktadır.

Karamanlı (Kozçahlı) köyünde söylenen;

**Evlerinin önü avlıdır avlı
Boz atımı sorarsan sağ küreğli dağlı**

**Avlının içinde boz atım bağı
Üstü gene Ayvazlı Boz atım benim**

**İncecik yolda buldum izini
Sığadım yelisini öptüm gözünü**

**Duman sandım topuğunun bozunu
Üstü gene Ayvazlı boz Atı benim**

türküsü ile **Konya** civârındaki **Otamış**'ta söylenen;

**Ben de gördüm bal Evazı düşümde
Asyalar döndürür çeşmim yaşımda
Ben bir pınar idim dağlar başında
Şimdi düştüm bir engine
Durgun sular gibi akar giderim.**

türküsü konuya örnek gösterilebilir.

Erzurum'lular'ın "Hançer barı" oyunundaki "Köroğlu türküsü"nün güftesi;

Köroğlu'nun kör bıçağı
Yere sürünür saçağı

Ayvazın gümüş bıçağı
Vur Ayvazım vur

Kır Ayvazım kır
Dön Ayvazım dön
Vur Ayvazım vur

şeklindedir (192).

31. TİYATRO, SİNEMA VE OPERA'DA KÖROĞLU

Köroğlu adını alan kahramanın **Oğuz Destanı**'ndan geldiğine inanan **Ahmet Kutsi Tecer**, "Koçyiğit Köroğlu" adıyla yazdığı ve müziklerini **Nüvlt Kodallı**'nın yaptığı oyun, 1961 yılında Ankara'da Devlet Tiyatros'nda sahneye konulmuştur (193).

Köroğlu Operası ile filmi de Azerbaycan'da yapılmış ve sahnelenmiştir. (194)

(192) Sırrı Numan; **Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları**, İstanbul 1929, s. 16

(193) Muhtar Körükçü; Olaylar-Gerçekler "Köroğlu Oyunu ", üzerine", **Türk-Dili**, Cilt: XI, sayı: 123, Kasım 1961, s. 186-189 Ayrıca Bak; Ahmet Kutsi Tecer; "Koçyiğit Köroğlu", **Devlet Tiyatrosu** sayı: 64, Ankara Ekim 1976, s. 15-19

(194) A. F. Karamanlıoğlu; "İstanbul'da Bir Azerbaycan Filmi "Köroğlu", **Türk Kültürü**, yıl: III. sayı: 30, s. 48

32. KÖROĞLU'NDAN ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Köroğlu hikâye ve destanlarında çeşitli atasözleri ve deyimlerin geçtiği görülür. Bilhassa, Veli Huloflu'nun **Azerbaycan** rivâyetinde geçen atasözleri üzerinde yapmış olduğu tasnif şöyledir (195)

- I) Köroğlu'nun söylediği rivâyet edilen atasözleri:
- 1) "Cehd eyle bir işte tapıl * senli de olur sensiz de olur"
Kişi sen çalış iş düzelt * senli de olur, sensiz de olur"
 - 2) "İyidin höyselesi sabri gerekdi".
 - 3) "Gene gurd oğlu gurd olu" ve ya "gurtan türüyen gurd olu".
 - 4) "İyilik üç şeydi: birisi vurup yıxmax, ikisi gaçup gurtar-maxdı.
 - 5) "Alçağın üstünden geçtim, hündürün altından".
 - 6) "Yüz il lutulux işlettin * Axır oldun xam Koroğlu".
 - 7) "Çünkü oldun deyirmençi * Çağır kelsinden Koroğlu".
- II) Köroğlu ismi geçen atasözleri ve deyimler;
- 1) "Gır At dırnaxlı, Koroğlu penpeçeli".
 - 2) "Lopa bığ adam bînâmis olu, bir Koroğlu'ndan başka".
 - 3) "Çoxları atasının gözünü çıxartdı ki mana Koroğlu desinler, amba kor kişinin oğlu dediler" (bu atasözü bizde de vardır).
- III) Kiçel Hemze'ye isnat edilen bir atasözü; "Söz deyirmende gedâr".
- Bunlardan başka; **"hepsi aynı şey"** demek olan **Ayvaz kasap, hep bir hesap**, "Kır atın yanında duran huyunu alır", **"Bu da caba olsun"** yerine **"Bu da Köroğlu'nun cabası olsun"**, iki kişilik bir âile için; **"Bir Köroğlu, bir Ayvaz"** deyimi ile **"İtten ders almak"** demek olan **"Köroğlu yığtılığl İtten aldı"** ifâdeleri, dilimize Köroğlu destan ve hikâyelerinden geçmiştir.

(195) Veli Huloflu: a. g. e. s. 6-7

33. KÖROĞLU HİKÂYELERİ

33. I. AZERBAYCAN RİVÂYETİ

Köroğlu (ismi **Ruşen**) **Teke** kabilesindendir. Babası **Mirza Sarraf**, **Türkistan** **Pâdişâhı Murad**'ın at sürülerini idare eder. Bir gün, sürüler **Ceyhun** kenarında iken, nehirden bir at çıkıp iki kısrağa aşar. **Mirza Sarraf** bunlara damga vurur. Bir müddet sonra bunlardan doğan tayları **pâdişâha** hediye eder. Görünüşte çok kötü olan bu atların hediyesi **pâdişâh**'ı kızdırır ve **Mirza Sarraf**'ın gözlerinin oydurulmasına sebep olur. O zaman dokuz yaşında olan **Ruşen**, bundan çok müteessir olur. Babası onu teselli eder. Ona, büyük bir kahraman olacağını rüyâsında gördüğünü haber verir. Fakat, **pâdişâhtan** intikam almak lâzım geldiğini unutmamasını söyler. **Ruşen** şâhdan aldıkları atın birisini babasının tavsiyesi ile besler. Bu, at dünyâda misli olmayan bir at olur. **Pâdişâh** bir gün, üstünde binicisi ile bu ata rastlar. Atı ister. Hatta **Ruşen**'i de hizmetine dâvet eder. **Ruşen** buna râzı olmaz. Şâha karşı beslediği intikam hislerini açıkça söyler. ve **Köroğlu** lâkabını alacağını da ilâve eder. Kendisini tutmak isteyen askerlerle vuruşarak kurtulup kaçar ve babasının yanına gider. Babası bundan çok memnun olur.

Bunun üzerine **Herat** civârında bir adaya giderler. **Mirza Sarraf**, nücum kitaplarına bakarak, oğluna bir çeşme târif eder. Ve oradan suyun köpüklerini getirmesini söyler. **Köroğlu** çeşmeyi bulur. Ancak gelirken susayıp suyu içer. Halbuki su, kör ihtiyarın gözlerini açacaktır.

Köroğlu, yine babasının arzusu üzerine onunla **Meşhed**'e gider. **Mirza Sarraf** bu şehirde ölür. Bunun üzerine **Köroğlu**, **Horasan** ahâlisinin ikazlarına rağmen yolda bulunan eşkiyâ **Deli Hasan**'dan korkmayıp, **Azerbaycan**'a doğru yollanır. **Deli Hasan**, kendisini yenecek olanın kölesi olacağını vadetmiştir. Böylece **Köroğlu** ile döğüşüp yenilince bütün delilleri ile ona iltihak eder. **Azerbaycan**'da **Kara Dağ**'da **Gökçe Bel Çimeni**'ne gelir. Orada 700 kişi kadar olurlar. Babası ölürken, **Köroğlu**'na

İran Şâhları'na dokunmamasını tenbih etmiştir. Onun için Azerbaycan hâkiminin, memleketi terketmelerini talep etmesi üzerine kalkıp Diyar-ı Rûm'a giderler. Kazlı Göl'de bir kervan yağmaladıkları için kendilerini ortadan kaldırmaya gelen Revan Hâkimi Hüseyin Ali Han'ı yenerler. Bundan sonra Kazlı Göl'den kalkıp Çamlıbel'e dönerler.

Köroğlu, burada bir kale yaptırıp; etrafına halkı toplar, orada böylece bir şehir meydana gelir. Burada tecrübeli, çok gezmüş bir adam vardır; Hoca Yakup'tur. Bu, Köroğlu'na, Urfa'da görüp beğendiği kasap oğlunun resmini hediye eder. Köroğlu tek başına onu almaya gider. Şehrin kenarında rastgeldiği çobanla elbiselerini değiştirir. Doğru kasaba gidip, kasap ile oğlu İvaz'ı, koyunları göstermek üzere, şehirden dışarı çıkarır. Koyunları teslim ederken kasabın verdiği paraların sikkesini eliyle siler ve kalp diye kabul etmek istemez. Kasabın paraları değiştirmek için gitmesinden faydalanarak, çobandan elbiselerini ve atını alır, ve İvaz'ın yanında bulunan kasabın çırağını öldürdükten sonra, İvaz'ı atın tergisine bindirip kaçar.

Yolda Reyhan Arab'a rastgelirler. Orada bir hendek vardır. Arap "eğer Köroğlu bu hendeği geçerse ona dokunmayayım" diye aht eder. Köroğlu atını sürerken, kulağına: "beni Çamlıbel'e getir Kır Atım" diye yalvarır. At hakikaten uçar gibi, hendeği bir adımda atlar. Ancak; Arap bu sefer de kendisinin, karısının ve çocuklarının, Köroğlu yaşadıkça mâruz kalacakları tehlikeyi düşünüp, onunla savaşa karar verir. Fakat yenilir. Köroğlu kendi kendisine, Arap Reyhan'ı ancak yalvardığı, korktuğu takdirde öldürmeğe söz verir. Bakar ki Arap hiç oralı değil, ona dokunmaz ve arkadaş olurlar.

Nahçıvan'lı Demircioğlu, Köroğlu'nun şöhretini işitmiştir. Onun hizmetine girmek üzere Çamlıbel'e gider. Köroğlu onun cesâretini, başına bir elma ve elmanın üstüne de bir yüzük dikip yüzüğün içinden seksen ok geçirmek sûretiyle tecrübe eder. Bu imtihandan sonra Demircioğlu Köroğlu'nun Delileri sırasınadır.

İstanbul civârında oturan **Beli Ahmet** isminde **Erzurumlu** bir adam vardır. Bu adam, bir gün; **İstanbul**'da gezerken, herkesin dükkânlarına açık bırakıp gittiğini görür. Meğer el'an o sırada **Hacc**'da bulunan ve yerine vekâleten **Burcı Sultan**'ı bırakmış olan **Sultan Murad**'ın kızı **Nigâr Hanım**, her cuma gezmeğe çıkar ve ahâlinin onu görmemesi için kıyafet değiştirmiş. **Beli Ahmet** bir sebzeçi dükkânına kapanıp, **Sultan Hanım**'ı gizlice görmek ister. **Nigâr Hanım** bunu farkedince, dükkâna gelir, uyur gibi yapan **Ahmed**'i uyandırır; **Ahmed**'in **Erzurum**'lu olduğunu öğrenince de, onu kendi resmi ve bir dâvet mektubu ile **Köroğlu**'na gönderir. **Köroğlu** mektubu alır almaz **Kır Atı**'na binip derhal **İstanbul**'a gelir. O gece bir eve misâfir olur. Ertesi gün bir saz satın alır. Bir de, molların birine, zorla **Sultan Murad**'ın ağzından **Nigâr Hanım**'a bir mektup yazdırır. Mektup, **Köroğlu** hakkında bir tavsiyedir. Diğer bir mektup ta **Heft-Hisar** (Yedikule) **Karakol Relsi**'ne hitaben yazılır. Mektubu getirenin içeri bırakılması istenilmektedir. **Köroğlu** bu hileler sâyesinde **Nigâr Hanım**'ın oturduğu yere kadar girer. Yalnız kalır kalmaz üstündeki cübbesini atıp, kendi kıyâfeti ile kalır. O sırada içeri giren **Nigâr Hanım** kızıp, ona dayak attırır. Ancak, onun mektup yazdığı kahraman olduğunu anlayınca odasına alıp, ikram da bulunur. Konuşurlar ve kaçmaya karar verirler. Ertesi gün, **Köroğlu** bir at daha bulup, **Nigâr Hanım**'ı şehrin kenarında bekler. **Nigâr** gelir, atlara binip yola düzülürler. **Köroğlu** çok yorulmuştur. Bir müddet sonra dinlenmek üzere bir yerde otururlar. **Köroğlu** uyur. O sırada, **Burcı Sultan** yetişir. **Köroğlu** ile kavgaya başlarlar. Deyişleri ile meydan okuyan'ın **Köroğlu** olduğunu anlayan askerlerin çoğu kaçır. **Köroğlu** kazanır. Sonra kız kardeşinin ricâsı üzerine **Burcı Sultan**'ın hayâtını bağışlar. **Nigâr**'ı alıp **Çamlıbel**'e yollarır.

Yolda, **Nigâr Hanım**'ı almak için **Müslüman** olup **İstanbul**'a gitmekte olan, **Firenk Pâdişâhı**'nın vezirinin oğluna rastlar. Böylece, **Nigâr Hanım**'ın **Köroğlu**'nun elinde olduğunu öğrenen **Firenk Pâdişâhı**, **Köroğlu**'yu öldürmek ister. **Köroğlu**

döğüşür. Askerin hepsini kırıp, **Flrenk** oğlunu bağlar. Ve Sonra **Nigâr Hanım**'ın ricâsı ile salıverir. Sonunda iki âşık **Çamlıbel**'e varırlar ve kırk gün kırk gece düğün yapıp evlenirler.

Hasan Paşa, 30 000 çadırılık **Hınıs Aşireti**'nin reisidir. **Kır Atı**'nın şöhretini işiten paşa, atı getirene yedi kızından birini veya devletinin yarısını vermeyi vadededer. **Kıçel Hamza** isminde bir aşçı çırağı bu teklifi kabul eder. Gider, **Köroğlu**'nun yanına seyis girer. Kösteğinin anahtarı **Köroğlu**'nda bulunan **Kır At**'i çalması mümkün olmadığından **Doru At**'i çalar, kaçar. **Köroğlu**, **Kır at** üstünde **Hamza**'nın peşinden gider. Hamza bir değirmende değirmenci kıyâfetine girmiştir. **Köroğlu** onu tanımaz, "gezdırsın" diye **Kır At**'i verir; **Kıçel** biner, sürer. Fakat arkasından **Köroğlu**'nun yalvarmasına acır; hakikaten de **Köroğlu**, **Kır Atsız** acınacak bir hâldedir; kahramanlığı bırakıp değirmenci olmalıdır. **Kıçel Hamza**, Paşa'nın kızını aldıktan sonra, **Köroğlu** gelip onu bulduğu takdirde **Kır At**'i iade edeceğini vadededer.

Hamza, **Hınıs**'e döner. Paşa, onu **vezirlâzam** yapar, kızını verir. Diğer taraftan **Köroğlu**'da **Çamlıbel**'e dönmüştür. Fakat dünyâyı gözü görmez. Altı ay evden çıkmaz. Nihâyet **Kır At**'in hasreti canına tak der. Âşık kıyâfetine girip **Hınıs**'e gider. O sıra büyük bir ziyâfet verilmektedir. Orada bu yeni âşık da yer verirler. Âşık, **Hamza**'nın getirdiği ve o zamana kadar kimsenin atı zaptedeceğini söyler. At gelir; **Köroğlu**, sevgili atına kavuşmasından duyduğu sevinci, en güzel şiirler ile ifâde ederek ona biner ve alayları ile paşa'yı müthiş kızdırır. Paşa, bu küstahın üstüne askerlerini saldırır. **Kır at**ının üstünde **Köroğlu** hepsi ile başa başa çıkar. **Hasan Paşa** da dâhil olmak üzere onları kırar; **Kıçel Hamza**'yı paşa yapar ve eski paşanın bir kızını alıp **Çamlıbel**'e döner; bu kızı da **Deli Mihter**'e verir.

Bir gün **Köroğlu**'nun kalesinde **Kacarlar**'dan **Mehmet Bey** on iki bin askerle misâfir olur. **Köroğlu**'na erzak kalmadığını söylerler. **Köroğlu** bir kafile görür. Bu kervanın reisi bir **Türk** bezirgândır; çok kahramandır: Gelip kendisine gâyet dürüst

muamele eden **Köroğlu**'na evvelâ "**Köroğlu böyle alçakça muamele etmez, herkesi çadırında rahatsız etmez**" diye düşünür. Bu, **başı Bektâşî börklü** kahraman bir Türk'tür. Ancak, sonunda niyetini beğenmediği **Köroğlu** ile döğüşü kabul eder. **Köroğlu**'nu attan yıkmak üzere iken acır, evvelâ onu çadırında misâfir eder, ona çok ikram eder ve beş yüz tümen para ile **Çamlıbel**'e gönderir.

Çamlıbel'den ikinci bir kervan geçer; bu Ermenidir, daha kuvvetlidir. Ama yine **Köroğlu**'na altı yüz tümen vermeye râzı olur. **Köroğlu** ve arkadaşları adamın **Ermeni** olduğunu öğrenince arkasından gidip, **Erzurum**'la **Erzincan** arasında öldürürler.

Köroğlu hep yeni mâcerâlar peşinde koşar. Onun âdeti bütün şehirleri gezmek, görmektir. Bunun için vesile de yok değildir. Bir elmacı vasıtası ile gıyâben **Kars** hâkimi **Ahmet Paşa**'nın kızı **Perizat**'la tanışır. Tıpkı **Nigâr Hanım**'la mâcerasında olduğu gibi, kızın da kendisini sevmesinden cesâret alarak gider. Burada da **İstanbul**'daki gibi karşılanır: evvelâ, **Köroğlu**'nu tanımayan **Perizat** onu dövürür; fakat sonradan kim olduğunu anlayınca iltifat eder. O gece elmacının evine dönen **Köroğlu**, **Reyhan Arab**'ın baskınına uğrar. Kiliseye kaçır, çan kulesine çıkar. Kılıcı ile **Kır Atı**'na eli yetmeyen **Köroğlu** âcizdir. Bereket versin **Elmacı**, koşup arkadaşlarına haber verir. Deliler yetişirler, savaş çıkar, ancak **Reyhan Arab**'a karşı dövüşmeye **İvaz**'dan başka kimse cesâret edemez. Genç **İvaz**, delilerinin korkaklığına kahrılanan **Köroğlu**'nun cesâret verici ve gururlandırıcı sözleri ile **Reyhan Arab**'a karşı çıkar, ve onu yener.

Artık **Kars**'a hâkim olan **Köroğlu** ve arkadaşları şehri harap ederler. **Perizat**'ın **Ahmet Paşa**'nın ve **Reyhan Arab**'ın mallarını alıp **Çamlıbel**'e dönerler. Yolda bir kervana rastgelirler. Kervan **Perizat**'ın ricâsı ile kurtulur. **Çamlıbel**'e varınca **Köroğlu**, **Nigâr Hanım**'ın müsaadesi ile **Perizatı** da alır.

Köroğlu'nun ziyâfetlerinden birinde Glzroğlu Mustafa Bey de hazırdir. Onun, Tokat Paşası'nın meclislerini, turna, ördek, kaz avlarını methetmesi üzerine Köroğlu, delilerine bu avlardan getirmelerini söyler. Ancak; Ivaz'dan başka kimse buna cesâret edemez. Ivaz kalkar, yalnız başına gider. Onu yalnız bırakmak istemeyen Kıymçloğlu, Demircloğlu ve Bell Ahmet te arkasından yetişirler, hep beraber Tokat'a, Hasan (başka bir yerde Mustafa) Paşa'nın bahçesine varırlar. Orada yerler, içerler, bahçeyi harap ederler. Bunun üzerine Paşa'nın adamları gelirler; iki taraf dövüşür; Tokat askeri üç kahramanı zorla tutamayınca kement almak sûreti ile bağlarlar; Paşa bunları zindana attırır. Bereket versin Hoca Yakup imdatlarına yetişir; onun vasıtası ile esirler Köroğlu'na haber gönderirler. Köroğlu, delileri ile yetişir. Esirlerin asılacakları gün meydanda büyük iş-ü-işret meclisi kurulmuştur. Paşa da tahtına oturmuştur. Bu esnâda âşık kıyâfeti ile Köroğlu gelir; bir çok şiirlerden sonra, arkadaşları ile beraber meydana çıkarlar ve hepsi kendilerini bildirirler. Paşa'nın askerleri ile vuruşup ve hepsini hezime uğratırlar. Köroğlu Paşa'yı kaçarken vurur, kellesini keser; yerine eski veziri paşa yaptıktan sonra ganimetlerle Çamlıbel'e döner.

Artık Köroğlu'nun şöhreti her tarafa yayılmıştır. Türkiye'de Tercim ilinden Nazar Celâli isminde bir yiğit Ivaz'ı yanına almak ister. Köroğlu ile boy ölçüşmek üzere 12 bin askerle Çamlıbel'e gelir. Evvelâ, Köroğlu'ndan askerlik tâlim etmek niyetinde görünür; kötü maksadını gizler. Ancak; Köroğlu'nun ve etrafındakilerin bahadırlıklarını görünce tasavvurundan vazgeçer. Köroğlu'nun misâfiri olur. Köroğlu bu kalabalık misâfirlerine izzet, ikram eder. Hatta erzakları bile bitince Köroğlu, o zamana kadar hiç haraç almadığı Bol-Kıda kabilelerinden, sürülerini istemek mecburiyetinde kalır.

Bir gün, mecliste kendisine sâkîlik yaptırıldığı için kızan Ivaz kaçır. Mustafa Bey'in veya Bolu Beyi'nin hizmetine girip Köroğlu'nun kalesini yıkmaya yemin eder. Arkasından giden

Köroğlu'nun yalvarmaları fayda vermez. **İvaz**, o sırada **Köroğlu'nun Tokat** tahribatının intikamını almak üzere, **Çamlıbel** yakınına çadır kuran **Bolu Beyi'nin** yanına varıp, onunla **Köroğlu'nun** aleyhine suikast tertip eder. **İvaz** kırk, elli adamla **Çamlıbel'e** yakın bir yere varıp, **Köroğlu'nu** çağırır; gelince de **İvaz** onu adamlarına yakalatmak ister. **Köroğlu**, bunların hepsini kırdıktan başka, o sırada imdâda gelen **Bolu Beyi'nin** askerlerini de dağıtır; kaçmak için kendisine yol açıp, sarp bir kayaya atı sürer; kimse o kayaya çıkamaz.

O sırada rüyâsında **Köroğlu'nu** Kır Atı ile kan deryâsında yüzer gören **Deli Mihter** diğer delilerle yetişir. **Bolu Beyi** yenilir ve bu defa hileye baş vurur: **İvaz'la Köroğlu'nu** barıştırmak istediğini ve oraya bu maksatla geldiğini söyleyip, şefaat diler. **Köroğlu** bütün ricâlara aldırmaz; Sâkin, soğuk, vuruşmayı seyreder; **İvaz'ın** ihâneti onu çok kahrlandırmıştır. Nihâyet **Bolu Beyi** ile, kalan askerler esir düşerler. **Köroğlu** esirine, **İvaz'la** aralarında geçen vak'ayı anlatır ve onu hakem yapar. Böylece, **Bolu Beyi'nin** de ısrarı üzerine **İvaz**, **Köroğlu'nun** elini öper. **Misâfir Nazar Celâll'nin** de ricâsı ile **Bolu Beyi'nin** kızı **Deli Mihter'e** verilmek şartı ile esirler azad edilirler.

Çok geçmeden ikinci bir olay çıkar. **İvaz'la** bir kavga neticesinde kafası yarılan **Demircioğlu**, **Köroğlu'nun** buna lâkayt kalmasına hiddetlenerek kaçır. **İvaz** gibi suikast emelleri ile **Kızıroğlu Mustafa Bey'e** iltica eder; onunla **Köroğlu'nu** öldürmeyi kararlaştırırlar. İkisi beraber gelip; askerleri bırakırlar; **Demircioğlu'nun**, **Nigâr Hanım'ın** odasında **Köroğlu'nun** kafasını kesmek için ettiği yemini yerine getirmek üzere, gizlice **Köroğlu'nun** yanına girerler. O sırada **Köroğlu** sazını alır ve **Nigâr Hanım'a**, Halep seferinde **Perizat'ı** kaçırdığı kuyuya girdiğini, **Mustafa Bey** tarafından yardım gördüğünü ve kurtarıldığını hikâyeye eden şiiri okur. Bunu duyan **Mustafa Bey** niyetine pişman olup, âlicenap **Köroğlu'nu** öldürmekten vaz geçmeye **Demircioğlu'nu** da ikna eder. İkisi de gizlendikleri yerden çıkıp, af dilerler, barışırlar.

Bu sırada; **İstanbul Pâdişâh'ının Veziri Hasan Paşa, Köroğlu'nun şerrinden kervanların İran'dan mal getirmelerine kızmış ve çok para ile kendisi bir kervan göndermiş, mal getirmelerini emretmiştir. Bu kervanı Köroğlu vurur ve bezirgânların burun ve kulaklarını keserek paşa'ya gönderir. Buna çok gazaplanan paşa, ahâliyi toplayıp, eline bir kadeh alır: "Bunu elimden alan ylgit Çamlıbel'e gldip ölü veya diri Köroğlu'nu bana getirirse ben de ona kızım Duna'yı vereceğim"** der. Bir aşiret reisi olan ve **Duna'yı seven Bolu Paşa** bu teklifi kabul eder. Onikibin askerle **Çamlıbel** yakınına gelir. **Köroğlu** bunu haber alınca, âşık kıyafetinde yanına gider. Paşa'nın bir mihteri onu tanır, paşa'ya haber verir. **Köroğlu'nu** esir edip yola koyulur. Yolda çok hakaret ve işkenceye mâruz kalan **Köroğlu** kurtulmak için bir hileye baş vurur: **Köroğlu** olduğunu inkâr eder. Ancak, **Bolu Paşa** şüphelenir: kimbilir belki mihterin âşık bir garezi vardır; sonra ya götürdüğü adam, **Köroğlu** değilse... **Köroğlu** ile vuruşmadan dönmüş olmanın **İstanbul'da** yapacağı tesiri düşünür, **Köroğlu'nu**, ona bir de at bağışlayıp, serbest bırakır. Kendisi de onun arkasından **Çamlıbel'e** döner. Ancak, **Köroğlu** ile dövüşür; fakat yenilir. ve esir olur. O zaman **Köroğlu'yu** tanır. Hem hayret hem de korkuya düşer. **Köroğlu** onun işkence ve hakaretlerinin intikamını almayacak, bilâkis paşa'ya ikram edecektir. Hatta bir gün **Duna'nın** aşkından, hasretinden yaşayamayacağını söyleyen **Bolu Paşa'ya** bir iyilik yapabilmek için, esir olup **İstanbul'a** gitmeyi bile kabul edecektir.

İşte bu sûretle kararlaştırıp yola koyulurlar, fakat **İstanbul** sınırına gelince **Bolu Paşa, Köroğlu'nun** iyiliğine karşı nankörlük eder. Esiri'nin başına habersizce bir darbe indirip onu bağlatır. Şehirde herkes, **Köroğlu** gibi bir bahadırı **Bolu Paşa'nın** getirebilmesine hayret etmektedir. Hele **Hasan Paşa**, bir örümceğin bir değirmen taşını kaldırmasına benzeyen bu işe bir türlü inanamaz. O sırada, bir hile düşünerek hep **Bolu Paşa'yı** metheden **Köroğlu'na, Hasan Paşa** kızar. Onu **Üsküdar'da Narin Kale'nin** bir kuyusuna attırır. Diğer taraftan **Duna**, bir ka-

din gibi korkak olan nişanlısının getirdiği bahadırı görmek ister. **Köroğlu**'nu görünce de hayrete düşer. **Köroğlu**'ndan mâcerâyı dinleyince dostu olup, ona her gün yemekler gönderir.

Köroğlu'nun arkadaşlarından, **Kahire Pâdişâhı**'nın oğlu-**Mısır'dan Köroğlu**'nun, **İvaz** gibi, kaçırdığı delikanlı-**İsa Balı** vardır. Bu kahraman rüyâsında **Köroğlu**'nun hâlini görür. **Kır At'a** binerek imdâdına koşar. **İstanbul'a** varınca âşık kıyâfesinde dolaşır. Şöhreti **Duna**'ya kadar gider. Öyle ki **Duna** onu görmeden âşık olur. Bir gece **Duna**'nın evinde buluşurlar. **Bolu Paşa**'nın adamları sarayı sararlar. Bunun üzerine iki âşık **Köroğlu**'nun yanına varırlar. **Duna** kahramana, çıkmasını söyler. O sırada yerini de pek rahat bulmuş olan **Köroğlu**, bir kadın tarafından kurtarılmayı izzeti nefsine yediremez. Ancak, **İsa Balı**'nın sesini işittikten sonra-yine biraz nazlanmakla beraber râzı olur. İki âşık câriyelerin yardımı ile kuyuda epey semirmiş olan **Köroğlu**'nu zorla çıkarırlar. **Kır Atı**'na binen **Köroğlu**, kale kapısını kırıp çıkar ve **Bolu Paşa** ile vuruşur. Binlerce asker ile paşa'yı öldürür, **Duna**'nın ricâsı ile diğer askerleri bırakır. Bu işte tamam olduktan sonra, üçü beraber yola düzülürler. **Çamlıbel'e** varınca, **Köroğlu**, **İsa Balı** ile **Duna**'yı evlendirir, yirmi gün düğün yaptırır.

Seneler böyle geçtikten sonra, **Şâh Abbas**, **Köroğlu**'nun şöhretini duyar, onu kendisine serdar yapmak ister ve bunu **Köroğlu**'na teklif eder; **Köroğlu** "**Şâhlar İnsan kıymetli bilmezler**" diye düşünerek, bu teklifi reddeder. Buna kızan **Şâh**, kahramanın başını getirene serdarlık vadededer.

Bu sırada **Köroğlu** da ihtiyarlığını sezmiş, **İran Şâhı**'nın yanına ve oradan da **Mekke**'ye gitmek arzusunu duymuştur. Bir gün delilerini çağırır, yerine **İvaz**'ı halef bırakır. Kılıcını büker; artık savaşmamaya yemin eder. Kendisini **Kazlı Göl'e** kadar gelen arkadaşlarına vedâ eder. Gitmeden evvel yüzünü **Çamlıbel'e** dönerek dağlara hitaben şiir söyler ve ağlar.

Şâh'ın iki kölesi vardır. **İlyas** (Elmas) **Han** ve **Behram**

Han'dır. Köroğlu bunlara rastlayıp, misâfirleri olur. O gece iki köle **Kır at'**ı öldürürler. **Köroğlu**, bunu görünce, kendisine hücum eden kölelere , hiç savunmadan boynunu uzatır; **Kır At'sız** yaşayamayacağını söyleyerek ölüme râzı olur. Köleler, kahramanın kellesini **Şâh Abbas'a** götürürler. Bir damla kan **Şâh**'in eteğine damlar. **Şâh "bu masum kanıdır"** der. Kölelerinin **Köroğlu**'nu mertçe öldürmediklerinden şüphelenir; **Çamlıbel**'den üç deli çağırır; bunlardan gerçeği öğrenip, yiğit **Köroğlu** için ağlar. **Şâh** köleleri **İsfahan** halkına parçalatır. Sonra Delilere hil'at verir: **Ayvazı** da **Köroğlu**'nun vasiyeti üzerine **Çamlıbel**'in hâkimi yapar.

33. 2. AZERBAIJAN RİVÂYETİ II

Köroğlu aslen **Osmanlı** toprağındandır. İranı, Turanı dolaşmış, talan etmiş, nereye giderse, orada kale yapmış bir kahramandır. Babasının ismi **Yusuf**, kendinin ki **Rûşen**'dir. Babasının efendisi **Hasan Paşa**'dır.

Yılıkcı Yusuf bir gün (nehir) kenarında otururken deryadan iki aygır çıkıp, iki ata aşar. Bunlardan iki tay doğar. **Yılıkcı** bunlara nişan koyar. Bir gün, taylar daha bir yaşında iken, bir paşa, **Hasan Paşa**'nın yılıksından iki damızlık at seçmek ister. O gün atların hepsinin aç kalmasına gönlü râzı olmayan yılıkcı, yalnız, vermek için gözüne kestirdiği iki tayı alıkoyar. Gerisini otlağa gönderir. Bunlar, görünüşte kötü olduğu için, **Paşa** kızar. **Yılıkcı**'nın gözlerini çıkartır. İki tayı ona vererek yılıkcıyı kovar.

Evine giden kör yılıkcı, o zaman on iki yaşlarında olan oğluna atların beslenmesi için tâlimat verir. Her tarafı kapalı bir ahırda atlar beslenmeye başlar. Senelerden sonra kör, eliyle atları yoklayarak sağrılarındaki boşluktan, ahırda tırnak kadar bir delik bulunduğunun farkına varır. Orayı'da kapattıktan sonra, bir müddet daha geçer. Atlar ihtiyarın istediği gibi olurlar. **Yusuf** bir yeri sulatarak oğlunu atlara bindirir ve koşturur. **Kır At**'in tırnağında hiç çamur kalmaz. **Köroğlu**, buna dere tepe

düşmana karşı gittiği zaman binecektir. **Doru At**'ın tırnağında pek az bir çamur kalır; o daha az itimada lâayık bir attır.

Artık, **Köroğlu**'nun atlarının şöhreti, her tarafa yayılır, bu da **Hasan Paşa**'yı korkutur. O kadar ki **paşa**, **Köroğlu**'yu hile ile yanına çağırıp, öldürtmeğe karar verir. Onu bir işret meclisine dâvet eder. **Köroğlu** gitmeden evvel babasına; orada sarhoş olmamasını tavsiye eder. Fakat mecliste onu sarhoş etmek isterler. Sonra cellât gelir; o zaman **Köroğlu** kılıcına sarılır. Evvelâ cellâdı, sonra **paşa**'yı öldürür ve atına binip kaçar. Takip edenlerin bir kısmı, **Köroğlu**'nun atının geçtiği sudan geçmeye, sonra diğerk bir kısmı da tırmandığı kayaya tırmanmaya muvaffak olamaz. İşte **Köroğlu** bu kayadan "**Çenlibel**"e varır. Burası, tam onun barınacağı sarp bir yerdir. Babası, **Köroğlu**'na, mesken aramak için aşağılara inmemesini, uzun yaşamak ve şâir olmak için oradaki bir pınardan su içmesini tavsiye eder.

Bundan sonra **Köroğlu**, etrafına kendisi gibi serazat, kahraman adamlar toplar. Bunlar, onun delileridirler. **Köroğlu** onları ya hile ile, ya da zorla kendine bendetmiştir. Sonra hangi **Paşa**'nın güzel kızı varsa, onu ya kendisi veya delilerinden biri vasıtasıyla kaçırmıştır.

Köroğlu, bir gün **Nigâr Hanım**'ın güzelliğinin şöhretini işitir. Onun **Paşa** babasının oturduğu şehre varır. Dul bir kocakarı vasıtasıyla onu bulmaya muvaffak olur. Kocakarıdan aldığı tâlimat üzerine ata biner, **Nigâr Hanım**'ın yalnız başına dolaştığı bağı gider, selâm verir; kız, zorba yüzünden, çirkin renginden dolayı ona önem vermez. Döküp saçacak malı da olmayan **Köroğlu**, kızı alıp kaçırmaktan başka çâre göremez. Vedalaşmak için elini uzatır. Elini verince onu atının terkisine atar ve kaçıır.

Köroğlu'nun atını yalnız bir demirci nallayabilmektedir. Atı kadar **Köroğlu**'nun da huyunu bilen demirci, oğlunu bu haydüt kahramana göstermez. Bir gün yine **Köroğlu** gelir. Ve nalları

beğenmez; bir çok nalı elinde hamur gibi ezer. Bu sûretle yedi takım nal ezdikten sonra atının ayağını tutar, nallatmaya başlar. Ancak; arka ayaklara sıra gelince, at huysuzlanır; Demirci de, **Köroğlu** da onu zaptedemezler. O zaman, bütün bu olanları seyretmiş olan **Demircioğlu** atı zapteder; nallatma bitince de **Köroğlu**'nun verdiği paraların hepsini hamur gibi ezer. **Köroğlu** bunlardan ayrıldıktan sonra bu olay, onda çok büyük bir tesir yapar. Demek ki atını zaptedecek, kendisine karşı koyacak bir yiğit vardır. Diğer taraftan bu adamın **Köroğlu** olduğunu öğrenen **Demircioğlu** babasına; "**Neden bana daha evvel söylemedin? O burada iken bilseydim öldürürüverirdim.**" diyerek esef eder. Gece beline bir çok zincir bağlayarak **Çenlibel'e** varır. Kayalardan tırmanıp **Kır At**'in durduğu ahıra yaklaşır. Orda **Köroğlu**'ya rastgelir. Karanlıkta birbirlerini görmezler. **Köroğlu**, daha sonra **Demircioğlu**'nun maksadını öğrenince ona, beraber kervan soymayı teklif eder. O sırada **Demircioğlu**, bir gün evvel **Köroğlu** ile aralarında geçen olayı anlatır. **Köroğlu** böylece muhatabını tanır; ancak, onun yiğitliğini sonuna kadar görmek için belli etmez. **Demircioğlu** kapıyı açamayınca dama çıkar, çatıyı söker; **Köroğlu**'nu içeri sallar. Zincirle atı bağlatır ve çeker. Sonra **Köroğlu**'yu terkisine alıp, yola düzülür. **Köroğlu**; "**Bu, sahiden yaman bir yiğit. Bunu nasıl elde edeyim?**" diye düşünmeye başlar. Kafasına bir topuz indirir. **Demircioğlu** "**şaka yapma**" diye ihtar etmekle iktifa eder. Nihâyet **Köroğlu**, bir hileye baş vurur; yoldaşıyla sohbeta başlar. Bahis **Köroğlu**'ndan açılınca sorar: **Ya Köroğlu arkamızdan gelse, ne yaparsın?**" **Demircioğlu** da "**Köroğlu'nun hiç bir şeyinden korkmam. Yalnız, gürlemesi çok dehşetli imiş; ondan yılarım**" der. Bunun üzerine **Köroğlu** bir gürler. Ve hakikaten **Demircioğlu** düşer bayılır. **Köroğlu**, onu zincirlerle bağlar. **Köroğlu**'nun sesine ve yiğitliğine hayran olan **Demircioğlu** "**Yiğit; der, "ben senin arkadaşın olmak isterim. Yoksa sen beni zorla esir edemezsin".** **Köroğlu** onun bu sözüne pek inanmadığı için zincirlerini çözmez. Bunun üzerine **De-**

mlrcioğlu bir gerinir ve zincirleri kırar. Fakat yine mertlik göstererek: "**ben her şeye rağmen sözümde duruyorum ve senin yoldaşın oluyorum**" der. İşte o günden itibaren **Demircioğlu**'da **Köroğlu**'nun delileri arasına katılmış olur.

Köroğlu, bir tüccar vasıtasıyla ticâret de yaparmış. Bir gün bu tüccar sattığı malların parasını almış, kaçmış; **Köroğlu** kızmış, arkasından adamlarını göndermiş ve onu tutmalarını emretmiş.

Köroğlu, bir gün bir kervan görür. Yalnız başına ona karşı at sürer. Kervanda çok silâhlılar bulunduğu için ona önem vermezler. Baş teklifini reddederler. **Köroğlu** hepsini kırar, malları alır. sandıkların birinin içinden bir âşık çıkar: Bu **Cünul Âşık**, Bezirgân başının sohbetçisi imiş. Bezirgân başı onu çok sevdiği için ele geçmesin diye sandığa koymuş. O günden itibaren **Cünul Âşık**, **Köroğlu**'nun saz şâiri olmuş.

Bir gün **Cünul Âşık** kederli görünüyormuş. **Köroğlu** sebebini sormuş. O da çoluğa çocuğa olan hasretini söylemiş. Kırk gün izin alıp, Hintte olan evine gitmiş ve orada; üç ay kalmış. Nihâyet **Köroğlu**'nun "**gelmezsen er geç elim yakanda**" sözlerini hatırlayıp yola çıkarmış. **Erzurum**'a uğramış, orada **Paşa**'nın kızı **Tilli Hanım** onun kim olduğunu anlayınca, **Köroğlu**'yu sormuş. O da saziyla anlatmış. **Tilli Hanım**, **Köroğlu**'ya mektup yazmış.

Erzurum Paşası, **Hasan Paşa**'nın **Köroğlu** tarafından öldürülmesinden sonra, **Osmanlı**, **İran**, **Turan** hanları, paşaları; "**Köroğlu** bir gün kral olacak" diye telâşa düşerler. **Tokat Paşası Mahmut Paşa**, bir gün meclisini toplar. Ve **Köroğlu**'nun başını veya **Kır Atı**'nı getirene kızını vadeder; bir kadeh doldurur: bunu alan teklifi kabul etmiş olacaktır. Bir ihtiyar kel-**Kiçel Hemze** - başka kise kadehe elini uzatmaz. Bu adam bâdeyi içer ve bir ay sonra gider.

Kır at'ın bu sûretle gitmesine delier epeyce kızmışlardır. Hepsi **Köroğlu**'nu terke karar verirler. O zaman **Köroğlu** bir

mühlet ister. **Kır at'**ı alamazsa dönmeyeceğini söyler. Gitmeden evvel üç gün yüzü koyun yatar; bir gece rüyâsında **Kır-at'a** kavuştuğunu görür. Üç gün sonra bir meclis kurulur. Hepsi barışır ve **Köroğlu** eski mertliği tekrar alır. Silâhlarının üstüne bir kürk giyer, omuzuna bir saz asar ve **Tokat'a** doğru yaya olarak yola koyulur.

Köroğlu Paşa'nın evine gider. Ziyâfette ne şaraba doyar ne yemeğe. Onu mutfak'a gönderirler. Aşçıbaşı bu obur adama aksilik eder ve cezâsını bulur: **Köroğlu** onu yemek kazanının içine sokar. **Köroğlu'nu** methettiği için **Paşa'yı** kızdıran âşık (âşık kıyafetinde **Köroğlu**) a, o zamana kadar bütün seyislerini öldüren **Kır at'**ın yanına gitmesi emredilir. Evvelâ **Köroğlu** bu beklemediği olaydan duyduğu sevinci belli etmez; "**beni öldürür**" diye korkar görünür, gitmek istemez, onu zorla götürürler. At onu görünce sâkinleşir. **Köroğlu** ata biner ve bütün beyleri yarıp geçer. Önüne dizilen arabaları atlar; bir adımda dokuz arşın, on bir arşın yapan **Kır at** yel gibi uçar. Önüne **Duna Çayı** gelir. Çayın öbür tarafı başka bir **Paşa'nın** memleketidir. **Köroğlu** atı çaya sürer, öbür tarafa varırken, oradakiler onu kementle tutarlar. **Köroğlu** "**bana bu atı toyda Tokat Paşa'sı hediye etti**" diyerek ellerinden kurtulur. Dinlene dinlene, bâzan memleketine turnalarla haberler göndererek **Çamlıbel'e** döner. Delilerine kavuşur.

Paris rivâyetindeki **Tokat** yerine 2'ci **Azerbaycan** rivâyetinde; **Bağdat** seferi vardır. Sefere sebep, turna, ördek, kaz avları değil, **Köroğlu'nun** eşlerinin **İvaz'ın** ve delilerin başında görüp de imrendikleri turna telidir. Sonra, **İvaz** ve **Demircioğlu** gitmek isterler. **Köroğlu** bunlara **Belli Ahmed'i** de katar.

Bu üç arkadaş, **Paris** rivâyetinde anlatıldığı gibi esir düşerler. Tutulmalarına sebep, sızıp kalmalarıdır. **Kır At**, **Ahmet** ile **Demircioğlu'nu** uyandırmışsa da, **İvaz** uyuya kalmıştır.

[Hikâye yine **Paris** rivâyetine yakın bir şekilde devam eder].

Köroğlu'nun kaçan tüccarı [Paris rivâyetinde Hoca Yakup], dellâl da kendisini ucuz sattırmak için kör ve topal taklidi yapan Kır-At'ı alarak gider, Köroğlu'na felâketi haber verir. Köroğlu' da rüyâsında olacakları görmüştür. Başka bir gece, Ivaz'ı rüyâda kanlı gömlekle görür. Derhal hazırlanır, delilerle Bağdad'a gelirler. Şehrin kenarında bir ihtiyardan akıl alırlar. İşret meclisi huzurunda asılmaya giden üç yiğidin imdâdına yetişirler. Köroğlu evvelâ âşık taklidi yapar. Sonra vakit gelince, delilerine işâret verir. Vuruşur ve esirleri kurtarırlar. Paşa'nın askerlerini kırarlar. Demircioğlu eline darağacını alır ve bir çok askeri onunla sapır sapır döker. Köroğlu, Arslan Paşa'yı da öldürdükten sonra, Bağdad'ın hâkimi olur. Hazineyi halka dağıtır. O gün, rastgeldikleri zaman esirlere acımış, ağlamış ve kendilerine de yol göstermiş olan eskiciye de bir kaç çuval verdikten sonra, kalan ganimeti alırlar ve Çenlibel'e yönelirler.

Yolda **Giziroğlu Mustafa Bey** isminde bir yiğide rastgelirler. **Köroğlu** askerlerinin arkasından gitmektedir. **Mustafa Bey** askerlerini bırakıp, mertlik olsun diye **Köroğlu'na** karşı yalnız gider. Ancak; haber vermeden onun kafasına amud indirir. **Köroğlu'nun**, ölümüne sâdece "evlâdım yok, dellillerim başsız kalacak" diye esef etmesi üzerine **Giziroğlu** ona hayâtını bağışlar ve **Köroğlu** ile savaştığına arkadaşlarını inandırabilecek için kahramandan kendisini yaralamasını ister. Ancak; **Köroğlu** buna râzı olmaz. Onu dâima methedeceğini, kahramanın onu esir ettiğini her yerde söylemeyi vadederek **Mustafa Bey'den** ayrılır. Gerçekte de **Mustafa Bey'in** askerleri, onun **Köroğlu'nu** yendiğine inanırlar. Bunun üzerine o da onlara **Çenlibel'e** gitmeyi teklif eder. **Çenlibel'e** varınca gizlendikleri yerden **Köroğlu'nun** bir meclis esnasında **Giziroğlu Mustafa Bey'in** kendisinden daha yiğit olduğunu söyleyen bir koşma okuduğuna şâhit olurlar. Bu sırada bunları dinleyen **Giziroğlu** da **Köroğlu'nun** karşısına çıkar. **Köroğlu'nun** çirkinliğine karşı, çok güzel olan **Mustafa Bey** oradakileri hayran eder. İki yiğit, birbirlerine ebedî dostluk vadettikten sonra ayrılırlar.

33. 3. ERMENİ RİVÂYETLERİ

Batı versiyonuna dâhil olarak, **Azerbaycan'a komşu Ermeni ve Gürcüler** arasında da **Köroğlu** varyantlarının yayıldığını görmekteyiz. (199).

İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi'nde bulunan, bir **Ermeni** yazara âit eserde, **Köroğlu** rivâyetlerinin **Ermeniler'e** mâl edilerek, anlatılışını görüyoruz (196); Pertev Naili Boratav, 1) **Köroğlu'nun** tevkifi, 2) **Köroğlu** değirmenci, 3) **Köroğlu'nun** kılıcı, bölümlerinden meydana gelen bu 30 sayfalık risâle üzerinde yaptığı incelemeyi şöyle anlatır (197);

Köroğlu'nun tevkifi bölümü, bu Paris rivâyetinde olduğu gibi **Bolu Paşa'nın**, **Köroğlu'nu** esir edip **İstanbul'a** göndermek üzere **Çamlıbel'e** gelişidir. **Bolu Beyi** burada İran **Şâhı'nın** kumandanlarından gösterilmektedir. **Şâh**, **Köroğlu'nu** sağ olarak elde etmek, askerlerine serdar yapmak ister. **Bolu Beyi'ni** bu iş için büyük bir ordu ile gönderir. **Köroğlu** onun çadırına kıyâfet değiştirerek girer. Bu adamın **Köroğlu** olmasından şüphelenen **Bolu Beyi** onu bağlatır. **Köroğlu**, kendisini nehre sokup çıkarmaya götürürken, iplerini kırar; bir ata biner. O sırada arkadaşları gelirler ve savaşırlar. Kadınları ve malları alırlar.

Görülüyor ki bu bölüm, esas itibarı ile **Azeri** rivâyetinin aynıdır. Yalnız ayrıntıların halk rivâyeti mi, yoksa yazar tarafından mı ilâve edilmiş olduğunu kestirmek imkânsızdır. Burada **Köroğlu'nun** dini hakkındaki bilgi, halk rivâyetlerinden olmalıdır. Kahramanın din hakkındaki serbestisi bizim rivâyetlerde de vardır.

Yazar, yine neye istinaden söylediğini bilmediğimiz bâzı görüşler serdediyor: **Köroğlu** (Ruşen) 'nin babası kör değilmiş.

(199) Ferhad Ferhadov; «**Köroğlu**» **Destanı'nın Zagaftaziya Versiyasına Dair**, **Az. Şifahi Halg Ed. na Dair**, III, Bakü, 1968 s. 28

(196) Ağayan Efendi; **Köroğlu' nun Tercüme-i Hâline Göre Sergüzeştleri**, İstanbul 1924

(197) Pertev Naili (Boratav); **Köroğlu Destanı**, İstanbul 1931, s. 55-57

İsmi **Hor** imiş. Ve bu adam **Ermeni** olup, meşhur" **Horhoro-ni**"lerden imiş. Sonra eşkiyâ olmuş, **Çalal Kürtleri**'ne karışmış ve bundan sonra **Kürt** ve **Türkmen** telâkki olunmuş; ve ismi tahrif edilerek **Kör** olmuş. Bu, belki başka birisinin, **Köroğlu**'nu **Ermeni** göstermek gayreti ile yaptığı ilgi olarak düşünülebilirse de, yine bu fasıldaki şiirlerden birinde-bizim rivâyetlerde "**Bolu beyi ben Köroğlu değilim**" şeklindeki parça **Köroğlu**, "**ben Köroğlu değilim, Horoğluyum**" der; ve bir yerde **Ermeni-ce'de** "**kuyu çukur, derin**" mânâlarına gelen "**hor**" kelimesi ile kendi ismi arasında kelime oyunu yapar. Bu ihtimal **Köroğlu**'nu, **Kûroğlu** (mezaroglu) gösteren **Özbek - Türkmen** rivâyetlerinin bir izidir.

Yine bu fasılda **Köroğlu**'nun kırk arkadaşı olduğundan, kahramanlarının, **Ejder-Kılıçlı**, **Kurt-Ağızlı**, **Fil-Burunlu**, **Kaplan-Pençeli**, **Arslan-Hamleli**, **Korkusuz**, **Arslan-Yavrusu**, **Az-rall**, **Kırk-Kıran**; **Köroğlu**'nun **Kalın-Enseli**, **Müthiş-Sesli** lâkaplarından bahsediliyor ki bu tarzdaki adlandırmalar da uymaktadır.

"**Köroğlu Değirmenci**" bölümünde; "**Köroğlu**'nun atınının çalınması" **Âzerî** rivâyetindeki şekildedir. Hatta burada şiirler bile aynıdır. Meselâ **Huloflu**'daki "**Sevdan da mübârek olsun**" şiiri ve diğer rivâyetlerde de bulunan "**bir kulum kaçıptır Arabistana, Arayın ahtarın tapın getürün**" parçası gibi. (198).

Köroğlu'nun arkadaşları **Demircioğlu**, **İsa Ali** (Balı olacak), **Giziroğlu Mustafa Bey**'dir.

Köroğlu'nun kılıcı, Bir **Ermeni** rivâyeti olup, yalvaç rivâyetindeki gibidir.

Kör ihtiyarın, kılıcı demirciler alıp da yerine başkasını vermesinler diye başvurduğu tedbir, yâni evvelden bu mâdenden bir biz yaptırıp, onunla verdikleri kılıcı delmesi üzerine bunun kendi kılıcı olmadığını anlaması, sonra demircilerin, yolda ihti-

(198) Veli Huloflu; **Köroğlu**, Bakü 1927, s. 61, s. 35

yarın elinden almak için, kılıca bir defa girdikten sonra bir daha çıkmayacak kadar dar bir kın yapmaları, ancak, kılıç kınının içinden de kesebildiği için bundan da bir şey elde edememeleri, **Yalvaç** rivâyetinde bulunmayan motiflerdir.

Maraş rivâyetinde **Kayseri** vâlisi tarafından öldürülecek olan on yedi keşişin gelip **Köroğlu**'na teslim olduklarından bahis vardır. (200) Yine aynı rivâyette bir savaşta kâfirleri sayan **Köroğlu**, hep **Ermeni** isimleri söylemektedir. (201) **Paris** rivâyetindeki "**Severim ben Ermeni'nin haçını**" mısraı sâyânı dikkattir. (202) **Ermeni Bezirgân** motifi çok önemlidir. **Kilis** civârında böyle hikâyeleri söyleyen âşıkların çoğunun **Ermeni** oldukları bilinmektedir. **Azerbaycan**'da da böyle **Türkçe** söyleyen, **Türkçe** yazan **Ermeni** saz şâirleri vardı. (203) "**Köroğlu**"ndaki **Ermeni** tesirini izah eden bu sebepler, **Kerem** hikâyesindeki **Ermeni** keşişin, **Aslı Hanım** rolünü de izah eder. Hatta **Selman Mümtaz**'ın neşrettiği şiirlerden birinde de **Kerem**'in, **Aslı** için din değiştirip **Ermeni** olduğu varyantı görülmektedir ki bu, hikâyeyi işleyen **Ermeni** âşıklarının maksatlı yazdıkları gerçek dışı ifâdelerdir. (204).

1991 yılında **Bakü** de rahmetli millî şâir **Halil Rıza** (Ulu-türk), bu **Ermeni** varyantından dolayı, tiyatroyu birbirine katmıştı.

(200) Haydar Niyazi; **Maraş Rivâyetleri ve Şiirleri**, el yazması defter, s. 115

(201) **A. g. e.**, s. 72

(202) Alexandr Chodzko; **a. g. e.**, s. 48

(203) M. Fuad (Köprülü); "Türk Edebiyâtının Ermeni Edebiyâtına Tesirleri", **Edebiyât Fak. Mecmuası**, yıl: 2, sayı: 1

(204) Bak; Selman Mümtaz; **a. g. e.**, s. 381

33. 4. GÜRCÜ RİVÂYETLERİ

Gürcüstan'da neşredilen **Köroğlu** rivâyetleri, **Âzerî** varyantlarının birer tercümesidir. 1847 yılında **Kafkaz** gazetesinde, **Hristofo Calalov** tarafından "**Kıroğlu**" adı ile başlatılan yayına, **Georgi Şalşmelov**'un **Smompk** mecmuası'ndaki, bir **Köroğlu** rivâyeti katılmıştır. **H. Y. Marr**'ın 1904'te ve 1911 de derlediği metinlerin yayınları, hatta **Gürcüstan Devlet Müzesi**'nde bulunan el yazmasındaki **Gürcü** alfabesiyle yazılmış **Köroğlu**'ya âit Türkçe şiirler konunun ana kaynaklarıdır. (205).

Ayrıca, diğer **Kafkas** kavimleri arasında da **Köroğlu** 'nun izlerini bulmak mümkündür.

33.5. TARA, TOBOL Ve TÜMEN TATARLARI'NIN EDEBİYÂTINDA KÖROĞLU RİVÂYETLERİ

İstanbul Pâdişâhı'nın **Kür Batır** isminde bir veziri vardır. Bu, bir aygırın sudan çıkıp aştığı kısırağa nişan koyar ve ondan doğan **Tulbar** (efsanevî at, iyi at)'ı Pâdişâha hediye eder. Pâdişâh bunu beğenmez, kızar. Vezirin gözünü çıkarır. **Doğan Kara Tay** ile beraber iki at vererek vezirini gönderir.

Tay dokuz yaşına girince Kür, oğluna: "**Bin Gök Kısırağa, Pâdişâha gidelim**" der. Giderler. Kür Batır, Pâdişâha; "**Elbet bir gün senin de gözlerini çıkarırlar.**" der. Pâdişâh gazaplanır, baba ve oğlun tutulmalarını emreder. Bunlar kaçarlardı; ihtiyar, oğluna, arkalarından gelenlerin istikametlerini sorarak kurtulma çârelerini gösterir ve böylece izlerini kaybettirir.

Baba-oğul gide gide, **Şemil-Bil** yakınında bir dağa varırlardı; burasını beğenirler. Yiğit babasını orada bırakıp şehre varır; bir dumran (saz) alarak çalmaya başlar ve başına yiğitleri toplar. Bunlar on kadar olurlardı. Hep bir araya gelirler. Dağa konarlar. Soygunculuk ederler.

(205) Fikret Türkmen; " Ermeni ve Gürcü Yazılı Kaynaklarında Köroğlu'ya Ait Şiirler", **TDEAD**. II. s. 178 vd.

Bir gün **Körün Oğlu** bir yiğidin geldiğini görür. Bunun adı **Ağaçaus**'tur. **Körün Oğlu** **Kara Doru** atını, **Ağaçaus**'ta tırnağı çayırları bozmayan atını hazırlarlar. Ve iki kahraman karşılaşır- lar. **Körün Oğlu**, **Ağaçaus**'u yıkar. **Ağaçaus** ağlar, sızlar; **Körün Oğlu** sebebini sorunca **Ağaçaus**: "bir anam var, onun için ağlıyorum" der. **Körün Oğlu** o zaman düşmanını öldür- mekten vazgeçer. Ve **Ağaçaus**'da onun arkadaşları arasına gi- rer. (206)

Bir gün **Körün Oğlu**, bir ihtiyarı soyar. İhtiyar ona zürriyet- siz ölmesi için beddua eder. **Körün Oğlu**, ihtiyardan kendisine lâıyk bir kızın nerede bulunduğunu sorar; İhtiyar **İstanbul Kale- sindeki Nlgâr Hanım**'ı târif eder. **Körün Oğlu** atına biner ve yi- ğitlerine : "Eğer bir ay sonra gelemesem, beni arayın!" diye tenbih eder. **İstanbul** yakınında bir yerde dinlenmek için yatar, uyur. Onu **Bul-Bek-Han** orada görür, tanır ve bağlayıp esir eder; zindana koydurur. **Pâdişâh**'a haber verirler ve ne yapıl- ması lâzım geldiğini sorarlar.

Bu sırada **Nlgâr Hanım** bu yiğidi merak eder. **Körün Oğlu** zindan'ın içinde dumranını çalmaktadır. Kız yiğidin ölümden pervasızlığını beğenir, onu zindan'dan kurtarır; şehir dışına ka- dar da götürür. Ancak; **Körün Oğlu**, böyle kaçmayı yiğitlik say- maz; şehre girer; **Bul Bek Han**'ın evine kadar varır; kendisini karşılayan hizmetçi kızı öldürüp atını, **Han**'ın silâhlarını alır; **Nlgâr Hanım**'la yola düzülürler. Bir az sonra **Körün Oğlu**, kızı uzakta bir çukurun içine koyarak kendisi döner; o sırada asker-leriyle beraber firarîlerin arkasından gelen **Bul Han**'ı karşılar. Onları yener. **Bul Bek Han**'ı bağlayıp **Şemlibel**'e götürür, deri- sini yüzdürür ve içine saman doldurup **İstanbul Pâdişâhı**'nın kale kapısına astırır.

İstanbul Pâdişâhı; **Körün Oğlu**'nun **Kara atı**'nı alıp, gele- ne kızını vadeder. **Kezel** isminde bir yiğit teklifi kabul eder. Bu yiğit **Şemlibel**'e varır; **Körün oğlu**'na çoban olur. Nihâyet, se- nelerden sonra kahramanın güvenini kazanıp anahtarları, kilit-

leri alabilir. Ve **Kara atı** kaçıır. Bir değirmende **Körün Oğlu** buna yetişir. Ancak; **Kezel**, **Körün Oğlu** atını bağlayınca arka kapıdan çıkıp, **Körün Oğlu'nun**, değirmenin içinde olmasından faydalanarak **Kara at'** a binip, **Körün Oğlu'nun** getirdiği **Doru atı**da yedekleyip götürür. **Körün Oğlu** ona "hiç olmazsa bir atı bırak" diye yalvarır. **Kezel**: " sonra beni öldürürsün" der, " giderken ben yolda **Doru Atı** bırakırım. Sen ardımdan **İstanbul'a** gel, Ben **Pâdişâh'ın** kızını aldıktan sonra, sana **Kara atı**da veririm" diye ilâve eder. Gerçekten **Kezel** sözünde durur. **Körün Oğlu** evvelâ **Doru at'a** sâhip olur. **İstanbul'a** varır. **Pâdişâh'ın** **Kezel** şerefine verdiği toya gider. Eski sahibini gören **Kara at** kişnemeye başlar. **Kezel**, **Körün Oğlu'nun** geldiğini anlar. Onu çağırır. "Şu adamlara bir hüner göster bakalım" der. **Körün Oğlu**, atının üstünde bir çok hünerler gösterir. Ve sonunda atı sürüp kaçıp gider. Gece olunca **Kezel** de **pâdişâh'ın** kızını alarak **Körün Oğlu'na** iltihak eder.

33. 6. TÜRKMEN RİVÂYETİ

Kurt Bahadırın Halime adında bir eşi vardır. **Halime**, **Kınık Pâdişâh'ın** kızıdır. **Kurt Bahadırın** iki oğlu olur. İkincisi "**Ren-cum Köroğlu**" dur. **Ruşen**'dir. **Ruşen** rüyâsında **H. Ali (K.V)** yi görür. **H. Ali** onu yüceltir. O vakit **İran'da Arap-Reyhan** hâkimdir. **Allah (C.C)** **Köroğlu'na** zafer verir. **Köroğlu**, **Arap-Reyhan'a** gâlip gelir.

Samayiloviç'in tesbit ettiği bu rivâyete göre (207);

Köroğlu'nun babası **Kurt** (**Korkut**) değil, **Kördübeloğlu'dur**. **Renpul Bey**, **Ruşen**, **Köroğlu** adıyla tanınmıştır. **Kûr oğlu** (**mezar-oğlu**) adı buradan gelmektedir. Bu kahraman "**Kûr**" (=mezar) da doğmuştur. (208)

(207) A. Samayiloviç; **Zapiski Vostoçnago Otdeleniya**, t. XIX, 1910

(208) Mezarda doğma, olmuş vak'alardandır. Ünlü Türk hukukçusu **Meyyitzâde** (ölüden doğan)'nin böyle bir hayat hikâyesi olup, kabri; **İstanbul'da Şişhane yokuşu'ndadır**.

33. 7 İSTANBUL RİVÂYETİ

Köroğlu'nun babası Acemistan'da baytardır. Baytarlıkla her memleketi dolaşır. Bir gün Rumell'ne Silistre şehrine gider. Bu şehrin Hasan Paşa adında bir kumandanı, onun da binmek için bir kısrağı vardır. Mâiyetindeki baytarlar paşaya: **Bu kısrağın üstüne kısrak gelmez**" diye atı medhederler. Sonra Paşa'ya **"Biz iyi diyoruz. Amma yabancı bir baytar geldi. Bir de ona gösterelim, bakalım ne diyecek"** derler. Paşa emreder, baytar gelir. Paşa: **"Bu kısrak iyi mi, kötü mü?"** diye sorar. Baytar: **"Efendim, zıyansız ama bu kısrakta eşek cinsi var"** der. Paşa: **"Atta eşek cinsi nasıl olur?"** diye hayret eder. Baytar: cevap verir. **Eşek cinsi olan at suya vardığı zaman ön ayakarı suya dokunur dokunmaz işer"** paşa bunun üzerine kısrağı suya çektirir; kısrak hakikaten işer. Paşa baytarın bu sözüne kızıp Sarayına çıkar ve **"Baytarı getirin!** diye emreder. Baytar getirilir. Paşa: **"Kısrağın ne cins olduğunu bildin; benim de ne cinsten olduğumu söyleyeceksin!"** buyurur.

Baytar; **"ne billeyim ben"** diye cevap verir. Paşa ısrar eder. Baytar bakar ki, bu işten kurtuluş yok; **"sende değirmenci cinsi var paşam"** der. Paşa: **Bütün ceddım paşalıklar geçti. Babam mı değirmencilik yaptı ki değirmenci silsilesi oluyoruz?** diye sorar Baytar Paşa'ya: **Bir adam değirmencilik yapmakla değirmenci silsilesi olmaz. Sen ananın karnında iken anan sokakta çok gezmiştir. Bir değirmenci anana dikkatle bakmıştır. O değirmencinin sende bir nişanı, damarı vardır. İstersen, gıt anana sor!"** der. Paşa, **"pek âlâ"** deyip anasına gider. Bir baytarın geldiğini, kısrağa ve kendisine söylediğini anlatır. ve **"seni sokakta hiç bir değirmenci gördü mü?"** diye sorar. Anası: **Oğlum, ben sokakta çok gezdim. İhtimal görmüştür. Elin fukarasını bırak gıtsın!"** der. Paşa; Adam tecrübeli bir baytar olduğundan ona Arabistan'dan bir çift tay getirmesi için 400 lira verir.

Baytar Arabistan'a gider. Ovalarda yayılan taylar çoktur.

Bir su başına oturur. Çobanlar hayvanları bu suda sulamaya getirirler. Baytar hayvanların hepsini gözden geçirir. Bunların birisi kır, diğeri doru'dur. Fakat gövdeleri yaradan, uyuzluktan dökülmektedir. Çobanlara, bu hayvanların kimin olduğunu, bir çift hayvan alacağını ve bu uyuzları istediğini söyler. Çobanlar, malların bir tüccara âit olduğunu ve tüccarı görmek istiyorsa, götürebileceklerini ve bu uyuzların, hayvanların ardı sıra gitmediklerini baytara söylerler. Bu taylar tüccarın binek beygirleridirler. Onu, deniz kenarında, bir bahçede bağlamaktadırlar. Denizden bir deniz aygırı çıkar ve kısrağı aşar. Bu taylar deniz aygırındandırılar. Yedi yaşına kadar biçimsiz ve yaralı olurlar. Fakat yedi yaşını bitirince, o yarayı silerler ve hayvana sıçan tüyü gibi yeni bir tüy gelir. Ondan sonra kuşa hükmederler. Çobanlar bu cinsten anlamaktadırlar. Baytarı tüccara götürürler. Baytar, 600 kuruşa tayları alır ve yola çıkıp, **Sillistre** şehrine gelir. **Hasan Paşa'nın** baytarları **«böyle uyuz hayvanları ne diye alırsın»** diye baytarı paylarlar. Baytar; : **"Ben bunları beğendim "** der. Ancak; **Hasan Paşa'ya** haber verirler. Paşa gelip; uyuz tayları görünce gazaba gelip cellâdlara: **Bu adamın kafasını kesin!** diye emreder. Cellâdlar, baytarın başını ta kesecekleri sırada, oradaki paşalardan biri; **"Durun Hasan Paşa'nın hırsı geçer, ben affettiririm, ben gemedem bu fakırın kafasını kesmeyin** deyip, **Hasan Paşa'ya** gider ve baytarın affını diler. **Hasan Paşa** "Demek, sözümü hâlâ yerine getirmemişler, diye paşa'yı kovar. Paşa **"aşağı gidersen baş kesilecek, iyisi mi bu 400 lirayı ben veririm"** diyerek tekrar **Hasan Paşa'ya** çıkar ve **"eğer, bu işi para için yapıyorsan, bu parayı ben vereyim. Eğer, nüfuzum yerine gelsen dersen, başka bir cezâ tertib edelim."** der. **Hasan Paşa:** **Öyle ise gözlerini çıkarın, tayları verin eline, gitsin!** der. Paşa baytara vaziyeti anlatıp, onu memleketine sağ göndereceğini söyler. Arkadaşlarına da: **"Şu fakırın gözlerini de siz affettirin!** der. Vezirler;" **Onun gözlerini affettireceğiz diye kendi gözlerimizden mi olalım?** deyince, **Paşa;" pekâlâ ne yaparsanız yapın!** "der. Bunun üzerine baytarın gözlerini çıkarırlar. Tayları eline verip, onu birine bindirirler. O

sırada birini yedekleyip, yol sora sora **Acemistan'ı**, kendi kasabasını bulur. Kendi köylüleri de kasabaya gelmişlirdir. Köylüler, baytar'ın gözlerinin kör olduğunu görüp, 4 - 5 yaşındaki çocuğunu bulur ve onu eve götürmesi için çocuğuna teslim ederler. Çocuk babasını köye götürür. Babası oğluna: « **ahırın her tarafını kapa. İçeriye iğne deliği kadar ışık düşmesin. Bu tayları besle**» der. Çocuk her tarafını kapayarak kırk gün tayları besler. Sonra babasının elinden tutup ahıra götürür. Baytar eliyle hayvanların damarlarını yoklar: "**Aferin oğlum, iyi beslemişsin; bunların aklı başına gelmiş. Kapıdan içeri girildiğinde gürültü etme. Çünkü ya korkar ya da sakat olurlar veya senin bir yerine vururlar.** " der. Çocuk tayları kırk gün daha besler. Çocuk bir gün oyun oynarken, tayları unutmuştur. "Çocuklarla: "**Haydi bizim taylara bakalım**" diye gürültü ile ahır kapısını açarlar. Doru tay uykudadır. Tay fırlayıp kalkar. Çocuk 40 günden sonra babasının elinden tutup ahıra götürür. Babası kır atın her damarını yoklayıp, beğenir. " **iyi beslemişsin oğlum!** "der. Doru tayı yoklayınca: "**Eyvah, bu hayvan uyumuş, sen gürültü ile kapıyı açmışsın, hayvan korkuyla kalkmış, kanatları kırılmış. Beslediğin neye yaradı. Senin de kanatların kırılsın!** "diye çocuğu azarlar. Çocuk: "**Ben klmseden atın kanadı olduğunu işitmedim, hiç atın kanadı olur mu? Hasan Paşa'ya da böyle söyledin de senin gözlerini çıkarttı.** "deyince baytar, çocuğa: "**Beni eve götür, hayvanları çıkar, otlasınlar, akşam ahıra getirirsin.** "der. Çocuk her gün taylara bakar. Bir gün tayları boğuşur görüp ayırd edemeyip, eline bir taş alıp atar; Taş doru tayın bir böğründen girip diğer yanından çıkar. Çocuk kendi kuvvetini bilmemektedir. Hayvan ölür. Çocuk Kırat'ı korkuyla eve getirir. Babası, Doru tayı sorunca olayı anlattır. Babası: "**Glt o taşı al bana getir!**" der. Çocuk taşı getirip, babasına verir. Babası bunun taş değil, yıldırım demiri olduğunu görür. Ondan bir fındık kadar koparıp, bir demirciye götürür ve bir çarık bizi yapmasını söyler. Demircinin yaptığı biz kendi demirine işlemekte, başka bütün demirlere çamaşır iğnesi gibi geçmektedir. Çocuk her sabah babasından on

para alıp ceviz oynamaya gider. Çocukların bütün cevizlerini alır. Çocuklar: **"Bunun kör bir babası var. Kimsesi yok. Bunu dövüp cevizlerimizi alalım"** derler. Sonra onu dövüp cevizleri alırlar. Çocuk ağlayarak yola düşer. Yolda beş, altı köpeğin bir köpeği kovaladığını görür. Kaçan köpek arkasını duvara vererek beş altı köpeğe karşı koymaktadır. Çocuk ağlamayı keserek bu kavgayı seyreder." **Ve yarın ben de böyle yaparım** "diye düşünür. Çocuk ertesi gün ceviz oyununda yine kazanınca; çocuklar, onun yolunu keserler. Çocuk arkasını duvara vererek her kim gelirse onu bir tokatta yere serer. Çocuklar korkarlar. Çünkü çocuk, büyük adamları bile dövmektedir. Böylece çocuğun adı "**Köroğlu**" ya çıkar şöhreti artar. Çocuk bir gün uykundayken, bir derviş ona dolu bir bâde verir. Çocuk, uykudan kalkar derviş yoktur." **Bu derviş bir daha getirirse içerim**"deyip yatar. Derviş bir daha getirir. içer. Sabahleyin hayvana bakarken türkü söylemeye başlar. Sesi babasının kulağına gidince baytar, oğlunu çağırıp ona; **«Sen erdİN gayrİ; saz ile türkÜ söyle! şu demirİ de demirciye götür sana bir kılıç ile kalkan yapsın.!**" der. Çocuk kalkanı yaptırır. Babası kalkanı bizle yoklar. Bu aynı demirdir. Oğluna: **«Çarşıya gidip bir saz alacaksın!"** der. Çocuk bir saatçi dükkânından içeri girer. Ve çırağa, saz alacağını ve ustasının nerede olduğunu sorar. Saatçi gelir. **«Be derviş bu çocukla ne işİN var senİN»** deyince çocuk;" **senİ sorarım, saz alacağım.!** der. Saatçi: **HangillerİNİ beğendİN**" diye sorar. Köroğlu: **"SenİN yaptığın sazi İstemem. Şİmdi türkÜ söyleyeceğİM. Ona göre saz yapacaksın !"** diye cevap verir. Usta ona bir saz verir. Köroğlu bir beyit söyler;

**Mayıl oldum çırağının sözüne
Sürmeler çekeylm alâ gözüne
Usta sedef döşe sazın yüzüne
Usta kazanalım gayrı sazımı**

Usta: "Birkaç sedef var, senin sazının göğsüne yapıştırırım, telleri ne biçim olsun! diye sorar. Köroğlu:

**Ezel bakar yaz ayların gülün dermeli
Bülbül gibi söylemeli dilleri
İpekten sırmadan olsun telleri
Usta kazanalım gayır sazımı**

Usta; " Sedeften saz, İpekten, sırmadan tel yapamam" diyerek Köroğlu'nu azarlar. Köroğlu," Bir tane kaldı, onu da söyleyeyim!" deyip, sazının tellerine dokunur. Söyler;

**Ben bir Köroğluyem dağda gezerim
Esen ürüzgârdan hille sezerim
Elim demir topuz usta Kafa ezerim
Usta kazanalım gayır sazımı**

Usta, onun Köroğlu olduğunu anlayınca ayaklarına, sarılır. Sonra ona," bir hafta sonra mükemmel bir saz yapacağını" vad eder. Köroğlu yapılan sazı alır. Babası;" Çamlıbel'i mesken yapacaksın ve Silistre şehrinde Hasan Paşa'ya benim âhımı bırakmıyacaksın. İstanbul'da Üsküdar'da Kasap başının oğlu Ayvaz vardır. O çocuktur ama, sonu babaylıkt olacaktır. Onu da yanına al!"der. Köroğlu, babasının elini öpüp, Rumeli'ye geçer. Rast geldiği sürüleri, çobanları ile sürerek Üsküdar'a, Uzunçayır'a gelir. Çobanlara;" Siz burada kalın, ben şehre gidip, bu mallara müşteri bulacağım!" deyip Atı'na biner. Üsküdar'a gelir. Kasapbaşını sorar. Evini târif ederler. Sonra kasapbaşını bulup, ona; "On sürü malım var, satın alır mısın?" diye sorar. Kasapbaşı;" Alırım, fakat şimdi akşam yakındır. Bende misâfir kal!" deyince, Köroğlu atını kapıya bağlar. Onu konağa çıkarırlar. Gece yarısı kasap; "Oğlum misâfirin yatağını yap!" deyip, Köroğlu, çocuğa, "Senin adın, Ayvaz mıdır? diye sorup, beklediği cevabı alınca; "yarın

babana on sürü koyun vereceğim. Bu sürüler içinde dört boynuzlu bir koç var. Senin için getirdim onu. Yarın bizimle Uzunçayır'a gelersen, onu sana vereceğim. Gelmezsen gerl götürürüm "der. Çocuk; **"Pek âlâ, peşinizi bırakmam"** diye cevap verir. Ertesi gün çocuk peşlerini bırakmaz. Babası, **Ayvaz**'ın da geldiğini görünce, dönüp onu azarlar. Ve bir tokat vurur. **Köroğlu; "Bırak gelsin, Uzunçayır uzak yer değil, senin atın götürmezse, benimki götürür"** deyip, çocuğu atın terkisine alır. Sonra sürüyü görürler. Kasapbaşı: **"söyle bakalım fiyatını?"**deyince, **Köroğlu; "Kolay niye uyuşmayalım. Keçi sana, biz bana"** der.

Kasapbaşı, **"Ben başka lisan bilmem. Bana Türkçe söyle. "deyince bu defa Köroğlu;"keçi sana, biz bana"** der. Kasapbaşı; bundan da bir şey anlamaz. O zaman Köroğlu açıklar: Türkçe mi istiyorsun?: **"Sürü sana, Ayvaz bana!"** diye cevap verir.

Kasap; **"Böyle iş olur mu"** diye feryad ederken Köroğlu gözden kaybolur. Kasapbaşı; **«Ben oğlumu isterim, sürü senin olsun!** diye feryadı basar. **"Çobanlar; bağırmak fayda etmez. Oğlun Çamlıbel'i buldu bile!"** derler. Kasap, Üsküdar'da oturan İstanbul kumandanı **Hasan Paşa**'ya çıkar. Felâketi anlatır. Paşa böyle bir adamın elinden çocuğu her askerin alamayacağını bildiği için; askere ve başı bozuğa karşı tutulan **Reyhan Arab**'ı çağırır.

Reyhan Arab gelir. Paşa; **"Gidip Ayvaz'ı kaçıran Köroğlu'nu tutacaksın!** diye emir verir. Ve Köroğlu'yu tanıyıp tanımadığını sorar. **Reyhan Arap Köroğlu'yu** tanımaz, adını işitmiştir. Bununla beraber; **«Yedi senelik arkadaşlığımız var, çok iyi tanırım. Çok kahraman adam olduğu için bir tek kişi ben onun elinden Ayvaz'ı alamam. İmdat askeri vermelsin!"**der. **Paşa**, ona asker verir. Yola koyulurlar. **Reyhan Arab**'ın **"Gara güçük = Kara küçük"**adında bir atı vardır. Rüzgâr gibi gider. Yirmi tabur asker arkasından gelir. Köroğlu ise **Sakarya**'ya geldiğinde, **Ayvaz**'ın uyuduğunu görüp, suyun

kenarına iner ve "at biraz otlasın ve çocuk uyusun" diye orada oturur. **Ayvaz** dizinde yatmaktadır. **Reyhan Arab** yetişir. Selâm verip, kendini tanıtır. **Köroğlu**, onun nâmını işitmiştir. **Reyhan Arab Köroğlu'ya**; "Oturmanın zamanı değil, çocuğu ver gldeceğim!" der. **Köroğlu** kavga çıkmasın diye aşağıdan alır ve "Gel otur, bir çubuk içelim, konuşalım, sonra gldersin der. Kendi kendine de; "Şimdi bu adamla kavga etsem, birbirimizi vursak, çocuk ortada kan görecek. Çocuğu korkudan öldüreceğiz. Şuna birkaç beyit söyleyeyim de yola belki gelir" diye düşünür ve söyler;

**Gelürdüm Urumeli'nden
Ben bilmem farisî dilinden
Ayvaz'ı alma elimden
Aman İreyhan Arap aman**

Reyhan Arab, bu türküyü duyunca; "**Köroğlu benden korktu!**" diyerek; "**Ben dinlemem, çocuğu ver**" diye ısrar eder. **Köroğlu**, bir türkü daha söyler;

**Urumeli'nden gelmişem
On sürü koyun vermişem
Gassap başından almışam
Aman İreyhan Arap aman**

Çocuk uykudan kalkınca, karşısında minâre gibi dikilen **Arab'** ı görür ve korkudan ağlamaya başlar. **Köroğlu** kızar ve bir beyit daha söyler;

**Nice dağ başında gış olur
Yiğit yığde eş olur
Ola birgün gardaş olur
Aman İreyhan Arap aman**

Köroğlu, Reyhan Arab' ın umursamadığını görünce, yalvarmasını sürdürür;

**Gurban olam yaredenin yârline
Yaratmışda goymuş yerli yerine
Seni vatanından alıp getüren
Elbet er gilişidür arı değildür
Ağlama Ayvaz ağlama
Ağlama yavru ağlama**

Reyhan, Köroğlu' na; " Anlaşılan bu çocuğu vermeyeceksin. Böyle bir çocuk için de yığıt yığılde kıymaz. Fakat ben böyle boş gitsem, İstanbul' da nâmım düşer, Köroğlu' ndan korkmuş derler. Gel benim ellerimi bağla. Kaba yerlerimden birer hançer vur. Ben kanımı akıtaraktan geri döne yim. Fakat sonra beni Çamlıbel' de arkadaş yapacaksın?! deyince Köroğlu; Bütün keleşlerime baş vezir yapacağım ! " diye söz verir. Reyhan Arab, elleri bağlı ve kaba yerleri hançerli döner. İmdada gelen askerlerle karşılaşır. Onlara vaziyeti anlatır ve " Yüz kişi de bu adama fayda etmez. İsterseniz gidin. Dağ dibinde duruyor" der. Askerler; " Seni böyle İden bizi ne çeşid İder. Oğlunu da, anasını da.. " deyip geriye dönerler. Hasan Paşa' ya çıkarlar, Kasapbaşı ümidi keser. Sürüye sâhip olur, çobanların parasını verir. Gelelim Çamlıbel'e, Köroğlu'na... Köroğlu babasının intikamını almak için Silistire şehrine hareket eder. Silistire şehrinin dağlarını yollarını kesip; zenginlerin malını alır, büyük adam varsa kafasını keser. O zaman tüccarlar, dışarıya çıkamazlar ve bir tarafa mal satamazlar. Tüccarlar toplanıp, onu Hasan Paşa'ya şikâyet ederler. " Eğer buranın hükümdârı İsen, bu eşklyâyı terbiye et! Yok, yapamazsan, bırak git, buradan" derler. Hasan Paşa;" bir akıl düşünürüm," diye cevap verir. Sonra vezirlerini toplar ve; " Bu adamın elinden çektiğimiz nedir? "diye sorar. O sırada, İstanbul'da Reyhan Arab'ın şöhreti düşer ve Köroğlu'na baş

vezir olur. Paşa; " Öyle bir adam bulmalı ki, bunun ya atını veya kafasını getirsin !" diye düşünür. Ararlar; Korkudan hiç kimse meydana çıkmaz. **Hasan Paşa**, **Köroğlu**'nun kafasını veya atını getireni damad edecek, dünya malına gark edecektir.

Nihâyet, bir meyhanede fıçı dibinde yatan bir sarhoş vardır. Adına **Keloğlan** derler. O gün biraz iyileşmiştir. Kulağına bir ses gelir. Meyhaneci 'ye sorarlar. Meyhaneci ona; " **sana yaramaz, sen yat!**" der. **Keloğlan** kızar. Kalkıp dellalı bulur. Dellala "**Ben gider getiririm!**" deyince; dellallar onu sevinçle kucaklarlar ve **Hasan Paşa**'ya götürürler. **Hasan Paşa** vâdini anlatır ve onu **Çamlıbel**'e yollar. Akşam karanlığında **Çamlıbel**'e girmeyip, o akşam bir su Kürünü (yalağı)'nın altında yatar. Sabahleyin üçyüz altmış kişi atlarını sulamaya getirirler. En sonunda da **kır atı** getirirler. **Kır at** suya yaklaştığı zaman ür-küp, su içmez. Israrlarına rağmen ona su içiremezler. Gider, **Ayvaz**'a haber verirler. **Ayvaz** gelince, yalağın altında bir **Keloğlan** görür. Ayağından tutup çıkarır. **Keloğlan**, **Ayvaz**'ın ayaklarına sarılır; " **Benim güzel seylisliğim var, size hizmete geldim!**" der. **Ayvaz**, **Keloğlan**'ı **Reyhan Arab**'a götürür. Timarını beğendiği için onu aylıkla yanına alır. Bir ay sonra **Köroğlu** tavlaları gezdiği zaman, **Reyhan Arab**'ın atını kendisinininkinden iyi görür. **Reyhan Arab**'ı çağırıp, sebebini sorar. **Arab** vaziyeti ve sebebini anlatır. **Köroğlu**'nun, **Keloğlan**'dan haberi yoktur. **Köroğlu**, **Reyhan Arab**'ı gönderir. Sonra iki asker göndererek **Keloğlan**'ı çağırır. O gitmek istemez. " **Belki beni keser** " der. Ötekiler, " **Sana bir şeyler soracak**" derler. **Keloğlan** odadan içeri girer.

Köroğlu; " **Ulan Keloğlan ne var?! sen hiç mektep medrese görmedin mi? Ne biçim bağırmaktır bu?!** " diye sorar. **Keloğlan**; " **elbet bağırırım!**" deyince **Köroğlu** " **Ben sana kötü söz söylemedim ki bağırasın.**" deyince **Keloğlan**; " **Sen beni Keloğlan diye çağırırsan elbet bağırırım**" der. **Köroğlu**, başka adını bilmediğini söyler. O da; " **İslimsiz adam olur**

mu?Benim de adım var. Sâyenizde adım Murtaza Beydir" der. Köroğlu, " sen iki lira maaş alıyorsun, Kır ata bakmak için sana dört lira vereceğim" der. Keloğlu kırat için geldiğinden; " kırk para kâr olsa bakarım! "diye düşünür. "Vezirli gücendirmemek için" hesabını keser. Köroğlu, onu yoldan bulmuş gibi davranarak yanına alır. Keloğlu, Kır ata bakmaya başlar. Kır atı dört kişi ile götürebilmektedir. Keloğlu, anahtarların kimde olduğunu sorar ve, " Bu anahtarlarla açarsam Kır atı yalnız başıma suya götürürüm! "diye düşünür. Anahtarlar Ayvaz' dadır. İstetir. Ayvaz, ona; "dört kişi değil, kırk kişi de olsa, onu suya götüremez! " der. Keloğlu ısrar edince, arka ayaklarının anahtarını verir. Keloğlu herkesten evvel yatıp, gece yarısı herkes uykudayken, Kırat'ın takımını vurup, cebinden anahtarı çıkarır. Ön ayaklarının bukağısına sokar. Açılmaz. Arka ayaklarının bukağısına sokar açılır. Ve Kırat bir çift atarak Keloğlu'nu karşıya fırlatır. Keloğlu; kendi kendine; " Eyvah, artık, hayvandan takımını alamam. Ayağını yeniden köstekleyemem. Köroğlu duyunca kafamı koparacak. " deyip Reyhan Arab'ın atına biner ve kaçar.

Reyhan Arab, sabahleyin atını göremeyince seyisleri çağırır. Kırat'ın takımını vurulmuş (eğerlenmiş) görünce, onu Keloğlu'nın kaçırdığını anlar. Köroğlu, Kırat'ına biner. Peşine düşer. Keloğlu, Köroğlu'nun geldiğini görünce, bir dereye iner. Kurtuluş ümidi kalmayınca, bir boğaz yanında gördüğü bir değirmene girer ve atını bağlar. Değirmenci bir eliyle taş dişimekte, diğer eliyle kafasını kaşımaktadır. Keloğlu, değirmencinin de kendisi gibi kel olduğunu görüp, Değirmenci'ye;" Köroğlu bütün değirmencilerin kafasını kesiyor, "der. Değirmenci, «Ben ne yaptım ki, kesecek» diye sorar. Keloğlu; " Sen hakkı onda alacağına sekizde alıyormuşsun. Sekizde alanları kesiyor. Şimdi buraya gelecek. Sen cevabı veremezsin. Gel benim elbisemi giy. Ben de seninkileri giyeyim. Ve ona cevap vereyim. " Değirmenciyi çarkın yanına bir deliğe sokar. Üstüne başına un ürer. taş dişlemeğe başlar. Kö-

**Tarlaya ekerler tohum
Nedür başıma gelen zulüm
Bağdad ellerine düştü bu yolum
Benim durulacak günüm degüldür**

**Köroğlu Köse'ye; " Git böyle söyle "der. Seyrekbasan gi-
der söyler. Çamlıbel'de bir nöbetçi kalmayıp Köroğlu'nun pe-
şine düşerler. Bağdad'a bir gün kala, tarlasında sağa sola gidip
küfür eden ve "Uşaklar asılıyor gelip kurtarsana!" diye söyle-
nen bir çiftçi görürler. Köroğlu onu yanına çağırıp çiftçiye kimin-
le konuştuğunu sorar. O da "Çamlıbel'de bir Köroğlu var,
onunla. Uşakları Turna cıvasına göndermişti. Hüseyin Şâh
onları tuttu, asacak" diye derdini söyler. Köroğlu, ihtiyara:
"Erkekmişsin baba" der. Arkasından Köse Emmi üçyüz alt-
mış keleşle yetişir. Köroğlu emir verir. Altından her inen bir ku-
cak ekin yolar. Böylece ihtiyarın beş dakikada ekinini ortaya yı-
ğarlar. Köroğlu ihtiyara: "Dile dleğini, işte ben Köroğlu'yum.
deyince; ihtiyar eline ayağına kapanır. "Beni çoluğum çocu-
ğumla Çamlıbel'e götür, orada yaşayayım" der. Köroğlu,
ona; " Dönüşte alacaklarını" vaad ederek"Bağdad'a giderler.
Kaleye girip bütün bekçileri hapis ederler. Köroğlu, derviş kı-
yafetine girer ve arkadaşlarına; "Kulağınız Köse Emmi de ol-
sun! "diye fısıldar; Köse Emmi ile Kizir Mustafa Bey, onu yedi
adım geriden tâkip ederler. "Parola; Köroğlu, elni bıyığına
atmadan kimse kılıç çekmeyecek ve nara atmayacak Köse
Emmi'nin sesini duyunca, Bağdad'ı halka hâlinde çevire-
ceksiniz. Bağdad'da öyle kılıç sallanacak ki, İnsanı bırak;
tilki, ağaç bile görmeyeceğim." sonra Köroğlu, Bağdad'a gi-
rer. Kizir Mustafa Bey'le Köse Emmi onu tâkip ederler. Mey-
dana Hüseyin Şâh'ın çadırını kurmuşlar, karşısına da darağaç-
ları dikilmiştir. Köroğlu darağaçlarını görünce canı sıkılır ve şu
dörtlüğü söyler;**

**Bugün Bağdad'a gelürem
Dostum düşmanımı bilürem
Dar ağaçları sırada görürem
Ağlamanın günüdür günü**

Halk dervişin başına birikir. **Şâh'a**, boyu ahâlden üç metre yukarıda giden bir adam geldiğini haber verirler. **Şâh derviş** görmek ister. **Derviş**, çadıra girip doğrulunca, çadırın yetmiş iki kazığı sökülerek ayağa kalkar. **Şâh** oturmasını emreder. Konuşurlar. **Şâh**, ondan mesleğini sorar. O da: "**Âşıklıktır**" deyince; **Hüseyin Şâh** ona bâde verip, türkü söyletir. **Köroğlu**, bakalım ne der?;

**Hüseyin Şâh'ın bâdesini atmak
Ne hoş olur güzel llen yatmak
Bağdad ellerinde Şâh'a çatmak**

Vezir, **Şâh'ın** kulağına eğilip, bunun **Köroğlu** olduğunu söylerse de **Şâh:** "Her ırlı adam **Köroğlu** mu olur?" diyerek paşa'yı başından savar. **Derviş** biraz yemek ister. Dört kişi zorla birisine pilâv getirirler. **Köroğlu** üç dört pençede hepsini silip, süpürür. Bıyığında bir pirinç tanesi kalır. **Köse Emmi**, belki elini bıyığına atar da göremeyiz fikriyle gözü dâima ondadır. **Şâh** ona; " **Bıyığında bir tane kaldığını** " söyler. **Köroğlu**, eğer elini bıyığına götürse, **Köse Emmi** vâziyeti bilmeden içeriye girecektir. Bunun için **Köroğlu**, **Şâh'a**; "**Bizim memleketimiz yüksek olur. Bizim memleketimizde kene olmaz.**" der. O zaman **Şâh** vezirine; "**Biz ne söyledik, Bu ne anladı. Bu dervişler abdalımsı şeylerdir. Akıllarına geleni söylerler.**" deyip, bir türkü daha söyletir:

**VezirIn pilâvın yerim
Aklıma ne gelse onu da derim
Darılırsan burdan şİmdi gliderim
Ağlamanın şİmdi günüdür günÜ**

Hüseyin Şâh pilâva bile türkÜ söylediğini vezirine söyler. O; " Ben, bilmem, bu adam Köroğlu'dur" deyince Şâh; " onun kolayı var. Mahpuslara haber gönderelim. Sizin Köroğlu beyiniz geldi, sizi kurtaracak diyelim. Siz, çekilir ve vaziyetİ görürsünüz. Tablî, onlar birbirlerini gördükleri zaman konuşacaklar. O zaman hepsini bir den asarız." der.

Öyle yaparlar. Demircioğlu: "Bu işte bi İt oğlu İtlik var. Lâf söylenirse, siz karışmayın. Ben cevap vereceğim. Söyleyenİ öldürürüm"der. Vezir, Köroğlu'nu götürüp beylerini mahpuslara gösterir. Demircioğlu, Köroğlu'na söver. Vezir, âşıkı tekrar Şâh'a getirip, vaziyeti anlatır. Şâh, birkaç türkÜ söyletir. Köroğlu;

**Geydürün Ayvaz'ın alını
Bağdad ellerinin yekûn malını
Götürmekte bu boynuma borç olsun**

**Bütün keleşleri yanıma almak
Dolu çıkmek gibi her taraf yağmak
Bağdad ellerine kılıçlar çalmak
Bu boynuma borç olsun**

deyiverir.

O zaman Şâh mahpusların dar ağacına götürölmelerini ister. Ve dervişe: " İsteddiğini öldür" diye emreder. Derviş, kollarından tutup, Demircioğlu'nu yatırır. Ustura getirtip ayaklarını yüzer. Demircioğlu kabahatini bildiği için ses çıkarmaz. Şâh

dervişin yaptığından memnun olur, **Derviş;**" **Demircioğlu**'nu **darağacının dibine götürün**"diye bağırır. **Derviş** ipleri herkesin boğazına takar. Sonra **Şâh'a;**"**Bunlar tutuldukları zaman silâhları. atları var mıydı? Eğer var ldiyse, karşılarna getl-rin. Atlarına ve silâhlarına bakarak ölsünler.** "der. Herkesin karşısına atını koyar. **Derviş** o zaman elini bıyığına atar. **Köse Emmi**, bir kılıçta ipleri keser. Kurtulanlar atlarına biner ve **Bağdad'a** hücum ederler. **Bağdad'a** öyle kılıç vururlar ki sayısını **Allah** bilir. **Hüseyin Şâh** korkudan çadırına kaçar. Bir de baklar ki **Hüseyin Şâh** parmak gibi yaş dökmehtedir. " **Artık kılıç sallanmayacak**" diye emir verirler. Kızdığı zaman gözleri görmeyen **Köse Emmi**'nin bir kancası vardır. Gözlerine takıp beline bağlarlar ve hırsı böylece geçer. **Bağdad**'ın malını, mücevharatını, ihtiyarı da köyünden alarak **Çamlıbel'e** dönerler.

33. 8 . İSTANBUL RIVÂYETİ (II) (209)

Köroğlu'nun babası **Bolu Beyi**'nin seyisidir. Bir gün, o civâra gelen sürü sâhiplerinden **Bey** için seçtiği iyi atlar. **Sünbüllü Pınar** ismindeki sudan geçmezler. Nihâyet zayıf bir at, geçer. **Bey** bu atı beğenmez, seyisine kızar ve onun gözlerinin oyulmasını emreder. Ve kör seyisi aldığı atın üstüne bindirip yollar.

Hakk'ın inâyetiyle, at onu doğru memleketine götürür. Memlekette **Kör Yusuf**un on beş yaşlarında bir oğlu vardır. Bu çocuk babasının emri üzerine, bir iğne deliği kadar açık bırakılmayacak şekilde ahırını yapar, atı orada bir sene besler. Bu seferki koşuda at ayaklarına hiç çamur bulaştırmaz. Bunun üzerine **Köroğlu** bu ata biner ve babasının intikamını almaya çıkar. **Bolu Beyi**'nin konağı karşısında, **Çamlıbel'e** çadır kurar. Gele-ni, geçeni rahat bırakmaz; katleder. Bir müddet sonra oraya taş

(209) Bu rivâyet, **Radloff**'un "Türk Halk Edebiyatı Nümunelleri" dizisinde yer almış, transkripsiyonu Macar **Kunoş** tarafından basılmış, **Meşaroş** tarafından bir buçuk sayfalık önsöz ile tercüme edilmiş olup, yukarıdaki metin kısaltılmış şeklidir. Ayrıca **Azerbaycan**'da da basılmıştır.

yığar, kırk arşın yüksekliğinde bir kale yapar ve oradan etrâfı seyreder.

Köroğlu bir **Türkmen** çobanından **İstanbul**'da (Üsküdar-da) kasapbaşının oğlu **Ayvaz**'ın methini işitir. Gider onu kaçıtır. **Timurlenk** oğlu **Kenan**'ı **Köroğlu**'mun peşinden gönderirler. **Köroğlu**, **Kenan**'ın yetiştiğini görünce ona yalvarır, kardeş olmayı teklif eder. **Kenan** kabul eder ve dost olurlar. Ancak; arkalarından gelenleri kandırmak, oyalamak lâzımdır. **Köroğlu**, **Kenan**'ı bir kaç yerinden hafifçe yaralar, bağlar ve hendeğe yatırır. **Kenan**'ı bu halde gören askerler korkarlar ve dönerler. **Kenan**, bir kolayını bulup onlardan ayrılır ve **Çamlıbel**'e gelir.

Bir gün **Köroğlu**, sazını yaptırmak için şehre iner; sazçı onu tanımaz, nazlanır. Ancak; **Köroğlu** ismini işitince telâşa düşer, sazı yapmak için can atar. **Köroğlu** sazıcının çırağını görüp, beğenir. Onu da alır. Sonra bir şehre gider. Orada bir çeşme başında bir kız görür, beğenir; onu babasından ister; kızla evlenir. Ancak, **Köroğlu** çok geçmeden karısını bırakır, yola çıkar. Yalnız, gitmeden evvel; doğacak oğlunun adını **Hasan** olmasını, Kısrakla **Kır at**'tan olacak tayın ona verilmesini ve büyüyünce çocuğun **Çamlıbel**'e gönderilmesini tenbih eder. Nişan olarak da bir kamçı ve bir bazubent bırakır, ve **Çamlıbel**'e döner.

Artık, **Köroğlu**'nun şöhreti her tarafı tutmuştur. Kimisi cenk'den sonra, kimisi kavgasız, bir çok kahraman **Köroğlu**'nun etrafına toplanırlar.

Bir gün, **Köroğlu**; **Ayvaz** ile **Kenan**'dan, **Bolu Beyi**'nin bahçesinden tel çiçeği getirmelerini ister. Bunlar giderler, ancak üzerlerine gelen yirmi, otuz kişi tarafından esir edilip bağlanırlar. **Köroğlu** bir zaman bekler; gelmediklerini görünce merak eder, ağlar. Bir müddet sonra yalnız **Ayvaz** çıkar gelir. **Bolu Beyi**, ancak **Kır at** verildiği takdirde çiçekle **Kenan**'ı göndereceğine söz vermiştir. **Köroğlu** râzı olur.

Kır at, **Bolu Beyi**'nin ahırında kudurdukça kudurur. **Köroğlu** da onun hasretine dayanamaz. Nihâyet, seyis kıyâfetine gi-

rip **Sivas'tan gellyorum** diye paşa'nın ahırına girmeye muvaffak olur. At, **Köroğlu**'nu görünce kuzu gibi olur. **Bey** şüphelenir, **Köroğlu**'na zincir vurdurur, işkence yaptırır. Nihâyet **Köroğlu**, kandırır; her tarafı kapalı olan avluda atı gezdirmeye müsaade alır. Avlunun bütün kapılarını sımsıkı kaparlar. **Köroğlu**'nun ayağını da özengiye bağlarlar. O zaman **Köroğlu** atın kulağına, duvarı aşmasını söyler; atı dört nala kaldırıp kuş gibi duvardan aşırır ve **Çamlıbel'e** döner.

Bir gün uzaktan bir kervan görünür. **Köroğlu**, yol bacını almak ister. **Bezîrgânbaşı** râzı olmaz. Fakat kervancılar, onu ikna ederler. Sonunda beş bin altın gönderir ve hatta **Köroğlu**'nun bunu az görmesi üzerine beş bin daha gönderir ve yola devam eder.

Köroğlu'nun bırakıp geldiği karısından bir oğlan olmuştur; kısıraktan da bir tay doğmuştur. Bu oğlan on beş yaşına girdiği zaman, rüyâsında bir ihtiyar, ona **Erzurum** tarafından **Kara Vezir**'in kızı **Benîl Hanım**'ı gösterir. Diğer taraftan, kıza da **Hasan**'ı gösterir ve bunları birbirine âşık eder. Oğlana, emânetlerini alıp babasının yanına gitmesini de emreder. **Hasan**, ihtiyarın emri gereğince hareket eder. **Çamlıbel'e** doğru yola koyulur. **Köroğlu**'nun kalesine yaklaşıncâ **Ayvaz** uzaktan onu görür. Al işdişini ister. Nihâyet bu genç kahramanın **Köroğlu**'nun oğlu olduğu anlaşılır. Baba oğul birbirinin boynuna sarılırlar. **Hasan**, babasına rüyâsını anlatır, babası, **Benîl Hanım**'ı ele geçirmenin çok zor olduğundan bahseder; kendisi bile buna kaç defa teşebbüs ettiği hâlde muvaffak olmadığını söylerse de fayda vermez. Nihâyet, **Hasan**'ın gitmesine râzı olur. Başı sıkıldığı zaman yakıp babasını imdada çağırmak için de saçından üç kıl verir,

Hasan on günlük yoldan sonra **Kara Vezir**'in memleketine erişir. Sarayını öğrenir; etrafını dolaşır. Kız da onu görür; pencereden konuşurlar, o günün akşamı kaçmaya karar verirler. Akşam olunca, buluşacakları yerde bekleyen **Hasan**, uyuya kalır. Bunu gören kız, bir çocuğun sözlerine kandığını düşünerek

pişman olur. Dönmek üzere iken at, **Hasan**'ı uyandırır. **Hasan** kendisinden kaçmak isteyen kızı tehditle çevirir. Beraber ata binip yola düzülürler. Sabahleyin, **Kara Vezir** kızının kaybolduğunu haber alır; câriyelerden, kızın bir gün evvel bir delikanlı ile konuştuğunu öğrenir. Dört oğlu ile iki bin süvari yola çıkarır. Bunlar firarîlere yetişirler. Savaş başlar. **Hasan**, vezirin dört oğlunu öldürür, askerın çoğunu da kırar. Ancak; kendisi de bir çok yerinden yaralanmış, mecâli kalmamıştır. İkinci gece bir mağara girerler. Orada **Hasan** kıza; "**Beni teslim et de sen kendi hayâtını olsun kurtar**" diye yalvarırsa da kız râzı olmaz. Ertesi gün, kendisi tek başına mağaranın kapısı önünde savaşıır. O gece **Hasan**'ın aklına kıllar gelir. Hemen birini yakar. O anda vücudunu ateş kaplayan **Köroğlu** kalkar, arkasından bir kaç yüz atlı ile gelmelerini arkadaşlarına tenbih ettikten sonra önden koşar, **Hasan** ile sevgilisinin imdâdına yetişir. Ertesi gün de, **Ayvaz** ile **Kenan** bin atlı ile oraya ulaşırlar. **Kara Vezir** kaçır; **Köroğlu** da oğlu ve **Benli Hanım**'la, **Çamlıbel**'e gelirler. **Hasan** iyi olduktan sonra düğün olur ve bütün **Çamlıbel** halkı ölünceye kadar mutlu yaşarlar.

33. 9. ÖZBEKİSTAN RİVÂYETİ

Kûroğlu bir mezarda (kûr) doğduğu için bu ismi almıştır: Ona can, mezar içinde gelmiş, mezar ona ana olmuştur. Yedi yaşında "**dürr-ü nihân**" ona girmiş, yâni **Kûroğlu** bütün esrarı öğrenmiştir.

Çembil-Bil şehrinde evvelâ **Ağalık Han**, sonra **Cıgalı Han**, nihâyet **Kûroğlu Sultan** hüküm sürmüşlerdir. Fakat **Kûroğlu** da bağımsız bir **Sultan** değildir; o bir **Tarhandır**; sonra kendisinin emrinde de doksan tane **Türkmen Bey**'i vardır.

Kûroğlu, **Çembil - Bil**'de kendisine kale yaptırır, şehri âbat kılar; otuz yaşında ve kırk yaşında "**Kırk Çihlten**" "**on İki İmam**" ve **Hızır**'la görüşen **Kûroğlu** büyük bir şöhret kazanır. Şöhretine herkes âşık olur. O daha yirmi yaşında iken **Arap**

Reyhan'ın kızını kaçırmıştır. Elli yaşında iken Kaf Dağı Pâdişâhı'nın kızı Yunus Peri, eli beşinde Hindistan'dan Miskal Peri, altmış beşinde İrem Bağı'ndan Gülnar Peri gelirler, onun karısı olurlar. Bunlardan başka Kûroğlu, dokuz tane de insan kızı almıştır. Fakat hiç çocuğu olmamıştır. Onun için İsfahan şehrinden Haldar'ın oğlu Hasan Han'ı alıp kaçıırır ve evlât edinir.

Kûroğlu bundan sonra, artık kırk yiğidinin hiç arzusu kalmadığını zanneder. Ancak; kırk yiğit ona; "daha bir arzumuz var, o da Hünkâr Şâh'ın memleketinde "Bolduruk Kasap"ın güzel ve yiğit oğlu Ivaz Han'dır. Onu da getirelim, senin oğlun olsun, bizim de beyzâdemiz" derler. Kûroğlu râzı olur ve gidecek olanı seçmek ister. Hasan Han'dan başka kimse bu işe cesâret edemez. Bunun üzerine Kûroğlu, Hasan Han'la beraber gitmesine mânî olan ihtiyarlığına (yüz yaşına) esef ederek Kırk yiğidi Hasan Han'ın yanına katar. Kafile yola çıkar. Böylece Bedbaht Dağ'ın eteğine varırlar. Kûroğlu bu dağın eteğine geldiği zamanlar, dağın başı dumanlı olup olmadığına göre, dağı aşıp aşmamak lâzım geldiğini anlarmış.

Hasan Bey ve arkadaşları akşam namazını kılarlar, Yüz elli Evliyâ'ya yalvarırlar. Ertesi gün, dağın tepesine çıkarlar. Uzaktan Gürcüstan şehrini 784 minâresi, muazzam kalelerini görünce korkarlar; geri dönmek isterler. Hasan Bey kızar, kalmak için ısrar eder; Ancak; sözlerini dinletemeyince, babasının rızasını aldıktan sonra tekrar yola çıkmak üzere dönmeye karar verir. Kırk yiğit, Kûroğlu'nun gazabından korkarlar, her biri bir tarafa kaçar. Hasan Han, meseleyi anlatır. Kûroğlu "Ben yalnız giderim siz kalın" diyerek Kır atı'na binip Bedbaht Dağ'ın eteğine varır. Orada Hızır'la görüşür. Ondan tâlimât alır ve bu tâlimâta göre hareket eder: evvelâ bir çobanla elbiselerini değiştirir. Kendisini Bolduruk Kasab'ı Ivaz'ın dayısı, Türkmen Konurbay olarak takdim eder. O akşam kasabın evinde misâfir kalır. Ertesi gün Ivaz'ı: " Sana kara kuzuları göstereceğim" diye kandırarak, kasap ile beraber koyunları görmek üzere,

şehrin dışına çıkarlar. Semiz bir ata binen kasap, çok geride kalır. **Kûroğlu** da **Kır at**'in yanına gelir gelmez **İvaz**'ı alır kaçar.

Felâketi anlayan **kasap** **Kızılbaşlar Pâdişâh**'ı **Hunhar Şâh**'a (**Hünkâr Şâh**) haber verir. **Şâh**'in adamları bir çok askerle **Kûroğlu**'nu takip ederler. Ancak; **Kûroğlu** bunların hepsini kırar; zira evliyâlar, erenler kendisiyle beraber savaşırlar. Düşmanlarından bu sûretle kurtulan **Kûroğlu**, **İvaz** ile **Çamlıbefe** (**Çembilbil**) varır.

Çembilbil, **İvaz Han**'la yeniden hayat bulur. Bir yiğit bin yiğit gibi olur. Her hafta **Hızır** gelip, **İvaz Han**'a dua eder. Artık **Kûroğlu** da yüz yirmi yaşına girmiş, ihtiyarlamıştır. Fakat çocuğu olmadığından esef eder.

Bir gün **İvaz Han**, **Kır at**'a binerek ava gider. **Hödek Gölü** civârında bir **Türkmen** çadırının önüne gelir. Orada bir kız görür: Bu **Ahmet Serdar**'ın kızıdır. **İvaz Han** onu almak ister. Kız delikanlıya kim olduğunu sorar. **İvaz** "**Kûroğlu'nun oğluyum**" deyince kız "**Kûroğlu'nun oğlu yok. Senin kim olduğun belli değil. Köle gibi bir şeysin. Ben sana varmam**" der. Buna çok üzülen **İvaz Han** dönünce; **Kûroğlu**'na mâcerâyı anlatır ve **Serdar**'dan kızı zorla alıp kendisine köle yapmazsa, **Çamlıbel**'de durmayacağını söyler.

Kûroğlu doksan **Türkmen** beyini toplar, onlarla görüşür. Bunlar hem **Kûroğlu**'ndan hem de **Ahmet Serdar**'dan korktukları için, hiç seslerini çıkaramazlar. Yalnız "**Yartı Bay Aksakal**" ricâ eder "**Beyleri gönderme , Ahmet Serdar hepsini öldürür**" der. Bunun üzerine, bir yanda beylerle **Kırk yıl** ve **Kûroğlu** sarhoş yatarlarken, ümit ettiği desteği bulamayan **İvaz Han** büyük bir kızgınlıkla, yalnız **Yunus Perl** ile vedâlaşır ve **Mecnun Gök at**'a biner, **Çembilbil**'i terkeder, **Gürcüstan**'a doğru yollar. Diğer taraftan, uyuyan yiğitlerle **Kûroğlu**, **İvaz**'ın gidişinden çok müteessir olurlar ve **İvaz**'ı tekrar göstermesi için **Allah**'a yalvarırlar.

İvaz Han, Gürcüstan'a varır. Onu, **Şâh**'in huzuruna çıkarırlar. **Şâh**, **İvaz**'ı tanır ve kırk gün salıvermez. Kırkinci gün; **İvaz** anasının yanına gitmek üzere izin alacağı sırada, **Şâh** ona "atın, yerin, dinin, yığıldın İylisi nerede?" diye bir sual sorar. Bütün bunlara **İvaz**'ın **Çembilbil**'de" cevabını vermesi üzerine **Şâh**, eski dinini bırakmış olan **İvaz Han**'ı öldürmeye karar verir. Onun için bir tek kurtuluş yolu vardır: Eski dinine dönmek. Ancak; **İvaz Han**, bu teklifi kabul etmektense ölmeye râzı olur. **Şâh** onun derhal idamını isterse de sergerdeler ve vezir "kırk gün hapsedelim, belki nasihat dinler" diyerek **Şâh**'i bu karardan vazgeçirirler. Bu müddet zarfında, **İvaz** zindanda **Şâh**'in sergerdelerinin nasihatlarına ve kız kardeşi "Bal Ayım"ın göz yaşlarına ve yalvarmalarına rağmen, dininden dönmeye râzı olmaz.

İvaz'ın hapsinden otuz gün sonra ağlayıp figan etmekte olan **Kırk yığıld**'e **Kûroğlu** "hep böyle ağlamak fayda vermez, kalkın **Hödek Gölü**'ne gidip avlanalım" der. O göl civârında bir kervana rasgelirler ve **İvaz**'ın felâketi haberini alırlar. Bunun üzerine atlarına binip, **Gürcüstan**'a yollanırlar. Şehre tam idam günü yetişirler. Kendilerini tanıtmazlar. **İvaz**'ın gözleri sarıdır. Yanında bulunan **Gül Ayım**; **Bu yığitler acaba kim?** diye sorunca, **İvaz** gözlerini açtırır ve **Kûroğlu** ile **Kırk yığiti** tanır. Böylece, savaş başlar; **Kûroğlu**, **Hunhar Şâh**'i kalesine tıkar ve devletini yıkar. Sonra yine dost olurlar. Hazineyi paylaşırlar. **Kûroğlu** ile **kırk yığit**, **İvaz** ile hazinelerle **Çembilbil**'e dönerler. **İvaz Han**, **Çembilbil**'in **Sultan**'ı olur. Ondan sonra ölünceye kadar mes'ut yaşarlar.

33. 10. KÖROĞLU DAĞI RİVÂYETLERİ

Köroğlu, İran **Şâhı**'nın, gözleri çıkartılmış seyisinin oğludur; barutun icâdından 40-50 sene evvel doğmuştur. Bir ismi de **Karaoğlu**'dur.

Köroğlu'nun babasının ismi **Ubeyd**'dir. Bu adam İran

Pâdişâhı'nın at çobanıdır. **Türkmen Sultanı**, atı çaldırmak için **Ermeni Hamza'yı** gönderir. O da hile ile atı çalar. Sonra **Köroğlu**, **Deli Hasan**'la beraber gidip sultanın atına sâhip olur.

Köroğlu, en sonunda **Pehlivan Rüstem**'in torununa ras-gelir. Üç gün üç gece güreşirler ve birbirlerini yenemez; fakat, aldıkları yaralardan ölürler. (210)

Baron von Haksthausen'in **Bâyezit** ile **Erlvan** arasındaki **Köroğlu Dağın**'da tesbit ettiği rivâyet'e göre; Barut çıktıktan sonra **Köroğlu** bu dağa gelmiş. Bir tüccarın belinde garip bir âlet görmüş. "**Nedir?**" diye sormuş. Tabanca olduğunu söylemişler ve nasıl kullanıldığını anlatmışlar; bir köpeği de orada öldürmüşler. O zaman **Köroğlu**, düşünmüş ve "**Allah'a ismarladık, Köroğlu, senin maksadın hâsıl oldu**" demiş ve kaybolmuş. (211)

33. 11. ELÂZİZ RIVÂYETLERİ (I)

Köroğlu'nun babası, **Bolu Beyi**'nin adamlarındanmış. **Bolu Beyi**, yanındaki kâhyalara emretmiş: "**Gidip gezerek nerde namlı, şöhret kazanmış hayvan bulursanız bana getiriniz**" demiş ve hepsine para vermiş. Hepsi bir tarafa dağılmışlar. **Köroğlu**'nun babası da bir tarafa gitmiş. Esasen kendisi bir **Türkmen** aşiretindenmiş. **Türkiye**'nin en meşhur at yetiştiren **Sultan-Hanı**'na gelip, orada bir çeşme başında beklediği sırada beygir hergeleleri gelip, oradan su içmişler. **Köroğlu** hiç birisini beğenmemiş. Arkadan bir zayıf kır tay gelmiş. Çeşmenin başına gelince, oluğun içindeki suyu kafasıyla bir o tarafa bir o tara-

(210) Frederic Dubois de Montpereux ; **Voyage autour du Caucase, chez-les Tcherkesses et les Abkhases, en Colechide, en Georgie, en Armenie et en Crimee**; 6 Volumes, Paris 1839-1843; tome III, (Armenie) 1839

(211) Von Haksthausen Baron A., **Zakavkaskiykray**, Petersburg 1857

fa çarpmış. Ondan sonra akara ağzını vererek su içmiş. Adam bunu görüp, hayvanı sâhibinden para ile satın almış. Sonra Tuz Hlsarı'na gelmiş. Orada hergelenin sâhibini bulmuş. Ona; **"Bu Tuz-Gölü'ne ben bu hayvanları süreceğlm. İçerisinde telef olanların parasını vereceğlm. Dışarıya çıkanlardan da beğendiğiml alacağım"** diyerek pazarlık etmiş. Ve hayvanları Tuz-Gölü'ne sürmüş. Tuz-Gölü'nden bir hayvan çıkmış ve diğerleriölmüşler. Adam parayı verip Bolu'ya dönmüş. Bolu Beyl'nin diğer adamları hepsi arap hayvanları ve dehşetli namlı hayvanları toplayıp getirmişler. Bolu Beyl'ne haber vermişler. Bolu Beyl; **"Hanl getirdiğlnlz atlar?"** diye sormuş. **"İşte "**diyerek zayıf tayları göstermişler. **"Bunun üzerine Bolu Beyl hid-detlenmiş. "demek benimle eğleniyorsunuz."** demiş. Sonra da; İçlerinden birinin **İkl gözünü de kör** ettirerek hayvanlara bindirip koyvermiş. Adam köyüne dönmüş. Oğlu o zaman on beş yaşında kadarmış. Oğluna hayvanlara nasıl bakılmak lâzım geldiğini öğretmiş. Bir sene sonra, o iki çok tay meşhur olmuş. Köroğlu'na tarlayı sulatıyormuş. Tarla üç karış çamurmuş. Bu defa Bolu Beyl bu hayvanların nâmını işitmiş. Ve Köroğlu'na haber göndermiş. Köroğlu, Bolu'ya gelmiş. Bey; **"Bu hayvanları bana getireceksln. Yoksa senl babandan beter yaparım"**demiş. Köroğlu bir şey demeyerek çıkıp, çarşıya gelmiş. Bakmış; yolda bir yabancı köpeğln gittiğini görüş. Bunu gören çarşı köpekleri ona hücum etmişler. O da hemen arkasını bir duvara vererek onlara karşılık vermiş. Böylece, diğer köpekler ona birşey yapmamışlar. Köroğlu o zaman düşünmüş; **"Bu köpek blle kendlslnl ne güzel müdafaa ediyor. Arkasını duvara verdl, diğerlerl hlç blr şey yapamıyorlar. Ben de arkamı dağa veririm. Klmse bana blr şey yapamaz"** demiş. Böylece, ünlü bir söz olan **"Köroğlu ylgıtlığı İtten aldı"** tâbiri bundan ileri gelmiştir. Sonra, babası ile yola çıkmışlar. Bolu Beyl, arkalarından atlılar çıkarmış. **"Ya ölüleri ya dirillerl gelecek!** "demiş. Biraz sonra Köroğlu, babasına **"arkamızdan Bolu Beyl'nln adamları geliyor"** deyince, babası; **"Bak yavrum; blze yakın olan hayvanın rengl nasıldır?"** diye sormuş. Kö-

roğlu; "Baba, kır bir hayvanlı " demiş. Bunun üzerine babası; "Öyle ise oğlum, hayvanlarımızı sür; zira kır hayvan çamurlu yerde yürüyemez " demiş. Atları çamurlu bir yere sürmüşler. Kır hayvan aralanmış. Tekrar bir atlı yetişmiş. Kör sormuş; "Rengi ne? "Köroğlu" Al;" demiş.

Adam; "Öyle ise, dikenliğe sür. Al nâzıktır, dikenlerden geçemez!" demiş. Böylece "al atlı" dan kurtulmuşlar. Biraz sonra oğlan, bir "atlı"nın daha yetişmekte olduğunu haber vermiş. Kör sormuş;

"— Rengi ne?!"

" Oğlan;

"— Yağız!." demiş.

Kör,

"— Öyle ise sarp kayalıklara sür! Zîrâ yağız aksı olur. Kendisini bir yere çarpar, helâk olur!" demiş.

Hayvan, hakikaten kendisini kayalıklara çarparak helâk olmuş. Biraz daha gitmişler, bir "atlı" daha geliyormuş. Rengi "doru" imiş. Kör;

"— Öyle ise oğlum, onun elinden kurtuluş yoktur. Sür suyu geçelim" demiş. Sudan geçmişler. Doru hayvanlı yetişince, o zaman:—" Allah aşkına biraz dur, bir şey söyleyeceğim" demiş. kendileri suyu geçmişler. Doru atlı suyun içinde hayvanın başını çekip, bir dakika bekler beklemez, hayvan batmış, böylece kurtulmuşlar.

Köroğlu, babasıyla beraber dağda yaşamaya başlamış. Bir gün, Köroğlu ava giderek ok ile iki güvercin vurmuş. Bunların tüylerini temizlemiş. Ve Çamlıbel'den akan suyun çıktığı yerde yıkamış. Köroğlu'nun atı da bu sudan içmiş. Kuşları yıkaması bitince güvercinler canlanıp uçmuşlar. Ve orası hikmeti ilâhiden kırk parça (bin parça) ya bölünmüş. Bu sûretle, o su kırk yerden çıkmaya başlamış. Bu, Abu-Hayat, Muş vilâyetinde Bin-Göl yaylası'nda imiş. Sonra Köroğlu içeceği için, Allah bin parça etmiş. Şimdi oradan çamur ve toprak alıp ilâç ederlermiş.

Köroğlu, bu hâli babasına nakletmiş. O da: "— **Oğlum, o sudan sen de içtin mi?**" diye sormuş. **Köroğlu**;"— **Hayır, ben içmedim, atım içti**"deyince, babası suyun **Abu-hayat** olduğunu söylemiş. Suyun yanına vardıkları suyun kırk yerden aktığını görmüş. Bunun için "**Köroğlu'nun Kır at'ı hâlen sağdır. Her sene bir kere satılır**"derler. **Malatya**'nın kuzey-batısındaki "**Kırk-Göz**"ün **Abu-hayat** olduğunu ve hatta **Köroğlu'nun** burada bulunan **Çamlıbel**'de de vakit geçirdiğini, hatta taştan oyulmuş bir odası olduğunu ve odasının aynen bir berber dükkânı gibi oturacak yerleri olduğunu söylerler.

At ile ilgili diğer bir rivâyet şöyledir;

Babası oğluna ata güzel bakmasını tembih etmiş. iki sene hayvana baktıktan sonra sırtını sığayarak:"— **Haydi oğlum, Allah yardımcın olsun**" demiş. Ve **Köroğlu'da Bolu'da** ki **Köroğlu** dağının tepesine çıkıp kendisine ev ve hayvana ahır yapmış. Bu yerin harâbeleri mevcutmuş. Elinin tuttuğu yerler ve ayaklarının bastığı yerlerin izleri dururmuş. Çünkü: çamur ile taştan ördüğü ve binaları kendi eliyle yaptığı için yapıların çamur ve kireçle kum karışık yerlerinde belli imiş.

Köroğlu, **Bolu beyleri'**nden aldığı bir davar sürüsünü **İstanbul'a** sürmüştü. Maksudı kendisine **İstanbul'da Kasapbaşı'**nin yanında bulunan **Ayvaz'ı** çalmakmış. **Ayvaz'ın** çok kahraman bir delikanlı olacağını kendisine katırcılardan birisi söylemiş. Ve onu da yanına arkadaş olarak alırsa, dünyada üzerine gelecek başka kimse olmadığını söylemiş. Daha **Ayvaz** on üç yaşlarında kadarmış. **Köroğlu**, bunu fikrine koymuş ve **Bolu beyleri'**nin bir sürü davarını sürmüştü ve **İstanbul'a** gelmiş. **Kasapbaşını** bulmuş. Ve dükkânda **Kasabın** çırağı **Ayvaz'ı** görmüş. Bakmış ki **Ayvaz** hakikaten anlattıkları kadar var, **Kasapbaşına** davarları görmesini söylemiş ve **Ayvaz'ın** kulağına yavaşça:"**Sana bir dört boynuzlu davar getirdim, sen de gel onu al**" demiş. **Köroğlu** atına binmiş. Çırak görmek için **ustaya** yalvarmış ve **Köroğlu** ile davarın yanına gelmişler. **Köroğlu** atına binmiş.

Ayvaz'ın kolundan yapıştığı gibi:

**Kasap başı Kasap başı
Sürü senin Ayvaz benim
Söyle Ayvaz senin neyin
Adını duyduğun Köroğlu benim**

diyerek atın kıçına bir kamçı vurup yollanmış ve **Bolu**'ya gelmiş.

İlk zamanlar **Ayvaz**'ın canı sıkılır ağlarmış. Ona kadınlar filân bulup onu eğlendirmiş ve kendisine alıştırmış...Bu suretle **Ayvaz**'ı yanına almış.

Kış zamanı **Bolu Çamlıbeli**'nde, yaz mevsimi ise **Tokat Çamlıbeli**'nde vakit geçirmiş. Bâzan **Konya**'ya bâzan **Karaman**'a gelirmiş.

Köroğlu, **Dağıstan**'da bir köyde; çeşmeden su dolduran bir kız görmüş ve buna babasından istemiş. Almış. Bir gece güveyi girmiş, ertesi gün yola düzülmüş. "**Karaman Beyi**"nin kızını bahçesinde gezerken görmüş. Aldığı kadına; "**Ben artık gelmem; eğer senden doğacak çocuk erkek olursa, beni sorduğu zaman şu bazubendl koluna bağla ve şu kılıncı da beline kuşat; gönder gelsin, beni bulsun. Eğer benim çocuğum kız olursa, şu para ile onun ıstıkballını temin et**" demiş. Zîrâ maksadı **Karaman Beyi**'nin kızını kaçırmakmış. Ancak; **Karamanoğlu**'nun bahçesinin her tarafı asker ile çevrilmiş. Zaten bağçeye kuş bile giremiyormuş. **Köroğlu**, bir gece yarısı **Telli Hanım**'ın penceresi altına gelmiş ve ricâ etmiş. Bakmış bir yolu yok. En nihâyet onun bir tasvirini almış ve doğruca **Çamlıbel**'e gelmiş **Tokatta**'ki **Çamlıbel**'de vakit geçirmeye başlamış.

Ayvaz, **Köroğlu**'nun, kızın tasvirine bakıp ağladığını görünce:"ağam neden hayfediyorsun? Bir gece baskın verlr

kızı kaçıırız" demiş. **Köroğlu** "Ben onun gönlü olmadan zorla kaçırmak istemem. Ve kaçırarak olsam bile, **Karaman Beyi'nin çok askerli vardır. Başımıza bir felâket gelmiş olsa erkeklik babadansa kancıklık da anadandır. Hepsini hesab etmeli**" diyerek vakit geçirmeye başlamışlar. Kışın tekrar **Bolu**'ya dönmüşler. **Köroğlu** gibi bir hayır sahibinin geldiğini duyan köylüler yanına varıp ellerini öpmüşler ve dua etmişler. **Köroğlu** her zamanki gibi, köylülerin ihtiyaçlarını sormuş. Çift hayvanâ olmayanlara para verip, hayvan almalarını söylemiş. Zâten nerde bir fakir köylü varsa gelir, **Köroğlu'nun verdiği para ile idâresini temin ederlermiş. Kendilerinin bir müşküleri olsa "Köroğlu'nun verdiği hüküm hükümdür"** derler ve iki kariye ve yahut iki kişi arasında görülecek bir muhakeme **Köroğlu'nun huzurunda görülürmüş.**

Köroğlu'nun Karaman köylerindeki aldığı Türkmen kızından bir oğlu olmuş. Annesi, Köroğlu'nun isteği üzerine çocuğa Hasan Bey ismini vermiş. Çocuk büyümeye başlamış. Üç yaşında iken emsallerini hep dövermiş. Yedi yaşına geldiği zaman; on yaşındaki çocuklar bile kendisinden korkarlarmış. On üç yaşına gelmiş. Bir komşunun çocuğu ile bir gün aralarında bir kavga çıkmış. Çocuğun başını yarmış. Komşu çocuk başından kanlar akarak anasına gitmiş. Anası gelip, Hasan Bey'e çıkışmak istemiş. Hasan Bey kadına söylemedik laf bırakmamış. Komşu kadın da:"plç, eşkiyâ dölü"demiş. Hasan Bey bunun üzerine annesine gelmiş: "çabuk bana babamı söyle, yoksa seni keserim" demiş. O da: "oğlum, senin babana Köroğlu derler. Al şu bazubendl koluna bağla. Ve şu kılıncı kuşan. Şu ata bin git babanı bul."demiş. Oğlan annesiyle helâllaşarak ata binmiş.

Günlerden bir gün, **Çamlıbel'e** doğru gelirmiş. **Ayvaz** uykuda imiş. **Köroğlu'nun** adamları: "Bir genç oğlan geliyor. Ağam emredersen atını kılıncını alalım" demişler. **Köroğlu** emretmiş ve:"varıp atını, kılıncını alın. Mutlaka **Bolu Beyi'nin** adamlarındandır. Yanıma getirin" demiş. Gidenler bunun bir

çocuk olduğunu görmüşler. Ve at ile kılıncı teslim etmesini söylemişler. Çocuk karşı gelmiş ve aralarında kavga başlamış. Bunlardan iki tanesini öldürmüş. **Köroğlu** bunu görünce hiddetlenmiş ve çocuğun yanına gelmiş: **"sen benim klm olduğumu biliyor musun? diye sormuş. O da: "hayır bilmiyorum" demiş. Köroğlu ile kılınç kılınca gelmişler. Köroğlu sonunda bunun bir kahraman olduğunu takdir etmiş. "Çocuk, yazık. Canına kıymayayım. Gel güreşelim; eğer ben seni yenersem, sen benim yanımda kalırsın; sen beni yenersen, ben senin emrinde olacağım" demiş. Hasan Bey kabul etmiş. Güreşmişler. Hasan Bey, Köroğlu'nu yenmiş. Bunun üzerine Ayvaz hiddetlenmiş. Hasan Bey'i tuttuğu gibi yatırmış. Kesecek olmuş. Köroğlu hiddetlenmiş. Hasan Bey'in üzerindeki abayı çıkarmışlar. Kesecekleri vakit Köroğlu'nun gözü kılıca ilişmiş. Bakmış kendisinin kılıcı. Ve çocuğun kolundaki bazubendi görünce oğlu olduğunu anlamış ve çocuğun alnından öpmüş, yanlarına alıp gelmişler, beraber olarak vakit geçirmeğe başlamışlar. Ayvaz, Hasan Bey'e binicilik ve kılıç kullanmayı öğretmiş.**

Köroğlu, Bolu beylerine yine her zamanki gibi bir baskın yapmak ve hayvanlarını sürmek için Çamlıbel'den ayrılırken oğluna bir tutam anahtar vermiş: "canın sıkılırsa, bu odaları aç, gez; eğlen. Yalnız şu odayı açma" demiş. Hasan Bey: "Ben de giderim" demişse de; "sen buradaki kadınların başında bekçi olarak kal" diyerek onu bırakmışlar. Hasan Bey, babasının adamlarının, kadınların yanına gitmiş, bir türlü vaktini geçirememiş. Babasının odalarını açmış. Bakmış ki her taraf erzak, her ne istersen orada var, diğer bir odada para. Hepsini açmış. Bir de babasının açma dediği odayı "açayım" diyerek kapıyı açtığı zaman; karşıda bir tasvir görmüş ve o kıza âşık olmuş. O odadan ayrılmamış. Babası gelince, meseleyi ona anlatmış. "Oğlum, ben onun için o kadar uğraştığım halde ancak bir resmini ele geçirdim. Ona Karaman Beyi'nin kızı Tell Hanım derler. Babasının askerî vardır. Kat'iyen yansaılmaz. Gel oğlum, sen bu aklından vazgeç" diye nasihat et-

miş ise de fayda elde edememiş. **Hasan Bey:**«sen istersen gelme, ben kendim giderim. Eğer onu bulamazsam hâlim yamandır" demiş; babasının elini öpmüş, sazını kucağına alıp atına binmiş. O zaman, **Köroğlu** başından üç kıl çekerek:"oğlum, sana yüz tane arkadaş veriyorum. Sen bunlarla git. Başın sıkıldığı zaman bu kılırları ateşe at, ben yetişirim" demiş. Helâllaşır ayrılmışlar.

Hasan Bey yanındaki adamların yarısını yolda geriye çevirmiş. **Karaman'a** doğru yol almış. Kalanları da çevirmiş. Yalnız olarak **Karaman'a** varmış. **Çamlıbel'den** inerken sazının bir teli kırılmış. Onu yaptırmak üzere atını bir hana bağladıktan sonra bir sazıcı dükkânına varmış ve ustaya şunu söylemiş:

**Sazım yüksekteydi kalktım indirdim
İndirdim de sağ dizim bindirdim
Serhoşmuydum neydin vurdun sındırdım
Aman ustam çabuk kayır sazımı.**

Usta da o zaman işinin çok olması dolayısıyla şunu söylemiş:

**Çamlıbel'den aşağı bir ulu yazı
Körmüydün çocuk kırdın bu sazı
Al da git soykanı başım kalabalıktır.**

Hasan Bey hiddetlenmiş şöyle demiş;

**Çamlıbel'den aşağı bir ulu yazı
Canım öyle istedi kırdım bu sazı
Sana söylüyorum Allah'ın kazı
Haydi durma çabuk kayır sazımı.**

Bunun üzerine sazıcı;

**Laf anlamaz mısın Allah'ın kazı
Gözün kör müydü de kırdın bu sazı
Al da gît soykanı başım kalabalıktır.**

O zaman **Hasan Bey** daha çok hiddetlenerek:

**Sazım yüksekteydi kalktım indirdim
İndirdim de sağ dizime bindirdim
Canım sıkkın idi vurdunm sındırdım
Usta teres kayır benim sazımı**

diyerek kılıcını çekmiş. Usta kılıcı görünce bu kılıcın **Köroğlu**'nun kılıcı olduğunu anlamış, hemen çıraklarına:

**Alın getirin oğul hele getirin
Sazın yüzüne sedef yetirin
Beyimiz gelmiş konağa götürün**

diyerek iltifat etmiş. Çıraklar onu hemen konağa götürmüşler. **Sazcı** da sazı yapıp gelmiş. Beraber yemek yemişler. O gece orada misâfir olmuş. Ve sazı eline almış ustaya şunu söylemiş:

**Hey! Çamlıbel'den indim uzuna
Ustam sedef döşemiş sazın yüzüne
Uyku artık haram benim gözüme
Kurban olam usta çırağının gözüne.**

Sazcının çırağı kız imiş.

Ertesi gün bir kahveye gidip otururken herkes dükkânını kapayarak koşarak bir yere giderlermiş. O da: "haydi çabuk ol, çık, ben de gideceğim" demiş. **Hasan Bey** bunun üzerine kahvecinin çırağını yatırmış: "doğru söyle, yoksa seni kese-

rlm" demiş. O da cevâben: "Beyin kızı Telli Hanım bahçeye çıkmış, onu seyre gldiyorlar" demiş. "Beni de götürürsen sana bir altın var" demiş. Çırak da memnun olmuş. Beraber gitmişler. Fakat ahâli bağçanın etrafına dolmuşlar. Her taraf nöbetçi asker dolu imiş. O gün dıradan bir az seyretmiş. O gece orada bekleyen bir askerin yanına gelip: "Senin burada aylı-ğın nedir?" diye sormuş. Asker; "karnımın doyduğu kadar yemek ve ekmek" demiş. Hasan Bey o vakit: "sana bir avuç altın vereyim; fakat beni bu bağçaya bırakacaksın" demiş. Asker râzı olmuş. Hasan Bey o geceyi bağçada geçirmiş. Ertesi gün Telli Hanım'ın çıkacağı bir zamanda; bağçanın bir yerinde hazırlanmış olan üç yataktan en güzelinin içerisine girmiş. Telli Hanım tekrar halayıklarıyla beraber bağçaya çıkmış ve gezerken Hasan Bey'i görmüş. Yanındaki câriyelere: "şu zavallı acaba kimdir? Babam görse mutlaka bunu öldürür, siz burda gezniz. Ben varıp bakayım" diyerek Hasan Bey'in yanına gelmiş. Ikide bir arkasına bakarmış. söyleşmişler;

Hasan Bey

İki gldip bir ardına bakarsın
Saçlarının üstüne bin bir çiçek takarsın
Hasan Bey'in yüreğini yakarsın
Kölen olam dilber darılma bana

Kız

Oğlan sen neymişsin neymişsin
Tatlı canına kıymışsın
Mutlaka aklını kaçırmışsın
Ne gezersin sen bu bağlarda

Hasan Bey

**Ben neymişim neymişim
Tatlı canıma kıymışım
Senin için gelmişim
Gel sarılalım bu bağlarda**

demiş. Telli Hanım, Hasan Bey'i görünce ona âşık olmuş ve Hasan Bey'in yanına varmış, sarılıp yatmışlar. Kız: "Hasan Bey, beni götürmeğe mi geldin, keyfini yetirmeğe mi geldin?" diye sormuş. Hasan Bey: "keyif dediğin bir gün olur, gelir geçer. Seni buradan götürmeğe geldim". kız yine sormuş; "Babanın atını mı getirdin, yoksa başka bir at mı getirdin?" Hasan Bey: "— Babamın atının tayını getirdim. Aman beni babana minnet ettirme de başka ne dersin yaparım" demiş. O zaman kız: " Soğan pazarında filân adamda bir at var, onu getirirsen seninle giderim. Akşam pencerenin altında bekle!" diye cevap vermiş. Hasan Bey gitmiş kız bu defa fikrinden caymış. Hasan Bey pencerenin altında beklerken; Kız "Hasan Bey, sen daha çocuksun" demiş. Hasan Bey cevap vermiş; "sen benim çocuk olduğuma bakma, arslan oğlu arslanım" Böylece, yükte hafif olan eşyalardan kız bir boğça eşya alarak Hasan Bey'le birlikte hayvana binerek kaçmışlar. Ertesi sabah Karaman Beyi kızı göremeyince, hizmetçileri dövmüş. Onlar da: "bağçada dün bir oğlanla konuşuyordu" demişler. Bunun üzerine, bu oğlanın Hasan Bey olduğunu anlayıp, hemen arkasından süvariler göndermiş. İki gün sonra süvariler yetişmişler. Bir kavgadır başlamış. Hasan Bey o gün akşama kadar savaşmış, birazını öldürmüştü. Akşam; kız Hasan Bey'in yaralarını tımar etmiş. Ertesi gün yine savaşmış. O gün de on iki yerinden yaralanmış. Üçüncü gün öğleye kadar vurmuş. Ancak, çok zayıf düşmüştü. Ağlamaya başlamış. Kız hemen gelip onlarla savaşmış. Gece olunca Hasan Bey'in, babasının kolları aklına gelince, onları yakmış. Köroğlu, rüyâsında ateşler içinde kalmış. Hemen Ayvaz'ı uyandırmış.

Ayvaz nemil atarmış. Hemen bir remil atmış. "oğlun ya öldü ya ölüyor: yanın da kız da bereber." demiş. Hemen atlarına binerek sürmüşler. Ertesi gün, Hasan Bey ve Tellî Hanım öğleye kadar savaşıp. Zaten Hasan Bey' de derman kalmamış, kız da yaralanmış; orada bulunan virân bir değirmene girmişler. Kapıyı kız elinde kılıç olduğu halde koruyormuş. Bu sırada Karaman Beyl'nin adamları hücum etmiş, değirmenin üstünü sökmeye başlamışlar. Köroğlu yetişmiş. Bir kavgadır başlamış. Karaman Beyl'nin adamları kaçmış. Köroğlu, değirmenin kapısında elinde kılıç, kızı görünce sormuş. "Hasan Bey sağ mıdır. Yoksa öldü mü?" Kız; "haydi çekil! Ne yapacaksın?" diye sormuş. O da; "Artık kurtuldunuz Kızım, Hasan Bey benim oğlumdur" demiş. Kız hemen Köroğlu'nun, Hasan Bey de babasının elini öpmüş. Beraber yola çıkmışlar. Köroğlu, kızı tanımak için: "Hasan Bey'den hayır yoktur, ölecek, gel seni ben alayım" demiş. Kız "o ölürse ben de ölürüm" deyince Köroğlu teselli etmiş. Hasan Bey ile Tellî Hanım evlenmişler.

Köroğlu'nun nâmı büyük şöhret kazanmış. Hatta bir gün kendi bunu anlamak için, bir sürü görmüş ve yanına gidip; "Ben Köroğluyum, bana şurdan üç koyun ver" demiş. Çoban da kuvvetli imiş. "Haydi şurdan defol. Köroğlu kendisi davar almaz" diye bir dayak atmış. Köroğlu boş olarak arkadaşlarının yanına gelmiş. Ve bir kişi yollamış; "Benden selâm söyleyin, üç davar versin" O adam gitmiş. Ve çobana Köroğlu'nun selâmını söylemiş. Çoban o zaman: "Hepsi Köroğlu'na feda olsun, elinin beğendiğinden al" demiş.

33. 12. ELAZIĞ (EL-AZİZ) RİVÂYETLERİ (2)

Elâziğ' da söylenen Köroğlu hikâyelerinin başlıcaları;

1)— Köroğlu'nun atlarının nereli olduğu, Kırk Göz, Bin Göz (Abı Hayat) hikâyesi, Kır Atın Abı-hayattan içtiği 2)— Köroğlu'nun yiğitliği itten öğrendiği, atların renklerine göre nasıl yerlere tahamül etmediği, Köroğlu'nun babasının Türkmen ol-

duğu, bir katil yüzünden **Bolu Beyl'nin** yanına geldiği 3)— **Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey'In** macerâları'dır.

Köroğlu aslen **Türkmen**dir. Babası bir katil meselesinden dolayı **Bolu Beyl'nin** yanına gelmiş. Aşiretlerinden kör olması-na sebep olan olaydan sonra ihtiyar ata iki sene baktırmış, oğlunun arkasını sığamış, hayır dua etmiş. **Köroğlu** da **Bolu** civârındaki **Köroğlu Dağı'na** çıkmış, orada kendisine kale yapmış; şimdi bile burada harâbeleri varmış; bu kalenin çamurunu kirecini, sıvasını kendisi yaptığı için, taşlarda ve sıvada elinin ayağının izleri halâ duruyormuş.

Köroğlu'ya; katırcılar: **İstanbul'dan** Kasap başının çırağı **Ayvazı** alırsa, bu, çok değerli bir yiğit olacak ve **Köroğlu** ile ikisinin üstüne kimse gelmeyecek" demişler. **Köroğlu**, **Bolu Beyl'nin** bir sürü koyununu alıp, **İstanbul'a** gitmiş. **Ayvaz'ı** "dört boynuzlu bir koyun göstereceğim" diye kandırarak kaçırmış.

Ayvaz, ilk zamanlarda **Çamlıbel'de** çok sıkılmış. **Köroğlu** onu evlendirerek, gönlünü eğlemek istemiş.

Köroğlu kâh **Bolu Çamlıbel'inde**, kâh **Tokat Çamlıbel'inde** oturur. Bâzan **Karaman'a** **Konya'ya** da gidermiş.

Köroğlu'nun babası **Türkmen** aşiretlerinden birine mensupmuş. **Bolu Beyl'nin** yanında dururmuş. **Bolu Beyl'nin** emriyle bir çok adam her taraftan güzel atlar bulmaya giderlermiş. Bir adam **Türkiye'de** en iyi at yetiştiren **Sultan-Hanı'na** gidip, bir çeşme başında su içen beygirler arasından suyu diğerleri gibi içmeyen zayıf bir kır tay almış. Sonra **Tuz Hıсарı'nda** da bir hayvan sürüsünün parasını vererek, bütün beygirleri **Tuz-Gölüne** sürmüş. Gölün öbür ucundan yalnız bir zayıf tay çıkmış,. Onu da almış. Diğer adamlarının getirdikleri güzel atlar içinde bu zayıf hayvanları gören **Bolu Bey'i** adamcağızın gözlerini oydurmuş, sonra da bu hayvanlara bindirip onları kovmuş. **Kör**, on beş yaşındaki oğluna, atları terbiye etmesini öğretmiş. Bir sene sonra bunlar, üç karış çamurlu bir meydanda koşturuldukları zaman, bastıkları yerden toprak çıkartacak kadar güzel ko-

şan atlar olmuşlar. **Bolu Beyi** bunların nâmını işitip **Köroğlu**'nu çağırılmış. Hayvanları getirmesi için tehdit etmiş. **Köroğlu**, o gün; arkasını duvara vererek, bir sürü köpeğe karşı koyan bir köpekten ders almış: Arkasını dağlara verip **Bolu Beyi**'ne karşı meydan okumaya karar vermiş. Babası ile birlikte kaçmışlar. Arkalarından atlılar kovalamış. **Kör**, en önde gelen atların rengine göre oğlunun ve kendinin atlarını çamura, çalılığa, vs. sürdürmüş, ve bu sûretle yakalanmaktan kurtulmuşlar. Bundan sonra dağda yaşamaya başlamışlar.

Bir gün; **Köroğlu**, bir yerde avlanırken iki güvercin vurmuş, bir pınarda temizlerken çanlanıp uçmuşlar. Sonra o pınar kırk (veya bin) parçaya ayrılıp, su kırk (bin) yerden çıkmaya başlamış. **Köroğlu** dönünce, olayı babasına anlatmış. Babası, o pınarın **Âbı-hayat** olduğunu anlamış. Fakat sudan yalnız **Kır at** içmiş. Ve kırk parça olduktan sonra da, eski vasfını kaybetmiş. İşte bunun içindir ki" **Köroğlu'nun atı hâlen sağdır**. "derler. Ve her yıl bir defa satılmış.

Bir gün **Köroğlu**, Dağıstan'da (212) bir kız görüp; onunla evlenmiş. Fakat karısına "**çocuğum oğlan olursa, şu bazubendi koluna bağla, şu kılıcı bellne kuşat, bana gönder. Kız olursa şu para le istikbalini temin et.**" diyerek gitmiş. Onun karısını böyle terketmesine sebep, bahçesinde gezerken gördüğü **Karaman Beyi**'nin kızı imiş. Onu kaçırmayı düşünmüş. Ancak; **Karaman Beyi**'nin, bahçe etrafında nöbet bekleyen askerleri onu korkutmuşlar. **Köroğlu**, **Telli Hanım** ismindeki bu güzel kızı sâdece görüp; onun resmini alıp, gelmiş. **Çamlıbel**'de her gün bu resmin karşısında ağlar. **Ayvaz** onu teselli etmek istemiş. Hatta kızı kaçırmayı teklif etmişse de, **Köroğlu** hem kızın arzusu olmadığından hem de **Karaman Beyi**'nin askerinin çokluğundan buna râzı olmazmış.

Bu zaman içerisinde **Köroğlu**'nun, **Türkmen** kızından bir

(212) Bu hikâyede; **Dağıstan**'dan söz edilmesi, **Azerbaycan**'da çokça kullanılan **Telli** adı, **Elâzığlılar**'ın çoğunun konuşmalarındaki şive, burası halkının **Azerî Türkü** olduklarına kârine teşkil eder.

oğlu olmuş. Anası çocuğun adını, babasının tavsiyesi üzere, **Hasan** koymuş. **Hasan**, daha çocukken bir yiğit olacağını göstermiş. Bir gün çocuklarla kavga etmiş; bir kadının ona "**eşkiyâ dölü**" diye hitap etmesi üzerine **Hasan** gelip, anasından, babasının kim olduğunu öğrenmiş. Bunun üzerine anası, emânetlerini teslim edip **Hasan Bey**'i babasına göndermiş.

Hasan Bey, **Çamlıbel**'e varınca, **Köroğlu** ile karşılaşmış; birbirini tanımayan baba oğul evvelâ döğüşe karar vermişler. Sonradan, delikanlıya acıyan **Köroğlu**, içlerinden birinin, ötekinin kölesi olacağını tâyin edecek olan bir güreş teklif etmiş. **Köroğlu** yenilmiş. Buna kızan **Ayvaz** da **Hasan Bey**'i yenmiş. Buna gazaplanan **Köroğlu** onu kesmek üzere iken, gözü **Hasan**'ın kılıcına ilişince; oğlunu tanıyıp, alnından öpmüş.

Köroğlu, bir gün bir baskın için **Çamlıbel**'den ayrılırken, oğluna bir tutam anahtar vermiş; odalardan bir tanesini gösterip ve bunu açmamasını tenbih etmiş. O odada meş'um resim varmış. **Hasan Bey** odayı merak edip, açmış ve derhal resmin sahibine, **Telli Hanım**'a âşık olmuş, babası geldiği zaman meseleyi anlatmış. Babasının nasihatlarına rağmen, kızı almaya karar vermiş. **Köroğlu**, ona saçından üç tel ve yanına da yüz adam vermiş. **Hasan Bey**, silâhlarını takınıp, sazını omuzlamış; yola düzülmüş; fakat adamlarının yüzünü de yolda geri çevirmiş. Tek başına **Karaman**'a varırış. Bir sazıcıya sazını yaptıırıp; onun evinde misafir, kalırmış. Bir gün **Telli Hanım**'ın bahçeye çıktığını duyarmış. Seyre giden ahâliye o da katılmış. O gece bir nöbetçiyi kandırıp, bahçeye girmiş. Bir yatağa yatmış. Ertesi gün; **Telli Hanım**, onu orada görmüş ve âşık olmuş. Kaçmaya karar vermişler. **Hasan Bey**, şehirde bir at daha bulmuş. O gece **Hasan Bey**, saraya gelmiş, kızı almış; kaçmışlar. Ertesi sabah, **Karaman Bey**'i firarı duyunca arkalarından süvariler göndermiş. Asker, iki gün sonra bunlara yetişirmiş. Bu askerle delikanlı arasında savaş olmuş. Bu savaş üç gün sürmüş. Kız, her akşam sevgilisinin yaralarını sarmış. Ancak, üçüncü gün **Hasan Bey** çok zayıf düşmüş; bu defa kız vuruşmaya baş-

lamış. O gece **Hasan**'ın aklına kıllar gelmiş; bu kılların yanması ile **Köroğlu** rüyasında ateşler içinde kalmış. **Ayvaz** remil atmış; atlara binip **Ayvaz** ile koşmuşlar. O gün de öğleye kadar dayanan iki âşık, nihâyet bir yıkık değirmene girip, kendilerini kapıdan müdafaa etmişler. Artık, **Karaman Bey**'nin askerleri damları sökecekleri sırada **Köroğlu** yetişmiş. Oğlu ile **Telli Hanım**'ı kurtarmış. **Çamlıbel**'e götürmüş ve ikisinin düğünlerini yapmışlar.

33.13. URFA RİVÂYETLERİ

1. **Köroğlu**, **Zor - Bezirgân**'ı babasından işitmiştir. Bir gün **Bezirgân**, **Çamlıbel**'den geçer. **Köroğlu**, onu görür. Ve **Ermeni** bir **Bezirgân**'a benzeterek bir şiir söyler. **Bezirgân** "ben **Ermeni** değilim" diye cevap verir, yol bacını vermeğe de râzı olmaz. **Köroğlu** ile döğüşürler. **Zor Bezirgân**, **Köroğlu**'nu yere vurur, bağlar. **Köroğlu**'nun delilerinden **Zincir-Kıran**, **Dağ-Deviren**, **Hoylu Bey** ve **Demircioğlu**'nun da ricaları fayda vermez. **Bezirgân**, **Köroğlu**'nu alır, götürür. Gece bir hana inerler. **Bezirgân** **Köroğlu**'na atları emânet eder; kendisi uyur. **Köroğlu** iki defa onu öldürmeye teşebbüs ederse de, ikisinde de **Bezirgân**'ın **Rahvan** atı, yeri göğü seslendiren bir sesle sahibini uyandırır. Atın boş yere bağırıldığını zanneden **Bezirgân** hayvanı döver. **Köroğlu**'nun üçüncü teşebbüsünde hayvan seslenmeye korkar, fakat teessüründen ağlar; hayvanın bu hâliesire mertlik dersi verir ve **Köroğlu** düşmanını öldürmeden kaçır. Ancak; **Çamlıbel**'den hiç çıkmadığı için, yol bilmeyen **Köroğlu**'nu **Bezirgân** çabuk yakalar. Fakat affeder; hatta delilere ve kendisine bir çok mal hediye ederek bırakır. **Köroğlu** da bundan sonra haydutluktan vazgeçer.

2. Bir zamanlar, bir nalbant varmış. O, gün **Köroğlu**'nun gelip de kendisine atını nallatacağını bilirmiş. Ölürlen oğluna, hazırladığı iki büyük nalı vererek: "**Bunları sakla; bir gün sana müracaat edecek adamın atının ayaklarına vurursun**" demiş. Gerçekte de bir gün **Köroğlu** çıka gelmiş. Hiç bir nalı be-

ğenmeyip, kırk çift nal kırmış. Nihâyet nalbant, sakladığı büyük nalları getirerek atı nallamış. Fakat para vermeye gelince, nalbant da **Köroğlu'nun** verdiği bütün paraların yazısını eliyle siliyormuş. Nalbantbaşı bu sûretle **Köroğlu'nun** arkadaşı olmuş.

3. Köroğlu bir gün, bir şehre giderek, bir bukağı almak üzere demircileri dolaşırken, bir demirciye varmış ve "**ata bir bukağı yap**" demiş. Demirci kalın bir zincirden bir bukağı yapmış, ancak **Köroğlu** bunu beğenmemiş. Bunun üzerine demirci kızmış ve bu bukağıyı kırmış. İşte o zaman **Köroğlu** demirci ile arkadaş olmuş. **Hint pâdişâhı'nın Hasan Bey** adında bir oğlu varmış. O, babasının sağlığında aşık oynamaktan başka bir şey yapmazmış. Babası ölürken de ona bir yular hediye edip, bu yular hangi ata olursa olsun ona binmesini vasiyet etmiş.

Bir gün ağa çocuklarından görerek, **Hasan Bey** de ava özenir. Yolda **Hızır Aleyhisselam'a** rastgelir, ve onun duasını alır. Sonra kır atlı bir adama rastgelir. Onu attan düşürerek yular başına olan kır atı alır. Sonra bir bezirgânı yener. Annesini de dağa kaldırır. Artık eşkiyâdan olmuştur. Ona "**vaktiyle baban o kadar uğraştı, Çin pâdişâhı'nın kızını alamadı; sen bu işi yapsan'a**". derler. **Hasan Bey** bu teklif üzerine; atına altın, cevâhir yükleyerek yola çıkar. Yine **Hızır'a** rastgelir. Hayır duasını alır. Evvelâ **Çamlıbel'e** varır. **Köroğlu** yenilir. Yalvarması üzerine **Hasan Bey**, canını bağışlar. **Hasan Bey**, bir müddet **Çamlıbel'de** misâfir kalır. onra yolculuğunun sebebini anlatarak yola çıkar. **Köroğlu** da, **eğer Hasan dara düşecek olursa arkadaşlarıyla beraber imdadına yetişeceğini** vadeder.

Nihâyet, **Hasan Bey Çin'e** varır. **Çin Pâdişâhı'nın** kızıyla, sarayın bahçesinde buluşur. Kız onu köşke götürür. Onun **Hint Pâdişâhı'nın** oğlu olduğunu öğrenen kız da bu yiğide âşık olmuştur. Ancak; **Hasan Bey** mertlikten asla şaşmaz. Kızın "**gel yatalım**" teklifini reddeder. Hatta gizlice kaçmayı bile kabul etmez. Cuma günü atlara binerler. Yola çıkarken **Hasan Bey**,

pâdişâh'a" **ben kızını kaçıyorum**" diye haber verir. Pâdişâh, hemen büyük oğluna haber gönderir. Bu, **Hasan Bey**'in arkasından askerle yetişir. İki âşık'ı bir yerde istirahatte bulur. **Hasan Bey** uyanır, pâdişâh'ın büyük oğlunu ve askerini yener. Şehzâdenin burnunu, kulağını keser, yollar. Ortanca oğlan da, aynı âkbete uğrar. Üçüncü Şehzâde, **Arap Zengi**'nin askerleri de mahvolur; Ancak, **Arap Zengi**, **Hasan**'ı yaralar. Bereket versin, o sırada **Köroğlu**'nun gönderdiği **Hoylu Bey** yetişir. **Arap Zengi**, **Hasan Bey**'i esir edeceği sırada; diğer deliler de gelirler. **Arap Zengi** kaçar. **Hasan Bey**'i bir sedyeye koyup, **Çamlıbel**'e götürür, tedâvi ederler. **Hint pâdişâh**'nın karısına da haber gönderirler. Nihâyet, **Hasan Bey** kızla memleketine gider. İki âşık düğünlerine **Köroğlu** ve arkadaşlarını da dâvet ederler. Ve muratlarına ererler.

33. 14. YALVAÇ RIVÂYETİ

Âmâ bir adam bir sığır çobanıdır. Bir gün sığırları otlatırken, sürüden ayrılan bir hayvana bir taş atar. O hayvan ölür. Kör bunun üzerine o taşı alır. **Demircl**'ye götürür. **Demircl** bunun yıldırım taşı olduğunu söyler. **Kör** o taştan bir kılıç dövdürür. Ve karısına "**ben Şamlıbel'e gidiyorum, bir oğlum olursa, doru kısırağın tayına bindir ve bana gönder**" der, gider.

Kadının bir oğlu olur; büyür. Ve anasının sözü üzerine babasına doğru yollanır. Yolda bir çeşmede bir kızın resmini görür, âşık olur. Yazısından bunun **İran Şâhı**'nın kızı **Diyyar Hanım** olduğunu anlar.

Nihâyet babasına varır. Evvelâ tanışmazlar. **Köroğlu**, genç kahramanı savaşa dâvet eder. Çocuk parmağıyla **Köroğlu**'nu attan aşağı indiriverir. Babası, bu kahraman delikanlıyı kucaklar. Kim olduğunu sorar öğrenir.

Ancak; kızı bir türlü unutamayan yiğit, bir gün "**ava çıkıyorum**" diye babasından ayrılır. **Tahran**'a varır. Gül bahçesinde gezen **pâdişâh** kızını alır kaçıır.

33. 15. MARAŞ RİVÂYETLERİ

Köroğlu hikâyelerinin **Maraş** rivâyetleri şunlardır;

- 1) Hoylu Bey meselesi.
- 2) Ali oğlu Hasan Paşa ile Hoylu meselesi.
- 3) Hoylu Bey ile olan mesele
- 4) Ayvaz meselesi.
- 5) Şirin-Döne meselesi.
- 6) Gürcistan hikâyesi.
- 7) Harbendeli hikâyesi.
- 8) Kör hikâyesi.
- 9) Harbendeli hikâyesi.
- 10) Zor Bezirgân hikâyesi.
- 11) Beyler'in yaptıkları.
- 12) Köroğlu'nun zindana düşmesi
- 13) Erzurum hikâyesi.
- 14) Cirid-Afşar hikâyesi.
- 15) Beylerin zindana düşmeleri.
- 16) Birinçi Çin meselesi.
- 17) Dağıstan hikâyesi.
- 18) Çin hikâyesi.
- 19) İkinci Çin hikâyesi.
- 20) Dört yüz kişiye Bağdat hikâyesi.
- 21) Ordu-yu-Bağdat hikâyesi,
- 22) Firenk meselesi.
- 23) Askerin dağılıp kendisinin Şam'a gitmesi.
- 24) Ermeni Bezirgân hikâyesi.
- 25) İsa Balı hikâyesi.

Deli Yusuf, **Köroğlu** (Ali, Irışvan Ali=Ruşen Ali) nin babasıdır. **Erzurum Pâşası**, ihtiyarın düşmanlarının sözüne kanaarak, onun gözlerine mil çektirmek üzere cellât'a verir. **Deli Yusuf**, şunları söyler;

**Ne suçum var bilmedim ben beni
Çok emekler çektim hep zâyı oldu**

**Ben nettim Paşa'ya ağalar beyler
Dostum ağlar düşmanlarım gülerler**

**İki sene gurbet ilde gezdiğim
Boş yerlere kara bağrım ezdiğim**

**Deli Yusuf diler ulu Mevlâdan
Ağ alnıma böyle yazmış Yaradan**

**Allım küçük yetim kalur ağalar
Malım mülküm yâda kalur ağalar**

**Ağ göğdemli kızıl kana bularlar
Zulüm bana hayıf olur ağalar**

**Ağ alnıma kara yazı yazdığım
Bir gün olur karşı durur ağalar**

**Paşam kurtulmasın dürlü belâdan
Beni gören ibret alur ağalar**

Cellât, Deli Yusuf'un gözlerine mil çekerek, onu kör eder. Deli Yusuf'u acı içerisinde inlemektedir. **Erzurum Hükümet Konağı önünde, Paşa ile beylere şunları söyler;**

**Dinleyin Ağalar dinleyin Beyler
Adam olup koç Kır Ata binışim**

**Ben yükümü dağ başına çezersem
Yiğitler destinde bâde sülersem**

**Al yanağım kızıl kana bulandı
Düşman ne söyledi Paşam Inandı**

**Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
Küçük Ali'm çıkar dağlar başına**

**Sorarım bunları bir gün olur ki
Kırarım belleri bir gün olur ki**

**Sıra sıra koç yıldı dizersem
Ararım bunları bir gün olur ki**

**Akan kandan coşkun sular bulandı
Sorarım sizlerden bir gün olur ki**

**Düşürürüm koç yıldı peşime
Ararım sizleri bir gün olur ki**

Yusuf, ile oğlu Ali bir at çalıp, Erzurum'dan kaçarlar. Arkalarından **Arap Reyhan** yetişir.

Yusuf, Eğri Geçid ile **Arpalık** arasında **Ak Yokuş**'un başında, **Gök Pınar** çayırında, **Kara Çalı**'nın dibinde at üzerinde **Reylan**'a;

**Aman Arap kıyma bize
Satın aldık iki göze**

**Arap rahmeyle gözûme
Mîl çekti iki gözûme**

**Zarbinla gezdin cihânı
Bir oğlumun ilk avını**

**Dell Yusuf der amanı
Unutma ganı Suphanı**

**Yolver gldek işimlze
Aman düşme peşimlze**

**Uyma Paşa'nın sözüne
Gel karışma işimlze**

**Yoluna koymuşum cânı
Gel çok görme iklimlze**

**Gönlünden kaldır gümanı
Tokunma gel göçümüze**

diye yalvarır.

**Gözüm görmez yolu bilmem
Araplarda zulüm olmaz**

**Bizi durabildirdiler
Kır Atı bana verdiler**

**Düşman sözüne uydular
Kır Atı bana verdiler**

**Şâhın kurtulmaz kolundan
Alma Kır Atım elimden**

**Kör Yusuf böyle söyledi
Sen bir arslan ben bir kedi**

**Kıyma bana arslan Arap
Azad eyle arslan Arap**

**Bir genç arslan bindirdiler
Kıyma bana arslan Arap**

**İki gözümü oydular
Azad eyle arslan Arap**

**Arslan geçmez uğurundan
Yazık bana Arslan Arap**

**Malın hâlin terkeyledi
Kıyma bana Arslan Arap**

Arap Reyhan direnince, Deli Yusuf;

**Derelerde blter söğüt
Bu sözlerim sana öğüt**

**Bizi durabildirdiler
Kır At için gönderdiler**

**Gel geri dön Araboğlu
Kıyma bana Araboğlu**

**Sen arslanı bindirdiler
Gel geri dön Araboğlu**

diye yalvarmasını sürdürür.

Bunun üzerine **Arap Reyhan Yusuf'a** çok kötü sözler söyler. **Deli Yusuf** ona kızarak;

**Şânın geçmez sınırumdan
Zağlı kılıç sol böğründen**

**Yürü hey adam olmayan
Yiğit kıymatın bilmeyen**

**Deli Yusuf der gelsene
Topuza karşı dursana**

**Arslan kurtulmaz uğrumdan
Çalam seni Araboğlu**

**Ömründe yiğit görmeyen
Öldürürüm Araboğlu**

**Sen bize teslim olsana
Öldürürüm seni Araboğlu**

diye tehdit eder ve **Arap Reyhan**'ın şaşkın bakışları arasında oradan uzaklaşarak baba-oğul **Çamlıbel**'e varırlar. Orda kör, oğluna nasihat eder; bu nasihatta fenalığa karşı fenalık, zûlûme karşı intikam, kimseye merhamet etmemek, devlet sürmek, neş'e ve sefâ içinde hayat geçirmek tavsiyeleri vardır. **Deli Yusuf** oğluna şöyle der;

**Akar Abıhayat blter yemişler
Yürü oğlum burda arslanlar yatar**

**Arslan gibi bu dağlarda kalmalı
Arslan yatağında arslan olmalı**

**Yarın burdan kalkıp gitmeli düze
Almalı kervanı çıkmalı yüze**

**Allah yardım eder burada bize
Bu dağlarda mesken tutup kalmalı**

**Topuzu çekmeli yola durmalı
Sonunu düşünme nolup nolmalı**

**Bezîrgân bozmalı çerçi ırmalı
Koğan arslan gibi alıp gelmeli**

**Deli Yusuf derler benim adıma
İşte nasihatım budur zâtına**

**Rahmetime bir kulun asla dâdına
Kesmeli kervanı alıp gelmeli**

Sonra Çamlıbel'e bir kale yaptırmak gerektiğini şu mısralarla anlatır;

**Bir yiğit haykırıp meydana girse
Çamlıbel'e metin kale yapmaya**

**Arka verip sığınacak yer gerek
Kendi yiğit özü metin er gerek**

**Hay n'olanda oğlum Ali n'olanda
Pâdişâhın dîvânına varanda**

**Zor düşmanı bölük bölük bölende
Dil tutulur dili tutar er gerek**

**Sıra sıra koç yiğitler düzersin
Berhâneyi Çamlıbel'e çizersin**

**Alayları bozuk bozuk bozarsın
Burda sana barınacak yer gerek**

**Göğüs gerek arka vererek dağlara
Şöhret vermek için nice illere**

**Hizmet edek bahçelere bağlara
Şimdi sana devlet gerek sur gerek**

**Eyvan gerek oturmaya yaz ile
Yiğitlerin kumandasın saz ile**

**Bir de sakî mey doldura naz ile
Vermek için yakışacak dil gerek**

**Dell Yusuf tamamladı öğüdü
Gözlerim görmüyor suçum ne idi**

**Sen tamam et yirmi bir bin yığdı
Koyma kıyâmete burda al gerek**

**Dell Yusuf bir gün oğluna, darılır; Köroğlu da başını alır,
çıkar gider. Karapınar'ın başında Çukur-Ovada Dell Hoylu'ya
rastlar. Dell Hoylu onunla alay eder. Hatta Kır Atını ister. Ba-
kalım birbirlerine ne söylerler?;**

Evvel Aldı Hoylu

**Benden korkmadın mı indin buraya
Duymadın mı baş kesenler burada
Kır Atı bırak da kurtar başını
Çalarım kılınıcı kesem başını**

Aldı Deli Ali

Acem illerinden serpildim geldim
Kır Atım bir aygır kendim bir arslan
Girelim meydana meydan benimdir
Çalarım kılınç meydan benimdir

Aldı Hoylu

Bir meydan açarım çalarım seni
Atarım bir kılınç bölerim seni
Gümüşlü kırbaça dolarım seni
Gönder koç Kır Atı kurtar başını

Deli Ali

Girelim meydana meydan tanıyam
Gel görüşerek ben de seni tanıyam
Yaradenin birliğine kaniem
Zaptetmişe Arabistan benimdir

Hoylu

Kara deniz gibi kaynar coşarım
Ak sinene eğri kılınç döşerim
Coşkun sular gibi boydan aşarım
Atı teslim eyle kurtar başını

Deli Ali

Yürü çok lâfetme buyur meydana
Atarım bir topuz kıyarım cana
Ben de kim olduğum bildirem sene
Yedi tümen Acemistan benimdir

Hoylu

Adım Deli Hoylu özüm bir arslan
Bir lezzet alaman tuttuğun işten
Bir kule yaptırdım kestiğim baştan
Kalk bırak Kır Atı kurtar başını

Dell Ali

Adımı sorarsan Irişvan Ali
Bağdattan Basradan Yemenden beri
Kavga görmeyeli del'oldum deli
Gün doğandan gün batana benimdir

Sonra tartışma daha da uzar;

Aldı Hoylu

Düldül ile seyreyledim kaçarsın
Yazık sana tatlı candan geçersin
Eğri kılınç ile adam biçersin
Azad ettim durma kalk git bu ilden

Dell Ali

Acem illerinden serpildim geldim
Kır Atım küheylân kendim pehlivan
Girelim meydana meydan benimdir
Keserim kelleni meydan benimdir

Hoylu

Kuzgun olur üleşine çökerim
Kollarını karacadan sökerim
Ağ sinene eğri hançer çakarım
Azad ettim durma kalk git bu yerden

Köroğlu

Girelim meydana meydan tanıyam
El verende elim tutan tanıyam
Yaradenin birliğine kaniem
Zaptetmişim Arabistan benimdir

Hoylu

Bimez misin Hoylu Bey'in buralar
İp çekilip kozul ilen korular
Bu dâvâyı eğri kılınç aralar
Dünya benim durma siktir buradan

Köroğlu

Adımı sorarsan Irişvan Ali
Bağdattan Basradan Acemden beri
Döğüş gördüğüm yok del'oldum deli
Gün doğudan gün batıya benimdir

Fakat sonradan, her nasılsa, dost olurlar. **Hoylu Bey, Kenan Beyi, Çukurova'ya, Köroğlu'nun delileri arasına dâvet eder;**

**Buyurun ağalar buyurun Beyler
Çamlıbel'in yaylasına çıkınca**

**İçelim buz gibi suları Beyler
Alalım kevranı göçleri Beyler**

**Yavri şâhin durmaz oldu yuvada
Çeker yaylalara göçleri Beyler**

**Kenanım ne durur Çukur Ovada
Bir bölücek turna gördüm havada**

**Verelim bâdeyi yığıt destine
Çalalım sedefli sazları beyler**

**Çayıra (?) buyurun dağlar üstüne
Toplanalım koç yığidin üstüne**

**Koymuşum yoluna canımı teni
Dinleyelim şlrın sözleri Beyler**

**Hoyluyum bendetti bir yığıt beni
Olanca methederim kendini**

Sonra onu **Çamlıbel'e** çağırır;

**Yürü Beyler yürü gldek yaylaya
Çamlıbel'in yaylasına çıkalum**

**İçelüm buz gıbl suları şimdi
Alalım kevranı göçleri şimdi**

**.....Kenan Bey'im Çukur Ovada
Bölük bölük turna gördüm havada**

**Yavri şahin durmaz oldu yuvada
Çeker yaylalara göçleri şimdi**

**Çayıra gidelüm dağlar üstüne
Toplanalım kahramanın üstüne**

**Verellm bâdeyl yığlt destine
Çalalım sedefll sazları şimdi**

**Hoyluyum bendetti bir yığlt beni
.....yumruk urunca şaşırdı..**

**Bildi ki alırım yanına seni
.....gösterem kendini şimdi**

Hoylu Bey, günün birinde küsüp, gidince Köroğlu;

**Yiğitler slikinip ata binerse
Yiğit olan döne döne döğüşür**

**Dereler de bozkurlara ün olur
Kötüler kavgadan kaçır hun olur**

**Koç yiğit cıdasın almış atıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor**

**Ağ elleri kızıl kana batıyor
Kaçma kötü kaçma şimdi dün olur**

**Bir yiğit cıdasın almış eline
Kalkan paralana zırhlar deline**

**Seriml koymuşum yiğit yoluna
Kanlı gömlek koç yığide don olur**

**Köroğlu çağırır figan ağıtlar
Boydan boya demir donlu yiğitler**

**İman ehli birbirini öğütler
Çalar cıdasını kahraman olur**

deyip, onu aramaya koyulur ve sonunda bularak **Hoylu**'ya yalvarır, **Hoylu** ile **Köroğlu** bakalım ne derler?;

Hoylum silkin kalk yerinden	Kılıncını çek belinden
Al beni düşman elinden	Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Boş yere ağrıma başı	Kız alanlar görsün işi
Dünyâda etmem savaşı	Döğüşü bilmenem bilmenem

Aldı Köroğlu

Bu sözün kâretti câna	Senin olsun benli Döne
Cengedelim kana kana	Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Kimseye demem.....	Yezdâna muhtâcım
Şirin Döne benim Bacım	Cana kıymanam kıymanam

Aldı Köroğlu

Zâlim düşman gâlip geldi Her biri bir koldan girdi
Bir oğlum Ayvaz yoruldu Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Şu dünyâda meydan olsa Bütün Acem beri dönse
İster oğlun Ayvaz ölse Döğüş bilmenem bilmenem

Aldı Köroğlu

Köroğlu der ki nolacak Takdir yerini bulacak
Mavili kaldı saracak Hoylu meydandır meydandır

Hoylu

Hoylu Bey der ki nolasın Düşmana kılınç çalasın
Maviliyi sen sarasın Döğüş bilmenem bilmenem

Hoylu direnince, Köroğlu şunları söyler;

**Aman dedim ama kestlin amanım
Alırım terkime oğlum Ayvaz'ı
İsterse yaksunlar nâre Beyleri
İsterse çeksınler dâra Beyleri**

**Sebeb 'oldu bunca leşler kırılsın
.....rım cengl harbl çalınsın
Elçim elçim olsun yere yığılsın
İsterse gömsünler kara Beyleri**

**.....yoktur fâni dünyâda
.....Hoylu kıyma bana burada
Merdoğlu merd'olup eren murâda
Kerem et kavuştur yâre Beyleri**

Hoylu'dan ümidini kesen Köroğlu, askere seslenir;

**Bu ki meydan almaz anda zât olmaz
Er olanlar düşmanına alt olmaz
Beslemen beyglri arab'at olmaz
Serin verir ser kurtarır meydanda**

**Koç yiğitler bellü olur zâtından
Arab'at hışmından er heybetinden
Kötü yuvarlanır düşer atından
Kötülerin canı çıkar meydanda**

**Dolu verin koç yiğitler uyansın
Ağ göğdeler kızıl kana boyansın
İki hasım birbirine dayansın
Yiğit ölür şâni kalur meydanda**

**Köroğlu der dünyâ fânîdir fânî
Merd'olan kazanır dünyâda şâni
Koç yiğit uğruna koymuşum cânı
Yiğitler kazanır nâmı dünyâda**

**Köroğlu, Bağdat'a Turna-belîne sefere çıktıklarında Dö-
ne'nin sözlüsü Hoylu Bey'in başı bedeninden koparılarak öldü-
rüldüğünü öğrenmesi üzerine aralarında şu konuşma geçer;**

Döne

**Bağdadda sefer edenler
Turna teline gidenler**

**Neylediniz mert Hoyluyu
Neylediniz Bey Hoyluyu**

Köroğlu

Bağdada sefer eyledim
Acem ile cengeyledim

Orda koydum mert Hoyluyu
Orda verdim koç Hoyluyu

Döne

Düğünü bozup gidenler
Acem ile cengedenler

Bâdeyi süzüp gidenler
Neylediniz mert Hoyluyu

Köroğlu

Döne ben de çok ağladım
Bağdatta şehid eyledim

Ciğerim nâre dağladım
Orda koydum Bey Hoyluyu

Döne

Dünyâda murad'alanlar
Beylere karşı gelenler

Başları bağlı kalanlar
Neylediniz mert Hoyluyu

Köroğlu

Mâvili murad'almadım
Cenâzesin göremedim

Bey Hoyluyu saramadım
Öldürmüşler Bey Hoyluyu

Döne

Kan ağlattın Çamlıbeli
Hoşça kalsın turna teli

Lâleyledin şirin dili
Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Beylerim dağılsın gitsin
Çamlıbelde bay' uş ötsün

Dilerim ki vâde yetsin
Şehid'ettim mert Hoyluyu

Döne

Şirin Döne der ki nolsun
Maviliyi kimler sarsın

Başlarımız bağlı kalsun
Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Koç Köroğlu harab'oldu Ciğer şişte Kebab'oldu
Turna teli sebab'oldu Orda verdim Bey Hoyluyu

Köroğlu, Döne'den Hoylu'yu;

**Güvendiğim dallar elimde kaldı
Gitti Hoylu nâmi dünyâda kaldı**

**Kırmızı gül benzim sarardı soldu
Ağlan Beyler ağlan Hoylu nic'oldu**

**Beyler bunun nişanlısın görmeli
Elleri kınalı gözler sürmeli**

**Sorarsa Hoyluyu haber vermeli
Ağlasın bir zaman Hoylu nic'oldu**

**Çıkardım başından Tunus fesini
Kırk gün tamam tutun onun yasını**

**Nerden işideyim Hoylu sesini
Ağlan Beyler ağlan Hoylu nic'oldu**

**Kırman kılıncını bağlan beline
Kimleri koyalım Hoylu yerine**

**Kadir Mevlâm rahmeylesin hâline
Ağlaşın ağlaşın Hoylu nic' oldu**

**Köroğlu der bu iş nasıl olacak
Düğünümüz kıyâmete kalacak**

**Âkıbeti bu dert beni alacak
Gel ağlaşarak Döne Hoylu nic'oldu**

diyerek sorar.

**Bağdada sefer edenler
Turna tellne gidenler**

**Neylediniz Bey Hoyluyu
Neylediniz Bey Hoyluyu**

**Başı bağılı kalan kızlar
Ağır beden yürek sizler**

**Nişanlısu yolun gözler
Neylediniz Bey Hoyluyu**

**El kınalı göz sürmeli
Sorarsa haber vermeli**

**Mavilliye ne dilmeli
Neylediniz mert Hoyluyu**

**Güzel Döne kara glysin
Turna tell başın yesin**

**Bütün kızlar yasa glrsin
Neylediniz mert Hoyluyu**

diyen Dönede de aynı üslûp hâkimdir.

Deli Hasan, Hoylu Bey'in ölümünü haber verir. Hoylu'nun cenâzesinde Köroğlu, şunları söyler;

**Hasan bana haber verdi
Zorbaz Beyi bir gürz vurdu**

**Gök başına haptı (çarptı) sandım
Dağ yerinden koptu sandım**

**Binde bir doğurmaz ana
Eşi gelmemiş cihâna**

**Cengedelüm kana kana
Mezar taşım çatı sandım**

**Boylu ldi dalım kolum
İlde baykuş öttü sandım**

**Billâhl kırıldı belim
İlde baykuş öttü sandım**

**Köroğlu'nun genç arslanı
Baştan ayrılmış bedeni**

**Ölmüş akar kızıl kanı
Bugün vâdem yetti sandım**

Akşam olmuş, tabhâram çalınmaktadır. **Köroğlu'nun** koluna girer, onu **Hoylu Bey'in** cenâzesinin başına getirirler. **Köroğlu;**

**Gelin, Hoylu'yu soyalım
Güllap suyuyla yuyalım
Mezara nasıl koyalım
Gelin ağlaşak Hoylu'ya**

**Hoylu değil, bu bir kale
Seyret başa gelen hâle
Gitti aslan, gelmez yola
Gelin ağlaşak Hoylu'ya**

**Hoylu'nun silâhını satın
Üstüne kubbeler çatın
Hoylu'yu şehide katın
Gelin ağlaşak Hoylu'ya**

**Bizim dağların kaplanı
Güleşse yıkar aslanı
Köroğlu'nun kahramanı
Gelin ağlaşak Hoylu'ya**

**Hoylu, Bağdat'ta öldürülmüştür. Köroğlu, in-
tikam almak için Bağdat üzerine yürür. Ortada Zor Bezirgân,
solda Dağıstan'lı Hasan vardır; Köroğlu, âdeta kükrercesine
yiğitlerine seslenir;**

Ay yansın ağalar güneş tutulsun
Oklar gıcırdasın ayyuka çıksın

Parladı parladı çalın kılınıcı
Mevlânın âşkına basın kılınıcı

Durmayın orada kargı kucakta
.....savaş edelim kelle kucakta

Dolansın yiğitler köşe bucakta
Şehitler âşkına çalın kılınıcı

.....melemeli dev gibi
Dest urun avın almış bey gibi

Düşman kanı devrilmeli dağ gibi
Haykırı haykırı çalın kılınıcı

Koç yiğitler bu kış burda kışlasın
Kâfir düşman elâmana başlasın

Yılan dilli eğri hançer işlesin
Kaçanı göndermen basın kılınıcı

Koç yiğitler düğün bayram eylesin
Kazanlarda adam kanı kâynasın

Küheylan kişnesin aygır oynasın
Esir etmek yok size çalın kılınıcı

Yürü yiğit beyler nâmımız kalsın
Öldürün atların hep yayan kalsın

Kelle getürenler bahşışın alsın
Yaya kalana da çalın kılını

Koç Köroğlu girdi meydan almaya
Yemin ettim yedi deryâ dolmaya

Nâra urup düşmanına dalmaya
Doldurun denize basın kılını

Köroğlu gazaba gelmiştir; Öfkesi büyüktür;

**Haydi Zor Bezirgân günlerin doğdu
Yiğitler ölmeye doğdu anadan**

**Bir ziyâret eyle Bağdad İlini
Kurutmadan gelme o Şat gölünü**

**Baş kesip kan saçıp meydan almalı
Düşmanım ağlayıp dostum gülmeli**

**Koç yığıt (yoluna) şerî vermeli
Yer ile yeksân et Bağdad İlini**

**Ayvazı gönderdim turna telline
Bir şan bırakmalı Bağdad İline**

**Takmışlar kemendî nâzık koluna
Taş taş üstü koyman Bağdat çölüne**

**Köroğlu der kılıncı çekip dalmalı
Düşmanın hakkından tamam gelmeli**

**Dört yüz pehlivanı elden almalı
Yıkın vîrân edin Bağdad İlini**

derken, **Bağdat**'in yakılıp, yıkılmasını ister.

Köroğlu, intikam için yanıp tutuşmaktadır. Komutanlarına emreder;

Gele Zor Bezîrgân, beri gel hele
Bir kule yaptırak baş baş üstüne
Seçilsin yiğitler seninle bile
Dolmalı deryâlar leş leş üstüne

Gele Dağıstanlı Hasan'ım gele
İniver meydana, dev gibi mele
Hoylu'nun dâdını acep kim ala
Koymayın bu şehri taş taş üstüne

Gele Dell Hasan in bu meydana
Ejderhalar gibi ateş saçsana
Bu Acem'i vurup öte geçsene
Doldur dereleri leş leş üstüne

Gele Demircioğlu, ne durdun orda
Tenbihe hâcet mi sen gibi merde
Hoylu Bey düşürdü beni bu derde
Birkaç kale yapın baş baş üstüne

Gele Han Ayvaz'ım bâde içelim
Koç yigide kanlı gömlek biçelim
Hoylu ölmüş, candan, serden geçelim
Keselim Acem'i baş baş üstüne

Gele cümle leşker, beri gel beri
Koyalım bu yola can ile seri
Çamlıbel Dağı'na dönmezem geri
Kalırsa bu iller taş taş üstüne

Ben de Köroğlu'yum, böyledir emrim
Gün doğandan gün batana kararım
Bu gün bu meydana ben de inerim
Şöyle bir cenk edek yaz, kış üstüne

Bağdat vâllisi'nin karşı çıkması üzerine onu tehdit eder;

**Kıbrız şarabıyla besli
Nesilleri arslan nesli**

**Meydana inerler sesli
Yarar yırtar yer adamı**

**Yarın seyreyle bunlara
Belenirler al kanlara**

**Yarar yırtar yer adamı
Kıyarlar tatlı canlara**

**Yarın görürsün bizi
Birine yetmez beş yüzü**

**Kan tutar ovayı düzü
Yarar yırtar yer adamı**

**Sabah seyreyle bunları
Köroğlu'nun arslanları**

**Alırlar tatlı canları
Aç kurt gibi yer insanı**

Savaş şiddetli olmuş, on sekiz saat sürmüş. Acem yenilmiştir. Köroğlu son olarak bir topuz atıp birini öldürmüştür. Bağdat kapısı'nda bu sefere sebep olan Han İmrîhor'u;

**..... Han İmrîhor yıktın evimi
Bürüdün yer yüzün al kızıl kana**

**Burda koç yıldı sen sebep oldun
Büküldü bellerim sen sebep oldun**

**Gönderdim Ayvazı turna telline
Kara bayrak diktin Çamlıbelime**

**.....bir ot bıraktı Bağdat çölüne
Kırıldı bellerim sen sebep oldun**

**Bir kubbe yaptırdım kəsilen baştan
Türbesi cevâhir zümrüt nakıştan**

**Kapısı altundan mihri gümüşten
Hoylu'nun mevtine sen sebep oldun**

**Bir pınar yaptırdım altun oluklu
Şekerden lezzetli kardan sovaklu**

**Akan sularında mercan balıklı
Hayır bizim amma sen sebep oldun**

**Koç Köroğlu taşlar aldı döğündü
Gökte Melek yerde İnsan bilindi**

**Dost ağladı düşmanlarım sevindi
Kesilen başlara sen sebep oldun**

diyerek suçlar. Bir gün; **Zor-Bezirgân'ın Konya** kervanını getir-
diğini **Köroğlu'na** haber verirler. **Köroğlu** askerlerine tedârik
emri verirken şunları söyler;

**Tedârik görün ağalar
Müjdeciye verin Beyler
Gelende Konya kevranı
Gelende Konya kevranı**

Halımdan beyler halımdan
.....Bezîrgân elinden
Kimse bilmez ahvalımdan
Gelende Konya kevranı

Yiğit olun serden geçin
Dolu bâdelerden için
Gelende Konya kevranı

Köroğluyum adım belli
Mağrurlanma koç Köroğlu
Gürz atarım sağlı sollu
Gelende Konya kevranı

Kervanı vuracaklar, yol bacını alacaklardır. **Köroğlu** önden birisini gönderir. **Bezîrgân** onu mağlûp eder. **Ayvaz** ile karşılaşır, onu **Eyvan** Köşkünde kâfire gitmeye sözleriyle râzı etmeye çalışır.

**Aman Beyler aman haber vereyim
Bir glden olaydı başın kesmeye**

**Arab'atlı koç yığldın şânını
Şu dünyâdan kaldıraydı nâmını**

**Hay nolaydı Zor Bezîrgân olaydı
Başın kesip yüreğini alaydı**

**Şimdi şu kâfiri tutup geleydi
Saça ldi şu yollara kanını**

**Aman Ayvaz aman kaldı nâmımız
Ova yazılara saçtı kanımız**

**Blr kâfire kurban oldu cânımız
Kaldıraydım yeryüzünden ününü**

**Köroğlu der şaşım şaşırdı
Koç Kır Atın reşmesini düşürdü**

**Yumruk ile vurdu attan düşürdü
Bir pul değmez etti benim şânımı**

Ayvaz, hiddetlenip atına biner ve **Bezîrgân**'a varır. Onun gelişini konak sâhipleri, **Bezîrgân**'a haber verirler. **Bezîrgân**'ın kendisine değer vermediğini gören **Ayvaz**;

**İşte geldim yol bacını almaya
Aç kurt gibi berhâneye dalmaya**

**Say bin altını da gel geç İrmeni
Say bin altını da gel geç İrmeni**

**Vezneye koydular seni tarttılar
Seni bana yığıt diye sattılar**

**Gören pehlivanlar gerl gittiler
İşte geldim bac isterim İrmeni**

**At slyah ben beyaz tanı
Alırım kevranı saçarım kanı**

**Çalarım bir kılıncı doğrarım seni
Getür ver bacım gel geç İrmeni**

**Yolun baççısıyım hem zorbazıyım
Ben de Köroğlu'nun Han Ayvazıyım**

**Ol Hakkın emrine ben de râzıyım
Say bın altını da gel geç lrmeni**

Sonra **Ayvaz** ile **Bezîrgân** arasında şu konuşma geçer;

Aldı Ayvaz

Giden gitme sözüm kaldıgitti nazım kaldı
Al atında gözüm kaldı Bir bağ ver ki sen geçesin

Aldı Bezîrgân

Bu dağda keklik yiyelerkana boyarlar
.....sana kim diyerler Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Bu dağların şahbazıyım Yiğitlerin zorbazıyım
Köroğlu'nun Ayvazıyım Bir bağ ver ki sen geçesin

Bezîrgân

Han Ayvaz gelme ölürsün Ağandan kötü olursun
Altından atı verirsin Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Benim atım emlik kuzu Hiç bilmez tepeyi düzü
Duydum sende çok kırmızı Bir bağ ver ki sen geçesin

Bezîrgân

Bende kızıl altın çoktur Elinde fermânın yoktur
Tatlı canına bir oktur Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Zorlu yola düştüm geldim Çamlıbel'den geçtim geldim
Ben cânımdan geçtim geldim Bir bağ ver ki sen geçesin

Bezîrgân

Berhâneyi bindirmişim
Çok yiğitler öldürmüşüm

Taban kılınç sildirmişim
Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Adım Ayvaz gönlüm uca
Bismillâh eğri kılınca

Bu sözlerin gitti güce
Hemen kaç ki kurtulasın

Bezîrgân

Bezîrgân düşmez şânından
İçerim düşman kanından

Kuş çektirmez mekânından
Başın kurtar kaç karşımdan

Dağıstan'lı Zor-Bezîrgân, Ayvaz'ı yaralar, fakat Hasan
tarafından yaralanır, asker birbirine girer. İki taraftan on bir bin
kişi ölür; **Köroğlu**, derdini yine;

**Ayvaz gitti ben dünyâyı neyleyim
Beyler öldü şen dünyâyı neyleyim**

**İnıp eteklere yaslanmalıdır
Yaldız mızrak suda ıslanmalıdır**

**Koç yiğit öcünden elim üzüldü
Tüfenk icad'oldu mertlik bozuldu**

**Düşman geldi arnacıma düzüldü
Eğri kılınç kında paslanmalıdır**

diyerek mısralara döker.

Zor-Bezîrgân, Köroğlu'na karşı at sürerken cevap verir;

**Yürü Zor Bezîrgân zorla bir koldan
Teke şekli Şam kılınıcı tak kola**

**Doğra başlarını bunların şimdi
Bitir işlerini bunların şimdi**

**Yürü Zor Bezîrgân şedler kuşan'a
Kavga bir bayramdır Bey ne Paşa ne**

**Kılınç çekip düşmanlara döşen'e
Yıkarım kalesin burçların şimdi**

**Analar ağladır evler yakarım
Şimdi bütün dağı taşı yıkarım**

**Glrerim İçeri şehri yakarım
Seyredin neylerim itleri şimdi
Adım Zor Bezîrgân Mennanoğluyum
Bakışım bir câmûs deve kınılım**

**Arapta Acemde ünü bellüyüm
Dökerim denize leşleri şimdi**

**Köroğlu ile Zor-Bezîrgân karşı karşıya gelince, bakalım
birbirlerine ne söylerler;**

**Aldı köroğlu
Eğri büğrü gelen köçek ağası
Tay tay böl de yolla yükün yarısın
Düzülmüş katara gelür mayası
Ver bin altın bağlı yolu dağların**

Bezîrgân

Güleşelim gel girelim meydana
Bir pul vermem gönlüm ilen ben sana
Döğüşelim bulanalım al kana
Açılsun dağların yolu Köroğlu

Köroğlu

Dizgin etsem al atını geçerim
Şarap niyetine kanın içerim
Kılınc ile bak ortandan biçerim
Bağlıdır dağların yolu Bezîrgân

Bezîrgân

Koç Köroğlu şimdi sıçrar kakarım
Çamlıbel'e kandan kına yakarım
Al atıma altın mahmuz çakarım
Açılsun dağların yolu Köroğlu

Köroğlu

Köroğlu olduğum bilmediniz mi
Sabanca beylerin görmediniz mi
Ömürde bu yoldan gelmediniz mi
Tay tay bölüşelim yükü bezîrgân

Bezîrgân

Köroğlu olduğun neden bilelüm
Bahşış deyü üç yaldız verelüm
Dâvet ile yanınıza varalum
Dokanma kevrana gel geç Köroğlu

Kasırgalar gibi tozar geçerim
Yaklaşma yanıma kanın içerim
Dokanma kevrana gel geç Köroğlu
Dokanma kevrana gel geç Köroğlu

Şimşek gibi şakır belin bükerim
Çamlıbeli bütün yakar sökerim
Çekerim bir sille dışın dökerim
Dokanma kevrana gel geç **Köroğlu**

Ata binerim peşine düşerim
Beylerine eğri kılınç döşerim
Kara deniz gibi kaynar coşarım
Dokanma kevrana gel geç **Köroğlu**

Kuzgun ilinden çekildim geldim
Bu dağlarda koç Köroğlu var bildim
Sora sora Çamlıbeli zor buldum
Dokanma kevrana gel geç **Köroğlu**

Sonunda her nasılsa, **Bezîrgânı** da **Köroğlu**'nun adamları arasına girmiş görüyoruz. **Zor Bezîrgân**, **Eyvan Köşkû**'ne çıkınca, herkes onu seyreder. Bakalım, koskoca bir orduya ne söyler?

Zor Bezîrgân bunun adı
Geldi bu meydanın tadı
Yedi çift cāmûs kuvveti
Vermiş Allah, bilin beyler

Heybetinden aslan korkar
Düşmanları yarar, yırtar
Aç kurt gibi adam kapar
Hep maşallah, deyin beyler

Yumruk varsa dağı yıkar
Düşmanın temelini söker
Aslan gibi dağı teper
Dağı, taşı söker, beyler

Nice pehlivanlar bağlar
Zarbına dayanmaz dağlar
Yalvarsan, beraber ağlar
Bir mürüvvet-kânı beyler

Köroğlu'nun pehlivanı
Yoluna koymuşum cânı
Ünü zaptetmiş cihânı
Budur, kanlar içen, beyler

Zor-Bezîrgân, bir defasında Acemlere karşı savaşıır. **Zor-
baz Beyi**, **Köroğlu Beyleri**'ne karşı bakalım ne söyler?;

Aldı Zorbaz Beyi

Çamlıbel'den gelen beyler
Gürzüme dayanmaz ağlar

Sizi bağlar al'giderim
Hepinizi al'giderim

İşte meydan gel adama
Zorbaz Beyi inâdına

Kimler gelür imdâdına
Başın keser al'giderim

Koca-Kenan, Darı-Dikmez
Deli-Hasan, Halden-Bilmez

Ecel'-Yakın, Kabre-Sığmaz
Yolar yolar al'giderim

Demircioğlu merde benzer
Küçük Ayvaz kurda benzer

Köse-Sefer Kürde benzer
Topun bağlar al'giderim

Bezîrgân beri gelsen'e
Zorbaz Beyi bildirsen'e

İzim yüzüne sürsen'e
Yarar yırtar al'giderim

Buna karşılık, **Zor-Bezîrgân** hiç durur mu? **Zorbaz Beyi**'ne
der, bakalım ne söyler?;

**Çok analar ağlar evler yıkılır
Bir dizgin toparım yerler yırtılır
Çalarım kılınacı Acem üstüne
Devliririm dağları Acem üstüne**

**Ben yığit isterim şedler kuşana
Döğüş meydanıdır Bey ne Paşa ne
Fırsat mı veririm atlar kaşana
Yıkarım dağları Acem üstüne**

**Adım Zor Bezirgân yoktur kararım
Sizi burda bölük bölük bölerim
Zorbaz Beyi işte meydan görelim
Yıkarım evleri başlar üstüne**

**Köroğlu, Dağıstan'a gider. Orada, sonradan Hasan'ın an-
nesi olacak olan Hasna Bala'yı çamaşır yıkarken görür; âşık
olur. Alır, gelir. Köroğlu, bu duygularını şöyle anlatır;**

**Gırdım Dağıstan'a seyrân eyledim
Gönlüm evin yıktım vîrân eyledim
Bir âfetli devrân geziyor gördüm
Çamaşır yıkamış serliyor gördüm**

**Kara göz kara kaş sarhoş bakışlı
Bilmedim ki geçmiş tutu ötüştü
Tuzaktan kurtulmuş keklilik şeklişli
Garip bülbül gibi şakıyor gördüm**

**Saçılmış yanağa saçının teli
Çomağın üstünde bülbül mısâli
Dünyâda bulunmaz bunun emsâli
Komşusuna karşı ötüyor gördüm**

Gırdım şehre yüz çevırdım sağıma
Götüreyim Çamlıbel'in dağına
Bir hançer çakıldı ciğer bağıma
Bir kaşları keman gülüyor gördüm

Bir kapu yaptırmış Kibleye karşı
Seyreder komşuya karşudan karşı
Kapının üstünde cevâhır taşı
Derlemiş yanaklar siliyor gördüm

Garıblım kimsem yok sığındım sana
Şehrın Kiblesinde gün doğdan yana
Şâhın bakışlıyı almalı bana
Elde Incu mercan düzüyor gördüm

Âşık All bûlbûl gibi şakıyor
Gözlerin indirmiş bana bakıyor
Al yanakta mısır anber kokuyor
Mestan elâ gözün süzüyor gördüm

Köroğlu evlidir. Deli Hoylu ona iki karıyı ne yapacağını sorar. Köroğlu, Dağıstanlı Hasan'ın annesini alıp gelirken; Hoylu, Köroğlu'ya sen iki avradı ne yapacaksın, birinden vazgeç deyince Köroğlu hiddetlenir ve "Hoylu Bey'e şöyle der;

Bir çift güzel gördüm ben aldım satın
Biri kahve versin birisi tütün

Birini eyledim kendime hârun
Ben yıldıze iki güzel çok mudur

Biri Gürcü kızı biri Abaza
Biri rakı versin birisi meze

**Birinin yanağı güllerden tâze
Ben yîğide iki suna çok mudur**

**Biri hûri, biri melek bunların
İkisi de gâyet kökçek bunların**

**Al yanaklar dürlü çiçek bunların
Ben yîğide iki güzel çok mudur**

**Koç Köroğlu derler benim adıma
Biri bana baksın, biri atıma**

**Dünyâda bir kimse çıkmaz tartıma
Ben yîğide iki güzel çok mudur**

**Döne, Bolu Beyi'nin kızıdır. Köroğlu, bir gün; güzel Dö-
ne'nin yanına derviş kıyâfesinde girerek şunları söyler;**

**Selâm verdim. Selâm almaz
Selâmıma salam seni
Akçasız, pulsuz âşıkım
Nasıl benim kılam seni**

**Hûpluğuna yok bahâna
Gözlerin benzer şahâne
Namin çıkmıştır cihâna
Bilir cümle âlem seni**

**Nazım, salınır gezersin
Dertli bağrımı ezersin
Beyaz kâğıda benzersin
Yazar mola kalem seni**

**Malım yok kl, dökem, saçam
Haznem yok, ağzın açam
Çârem budur, alam kaçam
Hep yanımda bulam seni**

**Yeni bahçenin nârisin
Kırmızı gülden arısın
Koç Köroğlu'nun yârisin
Böyle misin, bilmem seni**

Bunu gören **dervişler**, **Köroğlu**'ya yüz yirmi değnek atıp, onu kuyuya salar, öldü sanıp bırakır, giderler. **Köroğlu**, kuyudan çıkıp şunları söyler;

.....
.....
**Halım hatırım sormayan
Ben terkime alam seni**

.....**vardır kuyu**
.....**usul boyu**
**İçinde kalmamış suyu
Has bağçada görem seni**

**Koç Köroğlu derviş oldu
Defterde yerini buldu
Huddam çekti fikre daldı
Nasip benim alam seni**

Bir gün **Bezirgân** ortadan kaybolur. **Hoylu Bey**, **Köroğlu**'nun onu öldürmüş olmasından şüphelenir ve **Köroğlu**'nu sıkıştırır; **Köroğlu** evvelâ inkâr ederse de sonunda kızar ve öldürdüğünü söyler. Bu tartışmayı onlardan dinleyelim;

Hoylu

..... haber ver pehlivanı neyledin
Gönlüm evin yıktın vîrân eyledin
Kahbesin inanmam sana **Köroğlu**
Ustasın inanmam sana **Köroğlu**

Köroğlu

Eski Hinde yıktım göçünü beyler
Affetim günâhın suçunu beyler
Bulamadım bir gün gelür **Bezîrgân**
Billâhi sağ gelür bir gün **Bezîrgân**

Hoylu

.....keser azab' ederim
Çamlıbeli yıkar harab' ederim
.....şişe düzer kebab'ederim
Kahbesin inanmam sana **Köroğlu**

Köroğlu

.....vâdetti Bezîrgân bana
Kefil ister isen gösterem sana
.....nâmesin getirdim sana
Yürü Hoylu bir gün gelür **Bezîrgân**

Hoylu

Ver getir mektubu okusun beyler
Billâhi zarbıma dayanamaz dağlar
Duyalı Köroğlu ne yalan söyler
Atarım bir kılınç sana **Köroğlu**

Köroğlu

Hoylu câna kâretti bu sözlerin
On bir gündür **Bezîrgânı** gözlerim
Korkarım ki görmez gözlerin
Öldürmedim gelir bir gün **Bezîrgân**

Hoylu

Köroğluyum deyip burada durma
Ben seni görmeyim sen beni görme
Görünme gözüme yanımda durma
Şimdi parçalarım seni **Köroğlu**

Köroğlu

Tuz ekmek kadrini bilmez utanmaz
Köroğlu der seni hey beni bilmez
Kestiğim kelleler hisâba gelmez
Öldürmüşüm hiç gelmez o **Bezîrgân**

Köroğlu, bahçe kapısına geldiğinde **Döne'yl**;

Ne yüksek bağça kapısı
Sarptır yıkılmaz yapusu
Aç gidelüm şırlın Döne
Gel gidelüm şırlın Döne

İzlin ver dağılsın kızlar
Döne Hasan blzi gözler
Asumana çıksın tozlar
Gel gidelüm şırlın Döne

Yürü Döne ne durursun
Sonra da plşman olursun
Görürler burda kalursun
Gel gidelüm şırlın Döne

Köroğlu erdi murâda
Terkileşek koç Kır Ata
Düşmanım kalsın burada
Bin gidelüm Şirin-Döne

diyerek alıp götürmek ister. Ve kucakladığı gibi atın üstüne çıkarır. Bakalım ne söyler?;

**Yavru şâhin avın almış uçuyor
Kır atın üstünde arslan geçiyor
Elinden avını alanlar gelsün
Kızarmış gözleri gelenler gelsün**

**Koğan arslan gibi bindim atıma
Ben güzel Döneyi aldım terkime
Hiç (kimse) ulaşmaz benim tartıma
Elimden almaya gelenler gelsün**

**Koç yiğit kavgadan çevirmez yüzü
Yumurta dağında gözlerim siz
Kulak verin dinlen söylenen sözü
Atım canımı alanlar gelsün**

**Çıkar orta cengi harbi çalarım
Alayları bölük bölük bölerim
Topuz çeker düşmanıma dalarım
O zaman karşıma duranlar gelsün**

**Üç şikâr isterim.....
Yumurta dağında.....
Birisini terkimde.....
Dayanıp karşıma duranlar gelsün**

**Köroğlu, Çamlıbel yollarında Güzel Döne'ye karşı olan
âşkını şu mısralarda anlatır;**

Sûretin görünce oldum dîvâne
İsmiñi duyunca oldum dîvâne
Yandım Hanım nîne aman elâman
Düştüm ocağına aman elâman

Hem ylgıt hem güzel şanlıdır şanlı
Hûrl mı melek mı mah yüzü beni
Başı al balalı bir sarı donlu
Yandım kebab'oldum aman elâman

Ömrümde görmedim böyle bir güzel

.....
Koymuşum yoluna can.....
.....

Köroğlu, Çamlıbel Dağı'na çıkınca, Eyvan Köşkünde
Döne'nin âşkına hem bâde içer, hem de Ayvaz'ın yanında şu
mısraları sıralar;

Bugün bir keyfiyetim var
Arada bir işaretim var
Ayvaz mey doldur mey doldur
Ayvaz mey doldur mey doldur

Kolunda kolbağı mercan
Elinde fağfûrî fincan
Sana kurban olsun bin can
Ayvaz mey doldur mey doldur

Kır at görünmez haşadan
Altın yaldızlı şışeden
Ben korkmam beyden paşadan
Ayvaz mey doldur mey doldur

**Köroğlu çıktı köşküne
Şirîn Dönenin âşkına
Çok yardım eder düşküne
Hele mey doldur mey doldur**

Günün birinde **Döne**, kavgalardan bıkmıştır. **Köroğlu**'ya savaşmaması için yalvarır. **Köroğlu**, buna hiç dayanır mı, söyler de bakalım ne söyler;

**İr eder ağalar ır eder beyler
Dönenin atına dayanmaz dağlar
Çok mâşallah koç yıldıln işine
Kerem eylen gözden akan yaşına**

**Bundan sonra adam öldürmesünler
Koyvar gitsin şu puştları işine
Kılıncı indiren kaldırmasunlar
Dönenin gül rengin soldurmasunlar (213)**

**Koç Körün oğluyum emrilm nicedir
Ayvazın gül rengi gülden tâzedir
Dönenin hatırı dağdan ucadır
Gelin yemin ettim Ayvaz başına**

Döne, Dizdar adındaki bir kadını kıskanmaktadır. Sonunda dayanamayıp, kaçıp gider. Giderken de **Köroğlu** ona yalvarır-
sa da **Döne** dinlemez;

Köroğlu
Kurtulup dârdan gelmişim Döne kurbanın olayım
Bugün murâda ermişsin Gıtme kurbanın olayım

(213) **Döneyl** bana güldürmesinler.

Döne

Kurtulmuş dârdan gelmişsin Dağlar benim meskenimdir
Bey ile yârin bulmuşsun Dağlar benim meskenimdir

Köroğlu

Atı sarı kendi sarı Her çiçeğe konar arı
Gelen Demircioğlu yâri Gitme kurbanın olayım

Döne

Ben giderim sen burda kal Gel fikreyle ummana dal
Dizdar Hanımdan murad'al Dağlar benim meskenimdir

Köroğlu

Cıbak binen siyah atlı Sözü şirin dili tatlı
Kolunda çifte pazvantlı Han Ayvazım durma hele

Döne

Ona attım dama düştü câna düştü
.....şlarım bana düştüw Beyefendi

Köroğlu

Atım gitti izi kaldı Ciran kaçtı tazı kaldı
Şerif Beyin gözü kaldı Kaçar şimdi durma hele

Döne

Atı kaçsın izi dursun Ciran kaçsın tazı dursun
Kardaşımın gözü dursun Azad'eyle Beyefendi

Köroğlu

Köroğlu'nun sözü kalmaz Şâhin gider bazı kalmaz
Şerif Beyin gözü kalmaz Ahmet Beyi doğran hele

Döne

Döne der ki sağ kalmadan Sağ olup günde ölmeden
Mematına yâr olmadan Ölmesi yek Beyefendi

Güzel **Döne** kahraman bir kadındır; bir gün, **Çın** savaşın-
dın sonra, **Çamlıbel** sakinleri yasa girmişlerdir. **Frenk** gelir,
Döne onunla tartışır;

Aldı Döne

Düldül ile seyreyledim geldiniz
Ködomene bir kaç kamçı vurdunuz.
Doğru gelip bizim ile indiniz
Alırım bunların bacını şimdi

Aldı Frenk

Ömrümde ben baş vermeyi görmedim
Uşağını doğdum baci vermedim
Senin gelip alacağın bilmedim
Adam isen elle yükleri şimdi

Aldı Döne

Belimde kılıncım sâde cevâhir
Kelleni keserim hey yezit kâfir
Çekerim kınından ederim zâhir
Alırım bu yolun bacını şimdi

Aldı Frenk

Aklı noksan karıların zâtından
Belin sıksam canın çıkar götünden
Bir yumruk urursam düşen atından
Adam isen elle yükleri şimdi

Aldı Döne

Şirin döne derler benim adıma
Şimdi seni çiğnedirim atıma
Hiç bir yiğit çıkamadı karşıma
Alırım yolların bacını şimdi

Aldı Firenk

Usta Firenk ölür vermez bu bacı
Ömrümde duymadım bu baş ne bacı
Böyle şeyler bana zehirden acı
Adam isen yokla yükleri şimdi

Sonra **Bezîrgân** ile savaşıır;

Aldı Döne

Ne kaçarsın varın kaldı	Sende ahu zârım kaldı
Sana bir çift sözüm kaldı	Nice döğdün Ködömeni

Aldı Bezîrgân

İllerde yatak yayarlar	Yağın bal ile yiyerler
Hanım sana kim diyerler	Döğge gördüm Ködömeni

Döne

Çamlıbelin binâsıyım	Güzellerin sunasıyım
Köroğlunun Dönesiyim	Nice döğdün Ködömeni

Bezîrgân

Sarı don giyer gelürsün	Gelme ki pişmân olursun
Bir çift bûse baş verirsın	Döğge gördüm Ködömeni

Aldı Döne

Yaylalarda karım çoktur	Nâmusum var ârım çoktur
Bileğimde zorum çoktur	Nice döğdün Ködömeni

Bezîrgân

Çin Beyleri al kan saçtı	Bac' almanız suya düştü
Köroğlunun devri geçti	İşte döğdüm Ködömeni

Döne

Şirin Döne ah inşallah
Kılincıma çok maşallah

Cana kıyarım billâh
Sen mi döğdün Ködömeni

Bezırgân

Adım Vızvız ilim Firenk
Baç sözünden geri dönek

İçerimde hayâl yürek
Ama döğdüm Ködömeni

Köroğlu, kendisine tâbi beylere çok güvenmektedir. Bir defâsında onlara şöyle seslenir;

**Nâmen varır Çamlıbelim sallanur
Yirmi dört boğumlu kargı kullanur**

**Okuyup dinleyen cümle bulanur
Şol Koca Kenanın günüdür bugün**

.....eyle Deli Hoyluya
.....şimşek gibi parlaya

.....boyluya
Şol Deli Hoylunun günüdür bugün

.....lım meydan yerinde
.....kılınç kalkan elinde

.....serinde
Şol Kabre-sıgmazın günüdür bugün

.....üstünde oynar gemiler
.....arşlan gibi iniler

.....dek dağlar taşlar iniler
Şol Darı-Dikmezin günüdür bugün

**Köse-Sefer blür yolun doğrusu
Arslanın gözünü çatlatır sesi**

**Burada bellü olur yığt kangısı
Böyle kahramanın günüdür bugün**

**Ulaşsınlar benim benim diyenler
Adam etin kebab'edip yiyenler**

**Nâhâk yere tatlı cana kıyanlar
Cümle pehlivânın günüdür bugün**

**Nâmem varır ulu beyler uyanır
Nazlı Kır Atıma mal mı dayanır**

**Dağlar taşlar kızıl kana boyanır
Kır At nal atmanın günüdür bugün**

**Köroğluyum arka verdim dağlara
Çok selâm söyleyin ulu beylere**

**Kılınç kalkan hoş yakışır ellere
Kan içen beylerin günüdür bugün**

**Hoylu'nun kışkırtması ile beyler, Köroğlu'nu terkederler.
Köroğlu buna çok üzülür.olur; Derdini Döne'ye;**

**Yürü Döne beyler küsüp gittiler
Çamlıbel dağını vîrân ettiler**

**Gelln ağlaşalım beyler nic'oldu
Gelln ağlaşalım beyler nic'oldu**

**Bundan böyle lremedim murada
Hoylu fitnetkârlık ettl arada**

**Şimdengerl baykuş ötsün burada
Gelln ağlaşalım beyler nlc'oldu**

**.....dağa çektiler göçü
Altun yerine de harcardım tucu**

**.....dediklerl zehirden acı
Yürümez yaldızlar beyler nlc'oldu**

**Karalar bağlayıp yaslar tutalum
Köroğlu der biz de burdan göçelim**

**Bir zamanda lç kalede yatalum
Kırıldı kanadım beyler nlc'oldu**

**Köroğlu, onu terkeden beylerin mâtemini tutar ve Çamlı-
bel'den göçmek ister.**

**Köroğlu'nun adamlarının biri de İsa Balı'dır. Beyler gitme-
den İsa Balı, onlara şunları söyler;**

**Bizim illerln beyleri
Gelürse durmaz elleri**

**Diri tutar yer insanı
Keser doğrar yer insanı**

**Görürlerse düşmanları
Bizim ilin arslanları**

**Seyreyle akan kanları
Aç kurt gibi yer insanı**

.....
Ağaya imdat gelenler

.....gerenler
Kebab' eder yer insanı

.....olunca mallarınız
.....Arab atlı beylerimiz

.....varır hallarınız
Yarar yırtar yer insanı

**İsa Balı çalar sazı
Çok yordunuz bunda bizi**

**Tamam doğru söyler sözü
Beyler diri yer insanı**

**Köroğlu, beyleri râzı etmek isterse de sözünü dinletemez.
Bunun üzerine İsa Balı, beylere şunları söyler;**

**Dinlen beyler koç yıldıln sözünü
Ne kadar harc'etsem tükenmez para**

**Onbeş para bahşış verdi Bey bana
Onbeş para bahşış verdi Bey bana**

**Bolu Beyi bahşış verdi güldürdü
Ömrümde bu bahşış beni güldürdü**

**Bir vermede tamam yerin aldırđı
Onbeş para bahşış verdi Bey bana**

**Bineyim atıma gidem yoluma
Bolu Beyin methederim âleme**

**Asla ben ağamı almam dilime
Onbeş para bahşış verdi Bey bana**

**İsa Balı bahşış aldı sevindi
Bol'Beyin verdiği göze göründü**

**Parasız gezmeden özü köyündü
Onbeş para bahşış verdi Bey bana**

Beyler gidince İsa Balı, Köroğlu'nu teselli eder;

**Bir çocuk onbeş yaşında
Ördek kadar hükmün yok mu**

**Beş yüz atlıya baş olmaz
Deryâya batar yaş olmaz**

**Eğdiğimiz hurma dalı
Düşmeyi gör koç Köroğlu**

**Yediğimiz oğul balı
Düşen arslana.....**

**Beyler duyar bu işleri
Sen bağışla bu suçları**

**Çeker gelürler göçleri
Korkum Beyler baş olmaz**

**İsa Balı geldi hemen
Elem çekme koç kahraman**

**Seni kurtarırım taman
Dünyâda bîlmez iş olmaz**

Köroğlu, İsa Balı'dan sazını alıp bir türkü de o çağırır;

**Dinle kardaşım haber verem
Beyler bütûn küstû gitti**

**Benim buraya geldiğim
Sebeb buraya geldiğim**

**O gün çektiğim yas idi
Altın yaldızlı tas idi**

**Gönlüm gam dolu pas idi
Medet buraya geldiğim**

**Hebeb' oldu hûbeb' oldu
Bir çift derviş sebeb' oldu**

**Yandı ciğer kebab' oldu
Benim buraya geldiğim**

**Köroğlu gördü düşünde
Beşyüz atlısı peşinde**

**Bir baykuş öter başında
Benim buraya geldiğim**

Demircioğlu, gelir, İsa Balı ile söyleşirler;

Demircioğlu

İsa Balı ne çok yatar uyursun
.....uyan tûtîdiller buyursun
Sen kurtul da beni Mevlâm kayırsın
İsa Balı durma kalk git bu yerden

İsa Balı

.....ne çok verdin öğüdü
.....vermezler benim gibi yiğidi
.....ha bundan belliydi
.....sen' al' gider İsa Balı bu yerden

Demircioğlu

.....satmışlar
Üç kişiye darağacı çatmışlar
.....yapmışlar
İsa Balı durma kalk git bu yerden

İsa Balı

....ötsün gölleriniz boylasın
Bin serçe de bir şâhine neylesin
.....gelsin çölleriniz yaylasın
Sen al' gider İsa Balı bu yerden

Ayvaz söze girer; Demircioğlu, son sözünü söyler.

**Şâhın olur kayalara taparım
Ben gelmişim Köroğlu'nu kurtarım
Arslan olur sarp kaleler yıkarım
Ölür gitmez Demircioğlum bu yerden**

**Köroğlu'nun, beylerin Soğan Dağı'na göçüp gitmelerine
canı sıkılır, İç Kale'de Ayvaz'a;**

**Ayvaz senin ile hisap süzelim
Eğri büğrü olur gelür göçleri**

**Evvel bahar aylarına ne kaldı
Irişvanın gelmesine ne kaldı**

**Yavri şâhın yuvaların bağlanır
Mızırak atanda kılınç parlanır**

**Çamlıbelde küheylanlar nallanır
Dalıp dalıp çıkmamıza ne kaldı**

**Seçin hey ağalar kötüyü seçin
Arab'at beslerdim koç yıldı için**

**Koç yıldı boyuna kemahlar biçin
Urup urup almamıza ne kaldı**

**Yaz gelir de arab'atlar erişir
Şu karşuki yoldan kervan savişir**

**Akan sular birbirine karışır
Kır peşenki almamıza ne kaldı**

**Deryâ kenarında biter kamışlar
Sarı altın ile akça guruslar**

**Bizlere gelliyor dürlü yemişler
Kır at urup bulmaza ne kaldı**

**Köroğlum der Mevlâm her işin başı
Hind'ile Yemenin dürlü kumaşı**

**Arkama düşürdü çok bölük başı
Tay tay edip bölmemize ne kaldı**

diye dert yanar.

**Ayvaz, Köroğlu hikâyelerinin ünlü isimlerinden biridir. Üs-
küdar'lı bir kasabın oğludur. Köroğlu, onu kaçırmaya karar ve-
rir. Ayvaz ağlamaktadır, Köroğlu der. Bakalım ne söyler;**

**Yüce dağlardan aştım da geldim
Hayâline tutuştum da geldim
Serimi sevdâna saldım da geldim
Ayvazım, bir dânem, seni al-giderim**

**Yüce dağlarda da koyun güderim
Billah kâr etmeden zarar m"ederim
Ayvaz'ım, bir dânem, nûrum
Ayvazım, bir dânem, seni al-giderim**

**Ayvazım dükkânda gezer
Ala gözlerini süzer
Gelip geçenin bağrın ezer
Ayvazım, bir dânem, seni al-giderim**

**Bohçalarım yoktur sana açayım
Kemhalarım, türlü cabım (?)
Gücüm yetmez, alayım kaçayım
Ayvazım, bir dânem, seni al-giderim**

Köroğlu Ayvaz'ı kaçıır. Ayvaz ağlamaktadır. Köroğlu, buna dayanamaz, ve;

**.....kaput glylnmiş sırma yakalı
Atı al yelee kulak kûpell**

**Başı telli Han Ayvazım ağlama
Başı telli Han Ayvazım ağlama**

**Oğlum Ayvaz Kasap baban gelmez mi
Han benim Han Ayvazım demez mi**

**Hanım ninen saçlarını yolmaz mı
Başı telli Han Ayvazım ağlama**

**Sensin beni yavaş yavaş yürüden
Şimdi Kasap baban gelür geriden**

**Yağ koymayıp yüreğimde eriden
Başı telli Han Ayvazım ağlama**

**.....olmuş Çamlıbel dağı
.....de oldun Çamlıbel Beyi**

**Gün gibi parlıyor göğsünün beni
Başı telli Han Ayvazın ağlama**

**.....sensin teptilimi (tedbirlimi) şaşırın
Köroğlunu bu sevdâya düşüren**

**Merhem koyup yaralarım bışüren
Başı telli Han Ayvazım ağlama**

**Gel Can Ayvaz senin ile olalım
Beyşehirinden Gül Ahmedî alalım**

**Birden ağlayalım birden gülelim
Başı telli Han Ayvazım ağlama**

diyerek üzüntüsünü ifâde eder.

Burada **Köroğlu'nun** bir başka deyişi şöyledir;

**Ben bir Türkmen idim, geldim yabandan
Haberini aldım ben bir çobandan
Beş yüz koyun verdim, aldım babandan
Alnı top, başitel, yeşil, ağlama**

**Vardım gördüm, kumru gibi oturur
Ak ellni al kinalara batırır
Kır-at bizim iklimizi götürür
Başı turna telli Ayvaz, ağlama**

**Geç de gidelim harmana yukarı
Akar leblerinin balı, şeker
Çökerse, Ayvaz'ın kahrı çökeri
Alnı top kâküllü, yeşil, ağlama**

**Gel Ayvaz'ım, bu dağlara gidelim
Bile ağlayalım, bile gülelim
Fırat nehrinden murâd alalım
Başı telli turnam, Ayvaz, ağlama**

**Geç gidelim biz harmandan beriye
Yüreğimde yağ komayıp eriyen
Şimdi anan, baban gelir geriye
Başı telli turnam, Ayvaz, ağlam**

Ayvaz ile önce at değiştirirler. Sonra **Köroğlu** pişman olarak yalvarır;

**Ayvaz yazık sana attan inelüm
Gel bu pazarlıktan geri dönelim**

**Inad'etme Kır at oynar baş ile
İstersen vereyim canı baş ile**

**Seni taştan taş a çalar öldürür
.....Ağ Denize doldurur**

**İlî âşireti sana güldürür
.....çekişür gökte kuş ile**

**.....cüdâ kılmaz inmell
Bu pazarlıktan da geri dönmell**

**.....İnlip sen atına binmell
.....veririm ben cânımı baş ile**

**.....görmeden böyle bir oyun
.....yedi bin koyun**

**.....kolları kapudu soyun
.....**

**Köroğlu ile Ayvaz, bir yerde durup dinlenirler. Bakalım
Köroğlu ne der;**

**Siyah kâküllerin dökmüş
Kızıl güllere güllere
Ala gözlerini dikmiş
İnce yollara yollara**

**Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere, bellere**

**Doldur, elinden içeyim
Mest olup serden geçeyim
Seninle bile göçeyim
Çamlıbellere, bellere**

**Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere, bellere**

**Okursun âşkın kitâbın
Komadın âşkın tâbın
Akıttın çeşmimin âbın
Döndü sellere, sellere**

**Gel Ayvaz'ı dolaşalım
Çamlıbellere, bellere**

**Âşıklara vardır meyll
Riyâzet etmiştir hayl
Ben Mecnun olam, sen Leylî**

**Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere, bellere**

**Köroğlu der, budur derdim
Sarardı çehre-i zerdim
Şu benim nihânî derdim
Düştü dillere, dillere**

**Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere, bellere**

**Köroğlu, Ayvaz'ı getirdiği için sevinçlidir. Ayvaz'ın gelişini
dağlar'a müjdeler;**

**Muştuluk olsun dağlara
şen olun, Ayvaz geliyor
Selâm olsun selvilere
şen olun, Ayvaz geliyor**

**Takınır çiftte bıçaklar
Salınır sırma saçaklar
Yer yüzündeki çiçekler
Açılın, Ayvaz geliyor**

**Çiğdemlin ömrü tez biter
Alay alay nergis biter
Karanfil bahçede biter
Takının, Ayvaz geliyor**

**Param param taşlar olur
Yardımcısı kuşlar olur
Dervişler dervişân olur
Şal geyin, Ayvaz geliyor**

**Köroğlu der, hey ağalar
Çeklinir fener maşalalar
Yol üstündeki kayalar
Dağılın, Ayvaz geliyor**

Ayvaz ağlamaktan vazgeçer. Köroğlu ile barışırlar. Çamlıbel'e gelirler. Köşke konarlar. Köroğlu keyfe gelir. Ayvaz'ın elinden mey içerken türküsünü söyler;

**Üsküdar'dan seni aldım
Serimi kavgaya saldım
Çamlıbel'e yakın geldim
Ayvaz, mey doldur, mey doldur**

**Arap at glder eşkine
Eyle merhamet düşküne
Çamlıbellerin köşküne
Ayvaz, mey doldur, mey doldur**

**Gldeyim bundan yoluma
Sen saldın beni zulûme
Rahmeyle öksüz kuluna
Ayvaz, mey doldur, mey doldur**

**Glderim, benim yolumdur
Zahmânım benim ilimdir
Köroğlu, senin kulundur
Ayvaz, mey doldur, mey doldur**

Köroğlu, Ayvaz'ı iyi bir savaşçı yiğit gibi yetiştirir. Onu;

**Benden selâm olsun Bolu Beyine
Benim ile uğraşmağa dev gerek
Ünvan para etmez harp meydanında
Doğrar eğri kılıç, bilek zor gerek**

**Ayvaz oğlum, sabah gör olur neler
Yiğitler meydanda koç gibi meler
Yere düşer karpuz gibi kelleler
Salâvat çekmeye çetin dil gerek**

**Alçaklarda olur atından inme
Ergeç yığlıtsen sözünden dönme
Çokluk para etmez mala güvenme
Kurnaz adam iflah olmaz, bön gerek**

**Koç Köroğlu'm,  ğ d nden yorulmaz
Kesilen kelleden hesap sorulmaz
Boş laf atmayınan meydan alınmaz
Er ylg t er meydanında dev gerek**

diyerek, **Bolu Beyi'**ne karşı şartlandırır.

Bir mecliste bir şeye kızan **Ayvaz** ortadaki siniye bir tekme vurur. **Köroğlu'**nun arkadaşları onun hiddetini teskin etmek isterler. İçlerinden **Kurdoğlu**, **Ayvaz'**a seslenir;

** lem gülse Ayvaz gülmez
Bu meclis n tadı gelmez**

**Bilmem serhoş mudur nedir
El  göz yaş mıdır nedir**

**Oğlum Ayvaz bir hoş bakar
Kılıncından kanlar akar**

**Ateş  bağrım yakar
Kestiğ  baş mıdır nedir**

** sk darın s ğ tleri
Kimden aldın  ğ tleri**

**Ayıp bilmez ylg tleri
.....taş mıdır nedir**

**K rdoğlu, (?) size
Bir b de doldur ver b ze**

**M yll oldu dilinize
Yüreğin taş mıdır nedir**

Ayvaz gitmeye karar verir. **Köroğlu** kalması için ısrar eder. O dinlemez, çıkar, gider. **Köroğlu** arkasından takip eder. Yolların kötülüğünden, **Bolu Beyi**'nin düşmanlığından bahsederek, çevirmek isterse de bunu başaramaz.

Köroğlu, Ayvaz'a şöyle der;

Gel **Ayvaz** atlanıp gitme
Keleşten aldım haberi

Kıştır bu dağın yolları
Beştir bu dağın yolları

Oğlum hamâyilini götür
Yamranıp yamranıp yatır

Tanrıyı fikrine getür
Leştir bu dağın yolları

Büker Demirc'oğlu büker
Atın nalın mihın söker

Düşmanın ardından yeter
Taştır bu dağın yolları

Bir yanınız Harbendeli
Fırsat ver(me)z **Bolu Beyi**

Bir yanınız zordur beli
Şaştır bu dağın yolları

**Köroğlu menendin yoktur
Köyü var şenliği yoktur**

**Tanrının ihsânı çoktur
Boştur bu dağın yolları**

Köroğlu, Ayvaz'ın hasreti ile "dağlar"a seslenir;

**Hey ağalar, behey beyler
Gittl yavrum, görmediniz mi
Al karalı, mor sünbüllü
Dağlar, yâr görmediniz mi**

**Aslı hûridir sorana
Boyu benzer dal fîdana
Cerana benzer cerana
Dağlar, hiç görmediniz mi**

**Oturmuşlar hanım gibi
Kına yakmış kanım gibi
Yâr iltirmiş benim gibi
Dağlar, hiç görmediniz mi**

**Oturmuşlar oymak oymak
Hiç olur mu yâre doymak
Dillî şeker, leblî kaymak
Dağlar, hiç görmediniz mi**

**Öğün koç Köroğlu öğün
Taşlar al, bağrın döğün
Bir yâr iltirdim ben bugün
Dağlar, hiç görmediniz mi**

**Döner, on gün niyet tutar, yatar. Gün tamam olunca kalkar.
Ayvaz'ın hasreti ile söyler. Bakalım ne söyler;**

Aldı Köroğlu

Yol verin dumanlı dağlar Çağlasın sovk pınarlar	Aşmaya Ayvaz geliyor İçmeye Ayvaz geliyor
Bu dağlarda biten güller Dalında cüdâ bülbüller	Kokusu lâleder diller Ötüşün Ayvaz geliyor
Bizim yaylanın yiğidi Yaylanın servi söğüdü	Belinde gümüş dividi Gölg'edin oğlum geliyor
Bizim yaylalar oluklu Al balalı mor yelekli	Akan suları balıklı Kız gerek Ayvaz geliyor
Bizim yaylanın uşağı Yaylanın dürlü çiçeği	Belinde Aydın buçağı Kokuşun Ayvaz geliyor
Köroğlu der ki tayalar Sarptaki yüksek kayalar	Atlımız hayvan kovalar Yastılın oğlum geliyor

Ayvaz'a hitaben söylediği şiirlerinde "küçücükten büyüttüğüm, oğlum" gibi şefkat kelimelerini kullanır. Bahçede **Ayvaz'ı** arkadaşlarından sorar;

**Cümlenin murâdı Hakk'dan verildi
Kumsoy berk yerdır atlar yoruldu**

**Şimdi işâretim size faş ile
İsterseniz döğüşelim taş ile**

**Yürü hey ağalar dâvâ görellim
Kumsoy berk yerdır attan inelim**

**Eski hısaplardan geri dönelim
Ben yalnız siz buyurun beş ile**

**Yürü beyler bâde içer kanarım
Atarım topuzu cana kıyarım**

**Gül Ayvaz'ı şimdi sizden ararım
Ben bir tane siz buyurun eş ile**

**Yürü Ayvaz işte meclis düzüldü
Berhâneler bu bağçaya çızıldı**

**Baba yâğitlerin benzî bozuldu
Ayvaz gelmez (gözüm doldu) yaş ile**

**Köroğlu der bildiniz mi fendimi
Ayvaz başı iyi bilin andımı**

**Şimdi size bildiririm kendimi
İsterseniz oynayalım baş ile**

Sonra Döne'den sual eder;

**Döne haber gelmedi mi
Benim gidenlerim gelmez**

**Hani ya oğlum gelmedi
Hani ya Ayvaz gelmedi**

**Dağlar başı duman oldu
İşte on gün tamam oldu**

**Şimdi hâlim yaman oldu
Hani ya Ayvaz gelmedi**

**Şâhın keklık alur İdi
Gelse bugün gelür İdi**

**Dalsa avın bulur İdi
Hanı ya Ayvaz gelmedi**

**Bakçada şakımaz güller
Köroğlu başına küller**

**Hıç ötemez oldu bülbüler
Hanı ya Ayvaz gelmedi**

**O Köroğlu ki, Çamlıbel'in Eyvan Köşkü'nde Ayvaz'ın
elinden bâde içerken;**

**Ayvaz sığa bileklerin
.....oldu yüreklerin**

**Kabûl olsun dileklerin
Bele mey doldur mey**

**Ayvaz aldım heves ile
Altun yaldızlı tas ile**

**Gönlüm geçirdim yas ile
Hele mey doldur mey doldur**

**Seni Üsküdardan aldım
Şimdi Çamlıbel'e geldim**

**Şükür murâdıma erdim
Hele mey doldur mey doldur**

(Kör) oğlum çıktı köşküne
Babayiğitler aşkına

Hakk yardım eder düşküne
Hele mey doldur mey doldur

dediğini hatırlar. Bir başka defâsında, yine Ayvaz'dan bâde içmek isterken bir türkü söyler;

**Derelerde blter söğüt
Anasından almış öğüt
Billah Araplar olur ylgıt
Al Kır-at'ımı, alma Ayvaz'ımı**

**Kır-at'a vurdum haşayı
Dengime almam beyl, paşayı
Ayvaz doldur yaldızlı şışeyi
Ayvaz'ım bir dânem, küçüğüm mey doldur**

**Ayvaz'ın geydiği ensiz dolama
Ayvaz'a durun selâma
Bir nûr doğmuş âleme
Ayvaz göğsünü açtı sandım**

**Köroğlu'nun dolusundan içen
Ak yüzünden kara seçen
Ayvaz lmiş gellip geçen
Can bedenden uçtu sandım**

Ayvaz, Bolu Beyl'nin eline esir düşmüştür. Bir baskınla kurtarılacaktır. Bunun için sandıklara girip, atların sırtında şehre girecekler, sırası gelince de ortaya çıkacaklardır. Bu tehlikeli plan için Köroğlu gerekli emirleri şu türkü ile verir;

**Bir ylgıt, benim, diyende
Kaynayıp ta coşmamalı
İşin icrâsın bilmeyen
Hiç haddinden şaşmamalı**

**Kalmadı beyler, malımdan
Kimse bilmez ahvalımdan
Güzelleri illerinden
Almayınca gelmemeli**

**Köroğlu der, koç ylgıtlar
Hazırlansın arap atlar
Sandığa glren ylgıtlar
Bu sandıktan çıkmamalı**

**Acemoğlu, Ayvaz'ı kurtarmaya giderlerken, Köroğlu, söy-
ler;**

**Ayvaz benim senden yana
Kurban olam şirin cana
Sağda duran Köse Kenan**

**Vur diyende vurmaz mısın
Kır, diyende vurmaz mısın**

**Köroğlu'm söylüyor zâtı
Ülkelerde vardır methi
Acemoğlu, sür kır-atı**

**Sür, diyende sürmez misin
Vur, diyende vurmaz mısın
Kır, diyende kırmaz mısın**

Ayvaz Bolu Beyi'nin elinden kurtulmuş Çamlıbel'e dönmektedir. Han Döne sevinç gözyaşları dökerken, Köroğlu der;

Haykırdı, çıktı meşeden
Gün tutuldu temâşâdan
Hiç korkmaz, beyden, paşadan
Ayvaz bu gelen, yâr bu gelen

Arap atın üstündedir
Ala gözler mestindedir
Şirin canlar kasdındadır
Ayvaz bu gelen, yâr bu gelen

Han Döne'm akıtma yaşı
Yandı yüreğimin başı
Köroğlu'nn can kardaşı
Ayvaz bu gelen, yâr bu gelen

Ayvaz döndüğünde Köroğlu, Döne'ye seslenir;

Yataktan kalkmış bir aslan
Gellr horlayı horlayı
Buluttan çıkmış ay gibi
Gellr parlayı parlayı

Döne, seyreyle Ayvaz'ı
Sım bilekli o zorbazı
Cıbatmış Kara Kabtazı
Gellr gürleyi gürleyi

Şimdi görürsün kendini
Gülden kırmızı rengini
Görmedim bunun dengini
Gellr gürleyi gürleyi

**Döne, Ayvaz bunun adı
Geldi bu meydanın tadı
Köroğlu'nun bir evlâdı
Gelir zorlayı zorlayı**

Bir gün, bir sefere bir kişi daha gidecektir. **Köroğlu**, masanın üzerine, bir bâde doldurup koyar. Gidecek kişi, bu bâdeyi içecektir. **Köroğlu**, bu işi **Ayvaz**'a teklif eder;

**Aldı Köroğlu
Şimdi koç yığlde meydan açıldı
.....bildi oğlum Ayvaz seçildi
Kan içenler gitsin turna teline
Serden geçen gitsin turna teline**

**Gel'e oğlum Ayvaz iç bu bâdeyi
Gidip geln sonra sūrūn sefâyı
Ardına düşürsen'e bay-u-gedâyı
Daha kimler gider Bağdat çölüne**

**.....Dağıstanlı gıt Ayvaz ile
.....kişi gitsin o zorbaz ile
.....sedâsı hoş âvâz ile
.....bir glden Bağdat çölüne**

**Köroğlu der ata blner aşarım
İçerim bâdeyi yola düşerim
Kara Deniz gibi kaynar coşarım
Yalınız ben gidem turna teline**

Savaş zamanıdır, kavga günüdür. Kavga **Köroğlu**'na düşündür. **Coşar** da seslenir;

Bugün ben bir söz işittim
Üstümûze paşa gelir
Bütün düşmanlarım bile
Asker almış, koşa gelir

Hepimiz de arap atlı
Konuşalım tatlı tatlı
İster olsun yüz bin atlı
Yalnız Ayvaz başa gelir

Köroğlu'm söyledi bunu
Cihânı kaplamış ünü
Bu günlerdir kavga günü
Köpük atar, coşa gelir

Köroğlu, Ayvaz'a kız bulmak istemektedir, dört yüz yiğitle yola çıkar. Ağ-Bayır'e geldiklerinde şu türküyü çağırır;

Üç güzel getürdüm Han Ayvaz için
Azer ile Şam ilinin beyleri

Çalinsun düğünüm ta siz gelene
Dursun dîvânımda ta siz gelene

Tiğ mi çektin kaşlarının yayına
Dürlü kumaş kestireyim boyuna

Kurban olam sinsillene soyuna
Diksin terzlerim ta siz gelene

İssiz koyman Çamlıbel'in kalesin
Bozdurmayın başlarının balâsın

Nâmert savsın ylgitlerin kadasın
Başlar bağlı kalsın ta siz gelene

**Köroğlu der Çamlıbel'in atası
Soldurmayın ellerinin kinasın**

**Efkâr verdi bu cefâlık edâsı
Sûrmeler solmasın ta slz gelene**

**Köroğlu, Harbendeli Pınar başında beş kızıdan biri, Eşe
ile söyleşir;**

Köroğlu

Hastayım attan inemem	İnsem de geri binemem
Sizleri gördüm dönemem	Güzel bir su ver içeyim

Aldı Eşe

İstanbul'dan gelen Tatar	Kamçısını ata tutar
Hastalar döşekte yatar	Terçayın suyun içe gör

Köroğlu

Karıdı gönlüm karıdı	Kır Atım eşkin yürüdü
Yüreğim yandı eridi	Güzel bir su ver içeyim

Aldı Eşe

Babamın adı Şarıdır	Dağda değirmen yürüdür
Seni demirde çürüdür	Terçayın suyun içe gör

Köroğlu

Harbendenin bayırına	At çakarlar çayırına
Anan baban hayırına	Güzel bir su ver içeyim

Eşe

Pınar başı çayır olmaz	At çakacak çayır olmaz
Sana bizden hayır olmaz	İç suyu çaydan içe gör

Sonra da beş kıza;

Seherden beş güzel gördüm
Al glyene çok yalvardım

Bir al glymiş bir mavili
İle mavili mavili

Birisi Incl diziyor
.....ezliyor

Birisi çayda geziyor
İle mavili mavili

.....yanıma
.....canı canıma

Biri susamış kanıma
İle mavili mavili

.....biri mene
.....aşır gel yanıma

Biri girecek kanıma
İle mavili mavili

Köroğlu der ki öldüğüm
Punar başında bulduğum

Boyuna kurban olduğum
İle mavili mavili

der. Sonra;

Çamlıbel'e göç edelim
Mevlâm işimiz unara

All ile Veli ile
Oğlum Ayvaz Balı ile

Eşmelerin eştirmeli
Uca dağdan aştırmalı

Soğuk sular içtirmeli
Yavuz atlar yeli ile

Oğlum şimdi şaşırmalı
Berhâneye düşürmeli

Bugün burdan aşırmalı
Yeşil ile alı ile

Âşık Ali der nidelüm
Beşini de al'gidelüm

Biz bu işi baş idelüm
Metayla malı ile

diyerek beş güzeli de alıp gitmek ister. Bu arada Köroğlu bir beğenmediğini;

**Ağzında diş çürümüŖ
Hamamdan çıkmıŖ yürümüŖ**

**Altında koŖu çürümüŖ
Tâze gelin clivesi var**

**Gelin bunun bir i dönder
Yastık yorgan eski minder**

**Görmedim böyle bir mundar
Bir kat yatak örtüsü var**

**Bir kazan var bir de kapak
Ne zengin bu koca köpek**

**Bir sahan var bir de tabak
Boyunca bir aynası var**

**Hasan bu gelin ne kökçek
Başında var dürlü çiçek**

**Yanak derler burcak burcak
Kulağında küpesi var**

**Gelin dişlerin kovuk
İnek dana horoz tavuk**

**İrsemiye buzların savuk
Bir güzel berhânesi var**

**Nazeder yüzün açmaya
Her sabah çorba içmeye**

**GelmiŖ mert yığit koçmaya
Bir çuval tarhanası var**

**Damdan örümcek salınur
Komşular sana yırınür**

**Kırk yıllık zıblı bürünür
Gül yağından kokusu var**

**Gelmiş bana el etmeye
Köroğlu'nu aldatmaya**

**Akıl baştan al'gltmeye
Elinde al kınası var**

diyerek kötüler.

**Köroğlu bir gün Cırd-Afşar taraflarına seyre çıkar. Gözü-
ne bir çok ağaç arasında, yedi sekiz yüz kız görünür. Bunlar
Köroğlu'nu görünce kaçarlar. Köroğlu hemen âşık kıyâfetine
girer ve kızlara gelinlere şunları söyler;**

**İndim geldi Cırd-Afşar iline
Heves oldum sohbetine diline**

**İleri var bızım ile benzemez
Dilleri var bızım dille benzemez**

**Bayram mıdır al kırmızı glyerler
Birbirine buyur bacım diyerler**

**Bal llen kaymağı katıp ylyerler
Şirin diller bızım dille benzemez**

**Kızlar vakıt oldu kılalım namaz
Yanaklar kırmızı kendiler beyaz**

**Duralum dîvâna edelûm niyâz
Bunlar melek hiç insana benzemez**

**Âşık All der ki gelsünler kızlar
Yarın kılınç parlar kamaşur gözler**

**Cana kâr eyledi cılveler nazlar
Bir iş olur hiç bir işe benzemez**

Ertesi gün, kızlar "âşık gelecek" diye, oraya toplanır ve onu gözlemeye başlarlar. Halbuki, **Köroğlu**, ikibin adamını ağaçların arasına saklamıştır. Biraz sonra, **Köroğlu** ile askerler ortaya çıkar ve kızları kapıp kaçarlar.

**Kulak verin dinlen merdin sözünü
Hıra gelin büyük kızı görünce**

**Herkes alacağın almalı beyler
Koç yiğit dengini bulmalı beyler**

**.....gezdim aşireti iliniz
Burcu burcu kokar gonca gülünüz**

**Şeker ezer dudağınız diliniz
Koç yiğit adını almalı beyler**

**Kulak verin ben âşıkın sesine
Birden yürümeli kızlar üstüne**

**.....basın binin atlar üstüne
Çamlıbel harcını bulmalı beyler**

Âsumâna çıkar atların ünü
Kesin hisâbını yağ ile yünün

Durman ağalarım döğüşün günü
Bin deve yükledip gelmeli beyler

Gelin ağalarım peşime gelin
Kötüsün bırakın iyisin alın

Kible tarafını iyice sarın
Çamlıbel harcını bulmalı beyler

Âşık Ali der ki gelinler kızlar
Kaşlar keman olmuş sürmeli gözler

Cânıma kâr etti cilveler nazlar
Seçip seçip bunu bulmalı beyler

**Köroğlu'nun bir esâreti esnâsında Ködömen onu görme-
ye gelmiştir. Köroğlu Ködömen vâsıtası ile Köse Sefer'e mek-
tup gönderir. Sonra Ködömen ile ikisi konuşurlar. Köroğlu
memleket hasreti ile yanık yanık türküler söyler; Bakalım Kö-
roğlu, mektubunda Köse Sefer'e ne der;**

**Benden selâm eylen Köse Sefere
Ok gıcırdısından gürzün sesinden**

**Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Dağlar sedâ verip seslenmelidir**

**Ben yığid isterim gire meydana
.....demen fedâ kılmaz düşmana**

**.....kelle bulana kana
.....kılinc ile uslanmalıdır**

**Yürü Köse Sefer bir meydan alsın
Çektirmen kılıncı kınında kalsın**

**Düşmanın içine cis cıblak dalsın
Kılınlar kınında paslanmalıdır**

**Köroğlu der gine benim yanımdan
Kır At köpüğünden düşman kanından**

**Koç yıldı eksik etmem kolumdan
Futa dolup şalvar ıslanmalıdır**

Ködömen de ona cevap verir; bu parça gurbet hissinin doğurduğu en kuvvetli parçalardan biridir. Dağlar, taşlar, gurbet-zedenin ilk sorduğu şeylerdir; sonra **Köroğlu; Ayvaz'dan, Şirli-Döne'den**, arkadaşlarından haber sorar; alır eline sazı **Köroğlu, Ködömenle** söyleşir;

Köroğlu

Karşıdan gelen piyâde
Bizim iller yerinde mi
Etekleri çimen olmuş
Karlı dağlar yerinde mi

Ködömen

Beyim, ili ne sorarsın
Güzel amma soğuk soğuk
Karlı dağlar eteğinde
Çimenleri soluk soluk

Köroğlu

Çamlıbel'in koyağında
Sular akar ayağında
Şirin **Döne** yanağında
Ruşen benler yerinde mi

Köddömen

Çamlıbel'in koyağında
Su kesilmiş ayağında
Güzel **Döne** yanağında
Kibar benler soluk soluk

Köroğlu

Sağ elde kılıç ettiğim
Sol elde kalkan tuttuğum
Kol kola sarılıp yattığım
Şırlın **Döne** yerinde mi

Köddömen

Kılıç deyi bağlandığın
Kalkan deyi kullandığın
Seyreyleyip eğlendiğin
Şırlın **Döne** saçın yoluk

Köroğlu

Küçücükten büyüttüğüm
Saz çalarak büyüttüğüm
Mah yüzünü seyrettiğim
Han Ayvazım yerinde mi

Köddömen

Küçücükten büyüttüğün
Üğrüleyip uyuttuğun
Gül yüzünü seyrettiğin
Han Ayvaz'ın boynu buruk

Köroğlu

Köroğlu der, öğündüğüm
Taşlar alıp döğündüğüm
Arka verip sığındığım
Koca çamlar yerinde mi

Ködömen

Ködömen der, karlı dağlar
Dağda çamlar kara bağlar
Döne söyler, **Ayvaz** ağlar
Ağlaşırılar yoluk yoluk

Köroğlu, Süt Pınar başında; sarhoş yatarken elleri bağla-
nıp **Bolu Beyi**'nin adamları tarafından esir edilen **beyler**'e çok
kızır ve **Ayvaz**'dan;

Ayvaz senin ile hısap süzellim
Lâleler açılıp güller kokmaya

Evvel bahar yaz ayına ne kaldı
Kır peşenki almamıza ne kaldı

Nabine de dell gönül nabine
Kar'ardıcın kamalığın dıbine

Koç yığitler sığmaz oldu kabına
Silâh çekip yatmamıza ne kaldı

Arşın arşın ölçüp alak çukayı
Saymak için tülû maya deveyi

Som sırmadan diktirelüm yakayı
Irışvanın gelmesine ne kaldı

**Bezîrgân burcundan beyleri görüp
Omuzu mızraklı beylerim gelip**

**Yavuz yüzgeç gibi ummâna dalıp
Kervan kesip bac'almama ne kaldı**

**Köroğluyum tutmam yamansız işi
Sarı altın ile beyaz guruşu**

**Koç yiğit uğruna koydum bu başı
Kır at urup bulmamıza ne kaldı**

diyerek hesap sorar. Köroğlu esir olan **Ayvaz**'ı kurtarmak için kıyâfet değiştirerek **Bolu Beyi**'nin yakınına gider. Burada **Ayvaz**'ı ve beyleri kurtarmak teşebbüs eder. Köroğlu, **Bolu Beyi**'nden **Ayvaz**'ı göndermesini ister. Alır sazı eline Köroğlu, bakalım ne söyler;

**Benden selâm eylen Bolu Beyi'ne
Göndersin Ayvaz'ı, göresim geldi
Muhabbeti düştü gönlüm evine
Göndersin Ayvaz'ı, göresim geldi**

**Eyerleyip Kır-Atıma binmeden
Alayları bölük bölük bölmeden
Bolu şehri ateşlere yanmadan
Göndersin Ayvaz'ı, göresim geldi**

**Şimdi Kır-Atıma biner aşarım
Karadeniz gibi kaynar coşarım
Sînesine eğri kılıç döşerim
Göndersin Ayvaz'ı, göresim geldi**

Gürzün kösteğini kola takmadan
Koç Kır-Atı sağa sola yıkmadan
Bolu şehrin ateşlere yakmadan
Göndersin Ayvaz'ı, göresim geldi

Ben de Köroğlu'yum, yolum salasın
Koç yığlde arz ettirem sılasın
Depretmeden demir yayın, cıdasın
Oğlum Ayvaz, seni göresim geldi

Köroğlu, askerlerini hazırlar, beyleri ile Ayvaz'ı Bolu Be-
yî'nin elinden kurtarmak ister. Bakalım Köroğlu ne der?

At sürüp meydan alanlar
Düşmana dalıp delenler

Ne durdunuz taş üstüne
Hörün Ayvaz'ın üstüne

Gelin hey ağalar gelsin
.....birden kılınç çalın

Ayvazın hâlini görün
....dökülün leş üstüne

Çakmağı çaktıran kavdır
Bugün nam alacak çağdır

Demürü döğdüren tavidir
Sermeli leş leş üstünde
Çalı dibinde yatanlar
Han Ayvaz'ı kurtaranlar

Tozu toprağa katanlar
Bahşışınız baş üstüne

Elinden bâde içenler
Al kırmızı kan saçanlar

Can ile serden geçenler
Hörün Ayvaz'ın üstüne

Köroğlu buldu sılasın
Alırım burcun kalasın

Düşmanım buldu belâsın
Kalmasın taş taş üstüne

**Uruşan All; Demircioğlu, Köse Sefer, Ayvaz ve Veli
Bey'i över;**

**Selâm olsun ağalalara, beylere
Sılasına gltmek ister Köroğlu
Ala karlı, mor sūnbūllū dağlara
Çıkıp seyrân etmek ister Köroğlu**

**Ey ağalar, nedir bizim suçumuz
Uğrun uğrun dōğūş bizim işimiz
Demircioğlu, Köse Sefer, üçümüz
İçimizde nam sâhlı Köroğlu**

**Deryânın yüzünde yatan gemiler
Zârından da dağlar, taşlar inler
Dağında da aslan gibi gürüler
Kurt avazlı, kaplan ünlü Köroğlu**

**Adımı sorarsan Uruşan All
Dōğūş görmeyeli del'oldum deli
Sağ yanı Ayvaz da, solu Bey Veli
Ferâcesl merdânell Köroğlu**

**Bolu zindanlarından çıkıp, Beyler'i Çarşı-pazar
dolaştırarak darağacı'nın dibine götürürlerken Ayvaz, gökteki
bir bölük turna ile Çamlıbe'e;**

**Turnam nazlı beyler kolları bağlı
Bir düşürüm verin Çamlıbellere**

**Bolu Beyi tuttu gitti den geçin
Kurdu darağacın astı den geçin**

**Önünde kılavuz giden turnalar
Süt Pınar başında seyreden beyler**

**Düzülmüş katara giden turnalar
Beyler boynu toklu gitti den geçin**

**Turnam seyreyleyin hanlarımıza
Bir haber götürün illerimize**

**Hep demir taktılar kollarımıza
Beyler kolu bağlı gitti den geçin**

**Ağ sinemde gonca güller biterken
Dallarında garip bülbül öterken**

**Ağ pınar başında sarhoş yatarken
Han Ayvaz'ın başın kesti den geçin**

diye haber yollar. Köroğlu da Yumurta Dağı'ndan şu nâmeyi
gönderir;

**Benden selâm eyle Han oğlu Hana
Yıgıtlıktır dâr günümde buluna**

**Oğlum Ayvaz bugün burada gerek
Yarın Han Ayvazım burada gerek**

**Benden selâm olsun oğlum Ayvaza
Çıplak blnsın gelsin Kara Kabtaza**

**Çifte benli slm bilekli zorbaza
Yarın Han Ayvazım burada gerek**

**Han Ayvazım şimdi tam on dört yaşta
Yumurta Dağında yarın savaşta**

**Şol sırma saçları durur mu başta
Bir evlâdım yarın burada gerek**

**Benden selâm eylen Ayvaz dâdıma
Köroğlu çağırır bir evlâdına**

**Durmayıp yetişe bu lmdâdıma
Oğlum Ayvaz sabah burada gerek**

Ayvaz, yardım beklemektedir. Yanık yanık türkü çağırır;

**Benden selâm eylen o bey babama
Ettiği aklımdan çıkmaz, neyleyim
Öperim ellerin hanım nlnemin
Demircioğlu bensiz gitmez neyleyim**

**Durman hey ağalar, gelin meydana
Boyansın kılıçlar al kızıl kana
Bende mürüvvet yok, kıyarım cana
İçerimden gamım gitmez, neyleyim**

**Arap at altımda durmaz savaşı
Kılıcı çekersem gözler kamaşı
Benim llen şımdı devler uğraşı
Sızln llen lşlm bıtmez, neyleyim**

**Köroğlu'nu dersen, blr genç aslandır
Demircioğlu yanında blr kahramandır
Dızdar der kl, döğüşecek zamandır
Beş yüz atlı bana yetmez, neyleyim**

Darağacının dibinde **Ayvaz**, **Köroğlu**'ya memleketini, arkadaşlarını hatırlayıp ağlamakta ve yanık türküler söylemektedir;

**Hani benim memleketim
Neler getürdü başıma**

**İlim hey medet hey medet
Dilim hey medet hey medet**

**Atlı gelür sağlı sollu
Kolum karacadan bağlı**

**Clğer aşk oduna dağı
Elim hey medet hey medet**

**Darağacı kuruktur
Bolu Beyi buyuruktur**

**Şımdı boynum buruluktur
Ölüm hey medet hey medet**

**Bak neler geldi başıma
Hayıf oldu genç yaşıma**

**Âlem yandı ataşıma
Zulüm hey medet hey medet**

**Evvelinden çektim yası
Köroğlu Ayvaz babası**

**Gönlümde kaldı hevesi
Yetiş hey medet hey medet**

Beylerle beraber **Ayvaz**, turna-teli yüzünden ölmüşlerdir. **Köroğlu** bir yandan kendi ihtiyarlığından, bir yandan da kaybettiği evlâdının, "**yeddi deryâlar geçebilen Ayvaz**"'ının ölümünden şikâyet eden şiirler söyler. Niyâz için **Kible**'ye döner, namaz kılar;

**Kızlar ağlan Han Ayvazı
Kim binsin Kara Kabtaza**

**Sim bilekli o zorbaza
Öldürdüler Han Ayvazı**

**Köroğlu der vâdem yetti
Usta Firenk puştluk etti**

**Tüfenk çıktı mertlik gitti
Öldürttürdü Han Ayvazı**

**Dileğim kabul olsaydı
.....üstüne**

**.....içerdim
.....geçerdim**

(Nolaydı) beyler nolaydı
Oğlum Ayvaz sağ olaydı

.....geri geleydi
Boyuna kemha biçerdim

Kır Ata binebileydin
Orda bir meydan alaydın

Frengistana varaydın
Al kızıl kanlar saçardın

Beyler gelir sağlı sollu
Altun mihli gümüş nallı

Hep atları sırma çullu
Kır Ata biner geçerdim

Getürseler Han Ayvazı
Süreydi Kara Kaptazı

Sim bilekli o zorbazı
Su yerine kan içerdin

Köroğlu eyledi niyâz
Sağ olaydı oğlum Ayvaz

Yön Kibleye kıldı namaz
Yedi deryâyı geçerdim

Köroğlu, beylerin cenâzelerini kaldırdıktan sonra, Ay-
vaz'ın başında ağlayarak, Döne'ye sorar;

**Baykuş ötsün Çamlıbel'de
Durmam artık ben bu ilde**

**Öldürdüler Han Ayvazı
Defnettiler Gül Ayvazı**

**Semâdan çakıldı dlrek
Yerde İnsan gökte melek**

**Buna dayanur mu yürek
Kıl ziyâret Han Ayvazı**

**Aman Döne Ayvaz noldu
Ciğer şışte püryân oldu**

**Blr kâfire kurban oldu
Al' gittiler Han Ayvazı**

Köroğlu, Çin'e gitmek üzere yiğitlerine seslenir;

**Dinleyin ağalar meydan açıldı
Koç ylgitler bu meydana saçıldı**

**Göç kaldırıp Çin'e gidelüm Çine
Bayrak çekip Çine gidelüm Çine**

**.....geldi blzım İllerin yazı
Dâvâsız gidelüm gelinci tarzı**

**Çin Maçın İline döndürün yüzü
Düğün İçin Çine gidelüm Çine**

**Ben ylgit İsterim gele meydâna
Düğürcü gidelüm Çinin Şâhına**

**Elnde dal kılınç boyana kana
Göç kaldırıp Çine gidelüm Çine**

**Kulak verin Köroğlu'nun sözüne
Çin Maçın Şâhının Gülzâr kızına**

**Koç ylgıtlar gelsün meydan düzüne
Alak Bezırgânı gidelüm Çine**

İkinci Çin Seferi'ne çıkarken de askerlerine şöyle seslenir;

**Yürün beyler, korkman, gününüz doğdu
Alın kaleleri, burçları şimdi
Bir savaş edelim Çin, Maçın ile
Basın derelere leşleri şimdi**

**Yürün beyler yürün, bâde içelim
Girelim meydana candan geçelim
Çalalım kılıcı, kanlar saçalım
Taş taş üstü koyman burçları şimdi**

**Yürün beyler yürün, şetler kuşanın
Kılıç çekin, düşmanlara döşenin
Başın kesin beyler ile paşanın
Durman hemen çekin göçleri şimdi**

**Yürün beyler, nettim, kesdiler başı
Yedi bin pehlivan, bir de binbaşı
Diri tutun gelin, yedi kardaşı
Ben elimle kesem başları şimdi**

**Yürün beyler, bahar geldi, yaz oldu
Bûlbûl diye beslediğim baz oldu
Köroğlu der, bu kumanda az oldu
Ayırın bedenden başları şımdı**

**Köroğlu bir gün Nallıhan'a gider, fakat orada umduğunu
bulamaz. Dönüşünde Mahmut Bezirgân'a rastladığı insanlar-
dan;**

**Girdim şehrin kapusuna
Mâyıl oldum yapusuna**

**Noldu bilmem şaştım kaldım
Bu ne hikmet şaştım kaldım**

**Çarşı pazar yanı yana
Dükkânda nalı hayvana**

**Seyreyledim kana kana
Ben elimle çaktım geldim**

**Gözler bakar diller çıkık
Her bir birlerine bakık**

**Evler başlarına yıkık
Söyleyen yok geçtim geldim**

**Köroğlu'nu bilmediler
Selâm verdim almadılar**

**Hiç yanıma gelmediler
Bu ne hikmet şaşkın kaldım**

diyerek şikâyet eder.

Ayvaz ile Köroğlu, yol t yinde güçlük çekince,
hakem olarak Demircioğlu'nu  ağırır lar. Demircioğlu gelirken
Köroğlu:

L ker Demircioğlu l ker
Demirden zırhları söker
Atın nalın, mih n çeker
Daştır bu dağların yolu daştır

Yarın burdan g   kaldırak
   elere mey doldurak
Kır atın  ulun atmalı
Yarın bu zaman g tmeli

  te geldim ben bu hana
Cengedelim kana kana
Köroğlu iyi bilici
On dört batmandır kılın ı

Uğru  akalın  ld rek
Çamlıbel'de n   edek
 st nde b de tutmalı
D  mana bir    edek

Yarın g rel m meydana
Şöyle bir savaş edek
D  mandan hayıf alıcı
Demircioğlu'n ba  edek

diye bir türkü çağırır. T rk s ne devam ederken Mahmut
Bezirc n da ilerler, Köroğlu:

**Sıvat oğlum bİleklerin
Kabul olsun dİleklerin
Vur göğsüyün İliklerin
Kıştır bu dağların zolu kıştır**

**Köroğlum der nolacak
Geride Mahmut Bezİrgân var
Elbet bu yolları bİlecek
Hoştur bu dağların yolu hoştur.**

**Mahmut Bezİrgân gelince, yolda" Beyoğlu'nun obası
var, bİzi kırar" der. Bunun üzerine Köroğlu, her yiğit için bir
sandık yaptırılmasını ve yiğitlerin sandıklara konulup Beyoğ-
lu'nun obasından bezİrgân yükü gibi geçirmesini emreder.**

**Hazırlık görülür. Nacarlar gelir, sandıklar yapılır. Yiğitler
yük olup sandığa girerler. Ortada Köroğlu, Mahmut Bezİrgân,
Demİrcioğlu ve Ayvaz göçün savranı gibi atlara binerler ve
Gürcüstan'a yürürler.**

Köroğlu, Gürcİstan'a sefer ilân eder;

**Seferİm var Gürcİstan'a
Benim İle göçen gelsİn
İnmesİn nâmert meydâna
Candan, serden geçen gelsİn**

**İçtiğİmliz aslan kanı
Yediğİmliz süleymanî
Kılıç kabzasından kanı
Şerbet edip İçen gelsİn**

**Kulak tut merdin sözüne
İnelim meydan yüzüne
Ecel gömleğİn özüne
Kend'eliyle bİçen gelsİn**

Köroğlu bir genç aslandır

.....

**Döğüş bir düğün bayramdır
Candan, serden geçen gelsin**

Köroğlu, sandık içinde yiğitleri saklayarak bir baskın yapacaktır. Askerlerine şu tavsiyede bulunur;

**Tokat kerbanından aldı bakırı
(Tuna) sell gibi boza rakıyı**

**İncitmeyin fıkaraı fakırı
İçürün Beylere ta ben gelene**

.....yım çaya
.....dell saya

**Bir düzen vereyim baya gedâya
Yedirin Beylere ta ben gelene**

.....arkası
.....üzüm arpası

.....kuzu koç koyunun körpesi
Yedirin atlara ta ben gelene

.....
.....batman pirinç her tek kazana

**Bir düzen vereyim yoldan azana
Koyun ahçılarıım ta ben gelene**

Koç ylgitler bu sözüne Inana
.....

**Köroğlu'nun bunda çoktur hevesi
Dört yüz denk yazmışım Hint sevayısı**

**Sandika glrenler çekerler yası
Glydırın Beylere ta ben gelene**

On kişi gelip, Köroğlu'ya savaşa çıkmaması için nasihat ederlerse de o bunları dinlemez ve savaş emri verir;

**Yürü beyler gene gününüz doğdu
Şurda bir ufacık savaş eyleyin**

**Sağlı sollu kılinc'atmalı beyler
Düşmanı birbirine katmalı beyler**

**Babayılt kalkan alur bazına
Aman vermen urun düşman ağzına**

**Uyku glrmez hüheylanlar gözüne
Şurada bir bayram etmeli Beyler**

**Koç ylgıtlar kelle kessin kan döksün
Kaçanı koğmayın davransın kaçsın**

**Kesilen kelleler meydana konsun
Bu düşmana karşı durmalı beyler**

**Köroğlu çağırır merdi meydana
Glderken uğrayarak Cırid'lline**

**Dâima sığınur ganî Yezdâna
Bir bölücek şikâr almalı beyler**

Sonra Köroğlu, sandık içinde gidecek olanlara  u sözleri söyler;

Bir yi it benim diyende
   n icras n bilmeyen

Kaynay p ta co mamalı
Hiç haddinden  a mamalı

Gel sen de deme burada
Akçası geçmeyen yerde

Sonra pl man olman orda
Metain  satmamalı

Kalmadı beyler kalımdan
G zeller  ellerinden

Kimse bilmez ahvalımdan
Almayınca gelmemeli

Köroğlu der ko  yiğitler
Sand  a giren yiğitler

Hazırlans n arab'atlar
Bu sandıktan çıkmamalı

Sil h arkadaşlarıyla da;

Gel'e Zor Bezirg n beri gel hele
Seçilsin yiğitler seninle bile

Gel'e Da ıstanlı Hasanım gel'e
Hoylunun d d n  acep kim ala

Gel'e Deli Hasan in bu meydana
Bu Acemi urup öte geçsen'e

Gel'e Demircioğlu ne durdun orda
Hoylu Bey düşürdü beni bu derde

Gel'e Han Ayvazım bâde içelim
Hoylu ölmüş candan serden geçelim

Gel'e cümle leşker beri gel beri
Çamlıbel dağına dönmezem geri

Ben de Köroğluyum böyledir emrim
Bugün bu meydana ben de inirim

Bir kule yaptırak baş baş üstüne
Dolmalı deryâlar leş leş üstüne

İniver meydana dev gibi mele
Koymayın bu şehri taş taş üstüne

Ejderhalar gibi ataş saçsan'a
Doldur dereleri leş leş üstüne

Tenbihe hâcet mi sen gibi merde
Bir kaç kale yapın baş baş üstüne

Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
Keselim Acemi baş baş üstüne

Koyalım bu yola can ile seri
Kalursa bu iller taş taş üstüne

Gün doğandan gün batana kararım
Şöyle bir ceng edek yaz kış üstüne

diye dertleşir. Sefere çıkmak üzere iken, sazı ve sözüyle, duygularını anlatır;

**Seferim var Gürcistan'a
İnmesin nâmert meydâna**

**Benim ile göçen gelsün
Candan serden geçen gelsin**

**İçtiğimiz arslan kanı
Kılınç kabzasından kanı**

**Yediğimiz Süleymânî
Şerbet edip içen gelsin**

**Kulak tut merdin sözüne
Ecel gömleğin özüne**

**İnelüm meydan düzüne
Kend'el ile biçen gelsin**

**Ağalar söyler kuluna
Mahmut Bezirgân buluna**

.....
.....gelsin

**Koroğlu bir genç arslandır
Döğüş bir düğün bayramdır**

.....
Candan serden geçen gelsin

**Mahmut Bezirgân'ın, Köroğlu'na ihânet ederek,
Gürcistan kralı ile anlaşıp, askere kefil olması üzerine ona
şunları söyler;**

**Hey ağalar dinlen beni
İşimiz bitti gidelüm**

**Bir iş geldi başımıza
Düşman düşer peşimize**

**Nolacak beyler nolacak
Hemen sen kaldın alacak**

**Yarın bir savaş olacak
Kalk gidelüm işimize**

**Silkinip ata binince
Kılınlara el atınca**

**Çamlıbel'e yüz tutunca
.....**

**Çekildi yükün şeridi
Beyler sandıkta çürüdü**

**İçerde yürek eridi
Kalk gidelüm işimize**

**Bu seferinde Köroğlu, çobanlara gönderdiği yirmibeş kişi-
ye şu tâlimatı verir;**

**Durmayın ağalar çobanlar kaçtı
Sındırın kellesin bağlan kolların**

Ulaşın ardından tutun getürün
Arab'at uğruna katın getürün

Altına serin de hasırlarını
Zer Mahbub'oğlunun esirlerini

Karacadan bağlan cesirlerini
Köyden köye uğran tutun getürün

Benim şahbazlarım yerimden kalkmaz
Bir çoban ki benim sözümü tutmaz

Onlar birbirinin hatırın yıkmaz
Elçim elçim edin atın getürün

Durman hemen varın bağlan kolların
Zer Mahbub'oğlunun nazlı malların

Dut bedeni gibi dallan dalların
Değerin değmeze satın getürün

Koç Köroğlu böyle söyledi size
Ceremesin kesin bin dörtyüz kıza

Ucada olanı indirin düze
Güzel çirkin den tutun getürün

**Ayvaz, Gürcistan'a geldiğinde; oranın güzellerine şöyle
seslenir;**

**İndim geldim Gürcüstanın iline
Oturmuşlar ne hoş dua kılarlar**

**Sıra sıra durmuş lebi ballılar
Kamer yüzlüler servi boylular**

**Kiminin gölü var ördekli kazlı
Dostun bahçesinde bir bir avazlı**

**Güzeller bakışurlar nazlı nazlı
Tûtîkumru sesli şirin dilliler**

**.....bala bağlar başına
.....ermişler on üç on dört yaşına**

**.....kudret kalemin çekmiş kaşına
Sürahlı boylular kulaç kollular**

**Nazlı nazlı birbirine bakmışlar
Han Ayvaz der hep hamamdan çıkmışlar**

**Ağ ellere elvan kına yakmışlar
Başı al balalı çiftte benliler**

**Elvan elvan kınalanmış elleri
Şeker ezer dudakları dilleri**

**Kemer sıkmış nâzik ince belleri
Dudak melil melil yaktınız beni**

**Kudretten sürmelenmiş gözleri
Gözü kara Harbendeli kızları**

**Yaktı beni şiveleri nazları
Bakman melil melil yaktınız beni**

**Al giyenin kaşları katar katar
Sarı beyaz mor bağlanan kaş çatar**

**Mavi giyen kirpikleri ok atar
Durman melil melil yaktınız beni**

**Aşurayım karşı dağdan İçerl
Desinler ki Han Ayvazın şekerl**

**Size yedirmeyim balı şekerl
Gözler melil melil yaktınız beni**

Hele içlerinde biri vardır ki, maviler giymiştir. "İlle de mavil-
il" diye tutturur;

**Kimisi pınar başında
Kimisi yolun dışında
Al geyen on beş yaşında
İlle mavil mavil**

**Kimisi dağlarda gezer
Kimisi incisin dizer
Al geyen bağrımı ezer
İlle mavil mavil**

**Kimisi odun devşirir
Kimisi kahvesin pişirir
Al geyen aklım şaşırır
İlle mavil mavil**

**Köroğlu der ki, nolacak
Takdir yerini bulacak
Mavilim kaldı alacak
İlle mavil mavil**

Bir söylentiye göre **Köroğlu, Silistre Beyi'nin** kızını kaçı-
rır. Arkasından askerler kovalamaktadır. Durum sıkışmıştır. Kö-
roğlu atına yalvarırken şu türküyü söyler;

**Canım Kır-at, gözüm Kır-at
Kaçıp çekilip gidelim
Her yanında çiftte kanat
Uçup çekilip gidelim**

**Budur Kır-atın durağı
Bilmez yakını, ırağı
Âb-ı kevserdir sulağı
İçip çekilip gidelim**

**Köroğlu, söyler ezeli
Bağlar döküyor gazeli
Silistre'den güzeli
Alıp çekilip gidelim**

Köroğlu'nun koç yığitleri biraz sonra savaşa gireceklerdir. Onlara bir türkü çağırır;

**Gelin hey Ağalar çekin kılını
Göğüs verip arka verip nal atan**

**Arab' atla koç yığıdın günüdür
Sırma çullu küheylanlar günüdür**

**Cenk kurulup cıda oklar atanda
Kötülerin yakasından tutanda**

**İki leşker birbirine (katanda)
Yılan dilli dal hançerin günüdür**

**Gelin hey ağalar vurup geçelim
İki saat al kızıl kan içelim**

**Koç yıldı kanlı gömlek bıçelım
Bunda koç yıldıın şın günüdür**

**Hay nolanda koç Köroğlu nolanda
At urulup yıldı yayan kalanda**

**Ara yerde kurt koyuna dalanda
Teke şekli Şam kılincın günüdür**

ve devam eder;

**Kıbrız şarabın içmişler
Bugün oradan göçmüşler**

**Can ile serden geçmişler
Bir er yırtar söker gelür**

**Hırlaşurlar arı gibi
Beş ayının sell gibi**

**Kopuşurlar sürü gibi
Derelerden akar gelür**

**Bellüdür yıldı yapusu
Açıldı Çamlı kapusu**

**Şimdi toplanur hepisi
Birbirini deper gelür**

**Köroğlum besler mertleri
Çamlıbel'in aç kurtları**

**Yumuşak ederler sertleri
Birbirini kapar gelür**

Sonra beylerine savaş emri verir;

Dinlen beyler şimdi meydan açıldı
Koç yiğitler... meydana seçildi

Bugün arslanların cengi var cengi
Bugün arslanların cengi var cengi

Çarhacılar şu meydana inmeli
Ara yerde bâzı nâra urmalı

Koç yiğitler sağlı sollu dönmeli
Bugün arslanların cengi var cengi

.....
Dört saat dâvâyı burda görürüm

.....meydan alurum
Bugün arslanların cengi var cengi

Savaşı Köroğlu kazanır, bin dört yüz kızı kaçırır, sonra da
Zer-Mahbuboğlu'nun mallarını yağma ederler. Savaşı Köroğ-
lu kazanır. Köroğlu, keferelerin ölüsü yanında şu sözleri söy-
ler;

Aldı Köroğlu

Kirikörüm şu meydana girince
Kolların sığayıp sille çekince
Koç Köroğlu ilvanından şan verir
Sillesini yiyenler de can verir

Değme zibil aldı kerbanı
Manuk çaldı Bezirgândan urganı
Hoyuk kodu Çamlıbel'de ormanı
Şu hançer de çarıksıza gön verir

Meydana girince koca Kerevis
Eşek çekmez fil götürmez Köboğos
Hiç hiç ondan kalur mu küçük Bedros
Susuz dönen değirmenden un verir

Şamiyel girince meydan yerine
Seyreyleyin Vanı ile Zoruna
Zâlim hani düşmanına görüne
Dalar deler şu meydanda ün verir

.....Kesişleri çekti kılınıcı
Yahudiler içirmişler ilâcı
Sandımkine tatlı cana kıyıcı
Dirdir Baba solumadan can verir

Yürüdü meydana Ustur Hoca
Ebceli Köse elatmış eğri kılınca
Bunları ne sandın ey Hoca
O zâlim de çan çalarak can verir

Köroğlu'nun komutanlarından Demircioğlu, Cevher Paşa'ya esir düşmüştür. Asılacağı sırada, Köroğlu, derviş kılığında darağacının dibine gelir. Bir türkület konuşurlar. Köroğlu, kendini tanıtmak istemediğinden, asıl adı olan Ruşen (Hürşen) All'yi kullanarak bir türkület çağırır;

Köroğlu
Benden selâm olsun Cevher Paşa'ya
Can ister ki, bu firkata dayana
Şimdi yiğitliğin geldi sırası
Eğilip de öz kanını yalana

Demircioğlu

Şükür olsun Yaradana, çok şükür
Şükür ki, serdârım geldi üstüme
Bu yarayla ölsem bile gam değil
Şükür ki, Köroğlu'm geldi üstüme

Köroğlu

Ah edende gûzden yaşı dökerim
Gazep etsem nice beller bükerim
Peg eder, peglere arpa ekerim
Koçaklarım birbirinden talana

Demircioğlu

Bakmaz mısın tenden akan kanıma
Bir od düştü beyim, şirin cânıma
Bir haber gönderin Telli Hanıma
Korkarım bir zevâl gele dostuma

Köroğlu

Hür'şen Ali'm der, yüzünü göreyim
Düşmanımdan intikamım alayım
Hışma gelip şimdi kılıç çalayım
Kan, bağırsak birbirine dolana

Köroğlu, bir türkü daha çağırır;

Benden selâm olsun Cevher Paşa'ya
Şimdi keleşlerim seni titretir
Şeşberle gürz yağar yağmur misâli
Söndürür Erzurum'u, Kân'ı titretir

Atlarım azgındır, gemini almaz
Koçaklarım birbirinden yaramaz
Bedir yüzlü Ayvaz ferman dinlemez
Ünü gider, Hindistan'ı titretir

**Hürşem All'm der kl, sözün âlâsı
Acep bulunur mu derdin çâresi
Koçaklarım vardır, devlete âsl
Ünü glder Al'Osmanı titretir**

Sonunda **Köroğlu**, **Demircioğlu**'nu kurtarır. Oradan ayrılırlarken **Köroğlu** bin dört yüz iki kızı teker teker sayar ve hayvana binemeyenleri bindirir sonra yorulup türkü çağırır;

**Bizim illerin beyleri
İçip arslana dönerler**

**Yakarlar kandıllı kandıllı
Kadeh döndürü döndürü**

**Hem içerler hem kanarlar
Arab'atlara binerler**

**Düşmana meydan ararlar
Boynun sündürü sündürü**

**Çürüdü gönlüm çürüdü
Beylerin kolu yoruldu**

**İçerde yürek erildi
Kılınc döndürü döndürü**

**Beyler neyleyip nidelüm
Meydanda at oynadalım**

**Güzellerle göç idelüm
Boynun döndürü döndürü**

**Köroğlu der kl karıdım
At yoruldu ben yoruldum**

**İhtiyar oldum çürüdüm
Güzel bindirli bindirli**

Köroğlu, bu bin dört yüz kızı **Çamlıbel**'de **Süt Pınarı** başında kırk gün ağırlar. Bu zaman içerisinde adamlarına kervandan bac (vergi, haraç) alınmamasını emreder. Ancak, istemesine isterler de, vermeyen olursa, geçip giderler. Günün birinde **Köroğlu**'na büyük bir **bezirgân**'ın geldiğini haber verdiklerinde **Eyvan Köşkü**'nden şu mısraları döktürür:

**Yürü bezirgânlar gününüz doğdu
Keserdim kelleyi saçardım kanı
Bugün yeminim var doğuş olmasın
Bugün and'ıçmışım savaş olmasın**

Ver yolun bacını gel geç bezirgân

Seyreyledim uca dağdan indiniz
Yıktınız kervanı attan indiniz
Yönünüzü **Çamlıbel**'e döndünüz
Şimdi düğün bayram doğuş olmasın

Yükünüzü **Çamlıbel**'e çezerdim
Topuz urur kellenizi üzerdim
Sizin ile doğru hesap düzerdim
Bugün yeminim var doğuş olmasın

Ver yolun bacını gel geç bezirgân

Köroğlu olduğum bilmez misiniz
Bir daha buradan gelmez misiniz
Malınızın bacın vermez misiniz
Bugün and' içmişim savaş olmasın

Dönüşte **Harbendeli Beyleri**, **Köroğlu**'na karşı koyarlar.
Dağdan inen **Al-Beyoğlu** ile konuşurlar. **Köroğlu**, **Al-Beyoğlu**
lu'ndan **Gül Güzeli** ister;

Aldı Köroğlu

Dağ başından inen atlı	Gel konuşak tatlı tatlı
Kerem eyle kül kır atlı	Gönder gelsin Gül Güzeli

Bey Efendi

Sar'altınlar harman olsa	Her derdime derman olsa
Elinde bir ferman olsa	Yine vermem Gül Güzeli

Köroğlu

Ne gelürsün zorlayarak	Kargı mızrak sallayarak
Ay gün gibi parlayarak	Gönder gelsin Gül Güzeli

Bey Efendi

Sana derim Koç Köroğlu
Al'giderim kolun bağı

Bağlandı meşenin yolu
Ölür vermem Gül Güzeli

Köroğlu

Bey Efendi etme böyle
Âhir sözün evvel söyle

Şu bir kızı tamam eyle
Gönder gelsin Gül Güzeli

Bey Efendi

Yaman bu illerin işi
Her derede on bin kişi

Her gün ederler teftişi
Ölür vermem Gül Güzeli

Köroğlu

Köroğlum der gürelemeden
Eğri kılınç parlamadan

Koç yiğitler zorlamadan
Gönder gelsin Gül Güzeli

Bey Efendi

Bey Oğlu der nolsa gerek
Çok yiğitler ölse gerek

Göllere kan dolsa gerek
Ölür vermez Gül Güzeli

Asker gidip, meydanda, **Köroğlu; Dağıstan'lı Hasan**, an-
nesi küçük **Gürcüstan** güzeli **Hasnâ Bala, Döne**, ve **Ayvaz** ile
kalır. Ertesi gün, kalan malları hayvanlara yükleyip, **Şam'a** gi-
deceklerdir. **Köroğlu** sazını eline alır ve bir türkü çağırır;

Urumellin'in Arabı

Çetin bu dağların Arabı

İçerler hurma şarabı

Bln oğlum Şam'a gidelüm

İçelüm hurma şarabın

.....Şam harabın

**Kıralum çölün Arabın
Bln oğlum Şam'a gidelüm**

**Nolacak oğlum nolacak
Evvel âhır Şam olacak**

**Bu dünyâ bâkî kalacak
Bln oğlum Şam'a gidelüm**

**Koç Köroğlu Beyler göçtü
Keleşliğin vakti geçti**

**Bezırgânlar sarpa kaçtı
Bln oğlum Şam'a gidelüm**

**Dağıstan'lı büyür ve bir gün Çamlıbel'e gelir. Köroğlu al-
tındaki Kır-İğdişi ister. Hasan vermez. diye meydan okur, söy-
leşirler;**

Aldı Köroğlu

Başın kaldır bak yukarı	Öldürürüm çocuk seni
Kır iğdişi yolla beri	Öldürürüm çocuk seni

Aldı Dağıstanlı Hasan

Affet suçum insâf eyle	Öldürme gel Beyefendi
Ben kulunu azâd'eyle	Kıl mürüvvet Beyefendi

Aldı Köroğlu

Sen nerden gelür geçersin	Dolu bâdeler içersin
Selâm vermeden geçersin	Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Irak yollardan gelmişim	Ben bir gaflete dalmışım
Uyumuşum görmemişim	Kerem eyle Beyefendi

Köroğlu

Biz kırk kişi sen bir kişi
Gönder beri Kır lğdişi

Senin için tek kişi
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Siz kırk kişi ben bir tâne
Ben atımı vermem sana

Döğüşürüm döne döne
Gel elimden al Efendi

Köroğlu meydana iner ona çocuk diye acımaktadır. Ancak, atın verilmesini ister. Bakalım ne söylerler:

Aldı Köroğlu

Sana bir topuz içürem
Seni kaltağa sıçuram

Can ile serden geçürem
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

At deli oğlan dîvâne
Ben bir yumruk sen gürz bana

Sıçırar iner meydâna
Gel meydana at Efendi

Aldı Köroğlu

Çocuksun gel verme başı
Teslim eyle Kır lğdişi

Boş yere etme savaşı
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Buyur beyim kes başımı
Çevir atımın başını

Fikret Tanrının işini
Gel elimden al Efendi

Köroğlu

Oynadırım Kır Atımı
Sen bilmen mi gürz kuvvetini

Ben bilürem kıymatını
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Gürzünü gördüm muhakkak
Sen bir gürz ur ben bir yumruk

Gel meydana arslana bak
İşte meydan Beyefendi

**Köroğlu, Hasan'ı Cellât'a teslim eder. Hasan
Cellât'a şunları söyler;**

**Bu ferman Hakk'ın fermanı
Nedir bu derdin dermanı**

**Ben o merde yetemedim
Ben babama yetemedim**

**Gör neler geldi başıma
Hayıf oldu genç yaşıma**

**Tarih koyun baş taşıma
Murâdima yetemedim**

**Cellât yetişmez şânıma
Bey babamın düşmanına**

**Hayıflar tatlı cânıma
Ben bir kılınç atamadım**

**Buyur cellât kes başımı
Fikret Tanrının işini**

**Dün gece gördüm düşümü
Dağıstan'a gidemedim**

**Dağıstandan beri geldim
Babam mert Köroğlu derdim**

**Yönüm Çamlıbel'e döndüm
Ben o merde yetemedim**

**Ana hakkın helâl etmez
Gözüm görmez elim yetmez**

**Hâyall karşumdan gıtmez
Ağ ellerin öpemedim**

**Mezarımı kılbar yapın
Baş ucmda şerbet satın**

**Beni şehitlere katın
Ecel câmin içemedim**

**Adım Dağıstanlı Hasan
Bir gün arar o pehlivan**

**Dar ettiler başa cihân
Ben babama yetemedim**

Köroğlu, Hasan'ın kendi öz oğlu olduğunu öğrenince,
yaptığına pişman olur;

**Kesileydi dilim çabuk söyledim
Çamlıbel'i yıktım harab'eyledim**

**Kend'eliyle evin yıkan ben oldum
Ben elimle evim yıkan ben oldum**

**Demircioğlu çıksın benim postuma
Blrer pança toprak atın üstüme**

**Selâm eylen yârânıma dostuma
Kend'eliyle evin yıkan ben oldum**

**Zâlim cellât nasıl kıydın Hasan'a
At üstünde kelleleri kesene**

**O sol boya eğri kılinc asana
Ben elimle evim yıkan ben oldum**

**Köroğlu demeyin benim adıma
Hiç adam kıyar mı bir evlâdına**

**Gökte kuşlar dayanamaz dâdım
Ben elimle evim yıkan ben oldum**

Hasan ölmemiştir. Baba-oğul beraber yaşarlar. **Hasan** bir kahramandır. **Beyşehirli savaşı**'na iştirak eder; üç **Çarkacı**'ya;

Birinci çarkacı ne durdun orda
Benzersin yüreği dört çatal kurda
Eğer ararsanız hasmınız burda
Nolur söyle şu topuza sözünü

İkinci Çarkacıya

İkinci çarkacı seyreyle bana
Kellen yuvarlarım ordudan yana
Gör neler yaparım şimdi ben sana
Var heber ver şu topuza sözünü

Üçüncü Çarkacıya

Üçüncü çarkacı gelme yanıma
Bir kılınc atarsa susar kanına
Hasan alışkındır adam kanına
Sen de söyle şu topuza sözünü

Birinci Çarkacıya

Birinci çarkacı beri gelsen'e
Elinde dal kılınc meydan alsan'a
Ufacık gürzüme cevap versen'e
Ne var söyle şu gürzüme sözleri

İkinci Çankacıya

İkinci çarkacı sen de mi geldin
Gelen gitmez bu meydandan.....
Evvelce gelenden ne haber aldın
Sen de söyle şu gürzüme sözleri

Üçüncü Çankacıya

Üçüncü çarkacı.....
Üç kelle bir varsın Bey'in yanına
Koç Hasan alıştı adam kanına
Metheyleyin Şerif Bey'e sizleri

diyerek meydan okur. **Köroğlu**, **Hasan**'a bir kız almak istemektedir. **Erzurumdan**, **Hasan**'ın amcası'nın kızını aklına koyar ve şöyle der;

Beyler ıkrarım var vâdlım Hasan'a
Sol böğrüne eğri kılinc asana

Bir kız alıp gelmek ister bu gönül
Düğün çalıp vermek ister bu gönül

İlilk İllik dolanırım düzünü
Erzurum İlinden emmim kızını

Sürmelemlş nâzlık elâ gözünü
Şimdi alıp gelmek ister bu gönül

.....takınam cevâhır kânı
Kamalık gölgesi Kıbrız şarâbı

Kımiya İmiş Çamlıbel turâbı
Tokur tokur içmek ister bu gönül

**Köroğluyum ben de düşmenem şandan
Döne gibi güzel aldım düşmandan**

**Boyadım meydanı al kızıl kandan
Yavaş yavaş gitmek ister bu gönül**

Ancak; **Hasan**, **Çin pâdişâhı**'nın kızı **Gülizar**'ı almaya gider. Delikanlı kızı çiçek bahçesinde bulur. Kız onu orada görünce utancından bağırarak olur. **Hasan**; "rüyâda gördüğün oğlan benim işte" diye kendisini tanıtır. Konuşurlar;

Aldı Hasan

Uzak çöllerden gelmişim	Serim sevdâya salmışım
Şükür murâda ermişim	Kölen geldi Şâh'ın kızı

Aldı Gülizar

Oğlan nasıl geldin bura	Seyret başa gelen hâle
Seni korum kara yere	Urun kızlar şu oğlanı

Aldı Hasan

Herkes sevdiğini alsın	Düşmanın gözü kör olsun
Kanım sana helâl olsun	Kölen geldi Şâh'ın kızı

Aldı Gülizar

Ben ne yaparım kan ile	Seni kaçuram ün ile
.....keserim on ile	Urun kızlar şu oğlanı

Aldı Hasan

Gece gündüz sensin tasam	İkrar ver ki ben de hösem
Rüyâ gördüğün Hasan	Aşnan geldi Şâh'ın kızı

Aldı Gülizar

Hasan cefânın aslı ne	Bas kademin yüz üstüne
Cânı fedâ kıldım dostuma	Alın kızlar şu oğlanı

Böylece, Hasan ile Güllzar anlaşır. Ve birlikte kaçıma karar verirler. Güllzar'ın yedi kardeşi peşlerine düşer. Güllzar, kardeşlerine yalvarır;

Aldı Güllzar

Gelme kardaş yaman gelme Arslanım var yarar seni
Turna gibi havalanma Şâhinim var avlar seni

Aldı Kardaşı Sebbol

İşte geldim cazu işte Ciğer kebab'oldu şişte
İkinizi bir kılınçta Öldürürüm cazu sizi

İkinci Kardaşına aldı Güllzar

Gelme kardaş kan olmasın Tatlı cana kıyılmasın
Arslanım seni görmesün Aç kurt gibi yarar seni

Aldı Kardaşı

İşte geldim yanınıza Ben girerim kanınıza
İkinizin canınıza Bir kılınçta atam sizin

Üçüncü Kardaşına aldı

Aman kardaş dön gerüye Kerem et gelme buraya
Benden selâm Gül Periye Hasan gelür bağlar seni

Aldı Kardaşı

Merhametsiz nasıl urdun Çift kardaşa nasıl kıydın
İşte meydana ben geldim Bir kılınçta çalam sizi

Dördüncü Kardaşına

Aman kardaş yazık sana Çok zahmet eyleme bana
Bir kılınç çalam başına Hıyar gibi dilem seni

Aldı Kardaşı

Behey hınzır behey cazu Çok etme şiveyi nazi
Rüsvay eyledin sen bizi Dört bölerim cazu sizi

Beşinci Kardaşına

Yedi kardaş bir olsanız Kılınıcı ele alsanız
Hepiniz birden gelseniz Arslanım var yarar sizi

Aldı Kardaşı

Çık meydandan kendi gelsün Dünyâda murâda ersin
Bana da kendi buyursun Delik delik delem seni

Altıncı Kardaşına

İki kardaş siz kaldınız Bu meydanda ne buldunuz
Beşi geldi ne aldınız Daha beter edem sizi

Aldı Kardaşı

Kız kulak tut öğütlere Nasıl kıydın yiğitlere
Baban tahtın züğütlere Verdin rüsvay ettin bizi

Yedinci Kardaşına

Sen çocuksun dön geriye Babam buyursun buraya
Yedi göğde bir araya Derelere basam sizi

Aldı Kardaşı

Aman bacı kıyma bana Bir sözüm var diyem sana
Selâm eyle koç Hasan'a Ben dileyip geldim sizi

Kaçaklara yetişen yedi kardeşin altısını **Güllzar** öldürür. En küçüklerine kıyamaz; O da **Hasan Bey** ile ablasına katılır.

O sırada **Köroğlu**'nun rüyâsına "**kara kuru şeyler**" girmiştir. Askerlerine, **Çin** seferine hazırlanmaları emrini verir. Hâlâ kardeşleri ile savaşmakta olan iki âşık yetişir; onları kurtarır; Ancak; birlikte savaşa giderler.

Köroğlu, Güllizar'ı Derbent'te görüp beğenir. Aralarında şu konuşma geçer;

Köroğlu

Çamlıbel'den inen beyler	Bıyıkları buran beyler
Taban kılınç silen beyler	Şimşek gibi şakır gelür

Güllizar

Nolur imiş dalmayılan	Taban kılınç silmeyilen
Dar buğaza durmayılan	Kurtulaman beyefendi

Köroğlu

Kız nikâbın kaldırsan'a	Kim olduğun bildirsen'e
Uca gönlün indirsen'e	Gönülleri yıkan gelür

Güllizar

Bahçelerde biter turunc	Kan içerim avuç avuç
İşte meydan işte kılınç	Kaçta kurtul beyefendi

Köroğlu

Arab atlar horultusu	Kılınçların şakırdısı
Arsanların gürültüsü	Dağı taşı söker gelür

Köroğlu ile Güllizar, Çin-Maçın derbendinde şöyle söylerler;

Aldı Köroğlu

Uca dağların başında	Arsan gezer sürü ile
Arsan gibi tek başına	Yolum bağlar zoru ile

Aldı Güllizar

Yedi başlı dev olsanız	Keserim doğrarım sizi
Ağzın açsan ateş saçsan	Döndürürüm paşam sizi

Aldı Köroğlu

Aç nikâbı görüşelim Senin ile konuşalım
.....güzel barışalım Kaymak yiyek bal ilen

Aldı Güllzar

Sana bir kılınç çalarım Ortadan iki bölerim
.....dev gibi parçalarım Aç kurt gibi yaram sizi

Güllzar

Gelse bile hep gelenler Gelmezler beni bilenler
Ağam sana kim diyerler Sağ gidemen beyefendi

Köroğlu

Köroğlu yiğit mertleri Düşmanlara can dertleri
Çamlıbel'in aç kurtları Yarar yırtar kapar gelür

Güllzar

Altı kardaş öldü gitti Eğri kılınç kana battı
Koç Hasan yoruldu yattı İmdad eyle beyefendi

Hasan savaşta yaralanır, **Köroğlu**, **Hasan**'ı ölmüş sanıp çok üzülür. Ve şöyle der;

Keşki gelmeyeydim Çılnın İline
Kara bayrak dikilir Çamlıbelime

Bir oğlumun ölüşüne ne dersin
Koç Hasan'ın ölüşüne ne dersin

Ufak ufak kar serpeler başıma
Hayıf oldu koç ylgidin başına

Kara kuru şeyler girdi düşüme
Bir oğlumun ölüşüne ne dersin

**Gökte Melek dayanamaz zârıma
Güllzarı aldım bir evlâdıma**

**Felek nasıl kıydın ömrüm vârına
Aldım amma ölüşüne ne dersin**

**Gözlerimden kan yaş döküp ağladım
Koç Hasanı Çin'de şehid eyledim**

**Ciğerciğim pâre pâre doğradım
Öz evlâdım ölüşüne ne dersin**

**Köroğluyum geldim Çin'in iline
Çin Maçın Şâhı'nın kızın oğluma**

**El uzattım has bahçenin gülüne
Aldım amma ölüşüne ne dersin**

Fakat Güllzar, ilâç yapıp, onun yaralarını sarmış ve yatırmıştır. Bunu duyan Köroğlu, onu över; aralarında şu konuşma geçer;

Aldı Köroğlu

Tabib Lokmandan almış ilâcı Güzellerin serfirazı Güllzar
Başına urunmuş incili tâcı Güzellerin serfirazı Güllzar

Aldı Güllzar

.....de bulunmaz emsâli eşi kurban etti altı kardaşı
.....bir yârânı yoldaşı kuvvet kızım Güllzar

Aldı Köroğlu

Kaldır nikâbın göreyim Ben sana köle olayım
Senden bir sual sorayım Bir haber ver hâli ilen

Aldı Güllzar

Yürü şöyle ne sorarsın Necisîn sen ne ararsın
Şimdi hışmıma uğrarsın Bölük bölük bölem seni

Aldı Köroğlu

Köroğlu yiğit merdiyim Sivastopolun Kürdüyüm
Ben Çamlıbel'in kurduyum Yiğit Beyler sürü ilen

Aldı Güllzar

Güllzarım keser başı Cengeder düşmana karşı
Öldürdüm altı kardaşı Medet Hasan arar sizi

Böylece, Köroğlu, Hasan'ın sağ olduğunu öğrenip çok sevinir.

.....nanlar silsinler gözü
Çalalım kılınıcı seyreyle bizi

Bize yetmez oldu bunun beş yüzü
Çin Maçın şâhının kızı Güllzar

Keselim kelleler dökelim kanlar
Darı-Dikmez ile şu pehlivanlar

Zorumla yıkılsın kahveler hanlar
Kırdan seyir etsin kızım Güllzar

Keselim kelleyi saçalım kanı
Meydanda kimse yok hanı ya hanı

Sebep ne kestiler yedi bin cânı
Köroğlu'nun ömrü vâri Güllzar

**Köroğlu'm der neler çektim
Seni al'gıderim baban ilinden**

**Söyledikçe bal akıyor dilinden
Köroğlu'nun ömrü vâri Güllzar**

**Bolu Beyi, Dağıstan'lı Hasan'dan bağ ister. Hasan'ın
cevâbı şöyledir;**

**Şunda bunda bir Beyoğlu
Biriken ataşa benzer**

**Alaylardan çıkıp gelür
Dört yanını yakıp gelür**

**Hamâyıl takmış boynuna
.....günleri koluna**

**Hiç ölüm gelmez yanına
Kılınç kalkan takıp gelür**

**.....ağa dön geriye
Kerem et gelme buraya**

**Aç kurtlar dalar sūrūye
Kendi göçün çekip gelür**

**Soran başa der ki himmet
Topuza karşı muhânet**

**İnsâf eyle kıl mürüvvet
Azgın azgın bakıp gelür**

**Bunu seyreden Köroğlu, Bolu Beyi'ini kaçıran Hasan'a
övgüler yağdırır;**

**Aldın Kûrdün bacısını
Bir zindana beş yıldı**

**Sarılıp yattığın var mı
Bağlayıp attığın var mı**

**Bolu Beyi gılme hele
(Her yanın) da beş on kelle**

**Er Isen meydanda mele
(Ke) sıp astığın var mı**

**Sen ardından yatanda
Kargı böğrüne batanda**

**Sana blr kılinc atanda
Kaltağa sıçtığın var mı**

**.....kanların döke
Ömründe böylesi deke**

**.....seyrine çıka
Bilmem şaşıp düştüğün var mı**

**Bin ata kargıyı salla
Böyle ele böyle kola**

**Etme düşmana eyvalla
Aldanıp düştüğün var mı**

**Köroğlu düşmez şânından
İçip beylerin kanından**

**Kuş sektirmez mekânından
İğrenip kustuğun var mı**

**Bolu Beyl Köroğlu'n  görünce gece uykusu kaçar. Bezirg n
burcundan d ld l elinde seyrederken; göçen g  e, yerler ile
esen yellere, dağlarda kokan g  lere seslenir;**

**Seherden sabahtan esen r zg r
Kar kalkar açılır l le sünbüller**

**Yeller Demircloğlu durmasın gelsin
G  ler Demircloğlu durmasın gelsin**

**Çamlıbel dağında yüksek kayalar
G  ler gider katarlanmış (mayalar)**

**Beni kınamayan beyler ağalar
 ller Demircloğlu durmasın gelsin**

**Bolu Beyl ıssız koydu dağları
Köroğlu'nun demir kesen beyleri**

**Ağ s neme urdu gitti dağları
Yiğt beyler şimdi durmasın gelsin**

**şirin Döne ağlar ağlar avınur
Yirmi bey kız hep karalar bağlanır**

**Dostlarım yas tutar düşman sevinir
Söylen Demircloğlu durmasın gelsin**

**S remedi kara günün demini
   gün oldu Kır At yemez yemini**

**Giyemedi g veğlilik donunu
G  ler Demircloğlu durmasın gelsin**

Dörtlükler, beşlikler adındaki asker sınıfları, **Köroğlu**'yu yakalamak için gönderilmişler, ancak, onu görünce savaşa girmekten korkarak uzak durmuşlardır. **Köroğlu**;

**Behey, dörtlüler, beşliler
Gelin, gelin, duruşalım
Kaplan postlu gıyışliler
Gelin, gelin, duruşalım**

**Gelip şunda, gılmek olmaz
Çok söyleyip ötmek olmaz
Kahvede tav atmak olmaz
Gelin, gelin, duruşalım**

**Hey, anasına küsenler
Kurulu yayı yasanlar
.....
Gelin, gelin, duruşalım**

**Köroğlu der, ilimle
Toz kondurma gülümüle
Yazık sizin telinize
Gelin, gelin, duruşalım**

derken, onları savaşa çağırır. **Köroğlu**, Kürt (214) kıyâfetine girip **Bolu Beyi**'ne gider, yalvarır;

**Aman beyim lmdad eyle
Kurtar beni düştüm sana**

**Al şu düşmanın elinden
Al Köroğlu'nun elinden**

(214) Kürtlerin Türklüğü için Bak; **Cemal Anadol**; **Tarihe Hükmeden Millet Türkler**, 2. Baskı, İstanbul 1995, s. 203 - 215

**Keser efendim kendirimi
Atım devam çadırımı**

**Yedi (yüz) yük pendirimi
Aldı Köroğlu elimden**

**Her sene alur bacını
Güllü adlı kız bacımı**

**Bul derdimin ilâcını
Aldı o adam elimden**

**Bolu Beyi senin adın
Gözüm nûru bir evlâdım**

**Âsumâna çıktı dâdım
Aldı şu adam elimden**

Demircioğlu da gelip, Ayvaz için Bolu Beyi'ne yalvarır;

**Sana derim Bolu Beyi
Tıflı neveste civandır**

**Koyvar gitsin Han Ayvaz'ı
Öldürme gel Han Ayvaz'ı**

**.....beri döndür
Beş on kere beni öldür**

**.....düşün
Öldürme gel Han Ayvaz'ı**

**.....ışın
Bağışla Ayvaz'ın başın**

.....düşün
Azad'eyile Han Ayvaz'ı

Demircioğlu söyler doğru
Yarın duyarsa Koroğlu

Öldürmeden kork.....
Gelür sorar gül Ayvaz'ı

Bolu Beyi'nin, Koroğlu'nu yakalatıp bağlattığını öğrenen
Döne, İç Kale'de ağlamaktadır;

Keşki gelmeyeydim babam illinden
El uzadıp deremedim gülünden

Benim için bağladılar aғam
Bolu Beyler al' gittiler aғam

Aman Ayvaz bir hâl geldi başıma
Hayıf oldu koç yığidin başına

Düşmanlarım düştü geldi peşime
Gonca iken deremedim gülümü

Gelin kızlar ağlaşalım aғama
Muhânetler gelsin ben imdâdıma

Bir haber gönderin Soğan Dağına
Kurtarsınlar öldürmeden aғamı

Gitti arslan ıssız kaldı kayalar
Adam yok ki şimdi elden alalar

Büyük kızlar Beyim der de ağlarlar
Aman Mevlâm kurtar arslan Beyimi

**Nâme yazsam kardaşlarım aglar mı
Ağamın derdine derman arar mı**

**Vah bacım der ciğerlerin dağlar mı
Onlar da asar mı nazlı ağamı**

**Dilerim Mevlâdan imdâd ulaşa
Bir muhânet sebep oldu bu işe**

**Koç yığtler düşman ile uğraşa
Issız koydu Çamlıbel'in dağını**

**Ağlar ağasına bu şlrın Döne
Yetiş Demircioğlu gel imdâdına**

**Yandı kebab'oldu aşkın oduna
Kurtlar gelsin öldürmeden Beyimi**

**Bolu Beyi'nin kızı olan Döne, kardeşlerini acındırmak için,
ağasını (Köroğlu'nu) kurtarmak için çırpınmaktadır.**

**Esâret, Köroğlu'ya kederlendirmiştir. Çamlıbel'de İç Ka-
le'de kırk gün yasa girecektir. Bunu askerlere anlatırken, onlar
ağlaşırlar;**

**.....benim diyen kişi
.....olur mu dişi**

**Kalkın doğuşellim şimdi
Kalkın uruşalım şimdi**

**.....noldu ok atanlar
Ucuz ucuz can satanlar**

**Karşımızda laf satanlar
Gelin uğraşalım şimdi**

**Gelin hey beylerim gelin
.....güzelce dîvân verin**

**Acemîn hâlini görün
.....buluşalım şimdi**

**Seyreylen noldu hâliniz
Siz topunuz ben yalınız**

**Yağm'oldu bütün malınız
Gelin uruşalım şimdi**

**Köroğlu der hey bîçâre
Bulunmaz derdine çâre**

**Yüreklerde çoktur yâre
Gelin barışalım şimdi**

**Köroğlu, kırk gün sonra Kale'den çıktığında, tanınmaz
hâle gelmiştir. Köroğlu, zindandan Çamlıbel'e gönderdiği
mektupta emirlerini;**

**Nâmem varır, Çamlıbel'im sallanır
Okuyup dinleyen cümle bulanır
Yırmî dört boğumlu kargı kullanır
Şol Köse Kenan'ın günüdür bugün**

**Benden selâm olsun Deli Hoylu'ya
Kaplan sıfatıyla fidan boyluya
Dal kılıcı şimşek gibi parlaya
Şol Deli Hoylu'nun günüdür bugün**

**Deryâlar üstünde oynar gemiler
Dalga vurur Inlm Inlm Inller
Baş kesende aslan gibi ünüler
Şol kabre Sığmaz'ın günüdür bugün**

**Köse Sefer bilir yolun doğrusu
Burda belli olur yıldı hangisi
Aslanın ödünü çatlatır sesi
Böyle kahramanın günüdür bugün**

**Ulaştınlar, benim benim, diyenler
Nâhak yere tatlı cana kıyanlar
Adam etin kebab edip yiyenler
Cümle pehlivanın günüdür bugün**

**Nâmem varır, ulu beyler uyanır
Dağlar, taşlar kızıl kana boyanır
Nazlı Kır-Atıma nal mı dayanır
Kır-At nal atmanın günüdür bugün**

**Köroğlu'yum, arka verdim dağlara
Kılıç, kalkan hoş yakışır ellere
Çok selâm söyleyin ulu beylere
Kan içen beylerin günüdür bugün**

diyerek, türküye dökmüştür. Köroğlu'nun Bolu zindanından Demircioğlu'nu kurtarması öncesi; **Ayvaz;**

**Benden selâm eylen zâlim babama
Koç Köroğlu bu zindandan çıkmıyor**

**Beş yüz atlı bana yetmez neyleyim
Ona gerek bin beş yüzer neyleyim**

**Demircioğlu senin hâlinde bilmez
Beş yüz atlı bana pâyidâr olmaz**

**Alışmış kılını kınında durmaz
Saçarım kanları burda neyleyim**

**Benden selâm eylen anama
Hançerler çakıldı şu ağ sîneme**

**Durmasın ulaşsun yanıma
Bana kaçan helâl etsin neyleyim**

**Gözümüze Dîzdâr gîder buradan
Demircioğlu kısmet et de yaradan**

Bolu şehrin kaldırırılar aradan

.....

diyerek ona sitem eder. **Köroğlu**, zindanda kendisini kurtarmaya gelecekleri beklerken alır sazını eline, bakalım ne söyler;

**Yine yiğitlerim düştü yâdıma
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir büküşte yedi geyim nal kıran
Koç Demircioğlu'm yanımda gerek**

**Pâdişâh suratlım, kolu beratlım
Çentiyan kılıçlım, dest-i kuvvetlim
Böbür aslan huylum, kaplan sıfatlım
Köse Kenan emmim yanımda gerek**

**Kimsenin hâlinde sorup da bilmez
Pâdişâhtan ferman gelse dinlemez
Yüz bin ordu olsa gaygısı olmaz
Şimdi Koca Arap yanımda gerek**

Deryâ atı biner, demir donludur
Meydana girende aslan canlıdır
Özü bir han oğlu, İsfehanlı'dır
Şimdi **Kocabey**'im yanımda gerek

Âhedüben bu zevkimi arttıran
Öz özüne bir Haleb'i batıran
Beş dünyâ güzelin seçip getiren
Şimdi **Celâlî Bey** yanımda gerek

Gürcistan ilinden amana kaldı
Şam ile Halep'ten bir şikâr aldı
Aslı **Polatoğlu** Mısır'dan geldi
Bıyıklı **Yusuf**'um yanımda gerek

Kılıç çekip ordulara saldıran
İran Şâh'ın bayrağını indiren
Şeşber atıp bedenleri böldüren
Kızır **Mustafa Bey** yanımda gerek

Köroğlu'm, zindanda sıkıldı canı
Ayvazı görmezsem olurum deli
Çiğni hezeranlı, desti cıdalı
Güzel İsa **Balı**'ım yanımda gerek

Sonra **Demircioğlu**'nu seher vakti esen yelle çağırır;

Seherden, sabahtan esen rüzgâr,
Yeller, **Demircioğlu** durmasın gelsin,
Kar kalkar, açılır lâle, sünbüller,
Güller; **Demircioğlu** durmasın gelsin

**Çamlıbel dağında yüksek kayalar
Beni kınamayın beyler, ağalar
Göçer gider katarlanmış mayalar,
İller; Demircioğlu durmasın gelsin**

**Şırlın Döne ağlar ağlar avunur
Dostlarım yas tutar, düşman sevinir
Yirmi bey-kız hep karalar geyinir
Söylen Demircioğlu'na durmasın gelsin**

**Süremedi kara günün demini
Geyemedi güveylilik donunu
Üç gün oldu Kır-At yemez yemini
Göçler; Demircioğlu durmasın gelsin**

**Bolu Beyi ıssız kodu dağları
Ak sineme vurdu gitti dağları
Köroğlu'nun demir kesen beyleri
Yığıt beyler şimdi durmasın gelsin**

Köroğlu'nun Erzurum meselesi; Koca Sinan Bezirgân'ında karıştığı bir sergüzeştir. Köroğlu'nun, oğlu Hasan için Erzurumdan almak istediği yeğeni Güllü Nigâr'ın kaçırılmasına dâirdir. Köroğlu, Erzurum'a beşinci defa gitmek üzere iken Yek-Çeşim (başka bir yerde Keloğlan) o gece Kır at'ı çalar. Köroğlu, olayı şöyle anlatır;

**Dinleyin ağalar şu Bezirgânı
Hasan için gittik emmim kızına**

**Bize haber verdi İllerimizi
Ördek gibi yüzük göllerimizi**

**Yürekten çıkmıyor çok çektim gücü
Ordan da alalım onda bir baci**

**Bana ettikleri zehirden acı
Kantar ile bölük mallarımızı**

**(Süt) pınarı derler bizim pınara
Hasan için gldek GÜLLÜ NİGÂRA**

**Kadir Mevlâm işimizi unara
Gonca İken direk güllerimizi**

**Kulak verin Köroğlu'nun sözüne
Beşinci seferim şol Erzurum'a**

**Koç yığıtler İnsın meydan düzüne
Ceylân gibi gezek çöllerimizi**

**Köroğlu, Bezirgândan haberi alır. Gitmek üzere kumanda
verilir. O gece Yekçeşim atı çalar. Sonra da Keloğlan çalar
Köroğlu Yekçeşim'e şöyle söyler;**

**Kaçma hey Yekçeşim kaçma
Koç Kır Atı alıp gitme**

**Kolu bağılu al'giderim
Seni bağlar al'giderim**

**Koyvar gelsin Kır Atımı
Alırım senin etini**

**Ben bilürüm kıymatını
Seni bağlar al'giderim**

**Sen dev olsan güleşirim
İşte geldim doğuşürüm**

**Arslan olsan uğraşırım
Seni tutar al'giderim**

**Saçarım çöle kanını
Sen duymadın mı ünümü**

**Alırım tatlı canını
Şimdi bağlar al'giderim**

**Köroğluyum bu illerde
Geldim sizi bu çöllerde**

**Şanım söylenür dillerde
Kolu bağlı al'giderim**

**Köroğlu, Beyşehir'i almak istemektedir. Askerlerine "sa-
vaş" emri verir;**

**Yörün arslanlarım savaş idelüm
Haykırıp haykırıp kelle keselüm**

**Buna kavga derler Bey ne Paşa ne
Seyreyleyin el'ayağı şaşana**

**Yürü Beyler cenge harbi çalınur
Kılınç değer adam iki bölünür**

**İyi kötü bu meydanda bilinür
Nusrat bizim Beyler neci Paşa ne**

**Gürzün kösteğini kola takmalı
Kargılar mızraklar birden kakmalı**

**Arab atı sağa sola yıkmalı
Fırsat vermen arab atlar kaşana**

**Köroğlu der durman edek cengimiz
Üç saat sürmeli burda hengimiz**

**Bundan belli olsun yığt kangımız
Tarih yazın şu dağlara nişâne**

**Mehmet Bey'e, Şerif Bey'e işkenceler yapılmalı, omuzları-
delinip mumlar dikilmelidir. Kanlar akmalı, Beyşehirî temelin-
den sökülmelidir. Emir tekrarlar;**

**Urun Beyler urun meydan günüdür
Bütün.....Süleymanîdir**

**Ölümden korkmayın dünya fânîdir
Tuna sell gibi kanlar akmalı**

**Başlarını kesin koyun meydana
İvan para etmez meydan meydana**

**Etlerini bırakmalı meydana
Beyşehirinin temelini sökmeli**

**Köroğlu der yine noldu nolacak
Mehmet Bey Şerif Beysiz mi gelecek**

**Bunların efkârı bizi alacak
Omuzların delip mumlar dikmeli**

Sonra Beyşehirî cenginde gâlip gelişlerini anlatır;

**Arabistan çöllerinde gezerken
Biri Arap biri Türkmen biri Tat**

**Yamacıma çıktı benim dört gidi
Birisini bilmem amma Kürt gidi**

**Biri daha yen' ayrılmış ilinden
Biri der ki al mızrağı elinden**

**Öbürünün dayanılmaz ferinden
Öbürü der koltuğuna dürt gidi**

**Biri ata bindi meydana eyledi
Biri soydu beni üryan eyledi**

**Biri çıktı beni seyrân eyledi
Biri der ki edep yerin ört gidi**

**Biri der ki Kır Atını alalım
Biri der ki kendin kuma gömellim**

**Biri der ki soyup soğan edellim
Biri der ki dördümüzden mert gidi**

**Bilmez misin Köroğlu'nun huyunu
Hakk yaratmış sızın gibi koyunu**

**Size göstereyim dürlü oyunu
Yesin deyü benim gibi kurt gidi**

33. KÖROĞLU' NUN SONU

"Koç Köroğlu, çardaklı Çamlıbel'de seçme koçaklarla, nâmlı dilberle tam 43 yıl dem tutup devran sürdü. Gerek merhameti, gerek sehâveti ve gerek koçaklığı ile cümle âleme destan oldu.

Çamlıbel arı kovanı gibi işledi. Sultan Murad da onu çok sevdi. Kırkta bir bağ (haraç) almasına ferman çıkardı. Gelen kervanlardan bağ alır, beylerden, hanlardan ve mirzalardan hediyeler gelir, fakir fukarayı gözetirdi. Nerede bir dilber, yâhut

bir koçak haberi alsa, 1999 deli ile gider, ne eder eder onu yanına alırdı.

Ama gün geldi ki, yaşlandı. Tüfek de icad olduktan sonra cenk hevesleri kırıldı. Ve:

**Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu,
Eğri kılıç kında paslanmalıdır. dedi.**

Yanındaki koçak beylerden birçoğu öldüler. Hele **Ayvaz**ın ölümü onu ciğerinden yaraladı. Vaktin birinde uyurken kır atı da kanat açıp göklere uçtu. Beli kırılan **Köroğlu**;

**Kır atım yok benim gldem sazana,
Ayvaz öldü, döndüm artık hızana** diyerek kendi kendine kahr etti.

Gün geldi ki, her şeyden soğudu. 1999 deli de yavaş yavaş yanından kaçmaya, başka koçakların yanına, yahut memleketlerine dönmeye başladılar. Yanında **Telli Nigâr**'dan başka kimse kalmadı.

Ciğeri hun olan **Köroğlu** bir gün **Telli Nigâr**'a;
"— **Nigâr! Ayvaz'ım öldü. Beylerimin kimisi öldü, kimisi de gitti. Kır atım ise ortadan yok oldu... Artık bu dünyâda nemiz kaldı ki?..**" dedi.

Nigâr ona teselli vermeye kalktı, ama faydası olmadı.

Köroğlu bir gün, cin seher vakti, gün Kule'-i Kafdan görünmeden, kimseye duyurmadan **Çamlıbel**'deki konağından çıktı. Gidiş o gidiş... Nereye gittiğini bir **Allah** bilir. Bu dünyâ kimlere kaldı ki...

**Kılıcı kaldı paslı,
Kaldık geride yası,**

Bu ses geldikten bu yana **Telli Nigâr**'ın da ne olduğunu bi-

(215) Murat Uraz; "Doğu Anadolu Hikâyeleri Varyantlarına Göre; **Köroğlu**'nun Türeyiş ve Kayboluşu " **Türk Folkloru Araştırmaları**, sayı: 331, Şubat 1977 s. 7895 - 7897

34. SÖZLÜK

— A. —

âb: su.

aba: yünden bir çeşit kaba kumaş

âb-ı nisan: nisan yağmuru suyu, içmesi uğur sayılır

ablak: yakışıklı, yuvarlak yüz.

âb-ı zemzem: zemzem suyu

acarlamak: yenilemek.

acap: tuhaf, doğadışı, beklenmedik biçimde

Acem: İran ülkesi, İranlı

adana gelmek: târife gelmek

adû: düşman

ahd: bir işi üzerine alma, ant, yemin, öc

ahd-ı peymâne: intikam kadehi

aht: Söz, verilmiş söz.

ağıtlamak: ölenlerin ardından türkü yakmak

ahd-l aman: sözünde durma

âfât-ı devrân: zamanın âfeti, çıldırtan güzeli.

âheste: yavaş ağır

âhire: sonuna kadar

Ahmed: Hz. peygamber'in adlarından

ah-u zâr: ah edip inleme

akça çığın: güzel bir kuş

akıbet: son, sonunda

aktarmak: yenmek, yere sermek, devirmek

al: hile, tuzak

Al: Osmanlı soyu

ala: hile.

ala göz: elâ göz.

alarmak: al renkte olmak.

ala su: rengi maviye çalar dağ suyu, iyi su.

alay, alayından: hep, hepsinden tümünden

aldırmak: kaptırmak, kaçırmak

al giderim: alır giderim

alıcı: avcı

âlem: dünya, halk bütün insanlar.
All: Köroğlu'nun adı
âll cenap: iyi kalpli, iyi.
allar bıçıldı: al renkte kumaştan elbise bıçıldı.
alnı akıtmalı: alnından aşağısı ak olan makbûl
Al'Osman: Osmanlı Devleti, Osmanoğulları, Osmanlılar.
aman: merhamet, sığınma
anber: güzel kokulu, iyi koku.
anıcağız: anınca hatırlanınca
ar: utanç, utanma
ârlf: bilgili, anlayışlı
aman: düşmandan af dileme
amel: iş, davranış
âram etmek: dinlemek, huzur bulmak.
arş: gök, gökyüzü.
arş-ı âlâ: yüksek gökyüzü
arza girmek: bir iş bildirmek ya da istemek için pâdişâh huzuru na girmek
arz-ı hâl: hal, durum bildirme.
arzuman: arzu, istek, heves
âsûman: gökyüzü, felekler.
aşk olsun: yaşa, âferin
âvâz: ses, güzel ses, ötme, haykırma
avrat: kadın, karı
ayak: suyun aktığı yol
aygır: damızlık at, erkek at.
aynına: gözüne
ayyur: gökyüzü.

— B —

bâb: kapı.
bac: vergi, haraç
bâd-ı sabâ: serin sabah yeli.
bağban: bahçevan
bağ'ı İrem: cennette bir bahçe.
Bağdadî turna: Bağdat turna kuşu

baka: bakiver, bak bakalım
balyemez top: uzun inzilli bir top.
bâr: yük, ağırlık
batman: sekiz kiloluk bir ağırlık ölçüsü
Baz şâhln: avcı şâhin kuşu.
bedesten: çarşı, değerli eşya satılan çarşı, kapalı çarşı.
bedlr: dolunay, ayın tam parlaklığı
bedîr yüzlü: ay yüzlü
bek: sert, kuvvetli
bel: iki dağ arası geçit.
beller kesmek: soygun yapmak
bellk: saç örgüsü, taya, dadı
bende: köle, âşık.
berat: pâdişâh emri, fermanı, kul (köle) alındığında; verilen resmî belge
bergûzar: armağan, hediye, hatıra
ber-hâne: ev eşyası, öteberi, karartı, göç, konak
benefşe: menekşe çiçeği.

benl: suların önünü kesmek için yapılan duvar ve benzeri şeyler.
beşaylar: ilkbahar ve yaz ayları, ilk beş ay
beyân etmek: anlatmak, açıklamak.
beyân eylemek: anlatmak, bildirmek, söylemek
bey-kız: kibar zarif kız
beyaz akça: gümüş para
beylik top: devlet topu.
bile: birlikte.
bezîrgân: tüccar, kervan tüccarı.
bindirl bindirl: bindire bindire
binîşlm: bindiğimde
bîz: bez, çocuk.
bl-Intizar: beklememe.
boran: fırtına
boranlı: yel karışık yağmur, kar

bostan: bahçe, sebze bahçesi.
boşanmak: saldırmak
Bulgar: Bulgar Dağı
böbür: övünme, övüntü
börük: börk, başlık
bön: saf niyetli, gönlü temiz
bun: bunalım, sıkıntı.
bundan: buradan
burç: kale kulesi.
buzlaşmak, buzullaşmak: için için homurdanmak, inlemek
büryân: kebab, kavurma.

— C —

câm: kadeh, içki kâdehi.
câm-ı Cem: Cem'in kadehi. Şarabı ilk bulan Cem'in sihirli kadehi
camus: manda
car: imdat, yardım, sığınak.
ceht: gayret, çaba.
aht edüben: çaba göstermek.
celan: ceylan
cemâl: yüz güzelliği, çehre
cem-eylemek: toplamak.
ceml: bütün, hep, hepsi
ceren: bir cins geyik.
cerha: yara.
Cerit: Toroslar'da bir Türkmen boyu
Cevher Paşa: Erzurum Vâlisi
çevr: eziyet, cefâ
ceyran: ceylan, karaca.
cîdâ savaşıta kullanılan kargı
cılbatmak: soymak, çıplak bırakmak
cura: bir çeşit telli ince halk sazı
clvan: genç, güzel
cûş: coşku, coşkunluk

cūdâ: ayrılık, uzak kalma, ayrı, ayrılmış
cümle: bütün, hep.
cünûnluk: coşkunluk, delilik

— Ç —

çar: dört
çarh: felek, tâlih, zaman
çağlayuban: çağlayarak (eski)
çarh'ı felek: dönen gökler, talih.
çarhacı: ordunun öncü askeri.
çaldım belime: belime astım
Çamlı kapısı: Çamlıbeldeki kalenin kapısı
çar köşe: dört köşe
çerçi: gezici esnaf
çehre-i zerd: sararmış solmuş yüz
çenge: çene.
çeşm: göz.
çırağ: aslı çerak, mum, ışık, çıra
çığ: geceleyin çiçeklerde tiplanan nem tanesi, şebnem.
çün: çünkü, mademki.

— D —

dâd: intikam
dâhl: dehâ, sâhibi
dağ: vücuda kızgın demir basmak, dağlamak
dar hançer: kinsiz, çıplak hançer
dallı: çizgili, yolu
dal kılıç: kınında çekilmiş, çıplak çıplak
dâmen: etek.
dâr-ı fenâ: yokluk evi, dünya
davlumbaz: büyük davul, cenk davulu.
dehr: dünya, yaşanılan zaman.
dek: hile, tuzak
Dell hoylu: Köroğlu'nun beylerinden
deccal: yalancı, edepsiz
dem: çok kısa zaman.

dem: şarap, içki.
dem-be-dem: dâima, durmadan
demir kesen: bir vuruşta demir parçalayan yiğit
dem sürmek: eğlenmek, iyi vakit
demir don: çelik savaş elbisesi
den: deyin, söyleyin.
dengime almam: benimle eşit değil, küçük görürüm, karşıma almam
denli: denk, eşit.
derd-i fîrak: ayrılık derdi
derdimend: derli, derde yakalanmış, kederli
derun: iç, içeri.
deryâ: deniz
dest: el.
dest bûs: el öpme
dest-i hayır: iyilik yapma eli, iyi niyet (mecaz)
dest vurmak: el atmak, tutmak
desinende: at ayağı ile yeri deştiğinde
devâ: ilâç, her hastalığı ve derdi iyi eden.
devletlû: mutlu, tâlihli, mesut.
devrân: zaman, tâlih
devşirmek: toplamak.
dibâ: eskiden değerli kumaş.
dil bağlanır: korkarsın
dildâr: gönül avcısı, sevgili
dîni bûtün: dürüst, namuslu, sözünde durur.
dîvân: kalbine toplantısı, toplantı yeri, savaş
dîvâne-bîçar: dîvâne deli zavallı deli, şiirde baykuş
dîvâna durmak: bir büyük kişi önünde emre hazır saygılı durmak
divit: yazı yazmaya yarayan ve bir çeşit hokka kalem.
doğunca: doğuncaya kadar
dolu: içki, şarap, rakı, kadeh, yaş, su
don: elbise
donanmak: süslenmek

dor-at: doru at
doru: kara ile kızıl arasında bir at rengi
doymak: doymak
Döne: Köroğlu'nun eşi Döne Hanım (Bolu Beyi'nin kızı)
döndürü: döndüre, döndürerek
dön olur: döner; dönek, korkak olur.
dörtlüler-beşliler: bir çeşit askeri sınıflar
dulda: kuytu yer, ağaç gölgesi.
duruşmak: savaşmak
Düldül: Hazreti Muhammed'in (S. A. V) Hz. Ali (K. V) ye armağan ettiği, savaşta çok büyük yararlık gösteren beyaz at
dün-ü-gun: gece gündüz.
düş: rüyâ.
düşünüben: düşünerek.

—E—

edna: değersiz, alçak.
efkâr: üzüntülü düşünce
eğln, eĝn: sırt, omuz.
eğlenmek: durmak, vakit geçirmek
eğme: çitle çevrili hayvan ağı.
Elbeyli: Çukurova'da bir aşiret.
el'aman: af dileme sözü, yenilenin yalvarması
Emîr Sultan: Bursa'da türbesi olan Buharalı âlim, tanınmış velî, Yıldırım Bâyezid'in dâmâdı
emn-aman: emniyet ve âsâyiş.
endlşe: hayâl, düşünce
engel: rakip.
ense: arka
ensiz dolama: düğmesiz önü açık beline kuşak bağlanan çuhadan entariye benzer manto gibi üste giyilen elbise
erenler: ermişler velîler
ergeç: erkek deve, teke, olgun, gerçek
ergen: genç, delikanlı.
erkân: usûl, yol, gelenek.
esrük: sarhoş
eskln: çabuk yürüyüşlü

eydûr: der, söyler.

eyyâm: günler.

ezel: önce, evvel, eski, eskiden

— F —

fânî: geçici, ölümlü dünya.

farız: usta, mâhir

farımak: vazgeçmek, usanmak

felek: tâlih, zaman, gök

fem: ağız.

ferâce: giysi, üstlük

ferah: rahatlık, sevinç.

Ferhat: Ferhat ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanı.

fermanımız yazıldı: ölüm emrimiz verildi.

fetret: kargaşa, disiplinsizlik.

fettan: cilveli, çekici, akıl alan

figan: feryat, inleme

fikretmek: düşünmek.

fırkat: ayrılık, aylık özlemi.

fızağ, fızah: feryat, figan, ağlayıp inleme.

— G —

gâfill: bilmeden, gâfilleyin

gâfill varmak: habersiz gitmek

gafilleyin gafilce: haberi olmadan, bilmeden

gam: keder, üzüntü.

gamze: yanak çukuru

garbl: batıdan esen sıcak yel

gark olmak: batmak, çok (mecaz)

gaybet, gıybet: arkadan söyleme, dedikodu.

gayır: kayır, yap.

gayr: başka, başkası, yaban.

gayrı: başka, yeni.

gazâ: savaş, din yolunda savaş.

gazep etmek: kızmak

gazel: sarı yaprak, sararmış

gâzl: savaştan sağ çıkan, eskiden bir hitap.

geçmek: zemmetmek, kötülemek
gedâ: vezirlerin saraylarında görevli ağaların en seçkini. Daha sonra bazı esnafa verilen ayrıcalık, tekel.
gerl: sonra, bundan sonra
geşt-gûzar: gezip dolaşma
geylptir: giymiştir.
gıcılı: küçük, yuvarlak kar.
girlftâr olmak: tutulmak, yakalanmak.
gizlr: Bak kızır
gidl: pezevenk, edepsiz
gökten: mavi renk (Bağdat turnalarının sırtları mâvi olur)
göndür: gönder.
gövel: ördek yeşil başlı ördek, yaban ördeği
gözü kanlı: cesur, dövüşken
gözü mestan: süzgün, baygın bakış.
gulgule: gürültü, çığırışma.
guluv: saldırı, hücum
güllap suyu: gül suyu
gûman: şüphe, işkil
gün: güneş
günde: her gün, dâima.
görüler: gürler, bağırır, haykırır.
gürz: uzun saplı topuz.
gûzar: gezme yol

— H —

haphap: zengin kadınların evde giydikleri zilli nalın
hâcet kapısı: istek, dilek kapısı. Bütün dilekler sabah olurken belli bir anda kabul olduğu inanışı vardı.
haçan: ne vakit ki, ne vakit (Karadeniz ve Gagauz Türklerinde rastlanan bir kelime)
had: sınır.
Hakk: Tanrı, Hakk Taalâ.
hal: ayak bileğine takılan bilezik, ayak bileziği
halk-ı âlem: bütün insanlar.
han: pâdişâh, şâh

hâr: diken.
harbl: büyük cenk davulu.
haraç: vergi, zorla alınan para.
harâm: haramî, yol kesen
harâm-zâde: piç, ahlaksız kişi.
harbl: büyük cenk davulu
hasb-l hâl: görüşüp dertleşme, durum.
Has harem: padişah sarayının kadınlar bölümü, harem.
Has-oda: sarayda pâdişâh'ın önemli işlerini gören
haşa: hayvan örtüsü, sırmalıeğer keçelerin bulunduğu oda, da-
ire.
haşrederek: kıyâmete kadar
hatır yapmak: gönlünü hoş etmek, istediğini yapmak.
hatt-ı şerîf: şerefli yazı, yazı, mektup, ferman.
hav, hav: gazap, şiddet.
hayf: öc, intikam, acı. Yazık.
hayf olmak: yazık olmak
hayın: hâin
hazer etmek: sakınmak, çekinmek
hebâ olma: mahvolmak, hiç olmak.
helek: helâk, yok olma.
hemnişin: birlikte oturan, dost.
heng: ahenk
hengene etmek: haykırıp bağırmak
hercayl: vefasız, dönek.
hesap: güzel, başarılacak iş.
heves-güves: heves ederek, özenerek
heybet: saygı ile karışık, korku veren görünüş
hezârân: binler, binlerce, kargı, mızrak, karnîş
hıra: küçük
hışma gelmek: sinirlenmek, kızmak, arabîleşmek
hicap etmek: utanmak.
hizan: yoksul
hizmet: hizmet, bakım
hoca: tüccar, bezirgân

hotoz: eskiden eskiden kadınların giydikleri başlık.
hösmek: susmak
huddam: cinci hocaların kendilerine hizmet ettirdikleri cinler.
hûn: kan.
hûp: çok
Hüdâ: Tanrı.
Hoy: İran Azerbaycanı'nda bir Türk şehri
hörelenme: saldırma
han: kan
hutbe okumak: cuma namazlarında pâdişâh ve devlet için okunan dua
Hüdâ: Tanrı.
hünkâr: pâdişâh, sultan.
Hürşem Ali: Rûşen Ali, Köroğlu'nun asıl adı
hüsün: yüz güzelliği.

— | —

ırağ: uzak, ırak.
ırakı: rakı
ıgva: hataya düşürme, aldatma, ayarma.

— | —

İflâh olmak: mutlu olma, başarılı olma, kurtulma
İhsân eylemek: bağışlamak
İhtiyar: irâde.
İhvân: sadık dostlar
İkrâr: yüz güzelliği
İltler: aşiret, halk, memleket, ülke
İn'am vermek: bağışlamak
İnil Inil: için, için yavaş, yavaş
İrgürmek: kavuşturmak
İrizâ: boyun eğmek
İslambol: İstanbul'un adlarından biri
İspir: avcı, kuş doğan.
İşlemek: yapmak
İvmek: acele etmek, evmek.
İzzet: şeref, itibar.

kaçan, haçan: ne vakit ki,

kadem: ayak.

kadre ermek: değerine kavuşmak.

kadrl: değeri.

kâhlce, kâhlce: bazı

kal'a: kale

kâml: olgun, bilgili.

kân: ocak, asker kışlası

kanber: Hazreti Ali'nin (K.V) azatlı ve sâdık kölesi.

kanda: nere, nerede, nereye.

kân etmek: cinâyet, öldürme

kaplan postu: eskiden yiğit savaşçıların giydikleri

kaplan sıfatlı: kaplan yüzlü, kaplan çehreli

kâr: iş, tutum

karaca: bazu, kolun yukarı kısmı

Kara Kabtaz: Ayvaz'ın atının adı

karana ağın yağmadan: saçlarına ak düşmeden

karımak: yaşlanmak

kârhane: iş görülen yer.

kast, kastına: yapma isteği, arzu

kaş: tepe, yüksek yer.

kaşanmak: atın işemesi

katı: çok.

kavrak: yayla ya da köy adı

kays: Leylâ ile Mecnun hikâyesinde Mecnun'un asıl adı

kazaya ırlzâ: kadere râzı olmak, kadere boyun eğmek

keçell: bir yer adı

kedûret: kederlilik, sıkıntı, üzüntü.

kelâm: söz.

kelle getirmek: savaşta düşmandan baş getirene komutanlar-
ca para vermek geleneği

kelp: köpek.

kemâl: olgunluk, erişkinlik

kem: kötü.

keman: yay.

kement: ucu ilmikli uzun ip bağ

kemha: bir çeşit ipek kumaş

kendilerde: kendilerinde

kemlik: kötülük

Kıbrıs şarabı: eskiden İstanbul saraylarına getirilen bir çeşit şarap

kıç: bacak

kılıç salmak: savaş açmak, ordu göndermek

kır: kara ile karışık ak at

kırklar: evreni yöneten kırk kişi

kırmak: öldürmek

kıya bakmak: kıyasıya öldüresiye bakmak, sevgilinin bakışı.

kızıl gül: şiiirde yanak

kızır: muhtar, köy bekçisi, köy kâhyası, vergi memuru, cüce, bodur, boysuz

kocalmak: ihtiyarlamak

koçak: yiğit, cesur, kahraman

koçulmak: sarmak, sarılmak

kopuşmak: koşmak, koşuşmak

kop: çift, eş

koşa gellr: koşup gelir

kovan: kovalayan

kovmak: takip etmek, izlemek

koyak: yukarlardan inen suların toplanıp dere yaptığı yer, sperli yer, dulda

köçek: şeyhin müridleri

köz: kor, ateş

kudret: güç, kuvvet

kul: köle, asker, uşak

kulun: at, eşek, katır yavrusu

kulunmak: yavru doğurmak (at)

kuşanmak: giyinmek

küheylan: iyi cins binek atı.

külll: hep, bütün

külünk: büyük kazma.

kürelemek: yuvarlamak

— L —

lâl: dilsiz, dil tutulması
lâlezâr: lâle bahçesi
leb: kötü kişi, lekeli, ahlâksız
Leylâ: Mecnun 'un sevgilisi.
leyl-ü nehar: gece gündüz.
leb: dudak.
leke: kötü kişi, lekeli
leşker: asker

— M —

mâden-i kân: maden ocağı, kaynak.
mâh: gökteki ay
Mağrip: Kuzey Afrika'nın İspanya karşısındaki Akdeniz kıyıları
makrama: mendil
melâmet: azarlama, çıkışma.
Mansur: ünlü mutasavvıf Hallacı Mansur, Düşüncelerinden dolayı öldürülmüştür.
marız: hastalıklı, zavallı
mâşuk: kadın sevgili
maya: dişi deve, besili devre
mazı: düzenci, oyun bozucu, kozalak.
meclis: toplantı.
Mecnûn: Leylâ'nın sevgilisi
mecnun: deli, çılgın
medet: imdat isteme sözü
melemell: kükremek, haykırmalı, böğürmek
mell: üzüntülü, melâl, üzgün.
merâmet: düzene koyma, tamir etme.
mellilik: can sıkıntısı, keder
menzil sürmek: yola gitmek, yol almak
meraanel: yollu (kumaşlarda)
merd: yiğit
merhum olmak: ölmek
meşe: orman.
Mevlâ: Tanrı.
meydan: kavga yeri, savaş yeri

meydan almak: savaş kazanmak üstün olmak
meyll: istek, arzu
meyll vermek: gönül vermek, aşık olmak.
mıkdar: değer, kıymet derece
mskal: altın, gümüş, mücevher gibi değerli şeyleri tartmada kullanılan küçük ağırlık ölçüsü.
mlrza: ağa, bey.
mlzan: terazi ölçü, düzen, adalet
muhanne: korkak, döneke
muhanne: döneke, alçak, kötü kişi
mûln: yardımcı, yol gösterici
mukadder: alın yazısı
mûnl: yumuşak huylu, yatkın
Murat: Fırat'ın bir kolu
mûkedder: kederli, üzüntülü
mûnevver: aydınlık, ışıklı
mûrûvvet: mertlik, yiğitlik, cesâret
mûrûvvet-kânı: mertlik ve yiğitliğin özü
mûrvet: bak mûrûvvet
müştak: şiddetli istek, âşık, kavuşmayı çok istemek

— N —

nal atmak: at koşarken savaşta nalını düşürmek, atın çık hızlı koşması.
nâme: ateş.
nazar eylemek: bakmak, hoş görmek, değer vermek
nazargâh: güzel görünen yer.
nazar kılıcı: koruyucu
nazar olmak: okşamak, mutlu kılmak.
nazın nazın: nazlı nazlı
nlce: nasıl
nlhânî: gizli, saklı
nlşâne: nişan, iz, hâtıra
nlyâz: yalvarmak, dua
nolanda: ne olacak, ne olaydı, ne olanda
nûş etmek: içmek
nusrat: zafer

— O —

oba: aşiretin küçük bölümleri
ol: o eski söyleyiş
onmak: iyi olmak (yara) mutlu ol.
onulmaz: iyi olmaz (dert, yara).
Osmanlı: Osmanlı devleti halkı
oylum oylum: kıvrım kıvrım

— Ö —

ödlek: korkak.
özge: başka, yabancı

— P —

pala: bir tarafı keskin balta veya sivri uçlu diğer tarafı topuz olan bir kesici âlet
peyne etmek: doğrusu «yâyine ermek» Mecaz olarak «huzuruna kavuşmak».
pençe vurmak: yumruk vurmak, mecaz olarak «otoriter» (burada)
pervâne: kelebek.
pervendigâr: yaratıkları besleyen Tanrı
pervâz etmek: uçmak.
peşenk: piş-âhenk, sürünün önünde giden
pep etmek: harab etmek, harâbey'e çevirmek
pısmak: gizlenmek, saklanmak.
pîr: ulu, bir meslek kurucusu, en yaşlı, dede.
pîr olmak: ihtiyarlamak
pöhrenk: toprak su borusu
pulat: çelik.
puştluk etti: kaçtı gitti
peşenk: piş-âhenk, sürünün önünde giden birinci hayvan
peykan: ok ucundaki demir, kirpik.

— R —

rahmetmek: acımak, merhamet etmek.
rahmeylemek: acımak, merhamet etmek.
ray vermek: müsaade etmek

reftâr: salınarak yürümek.
resme: zincirden gem
reynak bulmak: parlamak.
riyâzet: yiyip içmeyi azaltmak nefsi terbiey etmek.
Rûmistan: Anadolu
Rûm: Anadolu
rûşen: parlak.
rûz-u şeb: gece gündüz

— S —

sahra: ova, kır
saadet: mutluluk.
sabâ: sabah yeli.
sabah: ders
sadak: ok muhafazası, okluk
sağsak: saksağan, karga
sakinmak: kıskanmak
sako: bir çeşit ceket
salavat çekmek: insanın sıkıştığında dua etmesi
sal: dağlar üstündeki düzlük.
salaca: sedye
samur saç: kumral saç.
sarvan: kervan başı, kervancı
savran: kervan başı, kervancı
sazan: sazlık, bataklık.
sây: çalışma, çaba, gayret.
saya: entari, fistan.
sâye: gölge
sayrı: hasta.
sazan: sazlık, bataklık
sehil: kıyı, sahil, deniz kıyısı.
seki: dağ yamaçlarında düz yer.
selsel: at takımından bir parça
sema tutmak: dönmek
ser: baş.

serdâr: komutan

ser-hat: sınır, devlet kapısı

seyf: kılıç.

seyfi gözlü: güzel gözlü sevgili

seyfi: güzel gözlü bir avcı kuş.

Seyyit Battal: Bizans'a karşı pek çok savaş vermiş ünlü islâm kahramanı

seyr: gezme, dolaşma

seyrân eylemek: gezmek, dolaşmak.

seyrangâh: gezinti yeri

sığın: bir çeşit geyik.

siftah: ilk, ilk olarak.

sıla: bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, vatan.

sıfat: yüz, çehre, biçim.

sınık: kırık

slm: gümüş

söyünmek: sönmek.

sual etmek: sormak.

Süleyman: Hz. Süleyman (A.S)

sündürü: uzatarak

sürûr: sevinç, neşe.

süleymânî: bir çeşit ak ve iyi

söndürü: uzatarak

— Ş —

şâd-ü hurrem: sevinçli

şahbaz: yiğit, erkek güzeli.

şahan: şahin.

şâhlnleyîn: şahin gibi

Şam ilinin beyler: Arabistan Acemitan beyleri

şar: şehir

şarlamak: şarıldamık

şeftâli: yanak (burada).

şeh: pâdişâh sevgiliye de denir.

şehriyâr: kudretli pâdişâh, büyük hükümdâr

şem'a: mum.

şeşber: topuza benzeyen eski bir savaş aracı.

şet: değerli bir kumaş, şeştarî denilen erkek gömleği yapılır

şıvga: filiz, tâze fidan, şıvgın.

şevk: neşe, şiddetli arzu.

şıkâr: av.

şol: şu

şunda: burada

— T —

takdir: alın yazısı, tâlih.

Tâb: güç, mecâl.

tac: başlık

talan: yağma

talanır: yağma edilir.

tall-l sítare: tâlih yıldızı. Eski inanişâ göre herkesin gökte bir yıldızı vardır.

tana kalmak: şaşmak, hayret etmek.

Bu yıldız düştüğü zaman sâhibi ölür. Yıldız sönükse talih de sönüktür.

tâlip: isteyen, tâlip olan.

tarhhûm: merhamet, acıma.

tav atmak: kendini övmek, yüksekten atmak

taya: dadı.

teke tek: eskiden iki ordu karşı karşıya gelince birer bahadır çıkar, dövüşürlerdi. Buna teke tek dövüş denirdi.

Tekell Beyl: Köroğlu'nun beylerinden

Teke şekli Şam kılıcı: kıvrık şam kılıcı

tel: kuş tüyü

tel: saç, tüy rütbelerine göre, eski savaşçıların taktıkları tüyler, * sorguclar

Tilî , Tellî Hanım: Demircioğlu'nun eşi.

temâşâ: seyir etme.

terkindedir: bıraktın, terketmişsindir.

terkini vermek: bırakmak, terk etmek.

ter: tâze, genç
terk-l yâr: sevgiliyi bırakma
ufl: çocuk
tlg: kılıç.
tlr: ok.
tîr-l gamz: gamze oku.
tlrkeş: okluk, ok çeken.
toy: ziyafet, büyük eğlence.
töre: yol, gelenek, tutum
tunç: bakır, altının tuç olması, değerini yitirmesi
turaç: sülün cinsi bir kuş.
turna tell: kahramanların, gazilerin başlarına turna tüyü koymaları geleneği vardır.
tuz ekmek hakkı: eski dostlukların unutulmaması, vefâ gösterilmesi anlamında bir halk deyimi.
tülû maya: uzun tüylü dişi deve.
tûrap: toprak
tütûn: duman

— U —

ucundan: sebebinden, yüzünden.
uğraşmak: savaşmak
uğru: hırsız yol kesen.
uğrun uğrun: gizli gizli.
uğur, uğrun: ön, önünü.
urulmak: vurulmak.
urganın çekmek: darağacında idam mahkûmunun ipini çekmek.
Urum: Anadolu, Rûm diyarı, Batı
uruşan olmak: neşelenmek, parlamak
usta: eski kurt, şeytan, kurnaz
usul boy: uzun, ölçülü boyun.
uyan: kem, yular

— Ü —

üç terâzî: bir yıldız kümesi.
üçrûlmek: sallamak
üleş: leş, ceset.
ülû-Lemr: devlet başkanı, pâdişâh
ün: şan, şöhret, iyi ad
ün olur: ses olur, ulur.
ünlü: sesli. **ün:** ses.
ünülemek: haykırmak, nârâ
ürüzgâr: Rüzgâr
üskûf: Yeniçeri başlığı, tepesi kıvrık takke.

— V —

vafa: baş örtüsü
vakta hazır olmak: ölümüne hazır olmak emri
vala: baş örtüsü
vırd, vırt: belli zamanlarda okunması gelenek hâline getirilen
dua. durmadan söylenen söz, dua
vılsâl: kavuşma (sevgiliye)
vurmak: yakıp, yıkıp yağma etmek

— Y —

yead: yabancı
yahşî: iyi, güzel
yaldırmak: neşelendirmek, sevindirmek.
yaldız: altın, gümüş
yaldızlı şişe: içki, mey şişesi
yalma: sivri.
yamaç: karşı.
yaman: kötü, fena kişi ve durum için
yaprak erince: yaprak açılınca, bahar gelince
yâr: arkadaş, dost, sevgili
yâran: dostlar, arkadaşlar.

yasdanmak: yaslanmak
yasmak: yayı gevşetmek, boşaltmak, koyvermek
yassılmak: eğilmek
yay yasmak: yayı boşaltmak, gevşetmek
yeğde yeğde: yavaş yavaş
yedl ülker: ülker yıldızı
yeğ: iyi, üstün
yeğln: üstün, hafif, çevik, atılgan, cesur
yeklnmek: yükselmek, taşmak, güç harcamak.
yek-çeşm: tek göz, kır-atı çalan
yen-yerl: elbise kolunun ele değen yeri.
yetmiş iki millet: bütün dünya halkı (abartma için)
yiğit: cesur, mert, genç
yiğitlik: gençlik
ynilemek: durmadan akmak, yenilemek
yol: usûl, erkân.
yoluk yoluk: yola yola yılma, saç yolma
yöyrük, yöğrük: hızlı yürüyen.
yucalmak: ucalmak, yücelmek, şanı ve önü büyümek
yurt: in, yatak
yüze çıkmalı: yüzümüz ak olmalı
yüzü suyu: şeref, itibar, namus. Yüz suyu.

— Z —

zahm: yara
zahman: bir kimsenin doğup büyüdüğü yer. sıla, asıl vatani
zarp: vurmak, dövme
zâr: inleme, sızlama
zârilik: ağlayıp sızlanma hali.
zarb: vurma
zebun, zebun olmak: zayıf, kuvvetsiz, dermansız düşmek, güçsüzlük.
zem: kötüleme.
zevâl gelmek: mahvolma, yok olma, kötü olmak
zeyn: süs, ziynet.

zıkreylemek: anmak, söylemek.

zorba: kabadayı, kahraman, dövüşken.

zorbaz: kabadayı, yiğit, pehlivan, dövüşken, savaşçı, kuvvetli,
zorba

zorbazu: kol gücü

zorlayı: zorlayarak

zûlmet: karanlık

zûlüm: eziyet, cefâ

35. KAYNAKÇA

35. 1. TÜRKÇE ESERLER

1. AGAYAN EFENDİ; Köroğlu'nun Tercüme-i Hâline Göre Sergüzeştleri, Ermeni yazısı ile Türkçe, İstanbul 1924
2. AKDAĞ, Mustafa; Celâî İsyanları, Ankara 1963
3. ANADOL, Cemal; Tarihe Hükmeden Millet Türkler, iki cilt, 2. Baskı, İstanbul 1995
4. AKSUNAR, Ferruh; Köroğlu. Ankara 1963
5. Âşık GARİP; Âşık Garip
6. Âşık GARİP; Âşık Garip Hikâyesi, İstanbul 1928
7. BAŞGÖZ, İlhan (Haz.); Köroğlu, Ankara 1957
8. BATLI, Selâhaddin; Köroğlu, üç perde, dokuz sahnelik opera, libretto. Müzik: Ahmet Adnan Saygun. İstanbul 1978
9. BAYAZ, Hüseyin; Köroğlu Antep Rivâyeti. İstanbul 1981
10. BEHÇET MAHIR; Köroğlu Destanı, Ankara 1973
11. BERK, İlhan; Köroğlu, Ankara 1955
12. (BORATAV), Pertev Naili; Köroğlu Destanı, İstanbul 1931
13. BORATAV, Pertev Naili; Folklor ve Edebiyat II, İstanbul 1982
14. BURDURLU, İbrahim Zeki; Köroğlu Destanı. İzmir 1965
15. BURDURLU, İbrahim Zeki; Üç Destan (Oğuz Kağan, Köroğlu, Karacaoğlu). İzmir 1969
16. C. B. ; Tam Köroğlu. İstanbul 1970
17. CAFEROĞLU, Ahmed; Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, İstanbul 1942
18. DEDE KORKUD (müstensihi: Kilisli Muallim Rıfat); Kitab-ı Dede Korkud, İstanbul 1933

19. EVLIYÂ ÇELEBİ (Derviş Mehmed Zillî); Seyahatnâme, İstanbul 1944
20. GÖĞÇELİ, Yaşar Kemal; Üç Anadolu Efsanesi. İstanbul 1967
21. HOCA SADED-DÎN EFENDİ; Tâcüt-Tevârih, İstanbul 1280
22. GÜRSES, Muharrem; Köroğlu, Millî Tarihî Piyas, İstanbul 1945
23. İNAN, Abdülkadir; Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1987
24. KAPLAN, Mehmet - AKKALIN, Mehmet - BALI, Muhan; Köroğlu Destanı, Ankara 1973
25. KÂTİP ÇELEBİ; Cihannümâ, İstanbul, h. 1145/1732
26. KÂTİP ÇELEBİ; (Haz: O. Şaik Gökyay) Tuhfetü'l-Kibar fî Esfari'l-Bihar İstanbul, 1973
27. KÂTİP ÇELEBİ; Fezleke, İstanbul 1286-1287
28. KEMALPAŞA ZÂDE; Tevârih Âl-i Osman, nşr, Ş Turan, Ankara 1970, VII. Defter, Ankara 1954
29. KAVAFYAN, OVSEP; Hikâye-i Köroğlu Ermeni harfleri ile Türkçe, İstanbul 1975
30. KONRAPA, M. Zeki; Bolu Tarihi, Bolu 1964
31. KONUKÇU, Enver; İlk Türk Fetihlerinden Fâtih Devrinin sonuna kadar Bolu Tarihi, Erzurum, 1973 (basılmamıştır).
32. KORGUNAL, Muharrem Zeki; Köroğlu, İstanbul 1931
33. KOROK, Dâniş Remzi; Köroğlu, İstanbul 1937
34. KÖKSAL, Yaşar (Haz.) Köroğlu, İstanbul 1959
35. (KÖPRÜLÜ), M. Fuad; XVII Asır sonuna kadar az Şâirleri, İstanbul 1930
36. MAHMUD RAGİP; Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları, İstanbul 1929
37. MAHTUMKULU, Mahtumkulu Dîvânı, İstanbul 1340
38. MAKAL, Tahir Kutsî; Köroğlu İstanbul 1975
39. MEHMET EMİN; Asya'y-ı Vustâ'ya Seyahat, İstanbul 1295
40. MEHMED ŞÜREYYA; Sicill-i Osmânî, İstanbul 1308
41. MÜNECCİMBAŞI; Müneccimbaşı Tarihi, İstanbul 1285
42. NÂİMA; Târih-i Nâima, İstanbul 19..
43. ÖZGENÇ, E.(Haz); Köroğlu'nun Hayatı - Şiirleri, İstanbul 1976
44. ÖZTELLİ, Cahit (Haz) Köroğlu ve Dadaloğlu, İstanbul 1962
45. ÖZZORLUOĞLU, Süleyman Tefvîk; Köroğlu, İstanbul 1930

46. OKAY, Hâşim Nezihi (Haz); Köroğlu ve Dadaloğlu, İstanbul 1971
47. SERTOĞLU, Murat; Meşhur Halk Kahramanı Köroğlu. İstanbul 1974
48. SEYDA, Mehmet; Köroğlu Destanı, İstanbul 1969
49. SIRRI NUMAN; Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları, İstanbul 1929
50. SOLAK-ZÂDE; Târih-i Solakzâde, İstanbul 1281
51. S. T. H (Yanlışlarını Düzeltten); Köroğlu Hikâyesi, İstanbul, 1341
52. SÜMER, Faruk; Oğuzlar, Ankara 1972
53. TEPEDELENLİOĞLU, Nizamettin Nazif; Köroğlu, İstanbul 1928
54. TEZEL Naki; Köroğlu Masalı İstanbul Rivâyeti, İstanbul 1939
55. PEÇEVÎ; Ta'rih, İstanbul 1293
56. (TOGAN), Zeki Velidi; Türk Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1928
57. TOGAN, Zeki Velidi; Türk Tarihi Dersleri, Basılmamıştır.
58. Topuz, Meral-Topçu, Salih; Köroğlu Destanı (Tehmasib'in 1982 baskılı eserinin günümüz harflerine çevrilmiş şekli) Elazığ 1987
59. URAL, Orhan; Üç Destan, Ankara 1971
60. UZUN ÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, 1. cild, Ankara 1972
61. UZUN ÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, 11. cild, Ankara 1975
62. UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, 111. cild, Ankara 1973
63. UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1969
64. VARLIK, M.Ç.; XVI. yy'da Anadolu Beylerbeyliği Sancakları ve Kadılıkları Üzerine (ayr. bsm) Ankara 1978
65. YAZGAN (Yalman), Ali Rıza; Cenupta Türkmen Oymakları, İki cilt,
66. YAMAN, T.M; Kastamonu Tarihi, İstanbul 1935
67. Y.Y; Hikâye-i Köroğlu Sultan, Türküleri ile Beraber, İstanbul 1872
68. Y.Y; Kerem ile Aslı, İstanbul 1927

69. Y.Y; Köroğlu, Taş Basması, İstanbul 1330
70. Y.Y; Köroğlu ile Selma, İstanbul 1959
71. Y.Y; Tam ve Tekmil Köroğlu, İstanbul 1974
72. YİĞİT, Hasan; Köroğlu, İstanbul 1981
73. YURDATAP, Selâmi Münir; Resimli Köroğlu, İstanbul 19..
74. YURDATAP Selâmi Münir; Tam Köroğlu Hikâyesi, İstanbul 1966
75. YÜCEL, Yaşar; XIII.-XV. yy'lar Kuzey-batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Candar Oğulları Beylikleri, Ankara. 1980

35.2. BAŞKA ÜLKELERDE BASILAN ESERLER

76. ABBASOV, I, Azerbaycan Destanlarının Ermeni Diline Ter-cüme, Tebdil ve Neşri Meselelerine Dair, Azerbaycan Şifahî Halg Edebiyatına Dair Tedgigler, V. cilt Bakı, 1977 s. 62
77. ABBASOV, I, Azerbaycan Folkloru XIX Esr Ermeni Meh-be'lerinde, Bakı, 1977
78. AŞUG CEMÂLî; (Mkırtıç Taleantsi) Kiziroğlu ve Bolu Beyi Arasında Başveren Hadiseler Hakkında Köroğlu Nağılı 1. Hisse, Tiflis 1898
79. AŞUG CEMÂLî; Demircioğlu ve Hamza Bey Arasında Baş-veren Hadiselere Dair Köroğlu Nağılı 2. Hisse, Tiflis, 1904
80. AŞUG HEYAT; (Sukas Karapetyan Zahirants) Bolu Bey, Aleksandropol 1900
81. AYIMBETOV, K; Karakalpakskic Narodniy Skazitel, Taş-kent 1965
82. CHODZKO, Alexandr; Specimens of the popular Poetry of Persian Kuroğlu, London 1842
83. DÖRNER, F.K; Bericht über eine Reise in Bithynien, Wien 1952.
84. EFENDİYEV, F.; Azerbaycan Şifahi Xalg Edebiyatı, Bakü 1981
85. FERHADOV, Ferhat (Gulamoğlu); «Köroğlu» Destanının Tedgigine Dair, (Destanın Ermeni Versiyonu) Moskova, 1954
86. FERHADOV, F.; Köroğlu Destanının Zagafigaziya versiya-sına dair, Azerbaycan Şifahi Xalg Edebiyyatına Dair Ted-gigler, Bakü 1968
87. GALİCAN, Oteşoğlu; Türkmen Kasım Han, Kazan 1903

88. GRAŞI, A. ; Ambabert (Çamlıbel), Yerevan 1945 (Dram)
89. GÜROĞLU; Türkmen Gahrimancılık Eposu, Moskova 1983
90. Gumarova, Melike; Batırlar Cırı, Almatı 1975
91. GUMAROVA , Melike; Kazak Edebiyâtının Tarihi, Almatı 1960
92. GUMAROVA , Melike; Köroğlu Eposu, Alma-atı 1976
93. GURUGLI; Turkumi Destanları, Taşkent 1980
94. HULOFLU, Veli; Köroğlu, Bakü 1927
95. KARIMOV, B.; Gûroğlu'nun Toğulışı, Taşkent 1941
96. KARRİEV, B.A; Epişesky Skazaniya O Ker-Oğlı iyorko-yazıçnıh Narodov, Moskova, 1968
97. KARRİEV; Türkçe Konuşan Halklar Arasında Göroğlu Eposu, Moskova 1968
98. KÂTİP MOLLA HASAN PİR BABA; Hikâyet-i Köroğlu Sultan, Kazan 1890
99. LEBEDOV, N.F. (Derl. ve Rusça'ya çev.), Türkmen Halk Masalları M.L. 1959
100. MARX, Jean; La Leğende arthurienne et le Graal, Paris 1952
101. MESZAROS, Gyula; Köroğlu, Budapeşte 1913
102. MİRZAYEV, Tura; Xalg Bakşılarının Epik Repertuvarı, Taşkent 1979
103. MİRZAYEV, Tura; Özbek Xalk Ogzaki Poltik İcadi, Taşkent 1980
104. MONTPEREUX, Frederic Dubois; Voyage autour du Caucase, chez les Tcherkesses et les Abkhases, en Colchide, en Crimée, 6 volumes, Paris 1839 - 1943, tome III, Armenie 1839
105. MOŞENSKI, V.; Bozay Batır Yene On'ın Balası Koroğlu, Moskova, 1905
106. NEBİYEV, Azad; Gehremanlıg Shifeleri, Bakı 1975
107. PENN, C.C; Köroğlu, Tiflis 1856, Rusça
108. RAMAZANOV, Yusuf; Azerbaycan Dilinde Yazıt Yaradan Ermeni Aşugları, Bak, 1977
109. RAHMATULLİN, K; Manasçılar, Frunze (Bîşkek) 1942
110. SAGİTOV, M.M.; Başkirskie Skaziteli İx Epişeskiy Repertuar, Başkirskiy Narodniy Epos, Moskova 1977
111. SAMAYİLOVİÇ, A; Türkmen Edebiyatı Taslağı, Oçerkipo

- Istori Turkenskoy literature, Leningrad 1929
112. SAMAYLOVIÇ; Türkmenistan, Leningrad 1929
113. SAMAYLOVIÇ, A; Zapiski Vostochnaga Otdeleniya, t. XIX, 1910
114. SARMEN; Üreyin Sesi ile, Yerevan, 1947 (Köroğlu-şiir hâlinde)
115. SAMVELYAN; Köroğlu Destanı, Yerevan 1941, Ermenice
116. SELMAN MÜMTAZ; II Şâirleri, Bakü 1928
117. SEYİDOV, Mîreli; Azerbaycan Ermeni Edebi Elagaları, Bakı, 1976
118. SEYİDOV Mireli; Uzbek Halg İcadı, Taşkent 1967
119. SZAMATOLSKI; Aus türkischer Volks und Kunstdichtung, Berlin 1913
120. TAHMASIP, M. H; Köroğlu - Azerbaycan Destanları, Bakü 1969
121. TAHMASIP, M.(Redaktör: Hamit Araslı); Azerbaycan Edebiyyâtı Tarixi, Bakü 1960
122. TEHMASIB, M.H; Köroğlu Destanı, Bakü 1982
123. TİMUR; Dastan-ı Cengiz Han ve Aksak Timur, Kazan 1892
124. VAMBERY; Çağatısche Sprachstudien Leinizig 1867
125. VİLADİMLİRTSOV, B.; Moğol Oryat Destanı, Moskova Petersburg
126. VON HAKSSTHANSEN; Zakavkaskiy Kray, Petersburg 1857
127. Y.Y.; Köroğlu Sultan, Özbek Rivâyeti, Kazan 1890
128. YEREVANLI, Ekber; Azeri - Ermeni Edebî Elagaları, Bakı, 1968 ss. 184-199

35. 3 SEMİNER BİLDİRİLERİ

129. Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri, İstanbul 23-28 Eylül 195
130. Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara 1983

35. 4 TEZLER

131. AYDIN, Ayhan; Malatya'da Folklor, Elâzığ 1987, yayınlanmamış lisans tezi
132. İSLÂMOĞLU, Yıldız; Kızıl Ahmedliler, İÜEF. Mezuniyet

- Tezi, no. 8 810. İstanbul 1965
133. İZGİ, N; Şemsi Paşa Külliyesi, İstanbul 1965, İÜEF. Mezuniyet Tezi no: 3787
134. ÖZGÜVEN, T; Arşivde Tahrir Defterlerine göre XVI. asırda Bolu'nun İktisadi Vâziyeti ve Toprak İdaresi, İstanbul 1943, İÜEF. Mezuniyet Tezi no: 303.
135. TURHAN Halit; Battal Gâzi, İstanbul 1927, Basılmamış mezuniyet tezi

35. 5. ARŞİV BELGELERİ

136. Mühimme Defterleri Şer'iyye Sicilleri
137. Şer'iyye Sicilleri

35. 6. YAZMA ESERLER

138. HAYDAR NİYAZI; Maraş Rivâyetleri ve Şiirleri, el yazması defter

35. 7. ANSİKLOPEDİ VE YILLIKLAR

- 139 . ANNEE SOCIOLOGIQUE
140. İSLAM ANSİKLOPEDİSİ

35. 8 SÜRELİ YAYINLAR

- 141 ÇINARALTI
142. ÇORUMLU
143. DEVLET TİYATROSU
144. DİLBİLİM
145. EDEBİYÂT FAK. MEC.
146. EDEBİYÂT VE KÜLTÜR
- 147 ERDEM
148. FOLKLOR POSTASI
149. GAZİANTEP GAZETESİ
150. GÖRÜŞLER
151. HALK BİLGİSİ HABERLERİ
152. HALK BİLGİSİ MECMUASI
- 153 . İÜEF SEMİNER DER.
154. JOURNAL OF TURKISH STUDIES
155. MİLLÎ EĞİTİM VE KÜLTÜR
156. MİLLÎ MECMUA

- 157. MİLLÎ TETEBBULAR
- 158. PROBEN - PETERSBURG
- 159. SOVYET TÜRKMENİSTANI
- 160. TÜRK DİLİ
- 161. TÜRK DİLİ VE ED. ARAŞTIRMALARI.
- 162. TÜRK EDEBİYÂTI
- 163. TÜRK FOLKLORU
- 164. TÜRK FOLKLORU ARAŞTIRMALARI.
- 165. TÜRK KÜLTÜRÜ
- 166. TÜRKİYÂT
- 167. TÜRKLÜK
- 168. TÜRKOLOJİ
- 169. ÜLKÜ

Prof. Dr. CEMAL ANADOL'UN

TÜRKMEN YAYINLARI

Arasında çıkan Son Üç Kitabı

Türk Halk Edeblyâtı Dizisi :

1. Pîr SULTAN ABDAL

2. KOÇYIĞIT KÖROĞLU

3. KARACAOĞLAN

türkmen kitabevi

TARİHTEN GÜNÜMÜZE KADAR

TÜRK YEMEKLERİ ANSİKLOPEDİSİ

TÜRKİYEDE İLK DEFA
ANADOLU YEMEKLERİ
VE
SARAY YEMEKLERİ

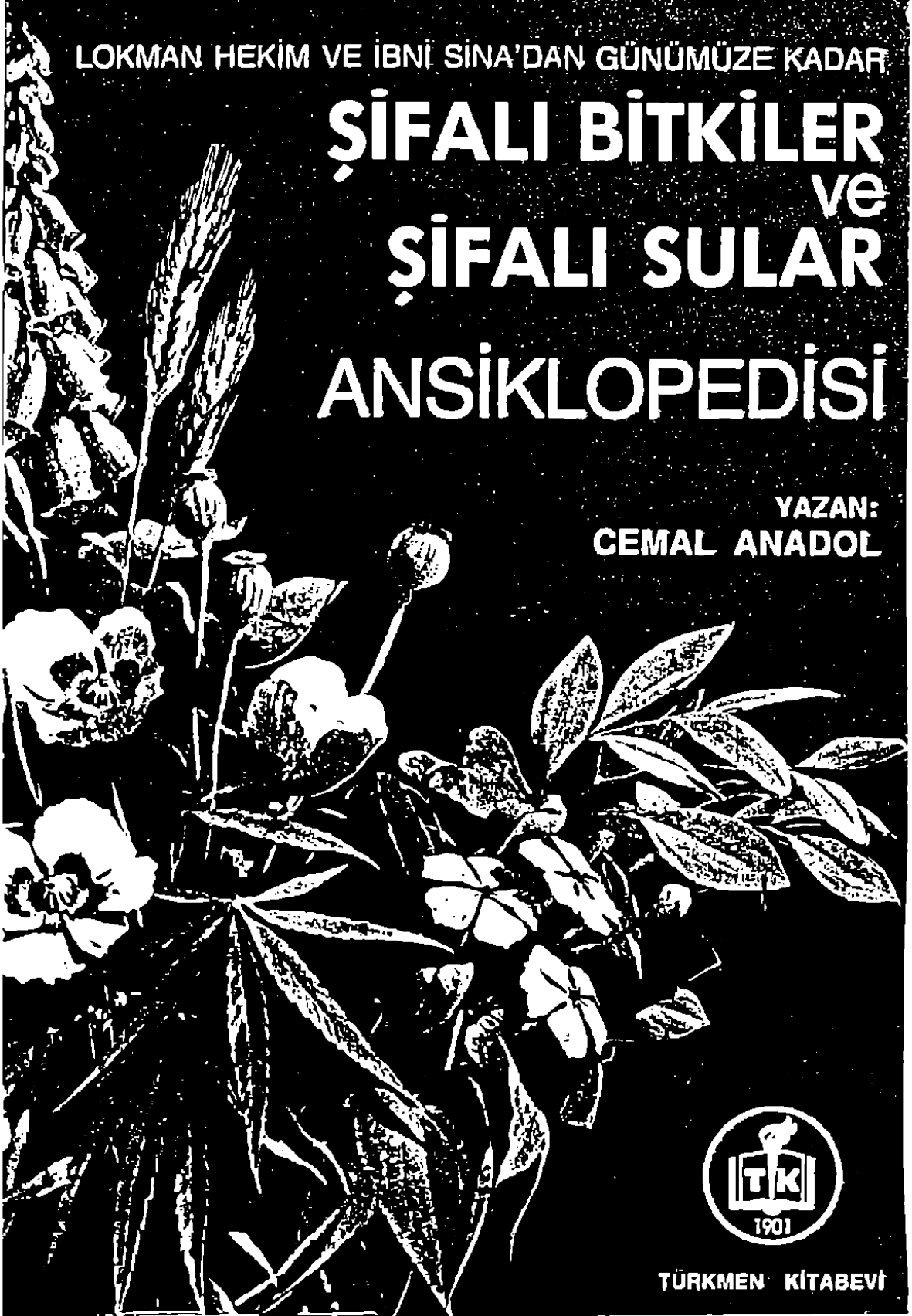
HAZIRLAYAN:
CEMAL ANADOĞU

LOKMAN HEKİM VE İBNİ SİNÂ'DAN GÜNÜMÜZE KADAR

ŞİFALI BİTKİLER ve ŞİFALI SULAR ANSİKLOPEDİSİ

YAZAN:
CEMAL ANADOL

TÜRKMEN KİTABEVİ

ANSİKLOPEDİK
RÜYA YORUMLARI
FALLAR-BURÇLAR-YILDIZLAR-BÜYÜLER
SÖZLÜĞÜ

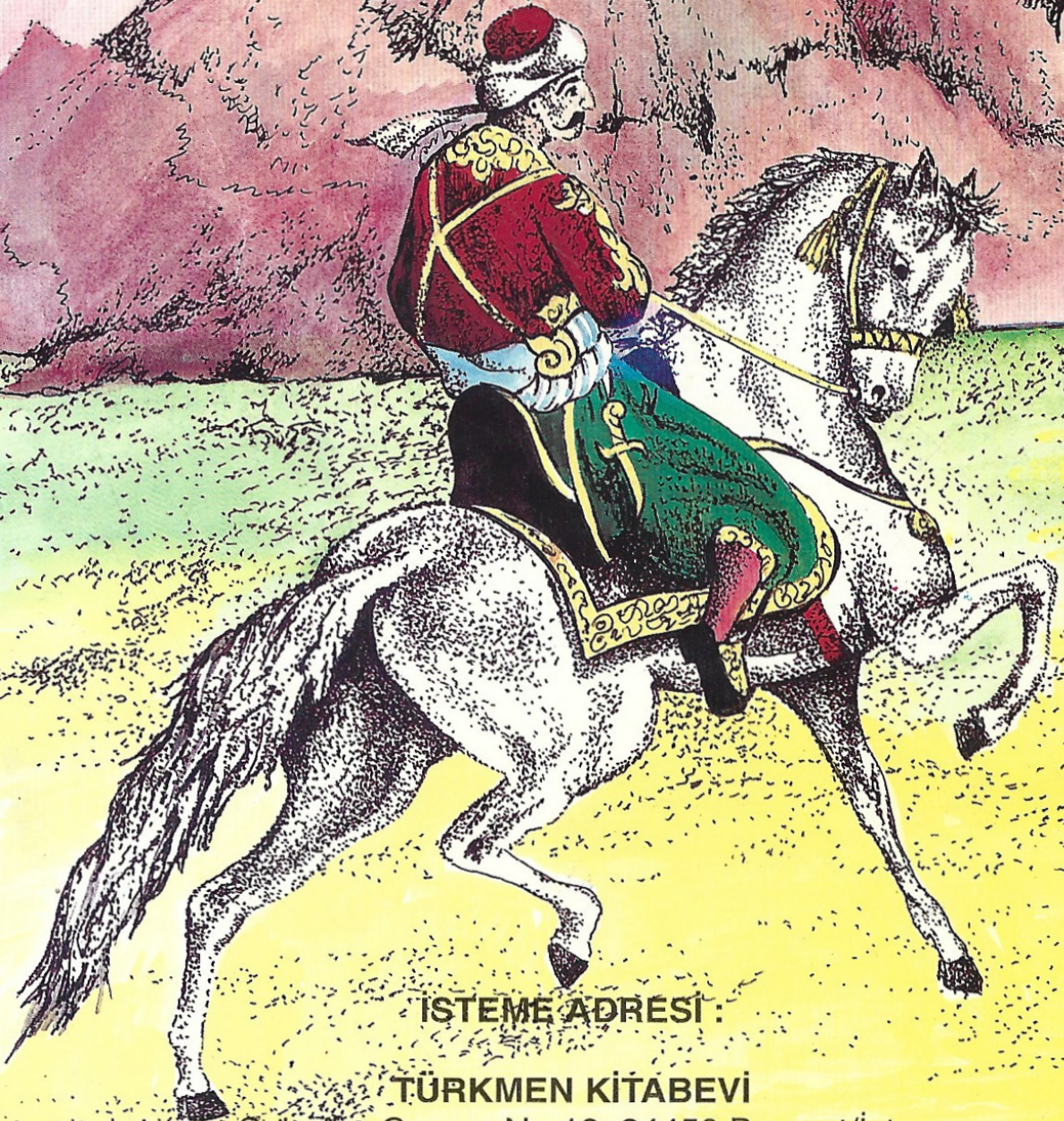

Derleyen: CEMAL ANADOL

TÜRKMEN KİTABEVİ

Köroğlu Destanı yahut hikâyeleri **Dede Korkut Destanları**'ından farklı olarak, hâlâ sözlü gelenekte yaşayan ve bütün Türk âleminde bir çok varyantları bulunan, dünyânın en büyük halk destanlarından biridir. Sözlü gelenekte artık yaşanmayan **Dede Korkut Destanları**, âşık meclislerinde ve köy düğünlerinde saz ve sözle anlatılan destanlarımızdan değildir. O artık bir edebî inceleme konusu olmuştur. Bâzı izlerine, çeşitli Türk halk hikâyelerinde ve hâlâ rastlamak mümkün ise de, bu destanlar Türk folkloru içinde artık bir canlılık göstermemektedirler. Bu bakımdan **Köroğlu** tamamen farklı bir durumdadır. O bütün canlılığı ile anlatılmakta olup sözlü gelenegimizde yaşayan bir halk destanımızdır ve hâlâ âşık meclislerinde anlatılan Prof. Dr. Arifet Edip Uysal'ın dediği gibi, "halk muhayyilesinde iyiliksever bir kanı kaçağı sayılan **Köroğlu**; Türk halk kahramanları arasında çok önemli bir yer tutmaktadır. Pek az Türk destan kahramanı, dinleyicileri **Köroğlu** gibi etkilemekte ve heyecanlandırmaktadır. İngilizler'in **Robin Hood** adlı halk kahramanı, nasıl İngilizler için bir hürriyet ve keyfi idareye karşı baş kaldırma sembolü ise, **Köroğlu** da Türk halk için aynı yeri tutan bir kişidir. Bir çok kimse, onun yaşamış ve tarihi bir şahsiyet olduğu görüşünde ise de aslında o mitolojik bir kahramandır."

İSTEME ADRESİ:

TÜRKMEN KİTABEVİ

Sahâlar Çarşısı No.19 34450 Beyazıt/İst.

TEL. (0 212) 512 27 12 - FAX. (0 212) 522 16 97